

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण द्वारा संचालित
बाळासाहेब देसाई कॉलेज
पाटण, जि. सातारा

दौलत

सन २०२१-२२

अनाथांची माई,
'सिंधुताई'

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम सभागृहाच्या उद्घाटन समारंभात मनोगत व्यक्त करताना सातारा जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँकेचे संचालक श्रीमंत सत्यजितसिंह पाटणकर व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम सभागृहाच्या उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून मार्गदर्शन करताना श्रीमंत रामराजे नाईक निंबाळकर सभापती, विधान परिषद, महाराष्ट्र राज्य व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम सभागृहाच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना पाटण तालुक्याचे भाग्यविधाते श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम सभागृहाचे उद्घाटन करताना श्रीमंत रामराजे नाईक निंबाळकर सभापती, विधान परिषद, महाराष्ट्र राज्य, श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर, श्रीमंत सत्यजितसिंह पाटणकर, मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण व उपस्थित मान्यवर

संपादन समिती

► अध्यक्ष

प्र. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार

► प्रमुख संपादक

प्रा. डॉ. विनायक राऊत

► विभागीय संपादक (वरिष्ठ विभाग)

प्रा. श्रीगणेश गायकवाड - मराठी व संस्कृत

प्रा. डॉ. हेमलता काटे - हिंदी

प्रा. श्रीनिवास पवार - इंग्रजी

प्रा. सुमित लाड - विज्ञान

प्रा. साहिल हकिम - उर्दू

प्रा. डॉ. एम्. आर. कदम - अहवाल

प्रा. अनिल पाटील - कला

► विभागीय संपादक (कनिष्ठ विभाग)

प्रा. सुहास कांबळे - मराठी

प्रा. कु. अर्चना सालुंखे - हिंदी

प्रा. सौ. पूर्णिमा मोरे - इंग्रजी

► विद्यार्थी प्रतिनिधी

कु. मेघा शिंदे

श्री. प्रकाश जगताप

► मुखपृष्ठ संकल्पना

प्रा. सुमित लाड

प्रा. श्रीगणेश गायकवाड

► छायाचित्रण

श्री. सुरेश संकपाळ

(आराधना फोटो स्टुडिओ, पाटण)

► मुद्रक : सप्तक प्रिंटींग सर्व्हिसेस, कोल्हापूर

२०३, ओमेगा टॉवर, राजारामपुरी ९ वी गल्ली,
मेन रोड, कोल्हापूर.

दूरध्वनी : ०२३१ - २५२२८२८

॥ ज्ञान दीपेन भास्वता ॥

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण द्वारा संचालित

बाळासाहेब देसाई कॉलेज

पाटण, ता. पाटण, जि. सातारा

• NAAC (3rd Cycle) - B⁺ Grade (CGPA-2.68)

• ISO Certified 9001:2015

दौलत

वर्ष : त्रेपन्नावे / अंक : बावन्नावे / सन २०२१-२२

लोकनेते

कै. बाळासाहेब देसाई

जन्म : १०/०३/१९१० * मृत्यू : २३/०४/१९८३

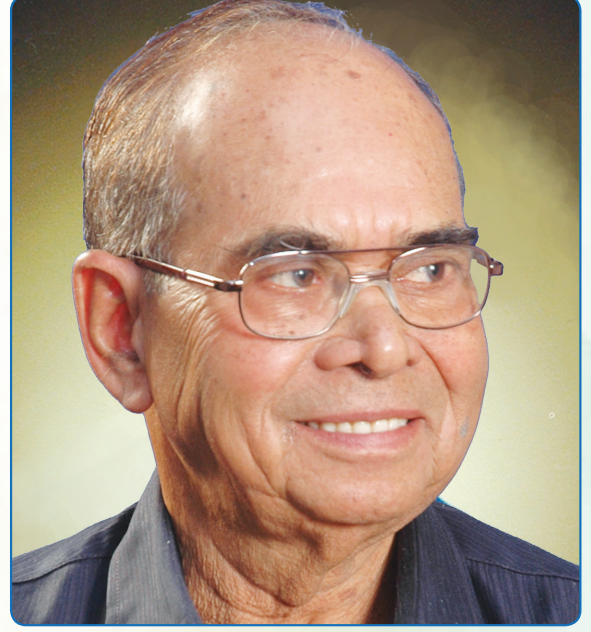
आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार
पद्मविभूषण डॉ. शरदचंद्रजी पवार
माजी केंद्रीय कृषी मंत्री, भारत सरकार

पाटण तालुक्याचे भाष्यविधाते व
कोयना शिक्षण संस्थेचे आश्रयदाते
मा. श्रीमंत विक्रमसिंहजी पाटणकर
माजी सार्व. बांधकाम व पर्यटन मंत्री, महाराष्ट्र राज्य

कोयना शिक्षण संस्था पदाधिकारी, कुशल मार्गदर्शक

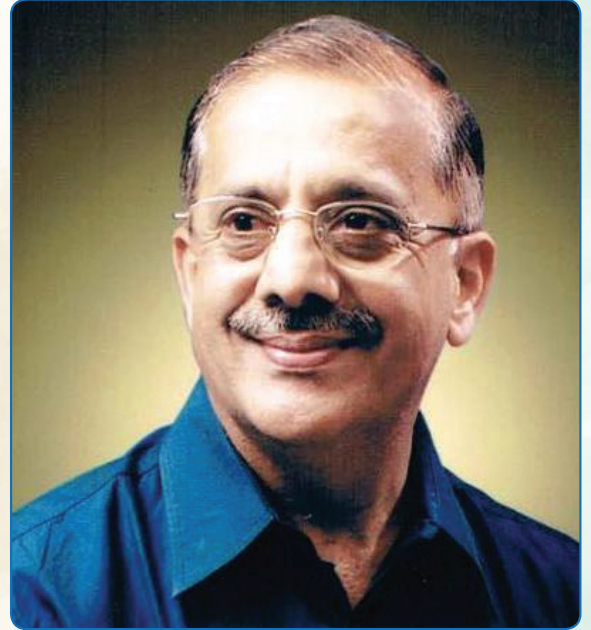
अध्यक्ष

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण

उपाध्यक्ष

मा. प्रकाशराव पाटील

जनरल सेक्रेटरी

मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर

भावपूर्ण श्रद्धांजली

अबोल आपली माया
परी संस्थेचा विकास
हाच आपला ध्यास

मा. श्री. बाळासाहेब पाटील
जॉईंट सेक्रेटरी, कोयना शिक्षण संस्था

अनमोल क्षण

धुमाळ साहेब जिल्हा व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण अधिकारी सातारा यांची महाविद्यालयास भेट

विज्ञान प्रदर्शनाच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना कल्पना चावला विज्ञान केंद्राचे संचालक मा. डॉ. संजय पुजारी

माजी विद्यार्थ्यांना संबोधित करताना प्राचार्य आर. ए. कुंभार

महाविद्यालयात आयोजित केलेल्या विज्ञान प्रदर्शनाची पाहणी करताना मा. संजीव चव्हाण व मा. संजय पुजारी

अनमोल क्षण

नूतन सभागृहासंबंधी श्रीमंत रामराजे यांच्याशी चर्चा करताना श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व इतर

'तिचे जगणे' पुस्तकाच्या प्रकाशन सोहळ्यामध्ये मार्गदर्शन करताना ज्येष्ठ कवयित्री मीराताई चव्हाण

मधमाशी दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना मा. प्रशांत गावडे, व्यासपीठावर विणा नांगरे, प्रा. डी. डी. थोरात व इतर मान्यवर

काव्यलेखन स्पर्धेच्या बक्षीस वितरण समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना शिक्षण संस्थेच्या सदस्या मा. डॉ. सीमा चव्हाण

'रंग कवितेचे' कार्यक्रमांमध्ये कविता सादर करताना कवी रोहित खैरमोडे

प्राध्यापक प्रबोधिनी अंतर्गत 'आदिवासी संस्कृती' या विषयावर मनोगत व्यक्त करताना प्रा. डॉ. व्ही. एस. राजूत

सातारा विभागीय बॅडमिंटन (पु./म.) स्पर्धा उद्घाटन प्रसंगी मनोगत व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार

'रेडॉन जिओ स्टेशन' इन्स्टॉल करताना प्रा. एस. एस. तडाखे व इतर

अनमोल क्षण

माजी मंत्री मा. विक्रमसिंह पाटणकर यांच्या वाढदिवसाचे औचित्य साधून आयोजित केलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेच्या पारितोषिक वितरण समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व्यासपीठावर प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार व इतर

नूतन सभागृहामध्ये मार्गदर्शन करताना मा. इंद्रजित देशमुख व व्यासपीठावर श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, मा. संजीव चव्हाण, प्रा. डॉ. एस. डी. पवार

महाविद्यालयाच्या पालक मेळाव्यामध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना शिक्षण संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी अमरसिंह पाटणकर व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

कोयना शिक्षण संस्थेच्या चित्रमय इतिहासाचे अवलोकन करताना श्रीमंत रामराजे नाईक-निंबाळकर, श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर, श्रीमंत सत्यजितसिंह पाटणकर व इतर

'तिचे जगणे' पुस्तकाच्या प्रकाशन समारंभात मनोगत व्यक्त करताना अभिनेत्री अश्विनी महांगडे

माजी विद्यार्थी संघाच्या वतीने देण्यात येणारा कोयनारत्न पुरस्कार प्रो. डॉ. उदय जाधव यांना प्रदान करताना प्राचार्य डॉ. आर. ए. कुंभार

माजी विद्यार्थी संघाचे कोयनापर्व नियतकालिक प्रकाशित करताना मा. बाबुराव शेळके व प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार

'तिचे जगणे' पुस्तकाचे प्रकाशन करताना मा. अश्विनी महांगडे, मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व उपस्थित मान्यवर

चर्चासत्रे आणि कार्यशाळा

'आय. पी. आर.' राष्ट्रीय कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना प्रो. जतीन दर्वे Examer of Patents and Designs

माती आणि पाणी परिक्षण व पर्यावरण या राज्यस्तरीय कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ. बी. एस. खांडेकर

आय. पी. आर. अग्रणी कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ. बी. बी. बळ्ळाळ (डॉ. पतंगराव कदम महाविद्यालय, सांगली)

भूगोलशास्त्र विभाग आयोजित कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना प्रा. सुभाष कांबळे (बापूजी साळुंखे महाविद्यालय, कराड)

इतिहास विभाग आयोजित कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना प्रा. डॉ. सौ. एस. आर. सरोदे, कराड

आय.क्यू.ए.सी. कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना डॉ. जी. बी. कल्याणशेठ्टी, कराड

कॉमर्स विभाग आयोजित कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना प्रा. एन. यू. खोत

सी. एस. आर. ऑटोमोबाईल रिपेअरिंग अँड ट्रेनिंग कोर्स - माहिती घेताना विद्यार्थी

कार्यकुशल प्रशासक
मा. प्र. प्राचार्य
डॉ. एस्. डी. पवार

* प्राध्यापक यशोगाथा *

अभिनंदनीय निवड

प्रा. विनायक राजूत

पीएच. डी. पदवी संपादन, शिवाजी विद्यापीठाच्या एम. ए. भाग २ साठी घटक लेखन

प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे

'शिवाजी विद्यापीठाच्या वाद्य महोत्सव समितीवर निवड, आजादी का अमृत महोत्सव उपक्रमाचा नोडल अधिकारी म्हणून निवड

प्रा. डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे

'तिचे जगणे' पुस्तक प्रकाशित (काव्यसंग्रह)

डॉ. एम. आर. सपकाळ

ग्लोबल फॅकल्टी अवार्ड नवी दिल्ली, मायक्रोबायोलॉजी सोसायटी इंडियाचे शिवाजी विद्यापीठ कोऑर्डिनेटरपदी निवड

डॉ. पी. वाय. फडणीस

रोटरी क्लब तर्फे नेशन बिल्डर पुरस्कार बीए भाग ३ सूक्ष्म अर्थशास्त्र घटक लेखन सिलेबस सब कमिटीवर चेअरमन पदी निवड

प्रा. बी. डी. लोहार

रोटरी क्लब तर्फे नेशन बिल्डर पुरस्कार

प्रा. एस. एस. तडाखे

करियर कट्टा सातारा जिल्हा समन्वयक पदी निवड

प्रा. एस. पी. पाटील

महावीर कॉलेज भूगोलशास्त्र अभ्यास मंडळावर निवड

प्रा. डॉ. डी. एस. पाटील

शिवाजी विद्यापीठ शारीरिक शिक्षण शिक्षक संघ अध्यक्षपदी निवड राज्यस्तरीय पुरस्कार

प्रा. आर. जी. कांबळे

शिवाजी विद्यापीठ चरित्र कोश पाटण तालुका समन्वयक पदी निवड

डॉ. जी. एस. पट्टेबहादूर

नेशन बिल्डर पुरस्कार, रा.से.यो.च्या विभागीय समन्वयक पदी निवड, युवा स्वास्थ्य अभियान तालुका समन्वयक पदी निवड, पी. एच.डी. मार्गदर्शक

प्रा. सुमित लाड

केंद्रीय शिक्षक पात्रता परीक्षा उत्तीर्ण

प्रा. श्रीनिवास पवार

बी. ए. भाग ३ ऐच्छिक इंग्रजी विषयासाठी घटक लेखन, B. Com. Part-I इंग्रजी कम्पलसरी विषयाच्या टेक्स्ट बुक निर्मिती BOS sub- committee वर निवड.

प्रा. श्रीगणेश गाचकवाड

करियर कट्टा, पाटण तालुका समन्वयकपदी निवड.

प्रा. हर्षदा गवड

सारथी रिसर्च स्कॉलरशिप व अविष्कार स्पर्धा विजेती.

— 'दौलत' नियतकालिक प्रकाशन : २०१९-२० —

दौलत नियतकालिक प्रकाशन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना कोयना शिक्षण संस्थेचे संचालक मा. संजीव चव्हाण व इतर मान्यवर

मा. याज्ञसेन पाटणकर, मा. संजीव चव्हाण व इतर मान्यवरांच्या हस्ते दौलत नियतकालिक प्रकाशन

संपादक मंडळ "दौलत" नियतकालिक : २०२१-२२

महाविद्यालयाच्या प्रदीर्घ सेवेतून निवृत्त झालेले सढमाननीय कर्मचारी

प्रा. व्ही. एस. पानस्कर (राज्यशास्त्र विभाग) यांच्या सेवानिवृत्ती निमित्त सपत्नीक सत्कार करताना संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, संचालक संजीव चव्हाण

प्रा. एस. एल. पानस्कर (बँकिंग विभाग) यांच्या सेवानिवृत्ती निमित्त सपत्नीक सत्कार करताना संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, संचालक संजीव चव्हाण

विविध गुणदर्शन कार्यक्रमातील क्षणचित्रे

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ क्षणचित्रे

अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

ग्रंथप्रदर्शनाचे उद्घाटन करताना मा. दत्तू मोरे (महाराष्ट्राची हास्यजत्रा फेम), सोबत मा. अमरसिंह पाटणकर, मा. संजीव चव्हाण, प्राचार्य डॉ.एस. डी. पवार व मान्यवर

आय. क्यू. ए. सी. फेस्टिवल मध्ये मार्गदर्शन करताना संस्थेचे संचालक मा. संजीव चव्हाण सोबत मा. अमरसिंह पाटणकर व इतर

प्रमुख पाहुणे म्हणून मार्गदर्शन करताना महाराष्ट्राची हास्यजत्रा फेम अभिनेते मा. दत्तू मोरे

आय. क्यू. ए. सी. फेस्टिवल मध्ये विविध स्टॉल्सना भेट देताना संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी मा. अमरसिंह पाटणकर व संचालक मा. संजीव चव्हाण

प्रमुख पाहुणे आणि मान्यवरांच्या हस्ते यशस्वी विद्यार्थ्यांचा सत्कार

राष्ट्रीय सेवा योजना (NSS)

एन. एस. एस.कॅम्प मौजे काठी अवसरी येथे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना कोयना शिक्षण संस्थेचे संचालक मा. संजीव चव्हाण व इतर मान्यवर

प्रत्यक्ष श्रमदान करताना विद्यार्थी

कॅम्पमध्ये विद्यार्थ्यांनी केलेल्या कामाची पाहणी करताना कोयना शिक्षण संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी मा. अमरसिंह पाटणकर

प्रत्यक्ष श्रमदान करताना विद्यार्थी

रांगोळी प्रदर्शन व स्पर्धा

रक्तदान शिबिरामध्ये हेल्मेट वाटप

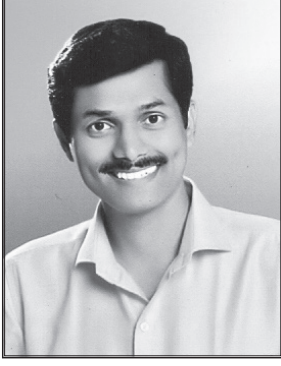

एन. एस. एस. युनिटला रोटरी क्लब तर्फे पुरस्कार वितरित करताना मान्यवर व स्वीकारताना प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार व इतर

प्रत्यक्ष श्रमदान करताना विद्यार्थी

संपादकीय...

शिवाजी विद्यापीठ अंतर महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये बिगर व्यवसायिक गटातून गेली अनेक वर्षे सातत्याने वैयक्तिक पारितोषिकांमध्ये अग्रेसर राहिलेला व शिवाजी विद्यापीठ अंतर महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये तृतीय क्रमांक प्राप्त करणाऱ्या दौलत नियतकालिकाचा सन २०२१-२२ चा अंक आपल्या हाती सुपूर्त करताना मनस्वी आनंद होत आहे.

दौलत नियतकालिक केवळ चालू वर्षातील शैक्षणिक घडामोडींचा आढावा नसून युवा वर्गाच्या कल्पनाशक्तीचा, प्रतिभाशक्तीचा आणि सौंदर्यात्मकतेचा आविष्कार आहे. दौलतच्या अंतरंगामध्ये डोकावताना एका गोष्टीची नोंद याठिकाणी घ्यावीशी वाटते की मागील दोन वर्षांच्या कोविडच्या कालावधीमध्ये जरी विद्यार्थी तंत्रज्ञानाकडे वळलेला असला तरीही त्याची सृजनशक्ती मात्र आजही जागृत असलेली पहावयास मिळते. याचा आपणास प्रत्यय येईलच. दौलत नियतकालिकाचा यावर्षाचा अंक सर्व बाजूंनी समृद्ध करण्याचा आम्ही आमच्या परीने प्रयत्न केलेला आहे त्यात यशस्वी झालो आहोत असा आमचा दावा नाही तो निर्णय वाचकांचा.

गेली दोन वर्षे संपूर्ण विश्व कोरोना सारख्या महामारीशी झुंजत असतानासुद्धा त्यातूनही चैतन्य फुलवणारे दोन अंक दौलतच्या रूपाने प्रकाशित करण्यात आम्हास यश आले. या नियतकालिकाच्या मराठी, हिंदी, इंग्रजी, विज्ञान, संस्कृत, उर्दू आणि कला विभागांमध्ये विविधता आणि नावीन्यतेबरोबरच स्थानिक ते जागतिक घटना, घडामोडींचा मागोवा घेण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या कल्पकतेचे आणि सृजनशीलतेचे प्रतिबिंब 'दौलत नियतकालिक' गेली अनेक वर्षे सातत्याने शिवाजी विद्यापीठ संलग्न महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये अग्रेसर असून नियतकालिकातील अनेक लेखांना वैयक्तिक गटामध्ये नेहमीच प्रथम, द्वितीय आणि तृतीय क्रमांकाची अनेक पारितोषिके प्राप्त होतात, याचा आम्हाला सार्थ अभिमान आहे.

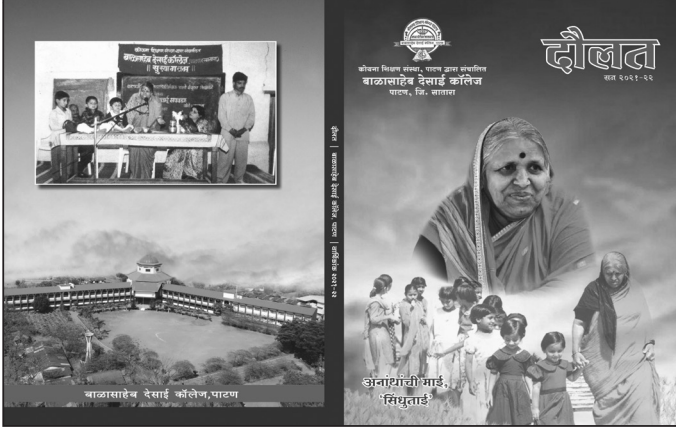
दौलत नियतकालिक महाविद्यालयाचे मुखपत्र असून कोयना शिक्षण संस्थेच्या ध्येय-धोरणानुसार यशस्वीपणे वाटचाल करीत आहे. दौलत नियतकालिकाला कोयना शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, युवा संचालक मा. याज्ञसेन पाटणकर आणि मा. संजीव चव्हाण तसेच इतर सर्व संस्था सदस्यांचे मोलाचे पाठबळ आणि आशीर्वाद असतो. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार यांचे मार्गदर्शन आणि प्रेरणाही लाभत असल्याने दौलत नियतकालिक यशाकडे घोडदौड करत आहे. महाविद्यालयातील युवा साहित्यिकांकडून दौलत नियतकालिकांस भरघोस प्रतिसाद मिळतो, परंतु जागेअभावी आम्ही सर्वच विद्यार्थ्यांच्या साहित्याला न्याय देऊ शकत नाही. सर्व उद्योग्युख साहित्यिकांच्या सहकार्याबद्दल हार्दिक आभार !

दौलत नियतकालिक अधिक नावीन्यपूर्ण व माहितीपूर्ण करण्यासाठी संपादक मंडळातील माझे सहकारी प्रा. श्रीगणेश गायकवाड, प्रा. डॉ. सौ. हेमलता काटे, प्रा. डॉ. मोहन कदम, प्रा. श्रीनिवास पवार, प्रा. सुमित लाड, प्रा. साहिल हकीम, प्रा. अनिल पाटील कनिष्ठ विभागातील प्रा. सुहास कांबळे, प्रा. कु. अर्चना साळुंखे, प्रा. सौ. पूर्णिमा मोरे या सर्वांचे नेहमीच मोलाचे सहकार्य लाभते त्याचबरोबर सौ. निशा फाटक व सौ. अनुपमा बर्गे मॅडम यांचेही सहकार्य लाभते. सप्तक प्रिंटिंग सर्व्हिसेस, कोल्हापूरच्या मा. सौ. विजया पाटील व त्यांच्या सर्व सहकार्यांचे दौलत नियतकालिक अधिक आकर्षक नावीन्यपूर्ण आणि वेळेत पूर्ण करण्यासाठी नेहमीच मोलाचे योगदान असते. या सर्वांच्या ऋणातच रहायला मला आवडेल.

महाविद्यालयातील प्राध्यापक, प्रशासकीय सेवक यांनी वेळोवेळी केलेल्या सूचना आणि मार्गदर्शनातून आणि विद्यार्थ्यांनी केलेल्या सहकार्यातून दौलत नियतकालिकाचा अंक अधिक नीटनेटका, आकर्षक आणि सृजनशील करता आला याबद्दल पुनश्च एकदा आपणा सर्वांचे हार्दिक आभार मानतो ! धन्यवाद !!!

प्रा. डॉ. विनायक राऊत,
प्रमुख संपादक
'दौलत नियतकालिक'

मुखपृष्ठाविषयी...

सिंधुताई ते माई एक प्रवास

साध्या ग्रामीण शब्दात थूक समजावून सांगणाऱ्या थोर समाजसेवीका सिंधुताई अपकाळ यांना संपूर्ण महाराष्ट्र 'माई' म्हणून ओळखतो. माईनी अनाथ मुलं वाढवली, त्यांच्या अनाथपणाची जाणीव न होऊ देता त्यांना वाढवलं, मोठं केलं, शिक्षण दिलं, जगण्याची प्रेरणा दिली. पण सगळ्यांत महत्त्वाचं म्हणजे माईनी त्या मुलांना या समाजात मानाचं स्थान मिळवून दिलं. 'निराश्रित', 'बैवारस्य' असा शिक्षा त्यांच्यावर बसू दिला नाही. या मुलांनाही त्याची जाण आहे. आपल्याला जे प्रेम मिळालं, तेच इतरांनाही मिळावं, म्हणून त्यांची घडपड सुळू असते. 'देवा, आम्हांला हसायला शिकव. परंतु आम्ही कधी रडलो होतो, याचा

विस्मय पडू देऊ नकोस', हे माईनी त्यांना शिकवलं आहे.

विलक्षण नाट्यमय आयुष्य जगलेल्या माई 'वैदनांची कीव कळून त्यांचा पराजय कसा करायचा', हे सहजपणे सांगून जातात. चिखल आणि पाण्याचं जे नातं, ते दुःखाचं माझ्याशी आहे. या चिखलातच, म्हणजे ओल्या मातीतच बीज अंकुरतं. पण असा ओलावा मला कधीच मिळाला नाही. मी खडकावरच रुजले. पण म्हणून माझी मुळं पक्की, चिवट आहेत. मी कधीच मौडून पडणार नाही. असं त्या म्हणत.

आज महाराष्ट्रात माईचे चार अनाथाश्रम आहेत. १०४२ मुलं तिथे राहतात. काही वर्षांपूर्वी चिखलदऱ्यास मुलींचं वसतीगृह सुळू केलं. आज १०० मुली तिथे राहून शिक्षण घेतात. याशिवाय वर्धा जिल्ह्यात एक वृद्धाश्रम, गोरक्षण केंद्र आणि परित्र्यक्तांसाठी चिखलदऱ्याला वसतीगृह माईनी सुळू केलं आहे. माईना आज सुमारे १५०० मुलं आहेत. दोन दिवसाच्या मुलापासून ७२ वर्षांच्या वृद्धांपर्यंत सगळीच त्यांची मुलं. विधवा, परित्र्यक्ता, मनोरुग्ण या त्यांच्या लेकी. माईच्या मुलींचं आडनाव साठे, तर मुलांचं आडनाव अपकाळ असतं. माईना ४०० सुना आणि २०० जावई आहेत. बरीचशी मुलं शिकून स्वतःच्या पायावर उभी आहेत. 'माझी मुलं डॉक्टर, वकील, शिक्षक आहेत', हे सांगतामा त्यांचा चेहरा फुलून येतो. माईच्या मुलांची, मातवंडांची लढं, बारशी तर नेहमीचीच असतात. शिकून, नोकरीला लागून मुलं दूर गेली, तरी माईच्या ओढीनं ती परत येतात. माईशिवाय आयुष्य जगणं, त्यांच्यासाठी संभवत नाही.

माईच्या आयुष्यातील महत्त्वाचा प्रसंग म्हणजे, ज्यांच्यामुळे आणि ज्यांच्यासाठी बेघर व्हावं लागलं, त्या पिंपरीमधीच्या गावकऱ्यांनी माईचं कौतुक केलं, आणि त्यांना आश्चर्यच वाटलं. माईनी छेडलेल्या आंदोलनामुळेच आज गावकऱ्यांना शेणासाठी महिना हजार रुपये तरी मिळतात. आपल्या गावातील एक स्त्रीने देशात गाव काढलंय, याचा त्या गावकऱ्यांना अभिमान आहे. 'जो गाव माझ्यावर थुंकला, तोच गाव माझ्या नावाने आज जयजयकार करतो. माझं गाव झाल्यावर माझे पतीही माझ्याकडे आले. त्यांना सांभाळणाचं कौपीच नव्हतं. मी त्यांना सांगितलं की मी तुमची आई होऊ शकेन, पत्नी मात्र कधीही नाही. पटत असेल तर रहा. माझ्या आश्रमातली मुलं त्यांचा नीट सांभाळ करतात' असे म्हणत ते सगळ्यांच्या माई झाल्या. सिंधुताईनी आपले संपूर्ण आयुष्य अनाथ मुलांसाठी समर्पित केले आहे. म्हणूनच तिला 'माई' (आई) म्हणतात.

सिंधुताईना एकूण २७३ राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार मिळाले आहेत, त्यात महाराष्ट्र राज्य सरकारतर्फे महिला आणि मुलांसाठी काम करणाऱ्या सामाजिक कार्यकर्त्यांना देण्यात येणाऱ्या 'अहिल्याबाई होळकर पुरस्कारा'चा समावेश आहे. २०१० मध्ये सिंधुताईच्या जीवनावर आधारित 'मी सिंधुताई अपकाळ' या मराठी चित्रपटाची ५४ व्या लंडन चित्रपट महोत्सवासाठी निवड करण्यात आली.

'अनाथ मुलांची आई' म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या प्रसिद्ध समाजसेविका सिंधुताई अपकाळ यांचे ४ जन्मवारी २०२२ रोजी पुण्यातील एका खासगी रुग्णालयात हृदयविकाराच्या झटक्याने निधन झाले आणि अनेक अनाथांना आसरा देवून माई आपल्यातून निघून गेल्या.

महाविद्यालय-एक दृष्टीक्षेप : सन-२०२१-२२

- डीपार्टमेंट ऑफ बायोटेक्नॉलॉजी इंडिया
पुरस्कृत स्टार कॉलेज मान्यता
- पीएच.डी. पदवी
प्रा. डॉ. विनायक राऊत
- अभिनंदनीय निवड
डॉ. पी. जे. ऐवळे
डॉ. पी. वाय. फडणीस
प्रा. एस. पी. पाटील
प्रा. एस. एस. तडाखे
डॉ. जी. एस. पट्टेबहादूर
- पुस्तक लेखन संपादन
डॉ. एस. डी. पवार
डॉ. पी वाय फडणीस
डॉ. व्ही. एस. राऊत
डॉ. सौ एच. व्ही. काटे
प्रा. एस. एस. पवार
- पुरस्कार
डॉ. एम. आर. सपकाळ
डॉ. डी. एस. पाटील
डॉ. पी. वाय. फडणीस
डॉ. जी. एस. पट्टेबहादूर
प्रा. बी. डी. लोहार
प्रा. एस. पी. पाटील
- उजळणी वर्ग
डॉ. एस. डी. पवार
डॉ. व्ही. एस. राऊत
प्रा. एस. पी. पाटील
डॉ. पी. वाय. फडणीस
डॉ. जी. एस. पट्टेबहादूर
डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे
प्रा. आर. जी. कांबळे
- राष्ट्रीय कार्यशाळा
आय. क्यू. ए. सी. आय. पी. आर.
- राज्यस्तरीय चर्चासत्र
रसायनशास्त्र विभाग माती आणि माती परीक्षण
आणि पर्यावरण
- अग्रणी महाविद्यालय कार्यशाळा
आय. क्यू. ए. सी., संशोधन समिती, भूगोल,
इतिहास, राज्यशास्त्र, प्राणीशास्त्र, गणित,
वाणिज्य
- अग्रणी महाविद्यालय संशोधन प्रकल्प
महिला सबलीकरण समिती
- परीक्षा उत्तीर्ण
प्रा. सुमित लाड
- विविध उपक्रम
 - महाविद्यालयाच्यावतीने अतिवृष्टी आणि
भूस्खलन झालेल्या गावांना (रु. ४०,०००)
चाळीस हजार रुपयांची मदत
 - विज्ञान प्रदर्शन
 - आजादी का अमृत महोत्सव
 - महाविद्यालयास भारत सरकार स्वच्छ विद्यालय
पुरस्कारासाठी पंचतारांकित नामांकन
 - महिला सबलीकरण समितीमार्फत स्वसंरक्षण
प्रशिक्षण कार्यशाळा
 - माझी वसुंधरा अभियान
 - उन्नत भारत अभियान
 - शिवराज्याभिषेक सोहळा
- महाविद्यालय प्रमाणपत्र कोर्स
 - Personal Beauty Culture
 - Rural Journalism
 - Analysis of Soil & Potable Water & its
importance
 - Household Chemicals • Apiculture
 - Photography
 - Fashion Designing
 - Garden Technique • Cake Making
 - Modillipi • Share Market
 - Foundation Course in Competitive
Examination

- TablaVadan
 - Certificate Course in Yoga
 - Salesmanship Training
 - Event Management
 - Personality Development
 - Hindi Anuwad
 - Communicative English Course
 - Maintenance & Repairing of Electrical Appliances
 - Panchayatraj
- सी. ओ. सी. कोर्सेस
- हाऊसहोल्ड केमिकल्स
 - माती आणि पाणी परीक्षण (रसायनशास्त्र विभाग)
- सारथी रिसर्च स्कॉलरशिप
- सौ. एच. बी. गरुड
- क्रीडा विभाग राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्पर्धा सहभाग

श्री. हरिष कोळेकर बी.सी.ए.-३	अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ सॉफ्ट बॉल स्पर्धा (आ.प्र.) करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
श्री. सचिन शिंदे बी.एस्सी.-२	अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ बेस बॉल स्पर्धा (महाराष्ट्र) करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
कु. पूनम मोरे बी.ए.-१	पश्चिम भारत आंतर विद्यापीठ फूटबॉल स्पर्धा (राजस्थान) करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग - २ अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ फूटबॉल स्पर्धा (तमिळनाडू) करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
श्री. प्रतिक कांबळे बी.ए.-१	२री अखिल भारतीय स्कूल गेम्स अॅक्टिविटी फेडरेशन बॅडमिंटन स्पर्धा (दिल्ली) -सुवर्ण पदक इंडो - नेपाळ आंतर राष्ट्रीय बॅडमिंटन स्पर्धा (पोखरा, नेपाळ) -सुवर्ण पदक

- एन. सी. सी. विभाग
- बी सर्टिफिकेट - १९

सी सर्टिफिकेट - २६

रायफल ड्रिल व वॉर ड्रिल

- शिवाजी विद्यापीठ अविष्कार विजेते
- सौ. हर्षदा गरुड
- यशवंत विद्यार्थी (वक्तृत्व स्पर्धा आंतरकॉलेज व राज्यस्तरीय) विजेते
- अमृत बापू भिसे
- प्रेरणा तिकूडवे
- युवा महोत्सव विजेते
- श्री रविंद्र भिसे
- महाराष्ट्र शासन कोर्स
- हॉटेल मॅनेजमेंट
- नर्सिंग कोर्स
- सी. एस. आय. आर. फंड कोर्स
- अकाउंट एक्झिक्यूटिव्ह
- ऑटोमोबाईल रिपेरिंग
- कॅम्प
- रोहित मोळावडे जळगाव आणि मंगलोर एन. आय. सी. कॅम्प
- भौतिक सुविधा
- संपूर्ण महाविद्यालयात सौरउर्जा प्रकल्पातून हरितउर्जा कार्यान्वित
 - वातानुकूलित भव्य ऑडिटोरियम
 - संगणकीकृत लायब्ररी
 - सुसज्ज प्रयोगशाळा
 - भव्य क्रीडा संकुल
 - भाषा प्रयोगशाळा
 - विद्यार्थी सुविधा केंद्र
 - ओपन जीम
- एकूण विद्यार्थी संख्या :- ४३१२
- मुले - २०९८
- मुली - २२१४

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

महाविद्यालय विकास समिती

- * मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण
अध्यक्ष, व्यवस्थापन समिती
- * मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर
प्रतिनिधी, व्यवस्थापन समिती
- * मा. डॉ. एस्. डी. पवार
प्र. प्राचार्य, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- * मा. प्रा. डॉ. सी. यू. माने
(सेवानिवृत्त ३१/०५/२०२२)
प्राचार्य नियुक्त, विभाग प्रमुख
- * मा. प्रा. डॉ. मनिषा सपकाळ
मा. प्रा. डॉ. डी. आर. फडतरे
- * मा. प्रा. एस्. पी. पाटील
अध्यापकांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी
- * मा. श्री. व्ही. एन्. शिरसाट
अध्यापकेतर प्रतिनिधी
- * मा. श्री. दिलीप संकपाळ
शिक्षण क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * मा. संजीव चव्हाण
उद्योग क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * मा. प्रा. डॉ. विश्वनाथ पवार
संशोधन क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * मा. अॅड. अविनाश जानुगडे
समाजसेवा क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * मा. प्रा. डॉ. पी. वाय्. फडणीस
(IQAC Coordinator)
- * श्री. प्रसाद जगताप, एम.ए. २
विद्यार्थी संसद सचिव

दौलत : वार्षिक नियतकालिक - प्रकटन

भारत सरकारच्या प्रेस अॅन्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक अॅक्ट १९५६ च्या नियम क्रमांक ८ प्रमाणे आवश्यक असलेली माहिती.

- प्रकाशन स्थळ - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- प्रकाशन काळ - वार्षिक
- प्रकाशक - डॉ. एस्. डी. पवार, प्र. प्राचार्य
- पत्ता - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- राष्ट्रीयत्व - भारतीय
- प्रमुख संपादक - प्रा. डॉ. विनायक राऊत
- राष्ट्रीयत्व - भारतीय
- पत्ता - लायब्ररी चौक, पाटण.
दूरध्वनी : ९०२१७६९२५६
- नियतकालिकाच्या कोयना शिक्षण संस्थेचे,
- मालकाचे नांव - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
ता. पाटण जि. सातारा,
दूरध्वनी : ०२३७२-२८३०४७
- मुद्रक - सप्तक प्रिंटींग सर्व्हिसेस
- पत्ता - २०३, ओमेगा टॉवर्स,
राजारामपुरी ९ वी गल्ली,
मेन रोड, कोल्हापूर.
दूरध्वनी : ०२३१-२५२२८२८
- राष्ट्रीयत्व - भारतीय

मी, प्र. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती माझ्या समजूतीप्रमाणे खरी आहे.

स्थळ - पाटण
दिनांक : २५/०६/२०२२
प्र. प्राचार्य, डॉ. एस्. डी. पवार,
प्रकाशक

या अंकातील मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. अंक फक्त खाजगी वितरणासाठी

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण

अंचालक मंडळ

१.	मा. डॉ. सोपानराव हणमंतराव चव्हाण	अध्यक्ष
२.	मा. श्री. प्रकाशराव राजाराम पाटील	उपाध्यक्ष
३.	मा. श्रीमंत अमरसिंह रणजितसिंह पाटणकर	जनरल सेक्रेटरी
४.	मा. श्री. बाळासाहेब आनंदराव पाटील	जॉईंट सेक्रेटरी (निधन - ८ डिसेंबर २०२१)
५.	मा. श्री. साहेबराव हंबीरराव देशमुख	सदस्य
६.	मा. श्री. शिलासिंग राजेमहाडीक	सदस्य
७.	मा. श्रीमंत याज्ञसेन विक्रमसिंह पाटणकर	सदस्य
८.	मा. श्री. संजीव सोपानराव चव्हाण	सदस्य
९.	मा. श्रीमंत ऋतुराज प्रतापसिंह पाटणकर	सदस्य

श्रद्धांजली! २०२१-२२

श्री बाळासाहेब पाटील	- जाईट सेक्रेटरी को.शि.सं., पाटण	रमाकांत तांबोळी	- ज्येष्ठ सामाजिक कार्यकर्ते
श्री बाबुराव सुतार मिस्त्री	- संस्थापक अध्यक्ष, को. कृ., पाटण	सुधीर दामले	- नाट्यदर्पण प्रतिष्ठानचे संस्थापक
शंकरराव रामचंद्र माथने	- माजी सरपंच नाडे	सिडनी पॉईटिए	- हॉलिवूड अभिनेते
प्रा. डॉ. एन. डी. पाटील	- पुरोगामी विचारवंत परिवर्तनवादी चळवळीचे अग्रणी नेते	सिंधुताई सपकाळ	- ज्येष्ठ सामाजिक कार्यकर्त्या अनाथांची माय
लक्ष्मण मोहिते	- प्रा. अमोल मोहिते यांचे वडील	पंडित रामदास कामत	- ज्येष्ठ गायक व अभिनेते
मारुती चंद्र कदम	- चंद्रकांत कदम यांचे वडील	इब्राहिम अश्क	- प्रसिद्ध हिंदी गीतकार व कवी
जीन पियरे अँडम्स	- फ्रान्सचे माजी फुटबॉलपटू	पंडित बिरजू महाराज	- प्रसिद्ध कथक नर्तक
ऑस्कर फर्नांडिस	- काँग्रेसचे ज्येष्ठ नेते व केंद्रीय मंत्री	अरुण जाखडे	- साक्षेपी संपादक
कमला भसीन	- स्त्रीवादी लेखिका व कार्यकर्त्या	कीर्ती शिलेदार	- ज्येष्ठ गायिका व अभिनेत्री
पुतीन राजकुमार	- दाक्षिणात्य अभिनेता	आर. नागस्वामी	- प्रसिद्ध पुरातत्त्वज्ञ
द. मा. मिरासदार	- विनोदी लेखक व कथाकथनकार	चरणजीत सिंह	- हॉकीपटू व भारतीय संघनायक
शक्ती सिन्हा	- निवृत्त प्रशासकीय अधिकारी	लता मंगेशकर	- भारतरत्न, प्रसिद्ध गायिका
डॉ. अब्दुल कादिर खान	- प्रख्यात पाकिस्तानी शास्त्रज्ञ	डॉ. एम. गंगाधरन	- इतिहासकार
कॉलिन पॉवेल	- अमेरिकेचे पहिले कृष्णवर्णीय परराष्ट्रमंत्री	अनिल अवचट	- ज्येष्ठ साहित्यिक, सामाजिक कार्यकर्ते
मिन्नु मुमताज	- प्रसिद्ध हिंदी अभिनेत्री	बप्पी लहरी	- गायक
डॉ. एस. एन. सुब्बाराव	- प्रसिद्ध गांधीवादी समाजसेवक	प्रविण कुमार सोबती	- अभिनेते
शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे	- मराठी साहित्यिक नाटककार इतिहासकार व प्रसिद्ध वक्ते	राहुल बजाज	- पद्मभूषण बजाज ऑटो चे माजी अध्यक्ष
डॉ. आरॉन बेक	- सज्ञानशास्त्रीय उपचार तज्ञ	रमेश देव	- अभिनेते
नोव्ही कपाडिया	- ज्येष्ठ क्रीडा समालोचक	टी. रामाराव	- चित्रपट निर्माते
बिपिन रावत	- तिन्ही संरक्षण दलाचे चीफ ऑफ डिफेन्स स्टाफ	माधव गोडबोले	- माजी गृह सचिव व सनदी अधिकारी
पृथ्वीपालसिंग गिल	- निवृत्त कर्नल अधिकारी	शिवकुमार शर्मा	- प्रसिद्ध संतूरवादक
गिरीश नानावटी	- माजी न्यायमूर्ती	टॉम पारकर	- गायक
डेस्मंड टूट	- दक्षिण आफ्रिकेतील वर्णभेदविरोधी चळवळीचे नेते	हेमांड बिस्वाल	- माजी मुख्यमंत्री ओडिसा
बाळ ठाकूर	- ज्येष्ठ चित्रकार	पंडित सुखराम	- माजी केंद्रीय मंत्री

सन २०२१-२२ मध्ये सीमेवर शहीद झालेले सर्व जवान, दिवंगत पोलीस, साहित्यिक, विचारवंत, राजकारणी, शास्त्रज्ञ, गायक, संगीतकार, नाट्यचित्रपट अभिनेते व अनेक लहान थोर व्यक्ती - या सर्वांना... भावपूर्ण श्रद्धांजली!

मराठी विभाग

निर्मीकाने जर एक पृथ्वी केली ॥ वाही भार भली ॥ सर्वत्रांचा ॥१॥

तृण वृक्ष भार पाळी आम्हांसाठी ॥ फळें ती गोमटी ॥ छायेसह ॥२॥

सुखसोई साठी गरगर फेरे ॥ रात्रंदिन सारें ॥ तीच करी ॥३॥

मानवांचे धर्म नसावे अनेक ॥ निर्मीक तो एक ॥ जोती म्हणे ॥४॥

- म.जोतीराव फुले

विभागीय संपादक
प्रा. श्रीगणेश गायकवाड

अनुक्रमणिका

गद्य

१	मी मोबाईल बोलतोय	स्मिता लक्ष्मण जगताप	बी.ए. भाग २	आत्मकथन	२१
२	ई कचरा - व्यवस्थापन काळाची गरज	जान्हवी जगन्नाथ वीर	बी.सी.ए. भाग १	वैचारिक	२३
३	सिंधुताई सपकाळ	मेघा गणेश शिंदे	बी.ए. भाग २	व्यक्तिचित्रणात्मक	२५
४	कोरोना आणि निसर्ग	देवयानी दीपक जमदाडे	बी.ए. भाग १	संशोधनपर	३०
५	नकार	तुषार नरेंद्र शिंदे	बी.ए. भाग १	कथा	३२
६	कोरोना काळातील काही दुर्लक्षित कोव्हीड योद्धे	स्वप्तिशा भरत पानस्कर	बी.ए. भाग १	ललित	३९
७	भटक्या जमातीच्या जीवन प्रणालीचे भावविश्व अधोरेखित करणारा ग्रंथ	वैशाली शंकर घाडगे	एम. ए. भाग १	समीक्षा	४१
८	मुरूड-जंजिऱ्याचा प्रवास	पूजा प्रकाश मराठे	बी. ए. भाग १	प्रवास वर्णन	४३

पद्य

१	डोळ्यातलं पाणी	निकिता विठ्ठल पवार	बी.कॉम.२	२४
२	कुटुंब	प्रतिभा शंकर पवार	एम. एस्सी. २	३८
३	अबोल भाषा	ज्योती तुकाराम सूर्यवंशी	एम. एस्सी. २	३८
४	हरवलेली पाखरे	निकिता विठ्ठल पवार	बी. कॉम. २	४२

मी मोबाईल बोलतोय

स्मिता लक्ष्मण जगताप, बी.ए. भाग २

आत्मकथन

माझा जन्म जवळपास ४५ वर्षाआधी झाला होता आणि आज मी तुमच्या जीवनाचा अविभाज्य घटक बनलो आहे. तुम्ही माझा उपयोग दिवसभरातून अनेक वेळा करत असता. तुम्हाला तर माझ्या शिवाय चैनच पडत नाही. होय, तुमच्या सतत हातामध्ये असणारा तोच मी तुमचा लाडका मोबाईल बोलतोय.... मी खूप लांबचा प्रवास करून आजच्या स्थितीपर्यंत आलो आहे. मी वर्तमान युगाला आजच्या आधुनिक सुविधांनी सुसज्ज केले.

माझ्यामुळे लहान मुलांचे डोळे खराब होतात, मुलांनी मैदानावर खेळणे सोडले, तुमच्या स्वभावमध्ये बदल झाला आहे. तुमच्यातील संवाद कमी झाला आहे. माझ्यामुळे मुलांच्या शिक्षणावर परिणाम झाला आहे, मी डायरी खाल्ली, तसेच संगणक, माणुसकी खाल्ली, तसेच तुमचा खूप वेळही खातोय. अरे, बापरे! किती ते आरोप. मी कंटाळोय माझ्यावर एवढे आरोप होत आहेत म्हणूनच मला आज बोलायचे आहे.

माझा जन्म जवळपास ४५ वर्षाआधी झाला होता आणि आज मी तुमच्या जीवनाचा अविभाज्य घटक बनलो आहे. तुम्ही माझा उपयोग दिवसभरातून अनेक वेळा करत असता. तुम्हाला तर माझ्या शिवाय चैनच पडत नाही. होय, तुमच्या सतत हातामध्ये असणारा तोच मी तुमचा लाडका मोबाईल बोलतोय.... मी खूप लांबचा प्रवास करून आजच्या स्थितीपर्यंत आलो आहे. मी वर्तमान युगाला आजच्या आधुनिक सुविधांनी सुसज्ज केले. आज माझ्याशिवाय दैनंदिन कार्याची कल्पनादेखील करता येत नाही.

माझा शोध सर्वप्रथम १९७३ मध्ये 'मोटोरोला' नावाच्या कंपनीने लावला. जॉन. एफ. मिशेल आणि मार्टिन कपूर यांनी मला तयार केले. त्यांना माझे जनक म्हणून संबोधले जाते. खूप गहन अभ्यास आणि अनेक वर्षांच्या परिश्रमानंतर मला निर्माण करण्यात आले. सुरुवातीच्या काळात मी एवढा विकसित नव्हतो. नंतरच्या काळात वेगवेगळ्या प्रकारच्या मोबाईल कंपन्या उदयाला आल्या. ज्यांनी माझ्या रूपात बदल करत माझे नवीन रूप जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचवले. सॅमसंग, नोकिया, एम.आय., मायक्रोसॉफ्ट,

इंटेक्स, ॲपल, ओपो अशा अनेक कंपन्यांनी आपले मोबाईल बाजारात आणले आहेत. परंतु मला अगोदर ज्या कंपनीमध्ये तयार करण्यात आले ते मोटोरोला कंपनीमध्ये. माझ्याकडून तुम्हाला खूप चांगल्या प्रकारच्या सुविधा मिळतात जसे की, कॅमेरा, गेम्स, व्हिडिओ, गाणी, इंटरनेट इ. तसेच तुम्ही मला आता तुमच्यासोबत कुठेही घेऊन जाऊ शकता. माझे पूर्वज तुम्हाला आठवत असतीलच नाही का? अहो, टेलीफोन दादा पण ते मात्र एकाच ठिकाणी स्थिर असायचे यावरून तुम्ही फक्त एकमेकांशी संवाद साधू शकत होता पण आता मात्र तसे नाही. माझ्यामध्ये तुम्हा सर्वांची सर्वात आवडती व वेड लावणारी गोष्ट म्हणजे 'सेल्फी' होय. माझ्यामुळे तुमच्या प्रगतीच्या वाटा आणखीनच मोकळ्या व विस्तृत झाल्या आहेत. माझ्याद्वारे तुम्हाला अनेक ठिकाणची, गोष्टींची माहिती एकाच वेळी एका ठिकाणी बसून मिळते ही माहिती मिळविण्यासाठी तुम्हाला इतरत्र कुठेही फिरण्याची आवश्यकता नाही आणि याची कल्पना तुम्हाला आहेच.

तुम्हाला माहिती आहे का? या कोरोनाच्या काळात तर माझा रुबाव आणखीनच वाढला आहे. अहो, का म्हणून काय विचारता! या काळात कोणालाही

समोरासमोर भेटता येत नव्हते की बोलता, गप्पाही मारता येत नव्हत्या. जो काही संवाद असेल तो माझ्या मार्फतच व्हायचा. मग तो साध्या कॉलमार्फत असो किंवा व्हिडिओ कॉल मार्फत असो. आणि या काळात 'ऑनलाईन' या संकल्पनेचा विकास झाला. ती प्रत्येक बाबतीत लागू (सुरू) झाली. मग ती शिक्षण क्षेत्र असो की आणखी कोणतेही. माझ्यामार्फत शिक्षण दिले जाऊ लागले, व्यवहार होऊ लागले. तसेच परीक्षाही मुले माझ्यामार्फतच देत आहेत. शिकवण्याही ऑनलाईन स्वरूपात होत आहेत. तसेच माझ्यामुळे अनेकांना त्यांच्यामध्ये असणाऱ्या सुप्त गुणांना वाव देण्यासाठी मदत झाली. काही लोकांना माझा उपयोग आपल्या व्यवसायाची प्रगती करण्यासाठी होतो. तसेच माझ्यामार्फत अनेक व्यावसायिक क्षेत्रातील, सामाजिक क्षेत्रातील, राजकीय क्षेत्रातील, शैक्षणिक क्षेत्रातील मिटिंग घेतल्या जातात व त्यासाठी 'झूम', 'गुगल मीट' यासारखे प्लॅटफॉर्म उपलब्ध आहेत.

पण आज मी खूप निराश झालो आहे. का बरं सांगा? जो तो नुसता माझ्यावर आरोप करतोय. मंदिरातील घंटा जशी कोणीही वाजवते ना तशी माझी अवस्था झाली आहे. सगळेजण माझ्यावर फक्त आरोपच करत आहेत. सर्वांचं असं म्हणणं आहे की मी मुलांना बिघडवतोय, मोठ्या लोकांना नादाला लावतोय. असे अनेक आरोप माझ्यावर होत आहेत. ते ऐकून मला खूप दुःख होतयं. या जगात मी कशाला आलोय? हाच मला प्रश्न पडलाय, तसा विचार केला तर काही अंशी खरं आहे. मुलं अभ्यास सोडून माझ्याशी खेळत बसतात, तासन्तास गप्पा मारत बसतात आणि मोठी माणसे नको ते मेसेज पाठवतात व अनेकांशी गप्पा मारत बसतात. त्यामुळे त्यांचे मुख्य कामात अजिबात लक्ष लागत नाही व विनाकारण वेळ वाया जातो. रस्त्याने जात असताना तर काहींची नजर माझ्या स्क्रीनकडेच असते त्यामुळे बरेचसे अपघात देखील होतात आणि एवढेच नाही आपले धाडस दाखवण्यासाठी काहींना पर्वताच्या कड्यावर उभे राहून, ट्रेनच्या दरवाज्याच्या बाहेर लोंबकळते राहून व्हिडिओ तयार करताना जीवदेखील गमवावा लागला आहे.

या सर्वांमध्ये माझी काय चूक? तुम्ही तुमची गरज म्हणून माझी निर्मिती केलीत. अहो, माझा कंट्रोल तर

तुमच्या हातामध्ये आहे ना? मग या सर्व गोष्टींचा दोष मलाच का बरं दिला जातोय? माझा उपयोग कसा करायचा हे तुम्हीच ठरवणार ना तरीही तुम्ही चुका करणार त्याचा दोष मलाच असं का? तुम्ही ठरवणार ना की माझ्याकडून तुम्हाला शैक्षणिकदृष्ट्या उपयुक्त माहिती पाठवावी की, अंधश्रद्धा पसरवणारे मेसेज, माझ्यामध्ये एखादे पुस्तक वाचावे की ब्लू व्हेल, पब्जी इ. यांसारख्या गेम खेळाव्या. माझा वापर करून संपूर्ण जगाची सफर करावी की एखाद्या 'सायबर क्राईम'मध्ये समाविष्ट व्हावे आणि माझ्यामध्ये वैशिष्ट्यपूर्ण असणारी गोष्ट म्हणजे कॅमेरा. काही आठवणी, प्रसंग जपून ठेवण्याचे उत्तम साधन. सेल्फी काढता काढता माणूस कधी सेल्फिश झाला हे त्याचे त्याला कळले नाही. होय ना? माझा उपयोग जरी तुम्हाला खूप होत असला तरी तुम्ही माझा जो अतिवापर करताय त्यामुळे सगळ्या व्यसनापेक्षा माझ्या वापराचे महाभयंकर व्यसन तुम्हाला लागले आहे. शेवटी 'अति तेथे माती.' डोळ्यांचे विकार, मान दुखी इ. दुष्परिणाम अनेकांना झाले आहेत. तसेच अनेक कुटुंबेही उद्ध्वस्त झाली आहेत. कारण कोणत्याही व्यक्तीला मोबाईलमुळे एकमेकांशी बोलायला वेळ नसतो. मुलांना आपल्या आई-बाबांना काही सांगायचे असल्यास त्यांनी माझ्यातच डोके घातलेले असते. कसा तुमचा एकमेकांशी संवाद होणार?

तुम्ही सर्वजण आपले मित्र-मैत्रिणी, सगेसोयरे यांच्याशी संवाद साधण्यात मग्न असतात. पण कुटुंबातील समोर असलेल्या व्यक्तींशी बोलण्यासाठी वेळ नसतो. खरंच मला सगळे चित्र अवघडच दिसते. भविष्यात कसे हे जग गुण्या-गोविंदाने नांदणार? कशी ही पिढी नातेसंबंध सांभाळणार म्हणूनच मी विनंती करतो, हे मानवा टेक्नॉलॉजीच्या इतक्या आहारी जाऊ नकोस. हे सायन्स फक्त तुझ्या सोयीसाठी आहे पण सुख मात्र तुला तुझे प्रिय जनच देणार आहेत. तेव्हा तुला माझी कळकळीची विनंती आहे....

'मी आहे बहुउपयोगी म्हणून करू नकोस अतिरेकी वापर,

संयम आणि समन्वय साधून कर आयुष्याचे सार्थक.'

ई-कचरा - व्यवस्थापन काळाची गरज

जान्हवी जगन्नाथ वीर, बी.सी.ए. भाग १

वैचारिक

सध्याच्या स्थितीत न चालणारी उपकरणेही ई-कचरा या प्रकारात येतात. जुन्या डिझाईनचे कॉम्प्युटर, मोबाईल फोन, टेलिव्हिजन, इलेक्ट्रॉनिक खेळणी, क्षमता संपलेले सेल आणि अन्य उपकरणे हा सुद्धा ई-कचराच. त्यामुळे मनुष्याच्या आरोग्यासाठी गंभीर धोका निर्माण होऊ शकतो.

तंत्रज्ञानाच्या जगात ई-कचरा हा इतका मोठा आणि वेगाने वाढणारा कचरा आहे. जो संपूर्ण जगासाठी एक मोठे संकट बनला आहे. आपण इतके प्रगत झालो आहोत की, यंत्राशिवाय आपले जीवन खूपच कठीण झाले आहे. जरी एखादे लहान काम असले तरी आपल्याला या मशीनवर अवलंबून राहावे लागते. कारण आपले जीवन अधिक आरामदायक बनवण्यासाठी मशीनचा मोठा वापर होत आहे. या गरजा भागविण्यासाठी इलेक्ट्रिकल्स आणि इलेक्ट्रॉनिक वस्तूंची मागणी दिवसेंदिवस वाढू लागली आहे आणि ई-कचरा तयार होण्याचे सर्वात मोठे कारण म्हणून उदयास येत आहे. योग्य प्रकारे व्यवस्थापित न केल्यास भविष्यात एक मोठा धोका निर्माण होऊ शकेल. इलेक्ट्रॉनिक वस्तू, संगणक, मोबाईल यासारख्या सध्याच्या आधुनिक जीवनशैलीची गरज बनलेल्या वस्तूमुळे जगभरातल्या पर्यावरणाच्या समस्या वाढत आहेत. यातील सर्वात मोठी समस्या आहे ती ई-कचऱ्याची. बिघडलेले किंवा खराब झालेले मोबाईल फोन्स, लॅपटॉप, टेलिव्हिजन संच आणि कॉम्प्युटर्स यासारख्या वस्तूमुळे आरोग्य आणि पर्यावरणाच्या समस्या निर्माण होत आहेत. गंभीर आजारांचे स्रोत बनलेल्या या ई-कचऱ्याचे विकसनशील देशात बरेच जास्त प्रमाण आहे.

ई-कचरा म्हणजे काय ?

ई-कचरा म्हणजे इलेक्ट्रॉनिक कचऱ्याचे संपूर्ण रूप आहे. हे पूर्वी आपण आपल्या सोयीसाठी वापरत असलेल्या इलेक्ट्रॉनिक वस्तूंचा खच आहे. परंतु, आता ते खराब झाल्यामुळे ते यापुढे त्यांचा वापर करत नाहीत. दरवर्षी

जगभरात सुमारे ७० दशलक्ष टन ई-कचरा तयार केला जातो. जर त्याची योग्य प्रकारे विल्हेवाट लावली गेली नाही किंवा त्याचं रिसायकल केलं गेलं नाही तर भविष्यात तो एक मोठा धोका बनू शकतो.

ई-कचरा आपल्या कोणत्याही इलेक्ट्रिकल आणि इलेक्ट्रॉनिक वस्तूंपासून बनला जातो जसे : संगणक, टीव्ही, मॉनिटर, सेल फोन, व्ही.सी.आर., सीडी प्लेअर, फॅक्स मशीन, प्रिंटर इ. जर त्यांची योग्य प्रकारे विल्हेवाट लावली नाही तर ते बेरिलियम, कॅडमियम पारा आणि शिसे यांसारख्या बऱ्याच हानिकारक सामग्रीची निर्मिती करतात. ही सामग्री स्वतः विघटित होत नाही परंतु ती आपल्या पर्यावरणासाठी एक मोठा धोका म्हणून उद्भवते. म्हणूनच त्याचे योग्य आणि कार्यक्षमतेने पुनर्वापर करणे फार महत्वाचे आहे.

ई-कचऱ्याचे व्यवस्थापन कसे होते ?

सद्यस्थितीमध्ये ई-कचऱ्याचे व्यवस्थापन तीन पातळ्यांवर केले जाते. यामध्ये रिड्यूस, रियूज आणि रिसायकल यांचा समावेश आहे. या तीन्ही टप्प्यांमध्ये नेमके काय होते ते आपण पाहू.

रिड्यूस म्हणजे कमी वापर होय. लोकांनी इलेक्ट्रॉनिक वस्तूंचा वापर कमी करावा म्हणजेच त्यातून निर्माण होणारा कचराही आपोआप कमी होईल. हा कचरा कमी करण्यासाठी लोकांनी पुढे यावे असे आवाहन सरकारकडून केले जात आहे. काही देशांमध्ये मोबाईल कंपन्या तसेच कॉम्प्युटर उत्पादन करणाऱ्या कंपन्यांनाच यासाठी पुढाकार घेण्यास सांगण्यात आले आहे. यामुळेच मध्यंतरी नोकिया या

मोबाइल उत्पादन कंपनीने तुमचे जुने मोबाईल आमच्या कडे जमा करा असे आवाहन केले होते.

दुसरा टप्पा - रियुज म्हणजे पुनर्वापर होय. काही शहरांमध्ये ई-कचरा गोळा करणाऱ्या कंपन्या स्थापन

करण्यात आल्या आहेत. या कंपन्या पर्यावरण मंत्रालयाच्या आदेशानुसार काम करतात आणि त्यांना त्यानुसार काम करणे बंधनकारकही असते. या कंपन्या मोठमोठ्या कंपन्यांकडून ई-कचरा गोळा करतात आणि त्याची विविध प्रकारांमध्ये विभागणी करतात. त्या नंतर ज्या वस्तू पुन्हा वापरण्यास योग्य आहेत त्या वस्तू वेगळ्या केल्या जातात. उदाहरणार्थ अनेक कंपन्या आपले जुने चालू स्थितीतील कम्प्युटर विकतात. हे कम्प्युटर ग्रामीण भागातील संस्थांना देण्यात येतात. जेणेकरून अशा वस्तूंचा वापर पुन्हा होतो.

तिसरी आणि खूप जिकरीची मानली गेलेली प्रक्रिया म्हणजे रिसायकल होय. ही प्रक्रिया ई-कचऱ्याच्या बाबतीत अवघड मानली जाते. या प्रक्रियेसाठी जमा झालेला कचरा सर्वात प्रथम तोडफोड करून त्यातील प्लास्टिक, काचा असे विविध भाग वेगळे केले जातात. त्यानुसार ते भाग प्रत्येक क्षेत्रात रिसायकलिंगचे काम करणाऱ्या कंपन्यांकडे पाठवले जातात. उदाहरणार्थ - प्लास्टिक हे प्लास्टिकचे रिसायकलिंग करणाऱ्या कंपन्यांकडे सोपविले जाते. त्याचप्रमाणे काचा आणि विविध वस्तूंचे रिसायकलिंग केले जाते. यात असणारे शिसे, पारा यासारखे काही हानीकारक पदार्थ डिस्पोज करणाऱ्यासाठी संबंधित कंपनीकडे पाठवले जाते.

सध्याच्या स्थितीत न चालणारी उपकरणेही ई-कचरा

या प्रकारात येतात. जुन्या डिझाईनचे कॅम्प्युटर, मोबाईल फोन, टेलिव्हिजन, इलेक्ट्रॉनिक खेळणी, क्षमता संपलेले सेल आणि अन्य उपकरणे हा सुद्धा ई-कचराच. त्यामुळे मनुष्याच्या आरोग्यासाठी गंभीर धोका निर्माण होऊ शकतो.

आपण आपल्या घरातील टाकाऊ वस्तू, कचरा नेहमीच घराबाहेर फेकून देतो. सोसायटीच्या आवारात, सार्वजनिक रस्त्यावर अगदी कुठेही आपण कचरा फेकतो. या कचऱ्यात ई-कचराही असतो याचा आपणास नक्कीच गांभीर्याने विचार करणे आवश्यक झाले आहे. ई-कचरा व्यवस्थापन ही आता काळाची गरज बनली आहे.

डोळ्यातलं पाणी

निकिता विठ्ठल पवार, बी.कॉम. 2

असं कसं काय झालं?

मन भरूनी आलं

डोळ्यातलं पाणी माझ्या आटलं आटलं ॥१॥

हसत-खेळत जीवन माझं

मन रडतयं का? असं आज

सुख का दूर पळालं?

दुःख जवळ आलं

खरचं माझ्या डोळ्यातलं पाणी आटलं आटलं ॥१॥

रडू आलं डोळ्यापाशी,

हसू गेलं दूर जगाशी

सारी आस झाली नाहीशी

हसत-खेळत स्वप्न माझं, एका क्षणात तुटलं

चुकलं माझ्या डोळ्यातलं पाणी आज आटलं आटलं ॥२॥

सान्या संकटावर मात करून बाहेर मी निघेन

जिंकण्याची मनात उमेद जागवेन

उज्वल भविष्याच स्वप्न मी बघेन

नव्या उमेदीच स्वप्न दाखवायला आलं

माझ्या डोळ्यातलं पाणी आज आटलं आटलं ॥३॥

सिंधुताई सपकाळ

मेघा गणेश शिंदे, बी.ए. भाग २

व्यक्तिचित्रणात्मक

वयाच्या दहाव्या-बाराव्या वर्षीच गळ्यामध्ये बांधलेलं विवाहाचं जोखड नियतीला मंजूर नव्हतं. म्हणून की काय उण्यापुऱ्या १० वर्षातच सारी बंधने गळून पडली आणि वयाच्या बावीसाव्या वर्षीच ऐन तारुण्याच्या सीमारेषेवरच त्यांनी ऐहिक सुखाला तिलांजली दिली. वाघाच्या बच्चाला बोळ्यानं दूध पाजलं तरी वयात येताच त्याला आपल्या खऱ्या जातीची जाण व्हावी. तद्वत या वाघिनीनं आपला संसार सिमेंटच्या दलदलीतून चिखलदऱ्याच्या जंगलात मांडला.

“हा युगानुयुगे प्रवास चालू आहे।
डोळ्यातील गंगा कडेकडेने वाहे।
किती चटके बसले, तरी न म्हंटले हायSSS
या शब्दाखेरीज माझ्यापाशी काय?”
कुर नियती आणि वीर मानव यांच्या झगड्याला जीवन म्हणतात, असंही कुणीसं म्हंटलय. पण कूर नियतीशी झगडून जीवन जगणाऱ्यालाच तर वीर मानव म्हणावे लागेल. कारण वीर मानव हा किताब बहाल करण्यास लायक माणसं, ही हातावर मोजण्याइतकीच निघतात.

वयाच्या दहाव्या-बाराव्या वर्षीच गळ्यामध्ये बांधलेलं विवाहाचं जोखड नियतीला मंजूर नव्हतं. म्हणून की काय उण्यापुऱ्या १० वर्षातच सारी बंधने गळून पडली आणि वयाच्या बावीसाव्या वर्षीच ऐन तारुण्याच्या सीमारेषेवरच त्यांनी ऐहिक सुखाला तिलांजली दिली. वाघाच्या बच्चाला बोळ्यानं दूध पाजलं तरी वयात येताच त्याला आपल्या खऱ्या जातीची जाण व्हावी. तद्वत या वाघिनीनं आपला संसार सिमेंटच्या दलदलीतून चिखलदऱ्याच्या जंगलात मांडला. संसार या शब्दाची जाणीव तिला नव्याने उमगली. या ‘वाघिणीला’ आता खरी जाणीव झाली. मी, माझी चूल व मुलं या पलीकडेही फार मोठा संसार आहे हे तिला समजलं आणि जगाने लाथाडलेल्या, माणूस म्हणून जगण्याचा अधिकार अट्टेहलेल्या आदिवासी बांधवांच्या सेवेचं ‘असिधारा’ व्रत तिने स्वतःहून अंगिकारलं. तिच्या चालण्या-बोलण्यात अत्यंत नैसर्गिकपणा, ओघवती भाषा,

बरंच काही सोसलयं, भोगलयं हे जाणवून देणारी, सह्याद्रीच्या कडेकपारीची जात कुळी सांगणारी, रांगडी पण त्याचबरोबर मायेच्या ओलाव्याने ओथंबलेली वाणी. आवाज भरदार पण करुणेची झालर असलेला, नऊवारी लुगडं, किंचित झुकून चालण्याची ढब, डोईवर पदर, पण त्यातही झपाटल्याचा भास वेळोवेळी आपलं अस्तित्व दाखवतोयं, असं हे व्यक्तिमत्त्व म्हणजेच ‘सिंधुताई सपकाळ.’ वेलीवरून निखळलेल्या एकुलत्या एक जंगली फुलाची ही कर्मकहाणी आहे. या फुलाच्या उरात मात्र उन्मळून पडण्याची खंत नाही तर... समर्पणाचा आनंद आहे.

महात्मा गांधींचे ‘सेवाग्राम’ व विनोबा भावे यांचे ‘पवनार’ या दोन्ही गावांच्या मध्ये ‘आर्वी रोड’ला पिंपरी (मेधे) जिल्हा वर्धा हे गाव त्यांचे माहेर आणि ‘नवरगाव’ हे त्यांचे सासर. वयाच्या बाराव्या वर्षी गोपुरी या केंद्रावर मराठी चौथीची परीक्षा दिली आणि काही दिवसातच लग्नाला हात जोडून उभे केले. कुमारी चिंधी अभिमान साठे आता मात्र सौ. चिंधाबाई श्रीहरी सपकाळ झाल्या. लागोपाठ यांना तीनही मुलगेच झाले. चौथ्या वेळी गर्भवती असताना त्यांनी त्यांच्या आयुष्यातला पहिला संघर्ष केला. तेव्हा गुरे वळणे हाच व्यवसाय असायचा. गुरेही शेकड्यांनी असायची. त्यांचे शेण काढता काढता बायकांचे कंबरडे मोडायचे. शेण काढून बायका अर्धमेल्या व्हायच्या. पण त्याबद्दल कोणतीही मजुरी मिळायची नाही. रस्त्यावर मुरुम फोडणाऱ्यांना मजुरी, पण शेण काढणाऱ्यांना नाही. या शेणाचा लिलाव फॉरेस्टवाले करायचे. इथे सिंधुताईंनी बंड पुकारले आणि लढा सुरू

केला. यामुळे या लिलावात ज्यांना हसा मिळायचा त्यांच्या हप्त्यावर गदा आली. हा लढा जिंकल्या, पण त्यांना या लढ्याची जबर किंमत चुकवावी लागली. बाईच्या या धैर्याने गावातील जमीनदार, दमडाजी आसटकर दुखावला गेला होता. यांच्या मनात आग धुमसत होती. त्यांच्या मनात फक्त बदला आणि बदला. बरस सूड..सूड...सूड....!

दमडाजींनी सिंधूताईच्या पोटातील मूल आपले असल्याचा प्रचार सुरू केला. नवऱ्याच्या मनात त्यांच्या चारित्र्याबद्दल संशय निर्माण झाला. आसटकरांची जमीन घालवतेस आणि अंधारात त्यांच्याशी प्रेमाचे चाळे करतेस. पापिनी, तुझ्या पोटात असलेला गर्भ माझा नाही, असे माईचा नवरा म्हणाला. हे शब्द माईच्या कानात उकळत्या तेलाप्रमाणे शिरले आणि डोक्यावरील पाण्याने भरलेल्या भांड्यानिशी त्या खाली कोसळल्या. नंतर मध्यरात्री त्यांना जाग आली. सगळीकडे सामसूम होते. जवळच कोणीतरी दोन रिकामी पोती आणून टाकून गेले होते. त्यांचे बाळंतपण गोठ्यात आणि बेहोशितच झाले होते. त्यांना मुलगी झाली होती नंतर त्यांनी मुलीला तेथील जवळच्या वाहत असलेल्या ओढ्यावर नेले. मुलीची नाळ काहीही साधन नसल्याने कापायची कशी हा प्रश्न पडलाच. शेवटी तिला वाकडं झोपवून जोरजोरात दगड आपटून नाळ तोडली व खड्डा करून पुरून टाकली. रक्ताने भरलेली मुलगी त्यांनी ओढ्याच्या गार पाण्याने

स्वच्छ धुतली आणि परत गाईच्या गोठ्यात येऊन त्या बसल्या. त्यांचा एक जीव वनवासी झाला होता. असे नऊ दिवस आणि नऊ रात्री त्यांनी अशाच घालवल्या. आशेचा किरण घेऊन सकाळ उगवावी आणि संध्याकाळच रूपांतर निराशेत व्हावं. पाणी तेवढं ओढ्यावर जाऊन पीत होती. दहावा दिवस उगवला तो भुकेचं बंड पुकारूनचं. पोटात अन्नाचा कण नव्हता. हातापायात त्राण नव्हता. एक म्हातारी रोज कचरा टाकायला यायची. तिला या म्हणाल्या, 'काहीतरी खायला दे, नासकं दे, वितलेलं दे, तेही नसल्यास तुझ्या नातवाचे उष्टे दे. माँ, नाही म्हणू नकोस. मला खूप भूक लागलीय.' म्हातारी म्हणाली, तू बेशरम आहेस.... तुझ्या ठिकाणी मी असती तर, कधीच मरून गेली असती. तेव्हा त्यांना वाटले या पवित्र जगात जगायचा अधिकार मला नाही. मरायला पाहिजे, आज मरायचं. डोंगराचा प्रचंड कडा त्यांची वाट पाहत होता आणि त्या निघाल्या. संपूर्ण मोह आवरून मुलीच्या कोवळ्या गालावर त्यांनी ओठ टेकले. आणि मायेचे कडत पाणी तिच्या अंगावर पडले आणि त्या बाईने दिलखुलास हंबरडा फोडला. त्यांची मुलगी त्यांच्या गळ्यातील काळे मणी हाताच्या मुठीत पकडून टाहो फोडत होती. जणू ती त्यांना जाब विचारत होती. बोल, तुला काय अधिकार आहे, मला टाकून मरायचा! अगं, आता माझा बाप, माझी माई, माझं सर्वस्व तूच तर आहेस. मला सोडून जाऊ नकोस माय. माझ्याकरीता तरी जिवंत राहा, कारण मला तुझ्याशिवाय कुणीही नाही. माय कुणीही नाही.

त्यांचे खाडकन डोळे उघडले. आत्महत्येचे खुळकट विचार कुठल्या कुठे पळून गेले. त्यांनी त्यांच्या मुलीचे नाव ठेवून टाकले - ममता. ममताSS ममताSSS. उपाशी होत्या. इतक्यात एक खर्जिल कुत्रं तोंडामध्ये कसलीतरी पुडी घेऊन त्यांच्याजवळ आले आणि ठेवून गेले. आश्चर्य वाटलं, एक कुत्रं येतं आणि कागदाची पुडी माझ्यापुढं ठेवून जातं. सगळं अद्भूत आणि विस्मयकारक होतं. पुडी सोडून बघितली तर त्यात जिलेबीचा मैदा होता. पळसाच्या पानाचा एक द्रोण करून त्यात ओढ्याचं पाणी घातलं आणि ज्या कागदावर पीठ होतं त्याच कागदात भिजवलं. हात शेकायला लाकडं कुणीतरी ठेवली होती तिथे तापवून धगधगत्या निखान्यावर ते भाजलं आणि ते अमृतप्राय अन्न खाऊन पोट भरून पाणी प्यायले आणि झोपून गेल्या. नंतर त्या माहेरी आईकडे जायला निघाल्या. आईकडे पोहोचल्या आणि लांबूनच त्यांना

पाहून आई रडायला लागली. आई डोळे ताणून त्यांच्यावर ओरडली, “बाई गं, तू कुठेही जा. वाटल्यास रेल्वेलाईन वर जाऊन मर, मात्र माझ्याकडं येऊ नकोस. कारण तुझा नवरा तुला झालेली मुलगी माझी नाही म्हणतो म्हणून.” माझीच आई अशी बोलतेय यावर त्यांचा विश्वासच बसत नव्हता. त्या म्हणाल्या आई मी नाही येत तुमच्याकडे. पण.... लहानपणी तूच मला अंगावर दूध पाजलसं. आज मला काहीतरी खायला दे गं आई. भूक लागलीयं बघ. लवकर दे. रात्रीच्या ज्वारीच्या कण्या आईने सकाळी येताना बांधून आणल्या होत्या. घे लवकर आणि निघ ईथून. मी तूला कण्या डब्यातून देणार नाही. हा डबा माझ्या पोराची भाकर बांधायला वापरते. त्यांच्याजवळ त्या सोजी घ्यायला काहीच नव्हते. पण पोटातील भूक त्या सोजी घे म्हणून खुणावत होती. झटकन आईने ममताचे परसाकडचे कपडे काढून आई समोर धरले आणि तिला सांगून टाकले, ‘आई गं, नकोच देऊ तो डबा मला, तेवढ्या कण्या या फडक्यात टाक. तसं हे फडकं माझ्या मुलीच्या संडासचं आहे पण धूतलेलं आहे. त्या कण्या घेतल्या आणि माई डोळ्यात अश्रू घेऊन चालायला लागली. डोळे पुसणारे कोणीच नव्हते आणि याच क्षणी त्यांनी नावरूपी चिंधी श्रीकृष्णाच्या कापलेल्या करंगळीस बांधून टाकली. त्या चिंधीची सिंधू बनल्या.

रामरायांनी सीतामाईला वनात सोडून दिली आणि तिला पटकन वाल्मिकी ऋषी भेटले. यांना मात्र पृथ्वीवर, पृथ्वीच्या पाठीवर कुणी नव्हते. ती आदिमाया शक्ती होती व या फक्त सिंधू होत्या. बरस... नुसती सिंधू

पुढे त्या गेल्या त्यांनी एका मंदिराजवळ गाणे म्हंटले....

“त्यागीले का? लक्ष्मण मजला रामप्रभूने,

असा मी काय गुन्हा केला?”

नंतर त्यांनी डोळे उघडून पाहिले तर पुढे ममताच्या अंगावर दहा पाच पैशांची बरीच नानी पडली होती. जीवनातील पहिली भीक त्यांना अडीच रुपये मिळाली होती. त्यांनी या पैशाचे काहीतरी खाऊन पोट भरले.

‘तकदीर की कमनशिबी थी वह मरकर भी नहीं निकली। लहेदखोदी लोगों ने तो पत्थर की जमी निकली।’

परिस्थिती वेगवेगळ्या तऱ्हेने त्यांना डंख मारत होती. त्यांनी एकदा खरोखरच्या इंगळीचे विष पचवले होते. एकदा त्या गरोदर असताना त्यांना खिचडी खायची चव सुटली

होती आणि घरातून खिचडीचा वास येत होता. त्यांना त्यांच्या मुलाला, जावेलाला खिचडी थोडी मला ठेवायला सांग असे सांगितले. पण त्या जावेने त्यांच्या बोलण्याकडे नजर अंदाज केला व सगळी खिचडी सगळ्यांना खाऊ घातली. पण माईना थोडीसुद्धा ठेवली नाही. बाहेर येणाऱ्या खिचडीच्या वासानेच त्या पोट भरत होत्या. रात्री त्या जेवल्याच नाहीत आणि मध्यरात्री त्यांना लघवीला जायचे होते. अंगात त्राण नव्हते. त्या बाहेर पडलेल्या शेणातून, चिखलातून घसरत घसरत जात असताना त्यांना तोल सावरता आला नाही आणि त्या पडल्या. तेव्हा त्यांचा हात एका मोठ्या इंगळीवर पडला होता आणि त्या इंगळीने त्यांच्या करंगळीला दंश केला होता. करंगळी हिरवीगार पडली होती. वेदना काय सांगू? तोंडातून त्यांच्या जोरजोरात हुंदके बाहेर पडत होते. त्यांनी तसेच पदराने तोंड स्वतःचे दाबले आणि त्या वेदनादायी इंगळीचे विष पचवले होते.

त्यांनी शेणखताचा लढा जिंकलेला होता पण जीवनाशी लढा अजून सुरूच होता. जीवनाचा उत्तरार्ध सुरू झाला होता. दृष्टी त्यांची कशाचा तरी शोध घेत होती. सूर्यास्तानंतर सूर्योदय होणार होता. बरस.... न थकता चालत होत्या व पुढे जात होत्या.

“चोच वासूनी ताटले पंख पाय।

आणि अस्ताला सूर्यबिंब जाय।।

तोच चोचीत घेऊन जळे येई।

तिने त्याला परी पाहिलेच नाही।।”

यांचीही अवस्था जखमी होती, पंख विस्कळीत झाले होते. आतील मन तडफडत होते, फडफडत होते. त्यांचा असा कोणीही पक्षी शिल्लक नव्हता की जो त्यांच्याकरिता चोचीने पाणी आणू शकेल. त्या स्वतःच सावरल्या. नंतर त्या खानदेशात निघून गेल्या. त्यांनी चिखलदऱ्यातील एवढा एक लढा यशस्वी केला. एकदा कोहा नावाच्या गावावरून १३३२ गाई हाकलत आणल्या होत्या आणि त्या सर्व गाई चिखलदरा येथील तारेच्या कुंपणात कोंडल्या होत्या. गाई कोंडल्याचा तिसरा दिवस होता. संपूर्ण वनवाशी हातात भाकर घेऊन, तारेच्या कुंपणात कोंडलेल्या गाईकडे बघत होते. घास तोंडात जाऊ शकत नव्हता आणि हृदय हलवून सोडणारी घटना घडली. येथील कोंडवाड्यात एक गाईचे वासरू मरून पडलं होतं. पोटचा गोळा मरून पडताच गाय

चवथाळली आणि तिने तारेवरून बाहेर उडी मारली. काटेरी कुंपणामुळे कातडी फाटून रक्तबंबाळ झाली होती आणि चिखलदऱ्यापासून सहा मैल दूर असणाऱ्या वैराट गावी गेली आणि ज्या टायगर प्रोजेक्ट ऑफिसरने कोंडवाड्यात गाई कोंडल्या होत्या त्याच्या दारात मरून पडली. मरताना तिच्या तोंडातून गळालेलं पाणी साहेबाच्या दारात पसरलं होतं आणि 'नागपूर पत्रिका', नागपुर 'लोकमत' 'जळगाव' 'शिवशक्ती' 'अकोला' या वर्तमानपत्रांनी जशीच्या तशीच पेपरला बातमी दिली होती. सिंधुताईंनी प्रत्यक्ष हा स्पॉट डोळ्यांनी पाहिला होता. वनातील चान्याकरिता गाईने आत्माहुती दिली होती. वासरू कोंडवाड्यात मरून पडले होते आणि ही गाय साहेबांच्या दारात. दोन्ही मायलेकं दुर्दशेचे बळी होते. ही एक प्रकारे गो हत्याच होती. सिंधुताईंनी याविरुद्ध बंड पुकारून, लढा देऊन तेथील गाईची सुटका केली होती आणि चिखलदऱ्यातील लोकांची मने त्यांनी जिंकली होती.

माई पुण्याला होत्या तेव्हा पुण्याच्या 'बालगंधर्व' नाट्य मंदिरात भारत-रशिया मैत्री करार होता. आंतरराष्ट्रीय मैत्री करार, भारताचे पुढारी, नेते, प्रतिष्ठित मंडळी हजर होती. या देखील तिथे गेल्या होत्या. भाषणे वगैरे तेथे चालू होती. यांना देखील वाटले आपणही एक गाणं ठोकून देऊ. त्या स्टेजवर गेल्या. स्टेजवर राकेश शर्मांचं चित्र काढलं होतं. उड्डाण करणारं, फुलांचं पण अति सुंदर चित्र. यांनी स्टेजवर चढताच... चित्राकडे बोट दाखवून पहिला शेर म्हंटला आवाजाने हॉल भरला,

“मंजिल बहोत दूर है। जाना वहा जरूर है।।

रास्ता मुश्किल है। मरना मंजूर है।।”

पहिल्या या शेराने प्रचंड टाळी घेतली. सुस्तावलेले श्रोते खडबडून जागे झाले. रशियाची मंडळीदेखील टाळी देत होती. संपूर्ण 'बालगंधर्व' त्यांनी जिंकले. त्यांच्या नऊवारी पातळाला खरीखुरी वाचा फुटली होती. त्या कडाडून शब्दफेक करत होत्या. गाना ऐसा था.....

‘हमने न तू खाने की ना पीने की बात कर।

मर्दोंकी तरह दुनिया मे जीने की बात कर।।

जिस मातृभमी की अरे तू गोद मे पला।

जिसकी पवित्र धूल में घुटनों के बल चला।।

उसके फटे आँचल को तू सीने की बात कर।

मर्दों की तरह दुनिया मे जीने की बात कर।।

सिंधुताई सपकाळ यांनी अनेक अनाथ मुलांचे पालनपोषण केले आणि त्यांना चांगले वाढवले त्यामुळे त्यांना 'माई' म्हणून ओळखले जाते. तसेच त्यांनी संपूर्ण आयुष्य अनाथांच्यासाठी घालवले त्यामुळे त्यांना 'अनाथांची आई' या नावाने देखील ओळखले जाते. त्यांनी हजारहून अधिक मुले दत्तक घेतली होती आणि त्यांचे चांगल्या प्रकारे पालन पोषण करून त्या मुलांना त्यांच्या पायावर उभे केले. यांची काही मुले उच्चशिक्षित आहेत. त्यांना दोनशेहून अधिक जावई आणि परतीस ते छत्तीस सुना होत्या. त्यांनी १९९४ मध्ये कुंभारवळण, पुणे येथे निराधार बालकांसाठी 'ममता बाल सदन' ही संस्था सुरू केली होती. येथील मुलांना निवारा, शिक्षण, रेशन, कपडे, वैद्यकीय गरजा दिल्या जात.

त्यांना त्यांच्या सामाजिक कार्यासाठी महाराष्ट्र सरकारकडून 'अहिल्याबाई होळकर' पुरस्कार मिळाला तसेच त्यांना २७० हून अधिक राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार देखील मिळाले. तसेच त्यांना 'पद्मश्री' पुरस्कार देखील मिळाला आहे. सिंधुताईंनी समाजाची अनेक कर्तव्ये पार पाडली. त्या समाजसेवा करत गेल्या आणि त्यांनी लोकांच्या मनामध्ये घर निर्माण केले. मग २०१० मध्ये त्यांच्या जीवनावर आधारित एक मराठी चित्रपट बनवण्यात आला. त्याचे नाव 'मी सिंधुताई सपकाळ' असे आहे. यात 'तेजस्विनी पंडित' यांनी सिंधुताईंची भूमिका साकारली आहे. या चित्रपटांमध्ये त्यांच्या जीवनातील काही महत्वाचे संघर्ष दाखवले आहेत. आणि या चित्रपटाबद्दलची महत्वाची बातमी म्हणजे या चित्रपटाची ५४ व्या लंडन फिल्म फेस्टिव्हलसाठी निवड झाली. तसेच या चित्रपटाला प्रेक्षकांचा देखील भरभरून प्रतिसाद मिळाला.

“तुम्ही प्रेम दिलं तर, मीही बांधीन एक घर

आंधळे पांगळे जवळ घेईन मी त्यांची आई होऊन

उचलून धरीन वरचेवर,

तुम्ही द्यायचा निवारा, मी भरवीन चिमणचारा

काळीज पांघरून आभाळभर

तुम्ही प्रेम दिलत तर मीही बांधीन घर.”

म्हणून तुम्हाला द्यायचे आहे. मला द्यायचे आहे.

अशा या अनाथांच्या कैवारी सिंधुताई सपकाळ यांचे ४ जानेवारी २०२२ रोजी पुण्यातील गॅलेक्सी हॉस्पिटलमध्ये हृदयविकाराच्या झटक्याने निधन झाले. मृत्यूच्या एका महिन्यापूर्वी त्यांचे हर्नियाचे ऑपरेशन झाले होते. त्यांना

महानुभाव पंथाचा अनुग्रह होता. महानुभव पंथाच्या नियमाप्रमाणे त्यांना भूमीडाग देण्यात आला. त्यांचे वय ७५ वर्षे होते. त्यांनी अनेक खडतर समस्यांना तोंड देत अनाथांचे संगोपन केले व त्यांना आसरा दिला होता. अशा या मातृतुल्य आणि एका चांगल्या समाजसेविकेला महाराष्ट्राने ४ जानेवारी २०२२ रोजी गमावले.

दुर्दैवाच्या भोवऱ्यात अचानक सापडलेल्या जीवनाच्या जळत्या निखाऱ्यावरून चालणाऱ्या, नियतीच्या जबड्यात हात घालून दात मोजणाऱ्या माईविषयी जेवढे सांगेल, लिहिले जाईल तेवढे कमीच आहे. सिंधुताई सपकाळ (माई) यांच्यासाठी एक समर्पित कविता :

“तुझं जगणं जगणं। दर क्षणाचं मरण
कसा केलास जतन, जीव लाख मोल धन॥
तुझ्या कृपा छत्राखाली, किती जीव विसावती
डोळ्यांच्या निरांजनी, उजळल्या लाख ज्योती॥
माया धरतीची जशी, कुणालाही कवळीते
बनवासी बाळे तशी, सदा पदरी तू घेते॥

नाही प्रसिद्धीची हाव काम करत्या हातांना
नाही विसावा ठावूक अनवाणी पाऊलांना॥
नाही लाज बाळगली पदराला पसरायला
कधी लाजते का? माय। तिच्या तान्हुल्या पाजाया॥
तिची बाळे चंद्रसूर्य। तिच्या भवती असती
हसु मायेचं पिऊन। उपाशीही निजताती॥
हवे त्यांनाही अंबर, पावसात जगायला
एक नेसूचे अंबर हवे लाज राखायला॥
तिचा दीपक दीपक जसा काळजाचा घडा
तिच्या भवती तयाचा सदा पहारा हा खडा॥
कशी कंठातून एक। सूरवेल बहरते
एका एका जखमेचे फूल जाईचे बनते॥
सुर काळीज विंधून, जाई कसा आरपार
नेक आसवांचे मोती, त्यांचे ओघळती सर॥
असे जगणे पहाता, लख्ख डोळे उघडते
लेक अशी पोटी येता। वसुंधरा आई होते॥”

महाविद्यालयामध्ये मार्गदर्शन करताना सिंधूताई
व्यासपीठावर मा. सौ. शीलादेवी पाटणकर

कोरोना आणि निसर्ग

देवयानी दीपक जमदाडे, बी.ए. भाग १

संशोधनपर

आजचे मानवी जीवन धकाधकीचे, प्रदुषणाचे, मानसिक ताणतणावाचे आणि नवनवीन रोगाचे झाले आहे आणि हे आपणच निर्माण केले आहे असे मला वाटते. आपणच प्रश्न निर्माण करायचे व ते सोडविण्यासाठी निसर्गाला किती वेठीस धरायचे याचा विचार आपण केला पाहिजे. पृथ्वीवर सर्वच सजीवामध्ये संतुलन ठेवण्याचे काम निसर्गच करतो. मात्र निसर्गाचे संतुलन बिघडविण्याचे काम करणाऱ्यांनी पुन्हा एकदा नीटपणे विचार करण्याची गरज आहे.

कोरोना नावाच्या एका मायक्रोस्कोपमध्येही नीटपणे न दिसू शकणाऱ्या एका छोट्या विषाणूने संपूर्ण जगाच्या गालावर एक सणसणीत चपराक मारली आहे. आणि आपण खडबडून जागे झालो. काही वेळातच या टोकापासून त्या टोकापर्यंत पोचणारं तंत्रज्ञान क्षणार्धात जागीच स्तब्ध झालं आणि मानवाच्या सीमा पुन्हा एकदा अधोरेखित झाल्या असं म्हंटलं तर फारसं वावगं होणार नाही.

माणूस मुळातच निसर्गाचा एक अविभाज्य घटक आहे. निसर्गातील प्रत्येक घटकाला या जीवसृष्टीत राहण्याचा, जगण्याचा अधिकार आहे. 'जीवित जीवनी जीवनम' ही तशी निसर्गाची मुलभूत व्यवस्थाच आहे. एक जीवाणू खात जगणारे दुसरे जीवाणू तयार होणे असच या उत्क्रांतीच्या साखळीत घडत असत परंतु मानव प्राणी हे निसर्गाचं सर्वात लाडकं अपत्य आहे. त्याला खाणारा कोणी जीव निसर्गाने निर्माण केलेला नसावा. माणूस हा बुद्धीमान प्राणी आहे. सुरुवातीला त्याने निसर्गाचा उपयोग करून स्वतःचे जीवन यशस्वी करण्याचा प्रयत्न केला नंतर तेच यशस्वी जीवन समृद्ध केले आणि त्यानंतर मात्र निसर्गाच्याही पुढे जाऊन अक्षरशः ओरबडून घेऊन त्याने आपल्या सुखसोई निर्माण केल्या. आज पर्यंत मानवाच्या प्रगती सोबत निसर्ग आणि वन्य पशू यांचा न्हासच होत गेलेला आपणाला पाहायला मिळाला आहे.

कोरोना व्हायरस माणसासाठी जरी घातक ठरला असला, तरी निसर्गासाठी वरदान ठरला असल्याचे स्पष्ट झाले आहे. मनुष्य हा नाण्याची एक बाजू आहे. निसर्ग ही दुसरी बाजू. कोरोनाने एक बाजू त्रस्त करून सोडली असली, तरी दुसरी बाजू जी मानवाने कमजोर केली होती,

ती कोरोनामुळे मजबूत होताना दिसत आहे. जगभरातच लॉकडाऊन आहे. असंख्य विमानं जमिनीवरच आहेत. कार, बसेस, ट्रक सगळ्यांचीच चाकं थांबली आहेत. रेल्वेगाड्यांची झुकझुक बंद आहे. या सगळ्यांचा परिणाम असा झाला की, आकाश स्वच्छ झाले आहे. पर्यावरणाचा रक्षक मानला जाणारा ओझोनचा पातळ झालेला थर मजबूत होत आहे. वातावरणातील कार्बनडायऑक्साईडचे प्रमाण एकदमच घटले आहे. नद्यांचे पाणी स्वच्छ-शुद्ध झाले आहे. नागरिकांना शुद्ध प्राणवायू उपलब्ध झाला आहे. ग्लोबल वॉर्मिंगची जगभरात नुसती चर्चाच झाली. पर्यावरण प्रदूषण रोखण्यासाठी जगभरातल्या देशांनी अब्जावधी रुपये खर्च केले, पण परिणाम शून्य! मात्र, मानवासाठी शत्रू ठरलेल्या अदृश्य अशा कोरोनाने निसर्गाला जीवदान दिले आहे, हे मान्य करावेच लागेल.

ग्लोबल वॉर्मिंगवर जगभर चर्चा झाली. परिषदांचे आयोजन झाले, पर्यावरणरक्षणासाठी काय काय केले पाहिजे यावर चिंतन झाले. उपायही योजले गेले. उपाय अंमलातही आणले गेले. अशा उपायांवर अब्जावधी रुपये खर्चही करण्यात आले. विकसित देशांनी विकसनशील देशांना जबाबदार ठरवले, तर विकसनशील देशांनी विकसित देशांना जबाबदार ठरवले. एकविसाव्या शतकात अनेक वैज्ञानिक शोध लागले, अनेक नवे आविष्कार लोकांना अनुभवास आले. मनुष्यजीवन अधिकाधिक सुकर झाल्याचा अनुभव लोक घेऊ लागले. या देशातून त्या देशात सहज जाता येऊ लागले. वेळेची आणि पैशांचीही बचत झाली. मोबाईल आणि इंटरनेटने तर क्रांतीच घडवून आणली. जग जवळ आल्यासारखे वाटले. पण, जग जवळ

बाळ्या - आर हा! ते पण आहेच एक काम कर.

मी - हा.. बाळ्या... तू परत एकदा विचारून बघ.

(मी वॉचमनकडे जातो)

मी - काका सोडा ना आत. खूप लांब आहे माझं गाव.

वॉचमन - तुझं गाव असेल लांब. सगळं मान्य आहे मला, पण मला असं नाही करता येत. कारण जर तुला कोणी आत विना आय.डी. फिरताना बघितलं तर मला जाब विचारतील.

मी - काका सोडा ना ओ आत. आज submission आहे वो... last year ला आहे मी...जर submission नाही झालं तर माझं १ वर्ष वाया जाईल ना.

वॉचमन - मला काही माहिती नाही तू जा. आय.डी. घेऊन ये तरच आत entry देतो तुला.

मी - बाळ्या आरं तो आत सोडना मला. कायच कळणा झालंय काय करू...?

बाळ्या - एक काम कर. तू जा आय.डी. घेऊन ये आणि दाखव त्याला. तो वर मी सरांना थांबून ठेवतो. जा तू लवकर.

मी - हा तू थांबवून ठेव. मी आलो लगेच.

मी तसाच तडक निघालो. जाता जाता सारखा घड्याळाकडे पाहत होतो. वाजले होते दुपारचे ११.०० वेळ न वाया घालवता धावत धावत मी स्टँडकडे निघालो. उन्हाचा तडाखा बसला होताच. त्यात घामाने अंग ओलेचिंब. अंगावरचा घाम पुसत पुसत मी एस.टी. स्टँडमध्ये शिरलो आणि चौकशी कक्षाकडे गेलो. तो काहीतरी आपल्या वही मध्ये लिहीत होता.

मी - काका पळशीला जायला लवकरात लवकर गाडी कोणती?

काका - गाडी... १२.३० ची आहे.

मी - आता लगेच नाही का?

काका - ती आल्याशिवाय तरी नाही. तीच लागेल परतीला.

मी - अरे बापरे

अशी चौकशी करत करत मी घड्याळाकडे पाहत पाहत बाकड्यावर बसलो. मला tension या गोष्टीचं आलं होत की.. Submission नाही झालं तर 1 वर्ष वाया जाणार. हा विचार करत करत मी घड्याळाकडे पाहत होतो. १ तासाने गाडी आली. गाडी आल्याचं मला समजताच गाडी फाटका

कडे धाव घेतली. गाडी दरवाज्यापाशी मरणाची गर्दी.

त्यात मी पण घुसलो. गाडीत बसायला जागा मिळाली म्हणून. मी गाडीत चढून शिटवर जाऊन बसलो. खिडकी शेजारी...

मी खिडकी बाहेर पाहत बसलो. तेवढ्यात माझ्या शेजारी कोणतरी बसल्याचं मला जाणवलं. म्हणून मी माझी नजर फिरवली. तर एक मुलगी माझ्या शेजारी बसली होती. तिने आपले तोंड स्कार्फने बांधले होते. ती ते सोडत होती. मी मनात बोललो नक्की दिसते कशी ती. तिने स्कार्फ काढला. केस मागे सावरत तिने माझ्याकडे पाहिले. मी पाहतच राहिलो. दुधासारखा गौरा रंग, गुलाबाच्या पाकळ्या सारख्या गुलाबी रंगाचे ओठ आणि अंधान्या काळोखात उजेड देणारा जसा चंद्र असतो तसा तिच्या कपाळावरील ती काळी छोटीशी टिकली, मन भावून जात होत. आणि ती सुंदर अशी पडलेली गालावरली खळी पाहून मी पाहत बसलो. आणि त्यात कानातलं सुंदर अस इल मला तिच्या प्रेम मोहात पाडत होतं. तिच्या चेहऱ्यावरून माझी नजर हटत नव्हती. जणू की माझ्या मनाच्या अंधान्या खोलीत एक प्रेमाची मेणबत्ती घेऊन एक उजेड काहीतरी शोधत यावा तसा मी पाहत होतो. मी मनामध्ये विचार केला अशी मुलगी जर लाईफ पार्टनर म्हणून माझ्या आयुष्यात आली तर माझ्या जीवनाचे सार्थक होईल असे मी समजेन. पण आपलं नशीब कुठे एवढं चांगलं जाऊं दे.

(तेवढ्यात कंडक्टर माझ्या शेजारी येतो आणि मला बोलतो)

कंडक्टर - तिकीट

मी तिच्याकडे पाहत होतो. कंडक्टर मला बोलवत होता पण मी तिच्याकडेच पाहत होतो. शेवटी तिने माझ्याकडे बघत चेहऱ्या समोसून हात फिरवला आणि मला म्हणाली,

ती - हॅलो, ते बघ काय बोलत आहेत.

तसा मी हडबडीत कंडक्टरला बोललो.

मी - एक पळशी घा.

असं बोलत मी माझं पाकीट बाहेर काढलं आणि पैसे घायला लागलो व तिकीट घेत होतो. तिकीट मी घेतले आणि तिच्याकडे पाहत पाहत मी पाकीट खिशांमध्ये टाकलं आणि तिने तिचे तिकीट काढले. त्यावेळी मला असं कळलं की तिचं गाव माझ्या गावा पुढेच आहे. तेवढ्यात माझं गाव जवळ आलं. कंडक्टरने आतून हाक मारली. पळशी आहे

का कोण ?

तसा गडबडीन हो आहे असं बोलत मी उठलो. तिने मला जायला जागा दिली. मी खाली उतरलो आणि मनातल्या मनामध्ये बोललो लवकर मागे येऊ म्हणजे हीच गाडी आपल्याला सापडेल. मी पळत घराकडे निघालो मी घरामध्ये पोहोचलो. तेव्हा आई बाबांना जेवण वाढत होती. आई मला म्हणाली,

आई - का रं सुद्या, काय झालं परत आला आणि ते पण पळत. असं झालं तरी काय ?

मी - अगं काही नाही गं. माझी आय.डी. घरीच राहिली होती.

आई - आधी नाही का कळलं? उगाच हेलपाटा.

मी - हो गं आयं...

असं बोलून मी आय.डी. खिशात टाकत बाहेर निघालो. तेवढ्यात आईने मागून हाक मारली.

आई - सुध्या ऐक की.

मी - हा बोल पटशीरी मला गडबड हाय. लय वेळ झालाय आधीच.

आई - हे घे शंभर रुपये. येताना अंगावरची गोळी घेऊन ये.

मी - हो असं बोलून मी मागच्या खिशात हात घातला आणि त्याच वेळी मला कळलं की माझं पाकीट हरवले. मी खिशात चपासायला लागलो. मी आईला म्हणालो,

मी - आयं माझं पाकीट कुठं हाय ?

आई - मला काय माहिती? तू हुडक कुठे ठेवल्यास ते असं बोलून मी शोधाशोध करायला चालू केली. तेवढ्यात बाळ्याचा फोन आला.

बाळ्या - आर कुठे हाईस? ये लवकर, तुझा नंबर आला आहे.

मी - येतूय, येतूय थांब.

(फोन कट करत)

मी - आई ५० रुपये दे. पाकीट हुडकतो नंतर.

आई - थांब देते.

आईने पैसे दिले. मी ते खिशामध्ये टाकले. चप्पल घातली नी तडक निघालो.

धापा खात-खात मी बस स्टॉप वर पोहोचलो. कावरा बावरा नजरेने परतीच्या गाडीची वाट पाहू लागलो. त्यात ऊन कडक म्हणून मी थोडासा सावलीचा आधार घेत उभा

राहिलो. घाम पुसत तेवढ्यात ज्या बाजूने गाडी येणार होती त्या बाजूकडून एक मुलगी माझ्याकडे चालत आली. मला वाटलं की कोणतरी दुसरीचं असेल सातारला जायला. मी माझी नजर खाली घालून मोबाईल बघत बसलो. तेवढ्यात ती माझ्या जवळ आली दम खात खात.

ती - अरे किती हाका मारते मागून पण वळून पाहिलं तर शप्पथ. तू आपला पुढेच.

मी - पण झालं तरी काय ?

ती - अरे हे घे तुझं पाकीट गाडीतच राहिलं होतं. त्यामध्ये पैसे आणि तुझे काही डॉक्युमेंट होते म्हणून मी परत आले तुला ते परत करण्यासाठी.

मी - आई शप्पथ तुला माहित आहे का मी शोधून, शोधून दमलो पण मला सापडलं नाही. धन्यवाद! तुमचं आभार कसे मानू कळत नाही.

ती - असू दे रे काही नाही होत. माणूसच माणसाच्या कामी येतो.

मी - थॅक्यू. बरं का तुमचे आभार कसे मानू तेच कळलं. झाले चला ऊन पण लागते काही थंडगार घेऊ.

ती - हा ठीक आहे चल.

असं बोलून बाजूला असलेल्या हॉटेलमध्ये आम्ही जाऊन बसलो आणि थंड पेय मागवलं. मी तिच्याशी बोलायला सुरवात केली. त्या संवादांमध्ये मला असं कळलं की ती मुंबईची राहणारी, गावाला मामाकडे आली होती आणि तिचं नाव प्राजक्ता आहे. (थोड्यावेळाने गाडी येते.)

मी - चल मी जातो. कॉलेजला जायला उशीर होतोय नंतर बोलू काही हरकत नसेल तर तुझा फोन नंबर मिळेल का?

प्राजक्ता - हा घे ना 91XXXXXXX मी नंबर घेतला आणि उठून गाडीमध्ये बसलो. तिला बाय करून मी कॉलेजला निघालो. कॉलेजला गेल्यानंतर आय.डी. वॉचमनला दाखवून मी सरांकडे तडक निघतो तोपर्यंत सगळ्या मुलांचं सबमिशन झालेलं होतं आणि सर चालले होते. मी सरांना थांबवलं.

मी - सर थांबा माझं अजून राहिले आहे.

सर - झालं आता सबमिशन. आता नाही घेणार मी कोणाचं.

मी - सर घ्या ना प्लीज. माझी आयडेंटी घरी राहिली होती म्हणून पुन्हा आणायला गेलो होतो. त्यामुळे उशीर

झाला सर प्रीज... सर घ्या ना.

सर - कळत नाही का तुला मग आधीच आणायचं ते. तुला अक्कल आहे का? तुझ्या तोंडाकडे बघून वाटत असेल तू विसरला असशील म्हणून.

मी - सर घ्या ना. नाहीतर माझं पूर्ण एक वर्ष वाया जाईल प्रीज सर....

सर - ठीक आहे मी घेतोय आता.

सबमिशन करून बाळ्या आणि मी एसटी स्टॅन्डकडे निघालो. जाता जाता घडलेला सर्व प्रकार मी त्याला सांगितला. तो सुद्धा हे ऐकून खूप झाला. आम्ही दोघे पण घरी आलो. मी माझं आवरून म्हशीला चारा घालून थोडावेळ भिंतीला पाठ लावून बसलो. तेवढ्यात आईने आतून हाक मारली

आई - जेवायला ये रे.

मी उठलो आणि ताटावर जाऊन बसलो. आईने मला विचारले,

आई - का रं सापडलं का पाकीट?

मी - हो सापडलं गाडी मध्येच होतं.

असं बोलून मी जेवायला सुरुवात केली. जेवण झाल्यानंतर मी मोबाईल घेतला आणि विचार करत बसलो की एसेमेस करू का नको. मला थोडी भीती वाटत होती तरीसुद्धा मी एसेमेस केला. थोड्यावेळाने तिकडून एसेमेस आला. मी तिच्यासोबत बोलायला लागलो असं आमचं बोलणं सात-आठ दिवस चालू होतं. एके संध्याकाळी मी आणि बाळा दोघे मंदिराकडे बसायला निघालो. मी त्याला सांगितलं की,

मी - बाळ्या काय करू प्राजक्ता मला लय आवडते.

बाळ्या - मग इचार ना तिला. कुणाची वाट बघतूयास?

मी - आरं पण मला भ्या वाटतय लय.

बाळ्या - मी सांगतो तसं कर, लई इचार करू नकोस.

मी - काय करू?

बाळ्या - आत्ताच्या आत्ता बोल तिला.

मी - आत्ता! अरे खुळा बीळा झालास की काय?

बाळ्या - म्या बोलतोय ना तू इचार..

मी - नको रं भ्या वाटते.

बाळ्या - अरं तू विचार मग. मी मोबाईल बाहेर काढून तिला मेसेज करायला सुरुवात केली.

मी - ऐक ना मला थोडं बोलायचं होतं तुझ्याशी.

प्राजक्ता - हा बोल.

मी कसं सांगू तेच कळेना.

प्राजक्ता - अरे बोल रे मनात असेल ते.

मी बाळाकडे पाहत मी - काय रे करू?

बाळ्या - बोल की रे बिंदास.

मी पुन्हा एसएमएस करू लागतो

अगं तू मला खूप आवडतेस. तुझं बोलणं, तुझं दिसणं मला खूप भावूक करत. असं वाटतं, तुझ्या सोबतच राहावं पण ते होऊ शकत नव्हतं म्हणून मी तुला विचारतो माझं तुझ्यावर खूप प्रेम आहे. माझ्यासोबत लग्न करशील का? मी तुला खूप खुश ठेवीन. तू म्हणशील तसं वागेल. तुला माझं प्रपोजल मान्य आहे का असा मेसेज तिने पाहताच ती ऑफलाईन निघून गेली. मी बाळ्याला म्हणालो,

मी - बाळा आरं ऑफलाईन गेली.

बाळ्या - मेसेज बघितला का तिने?

मी - हो पण!

बाळ्या - पण काय?

मी - तिला राग आला आणि जर तिने मामाला सांगितले तर....

प्राजक्ता - नाही सांगत.

एवढं बोलताच तिचा एसेमेस येतो.

मी याचं उत्तर तुला भेटून देईन. आता काही सांगू शकत नाही.

मी - ठीक आहे. पण या बदल मामाला किंवा कोणालाही सांगू नकोस.

प्राजक्ता - नाय रे नाही सांगत. तू उद्या ये आपण बोलू या विषयावर.

मी - आपण कुठे भेटायचं?

प्राजक्ता - एस.टी. स्टॉप वर भेटू.

मी बाळ्याला हे सांगितलं.

बाळ्या:-ठीक आहे उद्या जाऊन भेट तिला. ती हो बोलेल, चांगले कपडे घालून जा. मी बोललो ठीक आहे.

आम्ही दोघे पण घरी जायला निघालो. या विचारात घरी चाललो होतो की जर ती हो बोलली ना तर माझा आनंद गगनात मावेल. असा विचार करत करत मी घरी आलो. भिंतीला पाठ लावून बसलो तेवढ्यात आतून हाकेचा आवाज येतो.

आई -जेवायला ये सूद्याSSS बापा शेजारी बस.

मी - हा आलो

मी जेवायला बसलो. तेवढ्यात बाबा मला बोलले,

बाबा - ऐक मी उद्या रानात जाणार हाय पाणी धराय.

तू जिल्ह्यासनं जाऊन सोसायटीचं पत्र आलय ते घेऊन यं आणि काई पैक देतो त्या बँकेत भरून ये.

मी - किती पैक

बाबा - पन्नास हजार रुपये देतो. उद्याच्या उद्या भरून ये नाही तर परवा घरावर झडती येईल आणि वाढीव पैक घायला माझ्याकडे पैक न्हाईत.

मी - हा जातो.

जेवण पूर्ण होत होतं. जेवण झाल्यानंतर मी काही न करता तिच्या स्वप्नात रंगत अंगावर गोधडी घेऊन झोपून गेलो.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी लवकर उठलो आणि माझं आवरून वडिलांकडून पैसे घेऊन मी घराबाहेर पडलो. भेटण्याच्या ठिकाणी पोचलो आणि बाळ्याला फोन केला. मी त्याला बोललो, बाळा कुठे आहेस रे?

बाळा - म्या कामात हाय नाही येऊ शकणार. तू बघ काय ते.

मी - ठीक आहे

असं बोलून मी तिच्या येण्याची वाट पाहू लागलो. थोड्यावेळाने ती आली

ती - हा बोल.

मी - काल सांगितलं होतं तेच. बाकी काय नाही.

ती - हाय, तुला लाज वाटते का? तू काय केलेस ते? विश्वास मोडलास तू माझा. आणि तुझी लायकी तरी आहे का रे मला विचारायचे. तुझं तोंड बघितलं का आरशात. नालायक कुठला. परत मला एसएमएस किंवा कॉल करू नको. पण तुला असं कधी वाटलं तुझ्यासारखे चेहऱ्याला बघून कोण तुला होकार देईल म्हणून हा परत घाणेरेडा चेहरा माझ्या समोर आणू नकोस. निर्लज्ज कुठला, असं बोलून ती निघून गेली.

ती जाताच माझं मन सैरभैर झालं, दिवसा काजवं चमकाय लागलं होतं. माझा मूड ऑफ झाला होता. माझा चेहरा रडका होता. आतून ऊर भरून आला होता. रडावसं वाटत होतं पण आजूबाजूला माणसं असल्याने मी रडलो नाही. माझ रडणं आवरत मी रोडवरून चालू लागलो. शेवटी माझा बांध फुटला. मी रडू लागलो. कडाक्याच्या उन्हामध्ये

माझ्या अश्रूंचा झरा वाहत होता. मला समजेना की काय करू? तरीसुद्धा मी स्वतःला दोष देत जिल्ह्याला न जाता कॉलेजला निघून गेलो आणि एका ठिकाणी दिवसभर बसून राहिलो. संध्याकाळ कधी झाली हे कळलेच नाही. मी परतीला घरी निघून आलो. घरात आल्यानंतर बाबा दारात उभे होते. आत येताच विचारले सुद्या पत्र कुठे हाय आणि पैक भरलस का? मी काहीच बोललो नाही.

आई - अरे सांग की काय झालं?

पैका पाडले की काय कुठे?

मी - नाही भरलं पैक आणि पत्र पण नाय आणल.

बाबा - अरे तुला काय अक्कल हाय का? तुला सांगितलं होतं ना जा म्हणून तरी नाही आला. कसलं पोरगं पडले पदरात माझ्या कुठून, तुला सांगून चूक केली होती. आता जर बँकेची जपती उद्या आली तर बँकेला वाढीव पैसे मी कुठून द्यायचं, तूच सांग आता? माझ्याकडे होतं ते आणि आईचे मंगळसूत्र विकून मी ते पैसे बँकेला भरणार होतो. तुला काम सांगायलाच नको होतं तू घरातून बाहेर निघ. असं बोलून मला दरवाजा बाहेर काढला. मी बाहेर येऊन रडू लागलो आणि विचार केला की आता नाही जगायचं बास झालं. दुनिया आपल्याला चेहऱ्यावरच नाव ठेवते. मला जगण्याची इच्छाच नाही असा विचार करून मी झोपी गेलो.

प्रत्यक्ष वेळेत -

आता कळलं का मी जीव का देत होतो? पण आता ठरवलं जे काय होईल ते शेवट होईल आता नाही मागे सरणार. तेवढ्यात समोरून रेल्वे येत होती. मी उभा होतो. यावेळी माझं ठरलं होतं की आज आपण आपला शेवट करायचा. रेल्वे जवळ येत होती. मला जाणवत होतं की आपण आपला जीव सोडणार. मी डोळे घट्ट बंद केले होते. मला फक्त ट्रेन चा आवाज येत होता. पण तेवढ्यात एक अनोळखी हात माझ्या हाताला धरून बाजूला करतो. मी डोळे उघडून पाहतो तर ती प्राजक्ता होती.

ती - तू वेडा आहेस का? असं काय करतोस तू.

मी - तुला काय करायचंय? तू तर मला नकार दिल्यास ना. मला काय बोललीस? हो मी आहे वेडा, मी आहे मूर्ख असं बोलून मी स्वतःला हाणून मारून घायला लागलो. तिने तर माझा हात धरत मला मिठी मारली आणि म्हणाली,

ती - मी खूप काही वाईट बोलले तुला. माफ कर मला. मला वाटलं नव्हतं काही असं होईल म्हणून.

मी - पण तू इथे कशी काय? तुला कोणी सांगितलं मी इथे आहे ते?

ती - अरे त्या रागात मी पुन्हा मुंबईला चालले होते. स्टेशनवर येताच माझी नजर तुझ्यावर पडली. तर मी तडक तुझ्याकडे धाव घेतली. तुला बाजूला केले तुला काही झालं असतं तर मी काय करायचं? तुझ्या आईवडिलांनी कोणाला बघायचं?

मी - तुझ्यावर नाही तर माझ्या चेहऱ्यावर राग आला आहे. नाही कुणाला आवडत मी. खूप वाईट दिसतो. लोक मला काय काय बोलतात त्यामुळे मला नको आहे मला. असं बनवले तर,

ती - नाही वाईट दिसत. मला त्यावेळी काही सुचत नव्हतं म्हणून मी तुला काय काय बोलून गेले. मला माफ कर. तू खरंच खूप चांगला आहेस. मला तू खरंच खूप आवडतोस. मला खरंच तुझ्यावर प्रेम झाले.

मी - मी असं करते किंवा यापुढे पण करीन म्हणून तू तुझ्या मनाला जबरदस्ती प्रेम करायला लावू नकोस.

ती - असं काही नाही मी विचार केला या सगळ्या गोष्टींचा तू माझी काळजी घेत होतास. माझी चांगली वाट बघत होतास त्यावरून मला कळलं की माझ्यावर किती प्रेम करतोस ते. मी खरंच तुझ्या प्रेमात पडले.

मी - नाही तू माझ्यावर नाही प्रेम करत आणि प्रेमाचं काय तेव्हा माझ्या आयुष्यात या चेहऱ्यावरून खूप प्रॉब्लेम होत आहेत. म्हणून मी हे करत आहे.

ती - अरे नाही असं काही नाही. मी करते खरंच तुझ्यावर प्रेम. आता तुझे प्रॉब्लेम ते माझे प्रॉब्लेम्स मला सांग नक्की काय झाले ते.

(मी झालेले सगळे तिला सांगितलं)

ती - ठीक आहे आपण दोघे तुझ्या घरी जाऊ आणि तुझ्या घरच्यांशी बोलू.

मी - नाही. नको मला अजून मार खायला. तू आलीस तर,

ती - मला ओढत ओढत घराकडे न्यायला लागली. रस्ता माहीत नव्हता तरीसुद्धा मला खोदून खोदून विचारत होती आणि शेवटी तिला मी रस्ता सांगितला आणि आम्ही घरामध्ये पोहोचलो.

ती बाबांना म्हणाली,

ती - काका हा सुंदर आज आत्महत्या करायचा प्रयत्न

करत होता. मी त्याला अडवला होता.

बाबा - का रे यासाठी तुला मोठा केला होता का मी? असलं काही करण्यासाठीच मी तुला शाळेत घातला होता का?

(असं बोलून बाबा मला मारायला लागले)

मी - माफ करा बाबा माझी चूक झाली. मी परत असं नाही करणार. माफ करा...

ती - काका मारू नका त्याला. मी सांगते ना की काय झाले ते. त्याचा चेहरा वाईट आहे लोक त्याला काय काय बोलतात म्हणून तो आत्महत्या करण्यासाठी गेला होता.

बाबा - असे करत होतास रे तू. तू काय करत होतास मला का नाही बोललास.

मी - मी कसं बोलू मला हेच कळत नव्हतं बाबा. म्हणून मी हा पर्याय निवडला होता. पण माफ करा मी परत काही करणार नाही.

मला मिठीत घेतले आणि बोलले ठीक आहे, परत असं करू नको. तेवढ्यात प्राजक्ता म्हणाली काका तुम्हाला काहीतरी सांगायचं आहे.

बाबा - हा बोल ना.

ती - काका सुंदर नि मला प्रेमासाठी विचारले होते मी त्याला नको नको ते बोलले म्हणून सुद्धा तो आत्महत्या करायला गेला होता.

बाबा - अरे गाढवा असले धंदे करायचे होते तुला लाज वाटते का.

(असे बोलून बाबा मला मारायला लागले)

ती - ऐका काका मला पण तो खूप आवडतो. मी त्याच्या सोबत लडून करायला तयार आहे जर तुमचा होकार असेल तर. मी माझ्या घरातल्यांना विचारून बघते. त्यांचा होकार आला तर मी लडून करायला तयार आहे. मला सुद्धा तो खूप आवडतो. (बाबा विचारात पडतात आणि आईला बोलतात काय करायचं)

आई काहीच बोलत नाही.

थांब, मी त्याच्या सोबत बोलतो आणि मग तुला सांगतो. बाबा मला घराबाहेर घेऊन जातात आणि मला विचारतात. 'खरंच तुला ती आवडते?' मी 'हो' बोलतो. 'ठीक आहे, मग तू नीट सांभाळ करशील का? मी हो बोलतो.' बाबा म्हणतात, बघ विचार कर. मी त्यांना म्हणतो, 'नाही बाबा; पूर्ण विचार केलाय मला तीच हवी आहे.' - मी

बाबा - ठीक आहे. आपण करू काहीतरी.

बाबा तिला होकार देतात. त्याच्या दुसऱ्या दिवसानंतर ती तिच्या घरातल्यांना विचारते आणि त्यांच्याकडूनही होकार येतो.

आज आमच्या लग्नाला पंधरा वर्षे झाले. सर्व काही नीट चालले. मी असा विचार करत होतो की, त्यावेळी मी जर आत्महत्या केली असती तर आता हे आयुष्य मला बघायला मिळालं नसतं आणि माझी आवडती व्यक्ती माझी लाईफ पार्टनर म्हणून मिळाली नसती. खरंच मी चुकीचं पाऊल उचललं होतं. तिने सावरलं, बरं झालं. आपण वॉईट दिसतो किंवा वॉईट संकट येतात त्यावर आत्महत्या करणे हा एक उपाय नसून, त्याला सामोरे जाणार हा उपाय त्या संकटाचं निरसन करणे हेच योग्य आहे. आत्महत्या करणे वगैरे हे चुकीचं आहे. येणाऱ्या संकटाला सामोरे जा, आणि आपले जीवन सुखकर करा.

कुटुंब

प्रतिभा शंकर पवार, एम. एस्सी. २

आयुष्यात प्रत्येक गोष्ट परिपूर्ण असावी असं नाही पण कुटुंब मात्र परिपूर्ण असावं...
आईच्या हातून पोटभर जेवण,
बाबांच्या बोटाला धरून चालणं,
दादाने मस्ती करणं...
ताईने आपली बाजू घेऊन दादाशी भांडण
यातच काय ते सुख असतं...
म्हणून कुटुंब मात्र परिपूर्ण असावं...
झालेल्या चुकांवर आईने पांघरूण घालणं
आणि त्या चुका पुन्हा होऊ नये म्हणून बाबांचं
रागावणं,
ताई, दादांना समजूत घालणं
यातच काय ते सुख असतं...
म्हणून कुटुंब मात्र परिपूर्ण असावं...

अबोल भाषा

ज्योती तुकाराम सूर्यवंशी, एम. एस्सी. २

कधी कधी व्यक्त होणं महत्वाचं असतं
कढलेल्या मनाला थोडं सांत्वन देणं
गरजेचं असतं.....

कधीतरी स्वतः स्वतःशीही व्यक्त
होऊन पहावं,
अन् थोडा वेळ काढून स्वतःलाही
प्रेमानं कुरवाळावं.....

कधी चांगल्या कामाची शाबासी घ्यावी
तर, कधी चुकांच्या दुरुस्तीची चांगली
तयारी करून घ्यावी.....

बोलावं कधी, लिहावं कधी, गावं कधी
कधी पापण्यांनीही ओलं व्हावं.....
कसेही का होईना, पण कुठेतरी व्यक्त व्हावं.....

कधी मायेच्या, आपुलकीच्या पण समजून
घेणाऱ्या माणसांशी बोलावं.....
चार धडे ज्ञानाचे मिळवून जगणं सुंदर करून घ्यावं
फक्त आपल्या हृदयाच्या अबोल भाषेला
कुठेतरी व्यक्त करावं.....

कोरोना काळातील काही दुर्लक्षित कोव्हीड योद्धे

स्वप्निशा भरत पानस्कर, बी.ए. भाग 1

ललित

प्रशासनातील अनेक पदे रिक्त असताना एका कर्मचाऱ्याकडे अनेक गावांचा कारभार दिला जात आहे. तरी सुद्धा आपले दैनंदिन काम करून आपला गाव कोरोना मुक्त कसा राहिल याची काळजी सुद्धा हे अधिकारी घेत आहेत. त्यामुळे ग्राम पातळीवरील हेच कोरोना योद्धे आहेत फक्त त्यांच्या या गौरवास्पद कामाची दखल घेणे आवश्यक आहे असे मला वाटते.

कोरोनाच्या पहिल्या व दुसऱ्या लाटेचा फटका अनेक लोकांना बसला आहे. प्रशासन व समाजातील अनेक घटक कोरोना युद्धात आपले योगदान देत होते व अजूनही ते काम चालूच आहे. यामुळे अनेक कोविड रुग्णांवर उपचार सुरु आहेत. यामध्ये अनेक जण कोरोनामुक्त होऊन घरी गेले. यामध्ये डॉक्टर्स, पोलीस कर्मचारी, परिचारिका, आशासेविका, अंगणवाडी सेविका सगळ्यांनी आपले महत्वपूर्ण योगदान दिले आहे. या कोरोनारुपी राक्षसाला हरविण्यासाठी प्रत्येक घटकांनी आपला खारीचा वाटा उचलला आहे. त्यामध्येच कोरोना संकटात डॉक्टरांच्या बरोबर काही वेळेस २४ तास सुद्धा सेवा देणारा आणखी एक घटक आहे तो म्हणजे 'मेडिकल व्यावसायिक' होय.

शासनाने कोरोना काळात जवळपास सगळ्या लोकांच्या चांगल्या कामाचा गौरव केला. मात्र यात केमिस्ट वंचित राहिले आहेत. डॉक्टरांच्या बरोबरीने योगदान देणारे केमिस्ट म्हणजेच मेडिकल दुकानदार. हे अन्य फ्रंटलाईन वर्कर प्रमाणेच कोरोना विरुद्धच्या लढाईत अग्रेसर होते आणि अजून आहेतच. कोव्हीड महामारीच्या काळात जवळपास सगळीच मेडिकल दुकाने सुरु होती. हॉस्पिटलमधील असणारी मेडिकल तर २४ तास सुरु आहेत. मात्र ही सेवा देताना त्यांचेही नुकसान झाले आहे. यामध्ये अनेकांना कोरोनाची झळ पोहचली आहे. बऱ्याच जणांना कोरोनाची लागण झाली आहे. काही बरे होऊन घरी गेले आहेत तर काही जण लढा देण्यात अपयशी झाले. मात्र २४ तास सेवा

देऊनही शासनाने त्यांच्याकडे दुर्लक्ष केलेले पाहायला मिळत आहे. ग्रामीण भागात कोरोनाचा धोका अधिक वाढला होता. खेडेगावातील अशिक्षित ग्रामस्थ अगोदर आजार अंगावर काढण्याचा प्रयत्न करत होते व नंतर टेस्ट करत होते. अशा सुप्त स्प्रेडर पासून सगळ्यात जास्त धोका या मेडिकल दुकानादारांना होता. त्यातूनही लोकांना सेवा देण्यासाठी त्यांनी दिलेले योगदान नक्कीच दखल घेण्याजोगे आहे.

कोरोना काळात लोकांच्या घरापर्यंत जाऊन त्यांना सेवा देणे हे फार जिकीरीचे काम! लोक काय म्हणतील, आपल्याला दारात उभे करतील का? असे खूप प्रश्न मनात ठेवून आपले काम करणारा आणखी एक कोव्हीडयोद्धा म्हणजे आपले पोस्टमन काका होय. लॉकडाऊनच्या काळात पोलीस प्रशासन, आरोग्य विभाग ही जशी अगदी फिल्डवर जाऊन काम करत होती तसे आणखीन एक खाते फिल्ड वर्क करत होते ते म्हणजे पोस्ट खाते होय. पण कोरोना योद्धा म्हणून ज्यांच्याकडे फारसे लक्ष दिले गेले नाही. तो आपला जीव धोक्यात घालून घरपोच सेवा देणारे आपले पोस्टमन काका होय. कोरोनामुळे आपण सर्वजण घरात अडकून पडलो होतो. लॉकडाऊन, कडक निर्बंध यामुळे आपण जागच्या जागी थांबलो होतो. परंतु पत्र व्यवहार थांबला नाही आणि त्यामुळे पोस्टाची कामे थांबली नाहीत. टपाल कर्मचारी हे आपल्या जवळील असणारे टपाल योग्य माणसाच्या हातात देण्यासाठी कोरोना काळातही लोकांच्या दारात जात. नागरिकांचे टपाल, रजिस्टर, स्पीड पोस्ट,

पार्सल वितरण, सरकारच्या विविध योजनांचे पैसे घरपोच देणे अशी अनेक कामे आपले पोस्टमन काका कोरोनाचे सर्व नियम पाळून करत होते. त्यामुळे ते माझ्या मते एक कोव्हीड योद्धाच आहेत.

गेल्या दोन वर्षभरापासून कोरोना ठाण मांडून बसला आहे. मधल्या काळात जरा कोरोनाचा वेग कमी झाल्याचा आव आणला गेला पण परत आता नवीन ताकदीने परत एकदा कोरोनाने डोके वर काढले आहे. आणि हा हा म्हणता जिल्हा, तालुका, गाव आणि जवळपास घराघरात कोरोना पोहोचला. कोरोना महामारीच्या काळात आपली नेमणूक असलेल्या गावात हजर राहून जनतेला मदत करणाऱ्या तलाठी, ग्रामसेवक, वीजतंत्रज्ञ असे बरेच लोक आहेत जे आपआपल्या पातळीवर चांगले काम करीत आहेत. परंतु त्यांच्या योगदानाबद्दल, कार्याबद्दल फारसा उल्लेख केला जात नाही.

कोव्हीड या संसर्गजन्य आजाराने सगळीकडे

अक्षरशः थैमान घातले होते. या कोरोनाच्या पार्श्वभूमीवर लॉकडाऊन, कडक निर्बंध व संचारबंदी असल्याने नागरिक घरात, अडकून पडले होते. यामुळे सगळे जण त्रस्त झालो होतो. पण असे असले तरी तलाठी असो, ग्रामसेवक असो आपले गाव कोरोनामुक्त ठेवण्यासाठी धडपडत होते. आणि सगळ्यात महत्वाचे म्हणजे वीज वितरण विभाग आजच्या घडीला आपल्या आयुष्यात विजेचे महत्त्व किती आहे हे कोणाला सांगण्याची गरज नाही अगदी तास भर जरी लाईट गेली तर काय अवस्था होते आपणास माहित आहे. आणि मग आठवण येते वायरमन काकांची आणि ते सुद्धा काही अपवाद वगळता ताबडतोब वीज सुरु करून देतात.

तसे पाहायला गेले की गावात तलाठी आणि ग्रामसेवक यांच्या कामाबद्दल बऱ्याच वेळेस लोक नाक मुरडताना पाहायला मिळतात. काही वेळेला तशी कारणे सुद्धा असतात. परंतु या कोरोनाच्या काळात हेच लोक आपल्या आरोग्याची पर्वा न करता गावासाठी धडपड करताना पाहायला मिळत होते. त्यामुळे त्यांच्याबद्दल जनमानसात एक चांगली भावना निर्माण होत असल्याचे पाहायला मिळत आहे. गावगाड्यातील घटक असणारे हेच तलाठी, ग्रामसेवक, वायरमन हे पण कोरोना योद्धेच आहेत अशी भावना सर्वसामान्य लोकांच्यात पाहायला मिळत आहे.

प्रशासनातील अनेक पदे रिक्त असताना एका कर्मचाऱ्याकडे अनेक गावांचा कारभार दिला जात आहे. तरी सुद्धा आपले दैनंदिन काम करून आपला गाव कोरोना मुक्त कसा राहील याची काळजी सुद्धा हे अधिकारी घेत आहेत. त्यामुळे ग्राम पातळीवरील हेच कोरोना योद्धे आहेत फक्त त्यांच्या या गौरवास्पद कामाची दखल घेणे आवश्यक आहे असे मला वाटते.

भटक्या जमातीच्या जीवन प्रणालीचे भावविश्व अधोरेखित करणारा ग्रंथ

वैशाली शंकर घाडगे, एम. ए. भाग १

समीक्षा

भटक्या-विमुक्तांच्या संज्ञा संकल्पना, विविध अभ्यासकांची या समाजाविषयीची मते, साहित्यलेखन इ. संबंधी विस्तृत चर्चा या ग्रंथामध्ये डॉ. दणाणे करताना दिसतात. उपरोक्त दोन स्त्रियांच्या आत्मकथनातील विविध गोष्टींमध्ये असणारे साम्य व फरक हे अगदी बारकाव्याने मांडतात. भटक्यांची जीवनप्रणाली विशेष: या दोन्ही समाजातील स्त्रियांचे स्थान, या आत्मकथनातील वर्णनाच्या सहाय्याने डॉ. दणाणे आपली स्वतंत्र भूमिका मांडताना दिसतात.

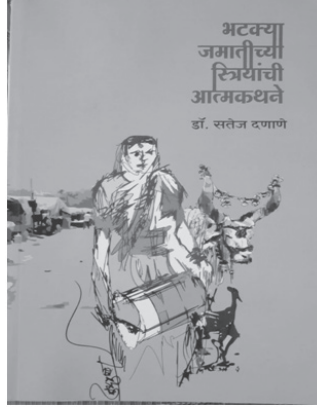
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार हे खरे म्हणजे दलित साहित्याची खरी प्रेरणा आहे. आजच्या काळात उच्च शिक्षण घेतलेली पण आर्थिक स्थैर्य प्राप्त न झालेली पण आपला कणा अजून शाबूत ठेवलेली पिढी लिहित आहे ही खरी बाबासाहेबांच्या विचाराची ताकत आहे. 'दलितसाहित्य' हा वाङ्मय प्रवाह मराठी वाङ्मयाच्या प्रांतामध्ये आला आणि हा प्रवाह पुढे वाढत जाऊन आपले पात्र विस्तारत जाऊन आपली ओळख निर्माण करून मान्यताप्राप्त म्हणून स्थिरावला. सुरुवातीला याच दलित साहित्याचा एक भाग म्हणून आपले लेखन करणारा मात्र दलितापेक्षा अनेक बाबतीत कमी अधिक प्रमाणात आपले वेगळेपण, जीवनाभूव व वैशिष्ट्ये असणारा भटका समाज नव्वदीनंतर आपले स्वतंत्रपणे भटके-विमुक्त साहित्य या नावाने आपले अस्तित्व निर्माण करू लागल्याचे दिसून येते. याच भटक्या विमुक्त जातीतील दोन स्त्रियांच्या आत्मकथनावर संशोधनात्मक मांडणी करणारा डॉ. सतेज दणाणे यांचा ग्रंथ म्हणजे 'भटक्या जमातीच्या स्त्रियांची आत्मकथने' हा होय.

मराठी वाङ्मयाच्या विश्वामध्ये अनेक वाङ्मयीन प्रवाह स्थिरावल्याचे पाहायला मिळतात. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील शिक्षणाच्या सार्वत्रिकीकरणामुळे झालेल्या जाणीव जागृतीचा परिणाम म्हणून याकडे पाहावे लागते. म. फुले, राजर्षि शाहू डॉ. आंबेडकरांनी या शिक्षणाद्वारे

बहुजनांमध्ये निर्माण केलेली ही आत्मजागृती, सन्मानाची ओळख बहुसंख्य लोकांच्या विकासाचे सूत्र ठरलेली आहे आणि म्हणूनच माणसांच्या विविध बदलाचा विचार करता साठोत्तरी वाङ्मयीन प्रवाहामध्ये झालेला अमूल्य बदल. दलित, आदिवासी स्त्रिया भटके इ. जाती जमाती मधून लिहिती झालेली नवलेखक, कवीमंडळी यांच्याद्वारे मानव्यवादी विचारसरणीची मांडणी साहित्यातून होताना दिसते.

प्रस्तुत ग्रंथामध्ये डॉ. सतेज दणाणे यांनी एकूण चार प्रकरणांमध्ये मांडणी केलेली असून मराठी साहित्यातील आत्मकथनाची पार्श्वभूमी, त्यांचा विकास यांचा सविस्तर आढावा घेऊन, भटक्या जमातीतील, दलित साहित्यातील विविध आत्मकथनांचा संशोधनात्मक आढावा घेतला आहे. साठोत्तरी आत्मचरित्र, आत्मकथनांचा शोध घेताना पुरुष लेखनाबरोबरच संख्येने कमी आहेत पण स्त्रियांच्या आत्मकथनांचा थोडक्यात आढावा घेऊन भटक्या जमातीतील जनाबाई गिन्हे यांच्या 'मरणकळा' आणि विमल मोरे यांच्या 'तीन दगडाची चूल' या दोन आत्मकथनासंबंधी आपले विचार मांडले आहेत.

'मरणकळा' या जनाबाई गिन्हेच्या आत्मकथनातून गोपाळ समाजाची जीवन कहाणी, त्यांचे राहणीमान, सण-समारंभ, भाषा, जातपंचायत, स्त्रियाविषयी, शिक्षणाविषयी असणारी त्यांची मते, अंधश्रद्धा, गरिबी, दारिद्र्य, होणारी हालअपेष्टा, सततची भटकंती, भुकेसाठी करावी लागणारी

चोरी, खावा लागणारा मार इ. स्वभाव वैशिष्ट्ये सांगून लेखिकेला शिक्षण घेत असताना करावा लागलेला संघर्ष, भीक मागून शाळा शिकणे. डी.एड. व नंतर शिक्षिका. शिक्षिकेची नोकरी हा जीवनसंघर्ष डॉ. सतेज दणाणे यांनी अत्यंत तटस्थपणे समीक्षेद्वारे या ग्रंथात मांडलेला आहे. ज्या समाजात मुलींने शिक्षण घेणेच चुकीचे आणि वाईट मानले जायचे. ज्या समाजाला तीन दिवसांहून जास्त एका ठिकाणी वास्तव करण्याचे नाकारले होते. अशा समाजातील एक मुलगी शिकते व शिक्षिका होते हे उदाहरण समाजमानस, समाजव्यवस्था बदलणारे आहे. हा डॉ. दणाणेचा निष्कर्ष या ग्रंथाचे महत्त्व पटवून देणारा ठरतो.

'तीन दगडाची चूल' या विमल मोरे यांच्या आत्मकथनाचासुद्धा डॉ. दणाणे यांनी तटस्थपणे अभ्यास केला आहे. गोंधळी या भटक्या समाजाचे जीवन चित्र यामध्ये येते. मात्र दोन्ही समाजाचा 'भटकंती' हा स्थायीभाव जरी असला तरी जनाबाई गिन्हे यांना शिक्षण घेण्यासाठी जितका संघर्ष करावा लागला आहे. तितका विमल मोरे यांना करावा लागला नाही. कारण मोरे यांचा मोठा भाऊ आणि वहिनी यांचे सहकार्य होते. त्यामुळे या आत्मकथामध्ये गोंधळी समाजाला भोगावे लागणारे दुःख, स्वतःची भटकंती, पालावरचे जीवन, भीक मागणे, अंधश्रद्धा, रूढी-परंपरा, समजुती, गोंधळी समाजातील स्त्रियांचे जीवन इ. अनेक गोष्टी कशा पद्धतीने या ग्रंथात अभिव्यक्त झालेल्या आहेत. याचे अगदी वेचक चित्रण या समीक्षाग्रंथात आलेले आहे.

भटक्या-विमुक्तांच्या संज्ञा संकल्पना, विविध अभ्यासकांची या समाजाविषयीची मते, साहित्यलेखन इ. संबंधी विस्तृत चर्चा या ग्रंथामध्ये डॉ. दणाणे करताना दिसतात. उपरोक्त दोन स्त्रियांच्या आत्मकथनातील विविध गोष्टीमध्ये असणारे साम्य व फरक हे अगदी बारकाव्याने मांडतात. भटक्यांची जीवनप्रणाली विशेष: या दोन्ही समाजातील स्त्रियांचे स्थान, या आत्मकथनातील वर्णनाच्या सहाय्याने डॉ. दणाणे आपली स्वतंत्र भूमिका मांडताना दिसतात. भटक्यांची स्वतःची असणारी गुप्तबोली शिवाय अनेक भटक्या जातीजमातीची असणारी मराठेतर इतर बोलीचा डॉ. दणाणेनी घेतलेला संदर्भ विशेष उल्लेखनीय वाटतो.

हरवलेली पाखरे

निकिता विठ्ठल पवार, बी. कॉम. २

हरवलेली पाखरे येतील का पुन्हा भेटायला?
सजवलेले क्षण येतील का पुन्हा सजवायला?
आईच्या कुशीवर आणि बाबांच्या मांडीवर झोपायला,
बाबांच्या गोष्टी आणि आईच्या अंगाई गायला.
बाबांनी फटका दिला तर रडायला
अन् आई बोलली तर रूसायला
खरंच हरवलेली पाखरे येतील का पुन्हा बोलायला?
सजवलेले क्षण येतील का पुन्हा सजवायला.

ज्या आई-बाबांनी वाढवले माहेरी
तीच मुलगी उद्या चालली सासरी
ज्या मुलाचा एकदा सांभाळ केला
तोच मुलगा आई बाबांना सोडून गेला
वाट पाहून मुलांची डोळे लागले तरसायला
हरवलेली पाखरे येतील का पुन्हा भेटायला
सजवलेले क्षण येतील का पुन्हा सजवायला.

कष्ट करून त्यांनी वाढवले मुलांना
शिक्षणाच्या सोयी-सुविधा पुरवल्या त्यांना,
पण तीच मुले उद्या लागली उलट बोलायला
हरवलेली पाखरे येतील का पुन्हा भेटायला
सजवलेले क्षण येतील का पुन्हा सजवायला.

सासरातून लेक येईल का पाहायला
परदेशातून मुलगा येईल का सांभाळायला,
खरंच हरवलेली पाखरे येतील का पुन्हा भेटायला
सजवलेले क्षण येतील का पुन्हा सजवायला.

मुरुड-जंजिन्याचा प्रवास

पूजा प्रकाश मराठे, बी. ए. भाग १

प्रवास वर्णन

प्रत्यक्ष मुरुड गावाजवळ आम्ही पोहोचलो व तिथे गेल्यानंतर आम्हाला समजले की आज रमजान ईद असल्यामुळे जंजिन्याच्या आत जाता येणार नाही. ते ऐकून आमच्या डोळ्यात पाणी आले. ज्या ठिकाणी संभाजी महाराजांचे काका म्हणजे कोंडाजी फर्जद आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांनी स्वराज्यासाठी आपल्या प्राणाचे बलिदान दिले त्या ठिकाणाचे दर्शन घेणे आमच्या भाग्यातच नाही असे आम्हाला वाटू लागले.

परीक्षा संपल्यानंतरची ती मज्जा आजही आठवते. उन्हाळा संपत आला होता तरीही घामाघूम करणारा होता असाच एक दिवस आमचं सगळं कुटुंब आणि आमच्या कुटुंबाचा एक भाग म्हणजे आमचे शेजारी आम्ही सगळे गप्पांमध्ये रंगलो होतो. बोलता-बोलता असाच विषय निघाला की आपण कुठेतरी ट्रीपला जाऊ. यावर सर्वजण खूप आनंदित झाले आणि ट्रीपला जाण्याचा निश्चय केला. या वर्षी जंजिन्याला जाण्यावर सर्वजणांचे एकमत झाले आणि जाण्याची तारीखही ठरली. आम्ही सगळे तयारीला लागलो. तो प्रवास तसा खूप मोठा होता. आमच्या गावापासून जंजिरा सुमारे २०० किलोमीटर लांब होता. त्यामुळे लवकर निघण्याचे आम्ही निश्चित केले.

दिवस होता ५ जूनचा. त्यादिवशी रमजान ईद होती. आम्ही सकाळी चार वाजता निघायचे ठरवले पण आमची गाडी उशिरा आल्याने आम्ही साडेपाच वाजता निघालो. सर्व सामान आम्ही गाडीत टाकले आणि गणपती बाप्पा मोरया नामाचा गजर सुरू करून आमचा प्रवास सुरू झाला. काय ते पहाटेचे अविस्मरणीय दृश्य होते. तो पहाटेचा मंद असा गारवा आणि लाल रंगाचा कोवळा सूर्यप्रकाश भरभरून टाकणारा होता. या मस्त दृश्याचे दर्शन आम्हाला घडले. चालू जीवनाचा थकवा तणाव सगळं काही विसरून जाणारा होता. आता आठ वाजले होते. आम्ही सर्वजण नाष्टा करण्यासाठी थांबलो. त्या ठिकाणचा फेमस पदार्थ होता तो. म्हणजे गुलगुले आणि वडापाव आम्ही खाल्ला आणि पुन्हा प्रवासाला सुरुवात केली.

अलिबागच्या थोडं पुढे गेल्यावर पावसाच्या अधूनमधून

सरी येत होत्या. त्यामुळे ते वातावरण अधिकच आनंददायी आणि प्रफुल्लित वाटत होतं. रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंनी नारळाची व सुपारीची उंच उंच झाडे पाहून माझ्याही मनाला वाटत होतं की, आपणही खूप उंच जाऊन त्या झाडावर विसावत आहोत. तेथील घराची रचना ही कौलारू असल्यामुळे खुपच छान दिसत होती. आमचा प्रवास चालू असताना पुढे आंब्याच्या बागांच्या बागाच दिसत होत्या. तो प्रसिद्ध हापूस आंबा विकण्यासाठी रस्त्याच्या कडेला अनेक स्टॉल लावून लोक बसलेले होते. त्या आंब्यांना पाहून आम्हालाही आंबा खरेदीचा मोह आवरला नाही आणि आम्ही मनसोक्त आंबे खरेदी केले व पुढील प्रवासाला निघालो. पाहता पाहता आता त्या ठिकाणी पोहोचलो सुद्धा आणि आम्ही खूप उत्सुक होतो. खाडीमध्ये असणाऱ्या जंजिरा किल्ल्यामध्ये प्रवेश करण्यासाठी विस्तीर्ण समुद्रकिनारा आणि त्या खाडीमध्ये असणाऱ्या जंजिन्याचे दर्शन आम्हाला मोहिनी घालत होते. कधी एकदा आम्ही नावेत बसून त्या किल्ल्यावर जातोय ही भावना आमच्या मनामध्ये दाटून येत होती.

प्रत्यक्ष मुरुड गावाजवळ आम्ही पोहोचलो व तिथे गेल्यानंतर आम्हाला समजले की आज रमजान ईद असल्यामुळे जंजिन्याच्या आत जाता येणार नाही. ते ऐकून आमच्या डोळ्यात पाणी आले. ज्या ठिकाणी संभाजी महाराजांचे काका म्हणजे कोंडाजी फर्जद आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांनी स्वराज्यासाठी आपल्या प्राणाचे बलिदान दिले त्या ठिकाणाचे दर्शन घेणे आमच्या भाग्यातच नाही असे आम्हाला वाटू लागले. आम्ही पूर्वी जंजिन्याच्या मोहिमेबद्दल खूप ऐकले होते पण आमचा मूड ऑफ झाला होता. आम्ही

परत येण्यासाठी निघायचा विचार करत होतो. लांबूनच जंजिन्याकडे पाहून आमच्या मनामध्ये कालवाकालव होत होती. असा अजिंक्य किल्ला जो मराठी साम्राज्यमध्ये कधीही समाविष्ट होऊ शकला नाही तो पाहण्यासाठी आम्ही इतके उत्सुक असतानाही आम्हाला या किल्ल्याच्या उंबऱ्यावरून मागे जावे लागत होते ही सल मनात खूपच जाचत होती.

आम्ही मागे निघणार तोपर्यंत अचानक 'जंजिरामध्ये प्रवेश दिला जाणार आहे' हे वाक्य आमच्या कानी पडले. मला तर वाटले की आमचा उत्साह पाहून देवाने जंजिन्याची दारं आमच्यासाठी उघडली असावी. दारं उघडली असल्यामुळे त्या ठिकाणी खूपच गर्दी होती. आम्ही गाडी पार्किंगमध्ये लावली आणि चालत बोटी पर्यंत गेलो. तिथे पण खूपच गर्दी होती. आम्ही साधारण दहा-बारा वाजता बोटीमध्ये बसलो. तो फेसाळणारा समुद्र पाहून मनाला असे वाटत होते की स्वराज्याचे दुसरे छत्रपती संभाजी महाराज हा किल्ला घेण्यासाठी प्रयत्न करत होते. काय तो सुंदर अनुभव होता. बोट तरी इकडे तिकडे नुसती कलत होती. आम्ही कसेबसे जंजिरा किल्ल्यापर्यंत पोहोचलो. पण किल्ल्याच्या आतमध्ये जाणं खूप कठीण होतं. मला तर खूप भीती वाटत होती. एक तर तो समुद्रातला किल्ला असल्यामुळे पाण्यामध्ये पडण्याची भीती मनात होती.

आता आम्ही किल्ल्याच्या प्रवेशद्वारावर पोहोचलो. आमचा आता गड फिरण्याचा प्रवास सुरू झाला. आम्ही एक एक करत सर्व काही अगदी आनंदाने आणि उत्साहाने पहात होतो. काय त्या उंच उंच भिंती! किती मस्त काम केले होते त्यावर. त्या किल्ल्यात पिण्याच्या पाण्याचे साठे, अन्न धान्याचे कोठार, मसलत खाना, कारागृह, दारूगोळ्याचे कोठार पाहून खूप आश्चर्य वाटत होते. एक अविस्मरणीय अनुभव आम्हास प्राप्त होत होता आणि किल्ल्याच्या उंच टोकावरून दिसणारा चारी बाजूंचा निळाशार समुद्र पाहिल्यानंतर मनमोहून जात होते. तिथून संभाजी महाराजांनी जंजिरा किल्ला जिंकण्यासाठी पाण्यात पूल बांधण्याचा प्रयत्न केला होता. त्या पुलाचे अवशेषही दिसत होते. समोर पुढच्या बेटावर महाराजांनी बांधलेला एक किल्लाही दिसत होता. कलाल बांगडी आणि लांडा कासम सारख्या भव्य तोफा पाहिल्यानंतर आम्हास प्रश्न पडत होता की या इतक्या भव्य तोफा पाण्यातून इथपर्यंत कशा आणल्या गेल्या असतील? संपूर्ण गड फिरल्यानंतर परत बोटीच्या येथे येऊन

थांबलो. बोटीमध्ये बसल्यावर असे वाटले की या ठिकाणापासून दूर जाऊच नये, इथेच थांबावे. पण आम्ही निघालो. जात असताना मी इतका सुंदर अनुभव माझ्या मनात रुजवून चालले होते. आता दुपारची वेळ असल्यामुळे जेवणासाठी आम्ही कुठेतरी जागा शोधत होतो. एका मोठ्या हिरव्यागार झाडाखाली जेवायला बसलो. त्या झाडाच्या सावलीत जेवण करताना खूप छान वाटले. तशीही आम्हाला भूक प्रचंड लागलेली होती, कारण किल्ला पाहताना आम्हाला खूप चालावे लागले होते. पण किल्ल्याच्या सौंदर्यामुळे आणि अविस्मरणीय अनुभवामुळे याची जाणीवही आम्हाला झालेली नव्हती.

आम्हाला जेवणानंतर पुढे मुरुड-जंजिराच्या उत्तरेस जवळपास १८ किलोमीटर अंतरावर असणारा हा काशीद बीच खुणावत होता. आमचं पुढील ठिकाण हे काशीद बीच होते आणि मग आम्ही तिकडे जाण्यासाठी पुन्हा प्रवास करू लागलो. काशीद बीचवर पोहोचल्यानंतर आमचा पाण्यामध्ये मनसोक्त खेळ सुरू झाला. आमचा सगळा थकवा निघून गेला होता. माझे बाबा तर त्या लाटांचा खूपच आनंद घेत होते. लाटांमध्ये बसून ते सुद्धा खेळायला लागले होते. लहान मुलाप्रमाणे देहभान विसरलेले पहिल्यांदाच त्यांना पाहिले होते.

आमची धमाल पाहून आई आणि काकू सुद्धा पाण्यामध्ये खेळायला आल्या. मला तर तेथे जाणवले की या निसर्गात किती ताकत असते. कोणताही मनुष्य असो त्याला थकवा विसरायला लावणारा हा अद्भुत निसर्ग असतो. पाहता पाहता संध्याकाळ झाली. तो मावळणारा सूर्य पाहून त्याचा तो प्रकाश पाहून मन भारावून गेले. आम्हाला कोणालाच तेथून जावसं वाटत नव्हतं पण जावे तर लागणारच होते.

आता आम्ही निघालो परतीच्या वाटेला. आम्ही गाडीत बसलो. काही जण झोपले. काही जण बसले. पण माझ्या डोक्यात संपूर्ण दिवसभर केलेली धमाल मस्ती एवढेच होते. हा आमचा इतका छान आणि आनंदी गेलेला दिवस कायम लक्षात राहिल. आम्ही साधारण रात्री बारा वाजता घरी पोहोचलो. आम्हाला या प्रवासाने शांततेची झोप लागली. पण परत उद्या दिवस उजाडला आणि आम्ही सर्व जण आपापल्या कामाला लागलो. पण कोणी सुद्धा हा प्रवास विसरू शकत नाही. हा होता आमच्या मुरुड-जंजिन्याचा प्रवास सदैव आठवणीत राहणारा.

संस्कृत विभाग

धारणाद्धर्ममित्याहुः धर्मो धारयते प्रजाः ।
यस्याद्धारणसंयुक्तं स धर्म इति निश्चयः॥

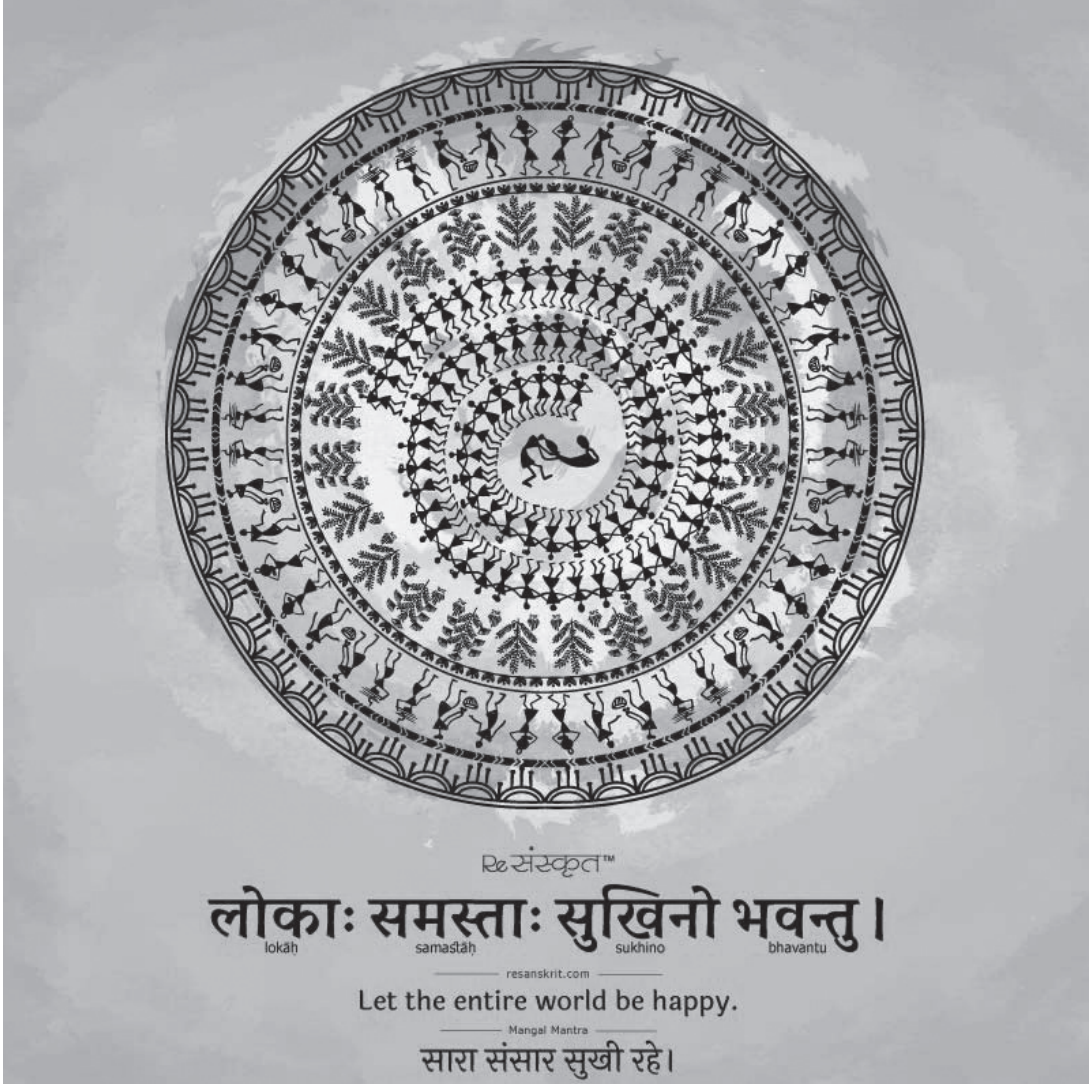
"धर्म" शब्द क्रिया "धरना" से बना है।
यह "धर्म" है जो समाज को एक साथ रखता है।
इसलिए अगर कोई चीज लोगों को एक साथ रखने में सक्षम है,
तो निस्संदेह वह धर्म है।

विभागीय संपादक
प्रा. श्रीगणेश गायकवाड

अनुक्रमणिका

गद्य

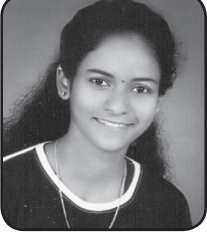
१	स्वामी विवेकानन्द	पूजा जितेंद्र जाधव	बी.ए. भाग १	व्यक्तिचित्रण	४५
२	द्वेषं केवलं प्रेम्णा एव विजयितुं शक्यते..!!	निकिता शंकर कदम	बी.ए. भाग १	ललित	४६
३	राष्ट्रीय प्रतिज्ञा	रोहिणी बबन पानस्कर	बी.ए. भाग १	माहितीपर	४७
४	निगूढ बाल्यकाल	पूजा प्रकाश मराठे	बी.ए. भाग १	ललित	४८

स्वामी विवेकानन्द

पूजा जितेंद्र जाधव, बी.ए. भाग १

व्यक्तिचित्रण

शिकागोनगरे विश्वधर्मसम्मेलने भागं ग्रहीतुं निर्णयं कृत्वा विवेकानन्दस्य पुरतः एकः महान् प्रश्नः आसीत् । तस्मिन् समये राजपूतानक्षेत्रस्य खेतडीराजः एतत् व्ययम् वहितुं स्वस्य तत्परतां दर्शयित्वा स्वामी विवेकानन्दनाम्ना तत्र भागं ग्रहीतुं तस्मै सुझावम् अयच्छत् । विवेकानन्दः अपि एतत् नाम स्वीकृतवान् ।

स्वामी विवेकानन्दस्य जन्मदिवसः भारते राष्ट्रिययुवदिवसरूपेण आचर्यते। धर्म, मानवता, स्वतन्त्रता, वेदान्तदर्शन इत्यादिषु अन्येषु अनेकेषु विषयेषु तस्य विचाराः सर्वदा प्रत्येकस्य भारतीयस्य कृते मार्गदर्शकाः एव आसन्। धर्मविषये तस्य ज्ञानं विपुलम् आसीत् ।

स्वामी विवेकानन्दस्य जन्म १२ जनवरी १८६३ तमे वर्षे कोलकातानगरे अभवत्। तस्य मूल नाम नरेन्द्रनाथ दत्त तथा तस्य पिता कोलकाता उच्चन्यायालये वकीलः

आसीत्, माता भुवनेश्वरी देवी धार्मिका आसीत् ।

१८७९ तमे वर्षे सः प्रेसिडेन्सी महाविद्यालयस्य प्रवेशपरीक्षायां प्रथमक्रमेण उत्तीर्णः अभवत् । ईश्वरस्य अन्वेषणं कुर्वन् विवेकानन्दः स्वस्य गुरुस्थानीयां रामकृष्णपरमहंसं प्राप्तवान् तस्य जीवनं भिन्नां दिशां गृहीतवान्। रामकृष्णपरमहंसः विवेकानन्दः च १८८१ तमे वर्षे कोलकातानगरस्य दक्षिणेश्वरकालीमन्दिरे मिलितवन्तौ। तस्मिन् समये परमहंसः विवेकानन्दाय मन्त्रं दत्तवान् यत् मानवतासेवा ईश्वरसेवा एव। मन्त्रोऽयं विवेकानन्देन

आजीवनं जपितः ।

किं त्वं ईश्वरं दृष्टवान् ?

विवेकानन्द-रामकृष्णयोः मिलनस्य अनन्तरं विवेकानन्दः परमहंसं प्रश्नं पृष्टवान्, भवान् ईश्वरं दृष्टवान् वा? यस्मिन् परमहंसः प्रत्युवाच यत् अहं भवन्तं ईश्वरं च पश्यामि, केवलं भेदः अस्ति यत् अहं भवतः अपेक्षया अधिकं ईश्वरं अनुभवामि।

शिकागो सम्मेलने भागं गृहीत

१८९३ तमे वर्षे शिकागोनगरे विश्वधर्मपरिषदः आयोजनम् अभवत् । अस्य सम्मेलनस्य सज्जता वर्षत्रयात् प्रचलति इति उक्तम् । विवेकानन्दः स्वस्य एकस्मिन् पत्रे लिखितवान् यत् तमिलनाडुराज्यस्य राजा भास्कर सेतुपतिः विवेकानन्दाय अस्मिन् विश्वधर्मसम्मेलने भागं ग्रहीतुं सुझावम् अयच्छत् । ततः स्वामी विवेकानन्दः कन्याकुमारीम् अगच्छत् । समुद्रतटतः विवेकानन्दशिला इति नाम्ना प्रसिद्धं शिलापर्यन्तं तरित्वा भारतीयधर्मस्य अतीतं भविष्यं च चिन्तयन् त्रयः दिवसाः व्यतीतवान् ।

विवेकानन्दस्य नाम कथा

स्वामी विवेकानन्द नाम कथं आगतम् नरेन्द्रनाथ दत्त की एक रोचकं कथा अस्ति। अनेके मन्यन्ते यत् अस्य नाम तस्य गुरुरामकृष्णपरमहंसेन दत्तम् । परन्तु विवेकानन्दस्य नाम कथा भिन्ना अस्ति। शिकागोनगरे विश्वधर्मसम्मेलने भागं ग्रहीतुं निर्णयं कृत्वा विवेकानन्दस्य पुरतः एकः महान् प्रश्नः आसीत् । तस्मिन् समये राजपूतानक्षेत्रस्य खेतडीराजः एतत् व्ययम् वहितुं स्वस्य तत्परतां दर्शयित्वा स्वामी विवेकानन्दनाम्ना तत्र भागं ग्रहीतुं तस्मै सुझावम्

अयच्छत् । विवेकानन्दः अपि एतत् नाम स्वीकृतवान् ।

स्वामी विवेकानन्दः १८९३ तमे वर्षे सितम्ब-मासस्य ११ दिनाङ्के शिकागो-नगरे विश्वधर्म-काङ्ग्रेस-समारोहे भागं गृहीतवान् । विवेकानन्दस्य धर्मस्य मानवतायाश्च ऐतिहासिकभाषणस्य विषये अद्यापि प्रत्येकः भारतीयः गौरवान्वितः अस्ति। शिकागो-नगरस्य भ्रमणानन्तरं भारतीयधर्म-मानवता-संस्कृतेः विषये विवेकानन्दस्य भाषणेन बहवः आश्चर्यचकिताः अभवन् ।

अमेरिकादेशात् भारतं प्रत्यागत्य विवेकानन्दः सम्पूर्णं देशं गतवान् । सः भारतस्य दरिद्रता, दासता, जातिव्यवस्था च विषये चिन्तनं कृतवान् । सः सम्पूर्णं भारते वेदान्तदर्शनविषये व्याख्यानानि दत्तवान् । विवेकानन्दः १८९७ तमे वर्षे मेमासस्य १ दिनाङ्के कोलकातानगरे रामकृष्णमिशनस्य स्थापनां कृतवान् । गङ्गातीरे बेलू-नगरे १८९८ तमे वर्षे डिसेम्ब-मासस्य ९ दिनाङ्के अपि सः रामकृष्णमठस्य स्थापनां कृतवान् ।

हिन्दू धर्म एवं वेदान्त

धर्मविषये विवेकानन्दस्य विचाराः प्रगतिशीलाः आसन् । विवेकानन्दः कस्यापि धर्मस्य द्वेषं न करोति स्म । तेन वेदान्तदर्शनं भारतं विश्वं च व्याख्यातम् । अस्मिन् धर्मस्य यथार्थः अवश्यमेव प्रतिबिम्बयति । विवेकानन्दः कथयति स्म यत् वेदान्तं विना वयं श्वसनं कर्तुं न शक्नुमः, मानवजीवने यत् किमपि भवति तत् सर्वं वेदान्तस्य प्रभावात् एव भवति।

वेदान्तदर्शनात् भिन्न-भिन्न-धर्मैः सद्-वस्तूनि कथं स्वीकुर्वीत इति शिक्षितुं शक्यते । स्वामी विवेकानन्दः कथयति स्म यत् हिन्दुधर्मस्य सच्चा सन्देशः मनुष्यस्य भिन्न-भिन्न-सम्प्रदायेषु विभक्तुं न अपितु मानवतायाः एकस्मिन् सूत्रे सर्वान् एकीकृत्य स्थापयितुं वर्तते।

विवेकानन्दः दम्भरोगेण पीडितः आसीत् । १९०२ तमस्य वर्षस्य जुलै-मासस्य ४ दिनाङ्के ३९ वर्षे बेलूर-नगरस्य एकस्मिन् मठे तस्य मृत्युः अभवत् । तस्य दाहसंस्कारः बेलूर-नगरे गङ्गा-नद्याः तटे अभवत् ।

द्वेषं केवलं प्रेम्णा एव विजयितुं शक्यते..!!

निकिता शंकर कदम, बी.ए. भाग १

ललित

पुरुषाणां उच्चकूद-अन्तिम-क्रीडायां इटली-देशस्य जियान्मार्को तम्बेरी, कतार-देशस्य मुताज् एस्सा बर्शिम च स्वर्णपदकार्थं स्पर्धां कृतवन्तौ । तौ २.३७ मीटर् दूरं लङ्घ्य टाईब्रेक् अपि अभवत् । सः तस्याः भङ्गाय त्रीणि अपि अवसरानि दत्तवान्, परन्तु तत् एव अभवत्। ततः एकः अन्तिमः अवसरः दातुं निश्चितः परन्तु इटालियनक्रीडकः स्वस्य पादौ क्षतिं प्राप्य एतत् अवसरं न गृहीतवान् इति घोषितवान्। कतारस्य बर्शिमस्य पुरतः कोऽपि आवाहनः नासीत् इति कारणेन सः स्वर्णपदकं प्राप्तवान्, परन्तु सः पश्चाद्गान् पृष्टवान् यत् "यदि अहम् एतत् अवसरं अङ्गीकुर्वन् तर्हि वयं द्वौ स्वर्णपदकं प्राप्नुमः वा?"

सः प्रत्ययेन "आम्" इति उत्तरं दत्तमात्रेण सः अपि निवृत्तः इति घोषितवान् तथा च तौ स्वर्णपदकविजेता घोषितौ।

तस्य घोषणायाः कारणात् स्तब्धः प्रसन्नः च इटालियनक्रीडकः तं उष्णतया आलिङ्ग्य कृतज्ञतां प्रकटितवान्, तौ च स्वर्णपदकं स्वीकृतवन्तौ।

स्वर्णपदकं स्वीकृत्य परस्परं कण्ठे पदकानि स्थापयित्वा ते अवसरस्य उत्सवं कृतवन्तः। अयं कतारबर्शिमः अस्माकं कृते उदाहरणं स्थापितवान् यत् यत्र यत्र वयं स्वप्रियजनानाम् अतिरिक्तवस्तूनि दातुं प्रतीक्षामहे तत्र तत्र एतत् परमं यज्ञं त्यवा।

ओलम्पिकक्रीडायाः आरम्भः मूलतः राष्ट्रेषु विश्वशान्तिं सौहार्दं च प्रवर्तयितुं विश्वं एकम् इति दर्शयितुं च उदात्तप्रयोजनेन अभवत् देश महाद्वीप जाति धर्म जाति से परे जाकर। तत्र स्पर्धा भवेत्, न वैरभावः। ये क्रीडकाः एतेन भावेन दर्शितवन्तः यत् वयं प्रतिद्वन्द्वी स्मः न तु शत्रवः इति वयं नमस्कारं कुर्मः।

राष्ट्रीय प्रतिज्ञा

रोहिणी बबन पानस्कर, बी.ए. भाग 1

माहितीपर

अधुना बहुवर्षेभ्यः वयं विद्यालये एतत् व्रतं नित्यप्रथारूपेण गृह्णामः। भारतं मम देशः, सर्वे भारतीयाः मम भ्रातरः ... 'इयं प्रतिज्ञा भारतीयस्तरस्य प्रत्येकस्य राज्यस्य राजभाषायां अनुवादिता अस्ति। भारते लिपियुक्तेषु सर्वासु भाषासु पाठ्यपुस्तकेषु दृश्यते। परन्तु एतत् प्रतिज्ञा कः लिखितवान् ?

भारतस्य प्रत्येकभाषायां प्रत्येकस्य पाठ्यपुस्तकस्य प्रथमपृष्ठे राष्ट्रप्रतिज्ञापत्रं गाढाक्षरैः मुद्रितम् अस्ति। पाठ्यपुस्तकमण्डलमपि न जानाति स्म यत् केन लिखितम्। परन्तु गतवर्षे अस्य प्रतिज्ञायाः अपराधिनः नाम सहसा प्रकाशे आगतम्। तस्य आविष्कारकथा ...

अधुना बहुवर्षेभ्यः वयं विद्यालये एतत् व्रतं नित्यप्रथारूपेण गृह्णामः। भारतं मम देशः, सर्वे भारतीयाः मम भ्रातरः ... 'इयं प्रतिज्ञा भारतीयस्तरस्य प्रत्येकस्य राज्यस्य राजभाषायां अनुवादिता अस्ति। भारते लिपियुक्तेषु सर्वासु भाषासु पाठ्यपुस्तकेषु दृश्यते। परन्तु एतत् प्रतिज्ञा कः लिखितवान् ? त्वया कदा लिखा देशे सर्वत्र पाठ्यपुस्तकेषु कदा अभवत् इति प्रायः कोऽपि न जानाति। केचन जनाः मन्यन्ते यत् साने गुरुजी, यदुनाथ थट्टे कर्ता अवश्यमेव आसीत्।

आन्ध्रप्रदेशस्य नलगोण्डामण्डलस्य एन्नेपार्थिग्रामस्य सुप्रसिद्धेन तेलुगुलेखिका पेदेमरी व्यंकट सुब्बाराव इत्यनेन सर्वप्रथमं तेलुगुभाषायां एतत् प्रतिज्ञापत्रं लिखितम्। पेदेमरी वेङ्कट सुब्बारावः स्नातकोत्तरस्तरपर्यन्तं संस्कृत-तेलुगु-अङ्ग्रेजी-अरबीभाषासु शिक्षितः आसीत्। सः प्राकृतिकरोगविशेषज्ञः इति अपि प्रसिद्धः आसीत्। विशाखापत्तनम के जिला कोष अधिकारी भी कई वर्षो तक रहे। उनकी तेलुगु उपन्यास 'कालाभर्वहु' हित हो गया। मूलतः देशभया प्रेरितः सः स्वतन्त्रता-आन्दोलने भागं गृहीतवान्।

तस्य शिक्षाविभागस्य एकस्य मित्रस्य विचारः अतीव रोचते स्म। सः आन्ध्रप्रदेशस्य तत्कालीनशिक्षामन्त्री पी. वि. जी. राजु इत्यस्मै एतत् प्रतिज्ञां दर्शितम्। शिक्षामन्त्री अपि रोचते स्म, विद्यालयेषु ग्रहीतुं आदेशं दत्तवान्।

भारते अस्याः शिक्षाविकासस्य ३१ तमे सत्रे तत्कालीनस्य केन्द्रीयशिक्षामन्त्री एम. ग. १९६४ तमस्य वर्षस्य अक्टोब-मासस्य ११-१२ दिनाङ्केषु बेङ्गलूरु-नगरे चागला-सङ्घस्य अध्यक्षतायां सम्पन्नम्। अस्याः सभायाः कार्यवृत्ते (डेव्हलपमेंट

ऑफ एज्युकेशन इन इंडिया - ए हिस्टोरिकल सर्वे ऑफ एज्युकेशन डॉक्युमेंट बिफोर अण्ड आफ्टर इंडिपेन्डन्ट -पृष्ठ १४०) अंक सं. १८ उल्लिखते यत् छात्राणां मध्ये राष्ट्रभावना जीवन्तं स्थापयितुं विद्यालयेषु महाविद्यालयेषु च छात्राणां कृते प्रतिज्ञापत्रं भवेत् तथा च राष्ट्रियदिवसस्य शुभे अवसरे। पेदेमरी वेंकट सुब्बाराव द्वारा लिखित India is My Country, All Indians are my brothers & sisters... अस्याः प्रतिज्ञायाः राष्ट्रियस्तरस्य स्वीकरणस्य अनुशंसा कर्तुं सभायाः निर्णयः कृतः। अपि च एतत् प्रतिज्ञापत्रं १९६५ तमस्य वर्षस्य जनवरी-मासस्य २६ दिनाङ्कात् राष्ट्रियस्तरस्य कार्यान्वयनम् इति सूचितम्। एषा प्रतिज्ञा विविधराष्ट्रीयभाषासु अनुवादिता अस्ति तथा च १९६५ तमे वर्षात् देशस्य सर्वेषां राज्यानां पाठ्यपुस्तकेषु समाविष्टा अस्ति। अपि च, अस्याः प्रतिज्ञायाः न केवलं पाठ्यपुस्तकप्रतिज्ञायाः दर्जा दत्ता, अपितु राष्ट्रियस्तरस्य राष्ट्रियप्रतिज्ञायाः दर्जा अपि दत्ता आसीत्।

२०१२ तमस्य वर्षस्य जनवरी-मासस्य २६ दिनाङ्के अस्याः प्रतिज्ञायाः स्वर्णमहोत्सवः सुब्बारावस्य मित्रैः परिवारैः च आचरितः। टाइम्स् आफ् इण्डिया तथा दैनिक हिन्दू इत्यनेन तस्य विषये लघुकथा प्रकाशिता। एतेन वार्तायां ज्ञातं यत् अस्माकं राष्ट्रियप्रतिज्ञायाः वास्तविकः लेखकः कोऽस्ति।

अस्मिन् राष्ट्रियप्रतिज्ञायाः सह सुब्बारावस्य नाम सम्बद्धं भवेत्। यतो हि प्रतिज्ञायाः अर्थः, ये विचाराः तत्र सन्ति, ते एकस्य विशालस्य तर्कसंगतस्य, समतावादी, एकीकृतसमाजस्य निर्माणस्य विषयस्य प्रतिनिधित्वं कुर्वन्ति। एतेन प्रतिज्ञायाः माध्यमेन वयं भविष्यत्पुस्तकानां कृते राष्ट्रियप्रतिभायाः एतां अमूल्यं धरोहरं रक्षिष्यामः। अस्य कारणात् भविष्ये अस्माकं राष्ट्रियप्रतिज्ञायाः लेखकः पेदेमरी वेङ्कट सुब्बाराव इत्यस्य प्रतिभायाः सम्मानार्थं अस्याः प्रतिज्ञायाः अन्तर्गतं तस्य नाममुद्रणं आवश्यकं प्रतीयते? एषः प्रश्नः अन्येषां उपरि न पतति। उत्तरं प्रत्येकस्य भारतीयनागरिकस्य समीपे भविष्यति।

निवूढ बाल्यकाल

पूजा प्रकाश मराठे, बी.ए. भाग 1

ललित

प्रातःकाले विद्यालये शयनं कृत्वा, कक्षायाः बहिः आचार्यस्य उच्चैः गपशपस्य, विद्यालयस्य सभासु मातापितरौ शिकायतां शृण्वन्तं पश्यन्, ततः गृहम् आगत्य मातुः थप्पडं खादित्वा च ताः स्मृतयः सर्वे केनचित् दुष्टेन कृतानि अत्याचाराः इव भासन्ते स्म, परन्तु इदानीं सः भिन्नं स्मितं स्मरति। मुखे। इदानीं यदा अहं मम भ्रातृजं तनिशं दूरभाषेण वा टीवीं पश्यन्तं वा टैप्लर-क्रीडां कुर्वन्तं पश्यामि।

बाल्यम् .. बाल्यकालस्य परिभाषा सर्वेषां भिन्ना भवति। अपि च, तस्य महत्त्वं भिन्नम् अस्ति ... तस्य स्मृतयः अपि भिन्नाः ... तस्य...

सर्वे भिन्नं, परन्तु एतत् बाल्यकालमपि भिन्नम् अस्ति। यदि भवन्तः जीवनस्य कस्मिन् अपि चरणे तं निवर्त्य न पश्यन्ति तर्हि सः अपि तथैव सुन्दरः, निर्दोषः, प्रेम्णः च दृश्यते।

प्रातःकाले विद्यालये शयनं कृत्वा, कक्षायाः बहिः आचार्यस्य उच्चैः गपशपस्य, विद्यालयस्य सभासु मातापितरौ शिकायतां शृण्वन्तं पश्यन्, ततः गृहम् आगत्य मातुः थप्पडं खादित्वा च ताः स्मृतयः सर्वे केनचित् दुष्टेन कृतानि अत्याचाराः इव भासन्ते स्म, परन्तु इदानीं सः भिन्नं स्मितं स्मरति। मुखे। इदानीं यदा अहं मम भ्रातृजं तनिशं दूरभाषेण वा टीवीं पश्यन्तं वा टैप्लर-क्रीडां कुर्वन्तं पश्यामि। यदा भवन्तः डोरेमोनं वा शिञ्चान् वा उपरि पश्यन्ति तदा भवन्तः चिन्तयन्ति यत्, क्रीडनेन श्रान्तोऽपि अहं प्रतिदिनं सायं प्रातः ६.३० वादने क्रीडितुं अवतरन् आसीत् । यथा नियमः आसीत्!" तर्हि जीवनस्य बृहत् प्रश्नः नासीत्" अद्य प्रातः कस्य प्रथमं व्याख्यानं अस्ति?" पूर्वं प्रश्नः आसीत् यत् "श्वः रात्रौ नालिके पतितं कन्दुकं रात्रौ क्रीडन् कः बहिः निष्कासयिष्यति" मुख्यं वस्तु विद्यालयस्य प्रथमः प्रेम अस्ति! अद्य अपि यदि भवन्तः तस्य नाम गृह्णन्ति तर्हि भवन्तः शक्नुवन्ति हसन्तु यदि एषः विषयः विद्यालयसमूहस्य पुरतः आगच्छति तर्हि सर्वे ग्रामभोजनं बहिः आगच्छति।

अतः साधारणी कैडबरी वा नूतना बार्बी पुतली वा भवतु, तत् लॉटरी इव अनुभूतम्। ततः आगामि २-३ सप्ताहान् यावत् रात्रौ सुप्त्वा, स्नानं कुर्वन्, क्रीडन्, तस्याः हस्तेन

बार्बी इत्यस्य आवश्यकता भविष्यति। जीवनस्य गणितस्य विवरणं कदापि केनापि न याचितम्! अतः समग्रं जगत् सुन्दरं प्रतीयते स्म। यदि कस्मिन्चित् समाजे वा वीथिकायां वा कार्यक्रमः अस्ति तर्हि प्रश्नः अस्ति यत् कः कस्मिन् गीते नृत्यति, केन सह, परन्तु वास्तविकः प्रश्नः अस्ति यत् कथं वस्त्रसङ्ग्रहः करणीयः इति? कस्य भवनस्य चटके भवन्तः कस्य पितामह्याः nouveau riche इत्यस्य अभ्यासं कर्तुम् इच्छन्ति? अन्यत् किं सूचयितुं आसीत् ? मातुः साडी धारयित्वा गृहे गृहं क्रीडितुं भिन्नप्रकारः उत्साहः। सः पाकशालायाः सेट्, सः सोफासेट्! यदा बाबा रात्रौ गृहम् आगत्य तान् स्वेन सह क्रीडितुं प्रार्थयितुं ... एतत् सर्वं तत्रैव अवशिष्टम्, महत्त्वं अन्वेष्य। तात्पर्यम् अस्ति यत् लुक-एण्ड-सीक-क्रीडां कुर्वन् सः स्वस्य बाल्यकालं पार्श्वे पार्श्वे निगूढवान् त्वया च महती स्पैशः कृतः। यतः तत् एव अहं तदा अन्वेष्टुम् इच्छामि स्म। यदा अहं वृद्धः अभवम्, अहं एतत् कर्तुम् इच्छामि स्म, अहम् अत्र गन्तुम् इच्छामि स्म, अहं तत् कर्तुम् इच्छामि स्म, मम बाल्यकालस्य तथाकथितं योजनां तथैव एव आसीत् ।

द्यूतं गच्छति ! योजना करणम्कथं मम एतादृशं मौलिकं बाल्यकालं भवितुं शक्नोति स्म? सा निर्दोषता, माधुर्यं कथं जीवितं स्यात्? अद्य तस्य मातुः ताडितः भवति चेत् साधु भवति। मम मातुः सह सम्भाषणं कृत्वा सः कथयितुं आरब्धवान् यत् वयं द्वौ कियत् हसामः इति। अद्य यदा अहं शिक्षकान् मिलितुं विद्यालयं गतः तदा ते अपि तान् कथं बाधितव्याः इति अवदन्। परन्तु इदानीं तत् वदन् अहं प्रसन्नः अस्मि।

अद्य यदि कन्दुकं नालिकायां पतति वा न वा तर्हि वयं

हिंदी विभाग

"कोई कहता है, भगवान मंदिर में है,
तो कोई कहता है, भगवान इंसान में है।
पर मैं तो,
अपने भगवान को, अपने लक्ष्य में देखती हूँ,
और उसको ही, भगवान मानकर,
उसकी ही पूजा करती हूँ।

- प्रा. डॉ. सौ. हेमलता काटे

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. सौ. हेमलता काटे

अनुक्रमणिका

गद्य

१	कोरोना से सामने आए नए शब्द	ऋषिकेश रावजी सूर्यवंशी	बी.ए. भाग १	भाषिक जानकारी पर	४९
२	मिस यूनिवर्स : हरनाज संधू	अमृता श्रीरंग जाधव	बी.ए. भाग ३	जीवनी	५३
३	कोविड-१९ का शिक्षा पर हुआ प्रभाव	स्वप्निल अमृत चव्हाण	बी.ए. भाग १	वैचारिक	५६
४	लता मंगेशकर की आवाज का प्रभाव	प्रियांका बाळकृष्ण साळूंखे	बी.कॉम भाग ३	वैचारिक	५८
५	डाक टिकट से सम्मानित हिंदी के साहित्यकार	वैभवी किसन जंगम	बी.ए. भाग ३	सामाजिक जानकारी पर	६१
६	नारी : परिभाषा एवं स्वरूप	रिंकल पांडुरंग सूर्यवंशी	बी.ए. भाग ३	शोध लेख	६५
७	ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त कोंकणी साहित्यकार दामोदर मावजो	सोनाली जालिंदर पवार	बी.ए. भाग ३	व्यक्ति परिचय	६७

पद्य

१	आशाएं जीना सिखाती हैं	ऋषिकेश रावजी सूर्यवंशी	बी.ए. भाग १	५२
२	भारत माँ	मयुरी तानाजी मोळावडे	बी. कॉम. भाग २	५५
३	कल की शाम	ऋषिकेश रावजी सूर्यवंशी	बी.ए. भाग १	५७
४	स्त्री शिक्षा की अमृतधारा	इंद्रायणी गिरीश राऊत	बी.कॉम भाग २	५७
५	एन.सी.सी की एकता और अनुशासन	सोनाली प्रकाश यादव	बी.कॉम. भाग २	६०
६	जीवन एक पहेली	प्रियांका बालकृष्ण साळूंखे	बी. कॉम भाग ३	६४
७	जिंदगी मौत बन रही है	निकिता विठ्ठल पवार	बी. कॉम. भाग २	६९
८	जमाना	निकिता विठ्ठल पवार	बी. कॉम. भाग २	६९
९	सच्ची शिक्षा	प्रीति विकास देशमुख	बी. कॉम भाग ३	७०
१०	दोस्ती	निकिता विठ्ठल पवार	बी.कॉम भाग २	७१
११	मोहब्बत एन.सी.सी के वर्दी से	सोनाली प्रकाश यादव	बी.कॉम. भाग २	७१
१२	ज्योतिबा की छाया	निकिता विठ्ठल पवार	बी.कॉम भाग २	७२

कोरोना से सामने आए नए शब्द

ऋषिकेश रावजी सूर्यवंशी, बी.ए. भाग १

भाषिक जानकारी पर

कोरोना के कालखंड में 'सोशल डिस्टेंसिंग' शब्द नए रूप में सामने आया है, परंतु भारत में इस शब्द का प्रयोग २००० वर्ष के पूर्व से ही इस्तेमाल किया गया है। जिस शब्द का प्रयोग जाति प्रथा से जोड़कर अस्पृश्यता के लिए किया जाता था। 'अस्पृश्यता' का अर्थ विशिष्ट समाज से सामाजिक अंतर रखना। इसलिए इस शब्द को 'महात्मा गांधी', 'बाबा साहेब आंबेडकर' आदि समाज सुधारक को मिटा दिया।

कोरोना से सामने आए नए शब्दों की जानकारी प्राप्त करने से पूर्व कोरोना क्या है? यह समझ लेना आवश्यक है। वैसे तो यह शब्द बिल्कुल नए नहीं है, पुराने है, परंतु कोरोना जैसे महामारी ने पुनश्च उन्हें सामने लाया है।

सन 2019-20 जिस संसर्गजन्य बीमारी ने पूरे विश्व को हिला दिया, वह बीमारी 'कोविड-19' से जानी जाती है। सन 2019 में महामारी की शुरुआत हुई, इसीलिए यह कोविड-19 नाम से जानी जाती है। प्रारंभ में यह वायरस चीन के वूआन शहर में मिला। वहां से धीरे-धीरे पूरे विश्व में फैल गया। आज विश्व भर में यह एक गंभीर समस्या है। कोरोनावायरस के लक्षण एक मामूली जुखाम से लेकर, ज्यादा गंभीर रोगों की वजह तक हो सकते हैं। जैसे कि मीडिल ईस्ट (रेस्पिरेटरी सिंड्रोम) (Middle East respiratory syndrome: MERS -COV)। कोरोना वायरस जूनोटिक है, जिसका अर्थ है- 'पशुजन्य रोग'। इस वायरस का परिणाम इंसान और जानवर दोनों को भी भुगतना पड़ता है। कोरोना वायरस का तकनीकी नाम सार्स कोव-२ (SARS CoV-२) है। कोरोना वायरस से होने वाली बीमारी को 'कोविड-19' कहा जाता है। चूंकि यह वायरस साल - 2019 में शुरू हुआ था, इसलिए अंत में 19 जोड़ा गया है। कोरोना वायरस को छोटा करने पर कोविड मिलता है। इस वायरस को अभी 'SARS-COV-२' का नाम रखा गया है। इसीलिए इसकी वजह से आने वाली बीमारी को 'CORONA DISEASE -2019' जिस का संक्षिप्त नाम 'कोविड-19' है।

३० जनवरी २०२० को स्वास्थ्य संगठन डब्ल्यूएचओ

ने इस वायरस को आउटब्रेक सामाजिक स्वास्थ्य इमरजेंसी घोषित कर दिया, जो कि एक अंतरराष्ट्रीय चिंता का कारण है। वैसे तो इस वायरस के सामान्य लक्षण हैं। जैसे बुखार, थकान, सुखी - खासी, नाक बंद हो जाना, नाक बहना, गले की खराश, सांस लेने में कठिनाई। परंतु यह वायरस संसर्ग से फैलता है। इस वायरस से पीड़ित लोगों से नजदीकी बनाए रखने से, यह वायरस फैलता है। जब कि इस बीमारी के मरीज के खांसने से, छिंकने से जो बूंदें गिरती हैं, उस स्थान या वस्तु के संपर्क करने, अपने आँखें या नाक को या मुँह को छूने से यह वायरस शरीर में प्रवेश करता है और यह बीमारी जड़ जाती है। इसीलिए इस बीमारी से बचने के लिए दूरियां बरतनी पड़ती है। अतः इस दृष्टि से ही इस कोरोना की बीमारी ने नए पारिभाषिक शब्द इस कालखंड में दिए हैं।

पारिभाषिक शब्द वे शब्द होते हैं, 'जो किसी विशिष्ट क्षेत्र में एक विशिष्ट अर्थ की अभिव्यक्ति करते हैं।' ये क्षेत्र चिकित्सा, विज्ञान, दर्शन, साहित्य, विधि व वाणिज्य आदि हो सकते हैं। कई बार एक ही शब्द कई क्षेत्रों में मिलता है। परंतु प्रत्येक क्षेत्र में वह शब्द एक विशेष अर्थ को लिए हुए होता है। वैसे तो शब्दों का निर्माण समाज के जरूरतों देखकर होता है। परंतु प्रत्येक भाषा की अपनी परिवेशगत खूबियां होती हैं। इसीलिए वह शब्द अलग-अलग जगहों पर अलग-अलग अर्थ देता है। परिणाम स्वरूप अर्थ की दृष्टि से भ्रम की गुंजाइश निर्माण होती है। यह मिटाने का काम पारिभाषिक शब्द करते हैं। कारण "पारिभाषिक शब्द ऐसे शब्दों को कहते हैं, जो सामान्य व्यवहार की भाषा के शब्द न होकर भौतिकी, रसायन, प्राणिविज्ञान, दर्शन, गणित,

इंजीनियरी, विधि, वाणिज्य, अर्थशास्त्र, मनोविज्ञान, भूगोल आदि ज्ञान-विज्ञान के विभिन्न क्षेत्रों के विशिष्ट शब्द होते हैं और जिनकी अर्थ सीमा सुनिश्चित और परिभाषित होती है।” क्षेत्र विशेष में इन शब्दों का विशिष्ट अर्थ होता है। अर्थात् उसी विषय की सीमा के भीतर शब्द निश्चित

अर्थ लिए होता है। अतः कोरोना के कालखंड में ऐसे अनेक पारिभाषिक शब्द निर्माण हुए हैं, जो उस कालखंड के भीतर निश्चित अर्थ लिए हैं। जिस का परिचय इस प्रकार-

१) लॉक डाऊन :-

‘लॉक डाऊन’ इसमें दो शब्द हैं- ‘लॉक + डाऊन। अंग्रेजी लॉक का अर्थ है- बंदी, लपेटना घेरना, अवरोध। ‘डाऊन’ का अर्थ नीचे, गिराना, खात्मा, उतारना, पटना जैसे अर्थ उनके साथ बंदी, या घेरने का आशय है। ‘लॉक’ शब्द जर्मनी मूल के ‘loc’ से आया है। जिसमें घुमाव, मोड़, पेचदार, छल्ला जैसे अर्थ निहित हैं। कल्पना कर सकते हैं कि एक लचीले तंतु जो बढ़ते-बढ़ते किसी दिशा में घूमता जाता है, जिससे दोनों सिरे एक दूसरे को छूने लगते हैं। मनुष्य को ऐसे ही प्राकृतिक छल्ले या घुमाव से सुरक्षित घेरा बड़ा बनाने की कल्पना मिल गई। प्रारंभिक घेरे पत्थरों से या टहनियों से बनाए गए। शुरुआत में पशु और मनुष्य एक साथ बाड़े में रहते रहे। फिर मनुष्य ने छत वाले घेरे बनाए। जिससे घर नाम दिया। बाड़ों को और सुरक्षित बनाने के लिए उसमें वही अटक आने वाली छल्ले की तरकीब काम आई। जो घर के द्वार पर काम आई। द्वार में ‘द्वि’ शब्द है। जो दो पलों के अर्थ को व्यक्त करता है। अतः घर के दो छोर मुड़ते हुए एक दूसरे के पास आ गए वही ‘द्वार’ कहलाए। इन दो सतहों को मिलाने के लिए ताला बनाया। ‘डाऊन’ में बंदी वाला अर्थ निहित है।

इस तरह समग्रता में ‘लॉकडाऊन’ पदबंध का शब्दकोशिय अर्थ हुआ ‘आपात स्थिति में लोगों को सुरक्षित रहने के लिए अनिवार्य रूप से किसी गिरे हुए स्थान पर रुकने के लिए पाबंद करना’ या ‘गिरे हुए स्थान में प्रवेश की वर्जना भी लॉक डाऊन में शामिल है।’ इस प्रकार ‘लॉकडाऊन’ शब्द

का अर्थ है, ‘सुरक्षा की दृष्टि से आपातकालीन स्थिति में घर में बंद रहना।’ अतः कोरोना के कालखंड में इस शब्द का प्रयोग अधिक मात्रा में हो गया।

२) सोशल डिस्टेंसिंग

‘सोशल डिस्टेंसिंग’ इस शब्द की उत्पत्ति

संसर्गजन्य रोग से बचने के लिए हुई है। ‘सोशल डिस्टेंसिंग’ इसमें दो शब्द हैं सोशल और डिस्टेंसिंग। ‘सोशल’ का अर्थ है सामाजिक और ‘डिस्टेंसिंग’ का अर्थ है ‘अंतर’। ‘सोशल डिस्टेंसिंग’ इस अंग्रेजी शब्द का हिंदी अर्थ होता है -‘सामाजिक अंतर’ या दूरी। जागतिक आरोग्य संघटना ने सामाजिक अंतर का वर्णन करते हुए इस प्रकार कहा है कि दूसरों से ‘कम से कम एक हाथ की दूरी का अंतर रखना या एक साथ न आना’। इस शब्द का प्रयोग विशेषता संसर्गजन्य रोग के अंतर्गत किया जाता है। ‘सोशल डिस्टेंसिंग’ को सामाजिक दूरी भी कहा जाता है। वायरस के संक्रमण को रोकने में ये एक अहम उपाय है। खासकर उस वक्त जब बीमारी महामारी की शक्ल अख्तियार कर जाए। ‘सोशल डिस्टेंसिंग’ का मतलब है खुद को भीड़भाड़ वाली जगह से दूरी बनाना। यानी आप शॉपिंग मॉल, सिनेमा घर, क्लब, शैक्षणिक संस्थान, मेला या पार्क जैसी जगहों पर ना जाएं। लोगों से गैर जरूरी मिलना-जुलना बंद कर दें और सफर से परहेज करें। अगर आपको किसी से जरूरी हालत में मिलना भी है तो कम से कम एक मीटर की दूरी बनाए रखें। परंतु कोरोना के कालखंड में इस शब्द का प्रयोग ‘सामाजिक अंतर’ के बदले ‘शारीरिक अंतर’ के रूप में अधिक मात्रा में इस्तेमाल किया गया।

कोरोना के कालखंड में ‘सोशल डिस्टेंसिंग’ शब्द नए रूप में सामने आया है, परंतु भारत में इस शब्द का प्रयोग २००० वर्ष के पूर्व से ही इस्तेमाल किया गया है। जिस शब्द का प्रयोग जाति प्रथा से जोड़कर अस्पृश्यता के लिए किया जाता था। ‘अस्पृश्यता’ का अर्थ विशिष्ट समाज से सामाजिक अंतर रखना। इसलिए इस शब्द को ‘महात्मा गांधी’, ‘बाबा साहेब आंबेडकर’ आदि समाज सुधारक

को मिटा दिया। परंतु कोरोनावायरस के कालखंड में यह शब्द पुनश्च इस्तेमाल में लाया गया। परंतु लॉकडाउन के कालखंड में 'सोशल डिस्टेंसिंग' की नहीं तो 'सोशल कनेक्शन' की जरूरत होती है। इसीलिए इस शब्द के लिए फिजिकल डिस्टेंसिंग यह शब्द उचित होगा, ऐसा विश्व के अनेक समाज शास्त्रियों ने व्यक्त किया। इसीलिए २० मार्च से 'सोशल डिस्टेंसिंग' छोड़कर WHO ने 'Social Connectedness with Physical Distance' इस नए शब्द का प्रयोग किया।

३) क्वारंटाइन

'क्वारंटाइन' का हिंदी मतलब है, 'संगरोध' या 'स्पर्शवर्जन'। 'क्वारंटाइन' सोशल डिस्टेंसिंग से एक कदम आगे है। 'क्वारंटाइन' यह शब्द अंग्रेजी में 'इतालवी' भाषा से आया है। इतालवी में ४० की गिनती के लिए क्वारंटा बोला जाता है। 'क्वारंटा' का अर्थ ४० दिन का समय होता है। १३४८-१३५६ के दौरान प्लेग से यूरोप की ३० फीसद आबादी मौत के मुंह में समा गई थी। इसके बाद १३७७ में क्राएशिया (city-state of Ragus) ने अपने यहां पर आने वाले जहाजों और उन पर मौजूद लोगों को एक द्वीप पर ३० दिनों तक अलग रहने का आदेश जारी किया था। इस दौरान ध्यान दिया जाता था कि किसी व्यक्ति में प्लेग के लक्षण तो नहीं हैं। १४४८ में इस क्वारंटाइन के समय को बढ़ाकर ४० दिन का कर दिया गया था। जब तक ये तीस दिनों तक था तो उसको 'ट्रेनटाइन' कहा जाता था, जब ये ४० दिनों का हुआ तो इसको 'क्वारंटाइन' कहा जाने लगा था। यहां से ही इस शब्द की उत्पत्ति भी हुई। ४० दिनों के क्वारंटाइन का असर उस वक्त साफ दिखाई दिया था और इससे प्लेग पर काफी हद तक काबू पा लिया गया था। उस वक्त प्लेग के रोगी की लगभग ३७ दिनों के अंदर मौत हो जाती थी। अतः 'क्वारंटाइन' दरअसल उन लोगों पर लगाए गए उस प्रतिबंध को कहा जाता है, जिनसे किसी बीमारी के फैलने का खतरा होता है। ऐसे में लोगों को एक जगह पर बंद कर दिया जाता है और इस दौरान उन्हें किसी से मिलने-जुलने, बाहर निकलने तक की इजाजत तक नहीं होती है। 'क्वारंटाइन' का जिक्र ७ वीं शताब्दी में लिखी गई गए किताब में भी मिलता है। इसको लेविटिकस (Biblical book of Leviticus) ने लिखा था। इसमें बीमार व्यक्ति को दूसरों से अलग करने का जिक्र किया गया है। 'क्वारंटाइन' की वजह से प्लेग और फिर

यूरोप में १४९२ में फैला चेचक, १९ वीं शताब्दी की शुरुआत में स्पेन में फैला येलो फीवर, १८३१ में हैजा रोकने पर काफी मदद मिली थी। अतः 'क्वारंटाइन' शब्द का अर्थ किसी को अलग-थलग रखना। मेडिकल साइंस में इसका अर्थ होता है विदेश से आनेवाले लोगों या वहां से लाये गये लोगों को कुछ समय के लिए अलग-थलग कर देना। कोरोना एक ऐसी बीमारी है, जो संसर्ग तथा संपर्क में आने कारण बढ रही थी, इसलिये कोरोना के कालखंड में इस शब्द का प्रयोग अधिक मात्रा में हुआ।

४) आइसोलेशन तथा सेल्फ आसोलेशन

'आइसोलेशन' का हिंदी अर्थ है 'अलगीकरण'। इसके विभिन्न अर्थ हैं। जैसे-अलगाव, पृथक, अलग रखना, अलग रहना, एकाकी, एकांत, पृथक्करण आदि। जब किसी वस्तु, जीव, जंतु आदि को एक विशेष उद्देश्य या प्रयोजन के तहत उसके समाज, समूह या समुदाय से अलग रखा जाता है, तब उसे 'आइसोलेशन' कहते हैं। यह प्रयोजन वायरस या विषाणु से संक्रमण, कोई शारीरिक रोग, या वस्तु के खराब होने की संभावना के मध्य नजर वाक्य स्वस्थ जीव जंतु या वस्तु को बचाए रखने की प्रक्रिया हो सकती है। इस प्रक्रिया को ही 'आइसोलेशन' कहा जाता है। अर्थात् यह शब्द एक समाज दायित्व की प्रक्रिया को व्यक्त करता है। जब कोई व्यक्ति अपने आप को दूसरों से अलग रखता है, तब उसे 'सेल्फ आइसोलेशन' कहा जाता है। कोरोना से संसर्गजन्य बीमारी में इस शब्द का प्रयोग अधिक मात्रा में उपयोग में लाया गया, इसलिए इस कालखंड में यह शब्द सामने आता है।

'आइसोलेशन' और 'क्वारंटाइन' का शाब्दिक अर्थ बहुत कुछ एक-सा ही है, किन्तु 'आइसोलेशन' में उस व्यक्ति को रखा जाता जिसमें संक्रमण की पुष्टि हो चुकी हो। इसलिए संक्रमण को रोकने के लिए ऐसा किया जाता है। क्वारंटाइन में उन व्यक्तियों को रखा जाता है जो कभी संक्रमित व्यक्ति के संपर्क में आए हों किन्तु उनमें बीमारी की पुष्टि ना हुई हो। यह आवश्यक नहीं कि उन्हें भी बीमारी हो किन्तु सुरक्षा के लिए उन्हें भी अलग रखा जाता है। मुख्य बात केवल पुष्टि की है, यदि पुष्टि हुई है तो आइसोलेशन और यदि नहीं, तो क्वारंटाइन।

५) पैनडेमिक

'पैनडेमिक' का अर्थ है, 'देशव्यापी संसर्गजन्य बीमारी

का समय'। अर्थात् ऐसी महामारी जो विश्व में फैली होती है, साथ ही यह बीमारी सबको अपनी चपेट में लेती है तब उस समय को 'पैनडेमिक' समय घोषित किया जाता है। डिक्शनरी डॉट कॉम ने इस शब्द 'Pandemic'को साल २०२० का शब्द घोषित किया। पूरी दुनिया में कहर बरपाने वाले कोरोना वायरस संक्रमण को विश्व स्वास्थ्य को हिला दिया था। इससे जुड़े अन्य भी शब्द सामने आते हैं वह है एंडेमिक, एपिडेमिक।

६) आउटब्रेक

'आउटब्रेक' का हिंदी अर्थ है- 'उद्रेक'। बीमारी का अचानक से फैल जाना। वह कुछ भी पलों में अनेकों को अपनी चपेट में लेती है, तब उस बीमारी को 'आउट ब्रेकिंग' घोषित किया जाता है। कोविड-१९ के वायरस ने महज ३ महीनों में लाखों लोगों को अपनी चपेट में लिया था। इसतरह 'आउट ब्रेकिंग' का अर्थ हो जाता है कि अचानक से फैल जाना।

७) पीपीई किट

'पीपीई किट' यानी 'पर्सनल प्रोटेक्शन इक्विपमेंट्स'। 'पीपीई किट' नाम से ही स्पष्ट है कि ऐसे सामान जिससे संक्रमण से खुद को बचाने में मदद मिले। कोरोना वायरस चूंकि संक्रमक की बीमारी है इसलिए इससे बचने के लिए लोग मास्क पहन रहे हैं, बार-बार हाथ साफ कर रहे हैं, लोगों से दूरी बनाकर

बात कर रहे हैं। आम लोगों तो मास्क और दास्ताने का इस्तेमाल कर रहे हैं, लेकिन कोरोना मरीजों के इलाज में लगे डॉक्टर, नर्स, कंपाउंडर और मेडिकल स्टाफ को सिर से पांच तक वायरस संक्रमण से बचाव के लिए कई तरह की चीजें पहननी होती हैं और ये सारी चीजें 'पीपीई किट्स' हैं। अलग-अलग बिमारियों के लिए अलग तरह के पीपीई किट्स हो सकते हैं, लेकिन आम तौर पर मास्क, ग्लोव्स, गाउन, एप्रन, फेस प्रोटेक्टर, फेस शील्ड, स्पेशल हेलमेट, रेस्पिरेटर्स, आई प्रोटेक्टर, गोगल्स, हेड कवर, शू- कवर, रबर बूट्स इसमें गिने जा सकते हैं। इनमें से बहुत कुछ पहने डॉक्टर और मेडिकल स्टाफ हम-आप आए दिन देखते रहते हैं। इन सारी चीजों का मकसद एक ही है- मरीज से वायरस, इलाज कर रहे लोगों में ना फैल जाए।

इसके अतिरिक्त सैनिटाइजिंग, हैंड वॉश, वर्क फ्रॉम होम, कोविशिल्ड, कोवैक्सीन आज इन शब्दों का प्रयोग

इस कोरोना के कालखंड में बार-बार सुनने में आ रहा है। वैसे तो यह शब्द बिल्कुल नए नहीं है। केवल कोरोना महामारी के फैलने की वजह से यह शब्द पुनश्च नए रूप में हमारे सामने आए हैं। कारण इन शब्दों का अर्थ ऐसी महामारी के वक्त ही महसूस होता है। इसलिए इसके पूर्व भी प्लेग, चेचक बीमारी के वक्त भी शब्द सामने आए थे। परंतु बहुत सालों बाद पुनश्च इन शब्दों का नया रूप आज कोरोनावायरस जैसी महामारी में सामने आया। अतः इन शब्दों को नये रूप में समझने का प्रयास किया है।

आशाएं जीना सिखाती है

ऋषिकेश रावजी सूर्यवंशी, बी.ए भाग 1

आशाएं आती है दिल में,
आकर जीना सिखाती है,
तू कर सकता है,
ये एहसास दिलाती है।

कभी जो सुना दिल ने,
वह फिर से बनाती है,
कुछ अंधेरो -सा गुजरा,
इतिहास दिखाती है।
गीत लिखते जाति आशाएं,
फिर सुनाती है,
मधुर-मधुर आवाज से,
उस ओर बुलाती है।

थकता है जब दिल कभी,
फिर से वह उठाती है,
चोट लगे फिर भी,
चलना वह सिखाती है।
खामोशी जब भी,
साथी बन जाती है,
अब डर नहीं क्योंकि,
आशाएं जीना सिखाती है।

मिस यूनिवर्स : हरनाज संधू

अमृता श्रीरंग जाधव, बी.ए. भाग 3

जीवनी

इस सवाल के जवाब में, हरनाज संधू ने कहा, “इसका सबसे बड़ा कारण है कि आजकल के युवा पर सबसे बड़ा दबाव, खुद पर भरोसा करना है। यह जानना कि आप अनोखे हो। ये आपको खूबसूरत बनाता है। अपने आपकी दूसरों से, तुलना मत करिए। आज पूरी दुनिया में, जो कुछ हो रहा है। उस पर बात करना जरूरी है। बाहर निकलिए। उनके लिए बोलिए। आप खुद की आवाज हैं। मैं खुद पर विश्वास करती हूँ। इसलिए आज मैं यहां पर खड़ी हूँ।”

‘मिस यूनिवर्स’ अर्थात ‘ब्रह्मांड सुंदरी’ एक अंतरराष्ट्रीय सौंदर्य की प्रतियोगिता है। यह केवल सौंदर्य की स्पर्धा नहीं होती, तो बुद्धि की भी स्पर्धा होती है। जिसमें 190 देशों की महिलाएं हिस्सा लेती हैं। सन 2021 में ‘मिस यूनिवर्स’ अर्थात ‘ब्रह्मांड सुंदरी’ का खिताब भारत की ‘हरनाज संधू’ ने जीता। हरनाज संधू की यह एक ऐतिहासिक जीत कही जाती है कारण लगभग 20 साल के बाद ‘मिस यूनिवर्स’ का खिताब भारत को मिला है। इतना ही नहीं तो हरनाज ने अपने शब्दों से तमाम युवा

वर्ग में एक आत्मविश्वास भर दिया है। मिस यूनिवर्स के खिताब के लिए उन्हें सवाल पूछा गया था कि आज के समय में युवा पीढ़ी दबाव का सामना कर रही। उन युवा महिलाओं को, वह क्या सलाह देना चाहेंगी। जिससे वो उसका सामना कर सके। इस सवाल के जवाब में, हरनाज संधू ने कहा, “इसका सबसे बड़ा कारण है कि आजकल के युवा पर सबसे बड़ा दबाव, खुद पर भरोसा करना है। यह जानना कि आप अनोखे हो। ये आपको खूबसूरत बनाता है। अपने आपकी दूसरों से, तुलना मत करिए। आज पूरी दुनिया में, जो कुछ हो रहा है। उस पर बात करना जरूरी है। बाहर निकलिए। उनके लिए बोलिए। आप खुद की आवाज हैं। मैं खुद पर विश्वास

करती हूँ। इसलिए आज मैं यहां पर खड़ी हूँ।” इस जवाब ने तमाम युवा वर्ग को प्रेरित किया है। अतः ऐसे प्रेरणादाई व्यक्तित्व का परिचय प्राप्त करने की दृष्टि से ही यहां भारत की ‘मिस यूनिवर्स’ हरनाज संधू का परिचय दिया गया है।

हरनाज संधू पंजाब की कुड़ी। जिसकी उम्र 21 साल है। हरनाज संधू का जन्म 3 मार्च, 2000 को पंजाब के गुरदासपुर में, एक छोटे से गांव ‘कोहाली’ में हुआ। वह मध्यमवर्गीय परिवार से ताल्लुक रखती हैं। हरनाज का निक नेम केंडी है। इनके पिता का नाम प्रीतमपाल सिंह संधू है और माता का नाम रबिन्द्र कौर संधू है। इनका एक भाई है जिसका नाम हरनूर सिंह संधू है। हरनाज के पिता प्रीतम पाल सिंह संधू एक रेअलटोर हैं। जो रिअल इस्टेट में खरीद फरोख्त करते हैं। इसके साथ ही, वह खेती-बाड़ी के काम में भी शामिल है। हरनाज की मां रबिन्द्र सिंह संधू पेशे से एक गायनेकोलॉजिस्ट हैं। जो चंडीगढ़ के सरकारी अस्पताल में कार्यरत हैं। हरनाज संधू के भाई का नाम हरनूर सिंह संधू हैं। जोकि एक म्यूजिक कंपोजर हैं।

हरनाज संधू ने अपनी स्कूल की पढ़ाई शिवालिक पब्लिक स्कूल चंडीगढ़ से पूरी की है। ग्रेजुएशन की पढ़ाई

गर्वमेंट कॉलेज, चण्डीगढ़ से प्राप्त की है। उनका बचपन चंडीगढ़ में ही बिता है। उन्होंने अपनी स्कूली पढ़ाई भी जन्म स्थान से पूरी हुई की है। उन्होंने बारहवीं की पढ़ाई, खालसा स्कूल से की है। यहां से इन्होंने इंफॉर्मेशन टेक्नोलॉजी में बैचलर किया है। हरनाज को थिएटर में, काफी दिलचस्पी है। हरनाज की माँ बताती हैं कि उनकी बेटी जज बनना चाहती हैं। आज वह मिस युनिवर्स नहीं बनती तो स्पर्धा परीक्षा के माध्यम से अधिकारी बन जाती।

हरनाज के जीवन की कहानी सबके लिए एक मिसाल है। उनमें एक गहरा आत्मविश्वास है। जो हर भारतीय लड़की में होने की जरूरत है। आज ब्रह्मांड सुंदरी बनी हरनाज बचपन में बिल्कुल दुबली - पतली तथा अंतरमुखी थी। वह किसी के सामने व्यक्त नहीं होती थी। सहेलियां उसे चिढ़ाती थी। परंतु अपनी मां की प्रेरणा से उसने अपना आत्मविश्वास प्राप्त किया है। मां ने उन्हें अपनी ताकद पर विश्वास करना सिखाया। आज वह कहती है कि मैंने अपनी ताकत पर विश्वास करके यह माना कि हर व्यक्ति अपने आप में अद्वितीय है, जो औरों से उसको अलग बनाता है। आज मैंने उस पर काबू पा लिया है। इसी कारण आज उसने 'मिस युनिवर्स' के खिताब पर अपना नाम दर्ज किया है। भले ही हरनाज का स्वभाव शांत है, परंतु अपने ध्येय पर वह पूरी लगन से फोकस करनेवाली लड़की होने के कारण ही मॉडलिंग और फैशन की दुनिया में अपना करियर बनाने के लिए बहुत कम उम्र में ही कार्यक्रमों की प्रतियोगिताओं में भाग लेना शुरू कर दिया था। कुछ समय बाद उन्होंने पेजेंट्स (सार्वजनिक मनोरंजन कार्यक्रम) पर ध्यान देना शुरू कर दिया। आगे उन्होंने पेजेंट्स कार्यक्रम में भाग लेना शुरू कर दिया, उनकी कड़ी मेहनत ने उन्हें 'मिस चंडीगढ़ 2017' और 'मिस मैक्स इमेजिंग स्टार इंडिया 2018' का खिताब दिलाया। फिर वह 'टाइम्स फ्रेश फेस मिस चंडीगढ़' भी बनीं। 2018 में 'मिक्स इमर्जिंग स्टार इंडिया' का खिताब जीता। साथ ही 'फेमिना मिस इंडिया पंजाब' 2019 में जीता और 'फेमिना मिस इंडिया' में टॉप12 में अपनी जगह बनाई। हरनाज ने कहा कि हर इंसान की अपनी जिंदगी में अलग-अलग तरह का संघर्ष होता है। सबका सोचने का नजरिया अलग होता है। हालांकि सबका विजन यही होता है कि अपने लिए और समाज के लिए कुछ करें। उन्होंने कहा कि वर्ष 2019 में वह मिस इंडिया थी तो स्टेज पर उनसे एक

सवाल किया गया था तो वह उसका जवाब नहीं दे पाई थी। ऐसे में उन्होंने ठाना की अपना आत्मविश्वास बढ़ाना है और यह नहीं सोचना है कि वह कुछ नहीं कर सकती। ऐसे में खुद को साबित करने और व्यक्त करने के लिए हिम्मत बढ़ाई। अब हरनाज संधू ने एक और बड़ी उपलब्धियां हासिल की है वो 'मिस यूनिवर्स 2021' के खिताब की विजेता बनीं। मिस यूनिवर्स हरनाज सिंधू ने कहा कि खिताब मिलने के बाद मेरा आत्मविश्वास काफी बढ़ा है। इसके साथ ही उनका विजन भी क्लियर हो गया है। जिस चीज के लिए मेहनत कर रही थी वह जिंदगी में आनी शुरू हो गई। उन्होंने कहा कि मिस यूनिवर्स बनने के बाद उन्हें देश-विदेश में घूमने का भी मौका मिल रहा है। वहां की संस्कृति और खान-पान को लेकर भी काफी कुछ सीखा है। वह अपनी जर्नी को शब्दों में बयां नहीं कर सकती। आज हरनाज में जो आत्मविश्वास है, वह प्रत्येक स्त्री में जगाना चाहती है। इस दृष्टि से उन्होंने कार्य के लिए प्रारंभ भी किया है। अपने मिस दिवा कार्यक्रमाल के दौरान, उन्होंने इजराइल दूतावास और राजीव गांधी कैंसर संस्थान और अनुसंधान केंद्र, और खुशी (एनजीओ) के सहयोग से महिलाओं के लिए एक मुफ्त स्वास्थ्य शिविर का भी आयोजन किया।

मिस यूनिवर्स हरनाज संधू ने बताया कि उन्हें अमृतसर की लरसी, वहां के पापड़ काफी पसंद हैं। छोले-भटूरे वह खा नहीं सकती। स्वर्ण मंदिर का प्रसाद अच्छा लगता है। चंडीगढ़ में वह अपनी मां के हाथ का बना खाना ही खाना चाहती हैं। इसके अतिरिक्त हरनाज को अभिनय में भी रुचि है। इसलिए हरनाज ने साल 2001 इसमें अपनी पढ़ाई पूरी करने के बाद, फिल्मी दुनिया में अपना कदम रखा। हरनाज ने अपना फिल्मी करियर, पंजाबी फिल्मों से शुरू किया। उन्होंने अपनी पहली पंजाबी फिल्म "यारा दिया पू बरन" में काम किया। लेकिन यह फिल्म बड़े पर्दे पर डिजास्टर बनकर सामने आई। इसके बाद इन्होंने इसी साल फिल्म "बाई जी कुट्टनगे" में काम किया है। उन्हें अभिनय पसंद है इसलिए आगे वे बॉलीवुड में काम करना चाहती हैं। हरनाज संधू इस समय पब्लिक एडमिनस्ट्रेशन से परास्नातक कर रही हैं। साल 2017 में कॉलेज के एक शो में उन्होंने अपनी सबसे पहली स्टेज परफॉर्मेंस दी थी। यहीं से उनके मॉडलिंग के करियर की शुरुआत हुई। हरनाज को डांसिंग, कुकिंग और घुड़सवारी करना बेहद पसंद है। खाली समय में वे अपने इन

शौकों को पूरा करती हैं। इसके अतिरिक्त हरनाज को पंजाब में दोहे लिखना पसंद है। उनको पशुओं से भी काफी अच्छा खासा लगाव है। अपनी सफलता का श्रेय वे अपने परिवार को देती हैं।

हरनाज का जीवन जीने का अपना एक तत्व है। इस संदर्भ में वह कहती है, “प्रयास ही केवल अधिकार है मेरा, तो प्रयास ही करते हैं। जीत है या हार है, इसे अभी दरकिनार करते हैं।”

आप अपने बारे में कुछ न बोलो। बस अच्छे कर्म करते रहो। वही आपका परिचय देंगे। व्यक्तित्व का धनी व्यक्ति ही, वास्तव में धनी होता है। आप कितने ही सफल हो जाओ। किसी भी क्षेत्र में, कितनी भी ऊंचाइयां प्राप्त कर लो। पर हमेशा जमीन से जुड़े रहो। यही विनम्रता है। जमीन से जुड़े हुए इंसान को, गिरने का डर कभी नहीं होता। ऐसे इंसान को हर जगह सम्मान मिलता है।

चाहे आप किसी भी चीज के धनी हो। धन से धनी। प्रभाव से धनी। ज्ञान से धनी। स्वभाव से धनी। सबको इसका लाभ दें। सबमें बाटें। सबकी मदद करें। क्योंकि प्रकृति एक नियम पर चलती है। जो दिया है। वहीं एक दिन लौट कर आएगा।

खूबसूरती न तो चुराई जा सकती है। न ही छिनी जा सकती है। वह तो हममें पहले से ही मौजूद होती है। हमारे नजरिए में। यह वो खूबी होती है। जिसे दुनिया का हर व्यक्ति अपनाना चाहता है। इसी विशेषता के कारण, एक नई पहचान पाई है— हरनाज कौर संधू ने। आज यह नाम चर्चा में है। क्योंकि इसी नाम ने, आज भारत को 21 सालों के एक लंबे इंतजार के बाद ‘मिस यूनिवर्स’ का खिताब दिलवाया है।

भारत माँ

मयुरी तानाजी मोळावडे, बी. कॉम. भाग 2

माँ सुन ले मेरी बात,
तेरे चरण चुम सके मेरे हाथ।

तेरे बेटों से ना हूँ मैं कम,
तेरे रक्षा करूंगी जब तक सीने में है दम।

मेरी सहनशक्ति को,
कोई ना समझे कमजोरी,
मेरी कभी ना डरने की, ख्वाहिश को कर दे तू पूरी।

जिन हाथों से मैं घर संवारती,
उन्हीं हाथों से मैं बंदूक उठाती।

जिस प्यार से मैं खाना पकाती,
उसी ही लगन से मैं फाइटर जेट उडाती।

भारत माँ तेरे लिए यह जान कुर्बान,
बस समाज में तेरी हर बेटी को मिले सम्मान।

तेरे लिए कुर्बान यह तन और मन,
जोर से बोलो सबसे प्यारा हमारा वतन।

कोविड-19 का शिक्षा पर हुआ प्रभाव

स्वप्निल अमृत चव्हाण, बी.ए. भाग 1

वैचारिक

शिक्षण संस्थान बंद होने से दुनिया भर में तकरीबन 94% विद्यार्थी प्रभावित है। चिंताजनक यह है कि संयुक्त राष्ट्र के अनुसार निम्न तथा निम्न आय वाले लगभग 99% प्रतिशत विद्यार्थी फिलहाल शिक्षा नहीं ले पा रहे हैं। अर्थात कोविड-19 का शिक्षा व्यवस्था पर गहरा प्रभाव हो गया है अगर बचना है तो ऑनलाइन शिक्षा व्यवस्था के बदले ऑफलाइन शिक्षा व्यवस्था पर जोर देना आवश्यक है।

‘कोविड-19’ स्कूलों के बंद हो जाने से बच्चों असमान रूप से प्रभावित हुए। क्योंकि महामारी के दौरान सभी बच्चों के पास सीखने के लिए जरूरी अवसर, साधन या पहुंच नहीं थी। शिक्षा को तमाम सरकारों की पुनर्निर्माण की योजनाओं का सबसे महत्वपूर्ण हिस्सा होना चाहिए ताकि दुनिया भर में हर बच्चों को निःशुल्क शिक्षा सुलभ हो सके।

लंदन १७ मई २०२१ हुमन राइट्स वॉच ने आज जारी रिपोर्ट में कहा कि सरकार उनको कोविड-19 महामारी से हुए अद्भुत पूर्व व्यवधान के कारण बच्चों की शिक्षा के नुकसान की भरपाई के लिए तुरंत कदम उठाने चाहिए। हुमन राइट्स वॉच की इस रिपोर्ट के साथ एक इंटरएक्टिव फीचर है जिसमें महामारी के दौरान शिक्षा से जुड़ी बाधाओं के गहराईसी पड़ताल की गई है।

आज की ऑनलाइन शिक्षा से जुड़े लोगों की बदलती आदतें अब तकनीकी व्यवस्था में उलझी है। नतीजा यह हो रहा है कि अब ध्यान देने, सोचने और आत्मसात करने की जगह डाउनलोड, अपलोड करने, गूगल सर्च करें, शेयर करें और पीपीटी तैयार करने जैसे कंप्यूटर कौशल और प्रबंधन के कौशल स्थापित करने में ज्यादा समय बीत रहा है। इंटरनेट से जुड़ते हुए देश और काल दोनों का अनुभव बदल जाता है। सूचना का प्रवाह जिस से बढ़ रहा है वह चौकने वाला है। इसमें जानकारीयां तत्काल बासी हो जा

रही है। बुद्धि और विवेक की जगह तकनीकी बढ़ती प्रतिष्ठा का चरण कृत्रिम बुद्धि में प्रति फलित हो रहा है। वस्तुतः तकनीक मानव मूल्यों की जगह नहीं ले सकती। सब कुछ मशीन के हाथों में सुपुर्द करना दुर्भाग्यपूर्ण होगा।

शिक्षण संस्थाओं के खुलने पर सबसे ज्यादा खतरा विद्यार्थियों के लिए हैं मगर बंद रहने से कॉलेज एवं इंस्टिट्यूट का अस्तित्व समाप्त होने के कगार पर हैं।

ऑनलाइन शिक्षा भी उन मुट्ठी भर बच्चों पा रहें है, जहां बच्चों के पास स्मार्ट मोबाइल फोन के साथ इंटरनेट का ब्रॉडबैंड नेटवर्क मौजूद है। भारत के ज्यादातर गांव में ब्रॉडबैंड है ही नहीं। अनेक गांव में तो बिजली भी हर एक घर में नसीब नहीं है।

ऐसे में बच्चे ऑनलाइन शिक्षा कैसे प्राप्त कर पाएंगे? जाहिर है कि स्कूल में ही शिक्षा पा सकते हैं। यूजीसी के अनुसार भारत में ९५० विश्वविद्यालय हैं जिनमें निजी विश्वविद्यालयों की संख्या ३६१ है।

हालिया सर्वेक्षण के मुताबिक शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० में लगभग ७.७ लाख स्नातक विद्यार्थियों ने निजी विश्वविद्यालयों में दाखिला लिया। इन में लड़कियों की संख्या लड़कों की अपेक्षा कम रही। इससे साफ है महामारी से पैदा आर्थिक संकट में बालिकाओं को सबसे पहले शिक्षा से महरूम किया जा रहा है।

तालाबंदी के दौर में महिलाओं पर हिंसा और बाल शोषण में

जबरदस्त इजाफा हुआ है। बालिका विवाह और बाल मजदूरों की संख्या भी तेजी से बढ़ती है। इससे वे शिक्षा से दूर हो रहे हैं। निजी विश्वविद्यालयों की फीस सरकारी विश्वविद्यालयों की अपेक्षा कहीं अधिक है। मगर बेरोजगारी की इस घड़ी में मध्यवर्गीय परिवारों के लिए बच्चों को पालना दुभर रहा है। तब उनकी शिक्षा की फीस का पैसा कहां से लाएं?

इससे यहां लाखों विद्यार्थी शिक्षा से हमेशा के लिए वंचित हो जाएंगे वहीं अन्य सरकारी शिक्षण संस्थाओं पर बंदी की तलवार लटक गई है। देश की युवा पीढ़ी को इस संकट से उबारने के लिए कायदे से सरकार को आगे आना चाहिए मगर उसकी कोई सुगबुगाहट तक नहीं है।

शिक्षण संस्थान बंद होने से दुनिया भर में तकरीबन ९४% विद्यार्थी प्रभावित है। चिंताजनक यह है कि संयुक्त राष्ट्र के अनुसार निम्न तथा निम्न आय वाले लगभग ९९% प्रतिशत विद्यार्थी फिलहाल शिक्षा नहीं ले पा रहे हैं। अर्थात् कोविड-19 का शिक्षा व्यवस्था पर गहरा प्रभाव हो गया है अगर बचना है तो ऑनलाइन शिक्षा व्यवस्था के बदले ऑफलाइन शिक्षा व्यवस्था पर जोर देना आवश्यक है। साथ ही निजी शिक्षा व्यवस्था के बदले शासकीय शिक्षा व्यवस्था को प्रमुखता देनी चाहिए। जिसके लिए महत्वपूर्ण बात है कि सरकार की ओर से विशेष प्रयास किए जाने चाहिए ताकि छात्र तथा उनके पालनकर्ता शासकीय शिक्षा संस्था की ओर आकर्षित हो जाए।

कल की शाम

ऋषिकेश रावजी सूर्यवंशी, बी.ए भाग 1

जीवन भरा दर्द से,
कई पल निराशा है,
उम्मीद है जीत की,
जीने की आशा है।
राह पर चलता हूं,
चलता जाऊं मैं,
रास्ते में है जिसे,
मिलता जाऊं मैं।
कल की जो शाम थी,
आज वह है नहीं,
कल की जो रात थी,
आज वह न रही।
दिल सुने न मुझे,
ये सुने हैं किस्से,
तू नहीं अब रहा,
कहे दर्द हम किसे?
कल की शाम अब नहीं

स्त्री शिक्षा की अमृतधारा

इंद्रायणी गिरीश राऊत, बी.कॉम भाग 2

धन्य है ज्योतिबा,
जिन्होंने सावित्री को एहसास दिलाया,
धन्य है सावित्री,
जिन्होंने ज्योतिबा से एहसास प्राप्त कर,
हम बेटियों को जीना सिखाया।

समाज कंठकों से,
डटकर मुकाबला किया,
अपनी बेटियों को शिक्षा का पाठ सिखाया।
सावित्री के इस प्रयास में,
बेटियों ने भी साथ निभाया,
जिस प्रयासों से आज,
घर-घर में ज्ञान का दीप जलाया।
स्त्री शिक्षा का यह दीप,
आज बन गया है अमृतधारा

लता मंगेशकर की आवाज का प्रभाव

प्रियांका बाळकृष्ण साळूंखे, बी.कॉम भाग 3

वैचारिक

यह कहना भी अतिशयोक्ति पूर्ण होगा जब तक इस धरती पर चांद-सूर्य का अस्तित्व है, तब तक लता मंगेशकर की आवाज की जादू चलती रहेगी। उनकी आवाज ने जो किमियां की है, शायद ऐसी और किसी की आवाज न कर सके। इसीलिए तो लता मंगेशकर की आवाज पर संशोधन भी हुआ है। उनकी आवाज को संबोधित करते अमेरिकन वैज्ञानिकों ने कहा है की “इतनी सुमधुर आवाज इसके पूर्व नहीं थी न इसके आगे आ सकती है।”

‘गान कोकिला’ लता मंगेशकर जी केवल भारत की ही नहीं पूरे विश्व की प्रसिद्ध और अनमोल गायिका है। उनके आवाज की किमिया भारतियों के मन पर ही नहीं तो विदेशियों के मन पर भी गहराई से असर कर गई है।

यह कहना भी अतिशयोक्ति पूर्ण होगा जब तक इस धरती पर चांद-सूर्य का अस्तित्व है, तब तक लता मंगेशकर की आवाज की जादू चलती रहेगी। उनकी आवाज ने जो किमियां की है, शायद ऐसी और किसी की आवाज न कर सके। इसीलिए तो लता मंगेशकर की आवाज पर संशोधन भी हुआ है। उनकी आवाज को संबोधित करते अमेरिकन वैज्ञानिकों ने कहा है की “इतनी सुमधुर आवाज इसके पूर्व नहीं थी न इसके आगे आ सकती है।” इस वाक्य से लता मंगेशकर की आवाज की जादू समझ में आ सकती हैं।

गीत का पाठ लता जी को बचपन में ही मिला था। अर्थात् बचपन में ही इनपर गीतों की संस्कार हुए थे। कारण उनके पिताजी दीनानाथ मंगेशकर एक शास्त्रीय और थिएटर के कलाकार थे।

लता दीदी जी की मां का नाम था शेवंती। वह महाराष्ट्र के थालनेर से है। दीनानाथ मंगेशकर की दूसरी पत्नी थी। उनका मूल नाम हर्डीकर है, परंतु पिताजी ने बदल कर अपने मूल गांव पर आधारित मंगेशकर ऐसा किया। कारण उनकी इच्छा थी कि उनके नाम में, उनके गांव का प्रतिनिधि रूप बने। अतः आगे जाकर लता मंगेशकर जी ने यह नाम निश्चित रूप से उजागर किया है। आज मंगेशकर नाम आवाज का प्रतिनिधि रूप बन गया है। केवल लता मंगेशकर जी नहीं तो उनके भाई और बहनों ने भी आवाज के क्षेत्र में अपना एक मकाम बनावाया है। उनके भाई हृदयनाथ मंगेशकर, बहन मीना, आशा, उषा आवाज के क्षेत्र में अपना स्थान निर्माण कर गई है। परंतु इनसे भी बढ़कर लता मंगेशकर की आवाज की जादू है।

लता मंगेशकर जी ने प्रारंभिक संगीत का ज्ञान अपने पिताजी से प्राप्त किया। अपने भाई- बहनों के साथ शास्त्रीय संगीत का भी अध्ययन किया था। शायद सबको पता नहीं होगा कि अपने पिताजी के संगीत नाटक में लता जी ने भी अभिनय किया था। लता जी संगीत क्षेत्र की एक अद्भुत चमत्कार है, यह विश्वास उनके पिताजी ने बचपन में उन्हें दिलाया था। उम्र के केवल 9 वर्ष में ही स्वर सम्राज्ञी लता मंगेशकर जी ने एक शास्त्रीय संगीत की महफिल सजाई थी। लता मंगेशकर जी शास्त्रीय शिक्षा उस्ताद ‘अमानत खान’, ‘बड़े गुलाम अली खान’, ‘पंडित तुलसीदास शर्मा’, और ‘अमानत खान देवसल्ले’ से प्राप्त की है। उस समय लता दीदी के.एल. सहगल की संगीत से प्रभावित थी। और इसी बीच उनके पिता जी मृत्यु ने उन पर

परिवार की जिम्मेदारी डाल दी। उस वक्त लता मंगेशकर जी की उम्र केवल 13 साल की थी। अपने परिवार के भरण-पोषण के लिए लता जी ने काम करना शुरू किया। सर्वप्रथम उन्होंने मराठी सिनेमा के लिए गीत गायन किया था। प्रारंभ में उनकी पहचान मराठी गायक के रूप में हुई थी। परंतु आगे जाकर उन्होंने हिंदी सिनेमा में एक से बढ़कर एक ऐसे गीत दिए जिससे आवाज की दुनिया की अद्भुत चमत्कार कहा जाता है।

लता मंगेशकर जी ने विभिन्न प्रकार के गीत गाए हैं। जिसमें लावणी, गजल, देशभक्तिपर गीत, भाव गीत, प्रेम गीत आदि विभिन्न प्रकार के गीतों का गायन लता मंगेशकर की आवाज से मधुर हो गया है। या यूँ कहेंगे कि लता मंगेशकर जीके आवाज से गीत अमर हो गए हैं। वैसे तो उनके गाए हुए गीतों की गिनती करना आसान नहीं है फिर भी यहां केवल उनके द्वारा प्रस्तुत कुछ ऐसे गीतों का उल्लेख किया है, जो आज भी प्रत्येक व्यक्ति के दिल पर राज कर रहा है।

मराठी में गाया हुआ गीत 'गजानना श्री गणराया' आज भी सब को प्रभावित करता है। जब कभी भी सुनाई देता है तब लता मंगेशकर जी की आवाज की जादू इतना असर कर जाती है कि हर कोई व्यक्ति भगवान गणेश जी के चरण में लीन हो जाता है। इतनी गहरी ताकत उनके आवाज में है। इस गीतों के शब्दों में भगवान की भक्ति की जितनी ताकद है, उससे कई ज्यादा लता मंगेशकर की आवाज ने भक्ति का यह भाव हर दिल तक पहुँचाया है और हर व्यक्ति के दिल में भक्ति का मिलाप हो गया है। और भक्ति में हर व्यक्ति तल्लीन हो जाता है।

बरसात और प्रेम गीत इसमें तो लता मंगेशकर की आवाज में जान छिडक दी है। ऐसे गीतों के साथ लता मंगेशकर की आवाज का अलग ही रिश्ता है। प्रत्येक सिनेमा में बारिश होते ही पशु- पक्षी और प्रेमी- युगल गीत गाने लगते हैं। ऐसे गीतों को अपनी मधुर आवाज से लता मंगेशकर जी ने बरसात से भी अधिक गीलापन दिया है। ऐसे ही बारिश शुरू होते ही लता मंगेशकर जी की आवाज में गाया हुआ गीत होठों पर आता है। वह गीत है, 'चिंब पावसान रान झाल आबादानी'। लता मंगेशकर की आवाज से इस गीत में स्वर ताज लग गए हैं। यह गीत सर्जा फिल्म का है और उसके गीतकार ना. धो. महानोर है संगीतकार पंडित दीनानाथ मंगेशकर है। परंतु इस गीत ने हर दिल पर

राज किया है, केवल लता मंगेशकर जी की आवाज ने!

ऐसे ही 'साधी माणसं' इस फिल्म का गीत है। जिसके बोल हैं, "ऐरणीच्या देवा तुला ठिणगी ठिणगी वाहू दे, आभाळागत माया माया तुझी आम्हावरी राहू दे।' लोहार समाज की पति-पत्नी की प्रेम पर यह फिल्ममाया गया है। जगदीश खेबुडकर जी ने इसे लिखा है। जगदीश खेबुडकर जी के शब्दों ने इस गीत में जितने जान डाली है उससे कहीं बढ़कर लता मंगेशकर की आवाज में इसे अधिक प्रभावशाली बनाया है। इस गीत के माध्यम से लोहार समाज के पति पत्नी के मन में जो प्रेम भाव है होठों पर आता है। सहजता से यह गीत सब के ओठों पर आता है, इससे यह पता चलता है कि लता मंगेशकर जी की आवाज में इस गीत को कितना अजरामर किया है। अतः इस गीत को अजरामर करने के लिए लता मंगेशकर की आवाज का योगदान बहुत ही महत्वपूर्ण है।

श्रावण महीने में विभिन्न उत्सव मनाए जाते हैं। उसमें से गोकुलाष्टमी एक है। श्रीकृष्ण की लीलाओं पर अनेक प्रकार के गीत लिखे गए हैं। परंतु लता मंगेशकर जी ने अपनी आवाज में गाया हुआ गीत, 'आज गोकुळात सखी रंग खेळतो हरी' में कृष्ण और राधिका के सहज भक्ति भाव को व्यक्त किया है।

इसके अतिरिक्त 'लटपट लटपट तुझे चालणे' इस गीत का भी विशेषता उल्लेख करना चाहिए। कारण इस गीत के माध्यम से साज शृंगार तथा स्त्री सौंदर्य का रस मधुर शब्दों वर्णन किया है। आज यह गाना सुनते ही पुरानी यादें तरोताजा हो जाती है। कारण लता मंगेश जी के आवाज ने उसमें एक ताकद निर्माण की है। 'अमरभूपाळी' फिल्म का इस गीत के गीतकार शाहीर होनाजी बाळा तो संगीतकार वंसत देसाई है, परंतु लता दीदी के आवाज ने उसमें एक अलग सौंदर्यता निर्माण की है।

महाराष्ट्र और शिवाजी महाराज जी का एक अतूट रिश्ता। शाहिरी पोवाडा के स्फूर्ती गीतों ने सालों से शिवाजी महाराज जी की परंपरा को जिवंत रखा। स्वराज्य की पुष्पों को ऐसे गीतों के माध्यम से गुंफा है। महाराष्ट्र दिन तथा महाराज जी की जयंती के उत्सव में अनेक जगहों पर यह गीत प्रस्तुत किए जाते हैं। ऐसे स्फूर्ती गीतों के माध्यम से लता दीदी जी की सुरेल आवाज की तेज धार महसूस होती है। गीत के बोल हैं, "वेडात मराठी वीर दौडले सात" इस गीत के गीतकार कुसुमाग्रज संगीतकार उदयनाथ मंगेशकर

है परंतु लता जी की आवाज ने इसमें जो जान डाल दी है वह न जाने कितनी पीढ़ी से लोगों में जोश निर्माण करती आ रही है।

इसके अतिरिक्त लता मंगेशकर जी ने हजारों गीत गाए हैं। जिसमें 'मी रात टाकली', 'मेहंदी च्या पानावर', 'चाफा बोले ना', 'जीवनात ही घडी', 'लेक लाडकी या घरची', 'सख्या रे घायाळ मी हरणी', 'अखेरचा हा तुला दंडवत', 'अरे अरे ज्ञाना झाला सी', 'असा बेभान हा वारा' आदि गीतों में भी रसिकों के हृदय पर राज किया है।

भाव गीतों में लता मंगेशकर जी के आवाज में जितनी हृदय स्पर्शिता का निर्माण की है उतनी ही हृदय स्पर्शिता प्रेम गीतों में भी हमें मिलती है। लता मंगेशकर हिंदी में अनेक

प्रेम गीत गाए हैं। जैसे - 'हमको हमी से चुरा लो', 'लो चली मैं', 'यह गलियाँ यह चौबारा', 'आज फिर जीने की तमन्ना', 'मिलो ना तुमको हम घबराए', 'ना कोई उमंग है', 'आदमी मुसाफिर है' 'अब तो है तुम से हर खुशी अपनी', 'पिया बिना, पिया बिना', 'यह दिल दीवाना है', 'मैंने कहा फूलों से', 'बड़ा नटखट है' आदि गीतों ने सबके मन पर राज किया है। इसीलिए तो आज लता जी हमारे बीच में नहीं है परंतु उनकी पहचान आवाज कराली है। उन्हीं शब्दों में कह सकते हैं कि 'मेरी आवाज ही पहचान है अगर याद रहे'। जाते-जाते कह सकते हैं कि दुनिया के अंतिम छोर तक लता जी की आवाज गूंजती रहेगी।

एन.सी.सी की एकता और अनुशासन

सोनाली प्रकाश यादव, बी.कॉम. भाग २

एकता और अनुशासन का हमको पाठ पढ़ाया था,
संगठन से मिलती है सफलता, एन.सी.सी ने सिखाया था।
कैम्पों के सहारे हमने भाईचारा बढ़ाया था,
मिलते थे ना जिनके धर्म-विचार,
कर्म उनको कदमताल सिखाकार,
कदम से कदम मिलाकर चलना एन.सी.सी. ने
ही सिखाया था।
समय बर्बाद कर वक्त की अहमियत को एन.सी.सी नहीं
सिखाया था,

स्वच्छ भारत का सही मतलब
एन.सी.सी. ने ही एहसास दिलाया था।
सड़क पर कूड़ा फेंकते हुए भी हमारे हाथ थम जाते हैं,
एक तिनका भला क्यों न हो कुड़े का हम कूड़ेदान
की ओर ही जाते हैं।
सच कहूं तो फ्रंट रोल और फ्रॉग तो बहाना था,
जिंदगी की कठिनाइयों से लड़ना तो हमको सीखना था।
एक बात कहूँ यारों देशभक्ति और वर्दी का जुनून,
तो एनसीसी में आकर ही जाना।
कितने फक्र की बात होती है,
अभिमान के साथ भारत मां की आंचल में सो जाना।
बनकर आज हम एन.सी.सी. के कैडेट,
इस बात को महसूस कर रहे हैं,
कोई भी मुश्किल नहीं कर सकती हमारे राह को बाधित।
कभी भी अपने देश के लिए,
यह कैडेट अपनी जान करेगी समर्पित।

डाक टिकट से सम्मानित हिंदी के साहित्यकार

वैभवी किसन जंगम, बी ए भाग 3

सामाजिक जानकारी पर

आम तौर पर डाक टिकटों पर महापुरुषों के चित्र लगे होते हैं। अलग-अलग मूल्य के डाक टिकटों पर अलग-अलग महापुरुषों के चित्र बने हैं जिसके साथ ही उस टिकट का मूल्य भी लिखा रहता है। अब माई टिकट नाम से योजना शुरू की गई है उसमें कोई भी व्यक्ति अपनी फोटो डाक टिकट पर लगवा सकता है। इस टिकट का रजिस्ट्री व अन्य डाक सामग्री भेजने में इस्तेमाल किया जा सकता है।

हिंदी साहित्यकारों को समर्पित डाक टिकट की जानकारी देखने से पूर्व पोस्ट टिकट क्या है? उसका महत्व क्या है? इसका संक्षेप में परिचय देख लेंगे। कारण बिना टिकट लगाए हम पत्र या कोई भी जानकारी भेज नहीं सकते। डाक टिकट चिपकने वाले कागज से बना एक साक्ष्य है, जो यह दर्शाता है कि डाक सेवाओं के शुल्क का भुगतान हो चुका है। आमतौर पर यह एक छोटा आयताकार कागज का टुकड़ा होता है, जो एक लिफाफे पर चिपका रहता है, जो यह दर्शाता है कि प्रेषक ने प्राप्त कर्ता को सुपुर्दगी के लिए डाक सेवाओं का पूरी तरह से या आंशिक रूप से भुगतान किया है। डाक टिकट, डाक भुगतान करने का सबसे लोकप्रिय तरीका है; इसके अलावा इसके विकल्प हैं, पूर्व प्रदत्त-डाक लिफाफे, पोस्ट कार्ड, हवाई पत्र आदि। डाक टिकटों को डाक घर से खरीदा जा सकता है। डाक टिकट बनाने का अधिकार सरकार को होता है। परंतु आजकल प्रत्येक व्यक्ति अपने नाम से डाक टिकट बना सकता है। अब अपने नाम से भी डाक टिकट बनवाया जा सकता है। इस पर डाक टिकट बनवाने वाली की फोटो भी बनेगी और यह डाक टिकट उसी तरह काम करेगा जैसे अन्य डाक टिकट काम करते हैं। डाक विभाग ने यह योजना लोगों को डाक घर से जोड़ने और उन्हें एक नई सुविधा उपलब्ध कराने के मकसद से चलाई है। अधिकारियों व समाज के अन्य लोगों को इस योजना के तहत डाक टिकट बनवाने के लिए प्रेरित भी किया जा रहा है। आम तौर पर डाक टिकटों पर महापुरुषों के चित्र लगे होते हैं। अलग-अलग मूल्य के डाक टिकटों पर अलग-अलग महापुरुषों के चित्र बने हैं जिसके साथ ही उस टिकट का

मूल्य भी लिखा रहता है। अब माई टिकट नाम से योजना शुरू की गई है उसमें कोई भी व्यक्ति अपनी फोटो डाक टिकट पर लगवा सकता है। इस टिकट का रजिस्ट्री व अन्य डाक सामग्री भेजने में इस्तेमाल किया जा सकता है। विभाग की इस योजना के अन्तर्गत डाक टिकट बनवाने के लिए डाक घर में जाकर निर्धारित फार्म भरना होगा तथा 300 रुपए जमा करने होंगे।

परंतु प्रारंभ में यह डाक टिकट महापुरुषों को ही समर्पित किए जाते थे। जहाँ तक भारत का संबंध है, भारत में डाक टिकटों की शुरुआत १८५२ में हुई। जुलाई १८५२ को सिंध के मुख्य आयुक्त सर बर्टलेफ्रीरे द्वारा सिर्फ सिंध राज्य में और मुंबई कराची मार्ग पर प्रयोग के लिए 'सिंध डाक' नामक डाक टिकट जारी किया गया। आधे आने मूल्य के इस टिकट को भूरे कागज पर लाख की लाल सील चिपका कर जारी किया गया था। यह डाक टिकट इतना सफल नहीं रहा। तब से लेकर आज तक डाकघर की ओर से विभिन्न महापुरुषों पर बनाए गए हैं इसमें हिंदी साहित्यकारों को भी अनेक समर्पित किए गए हैं जिसकी जानकारी हम निम्नलिखित रूप में देख सकते हैं।

१) कबीर :-

कबीरसाहेब जी 15वीं सदी के भारतीय रहस्यवादी कवि और संत थे। वे हिन्दी साहित्य के भक्तिकालीन युग में परमेश्वर की भक्ति के लिए एक महान प्रवर्तक के रूप में उभरे। इनकी रचनाओं ने हिन्दी प्रदेश के भक्ति

आंदोलन को गहरे स्तर तक प्रभावित किया। उनका लेखन सिक्खों के आदि ग्रंथ में भी देखने को मिलता है। कबीर साहेब जी के यहाँ साधु संतों का जमावड़ा रहता था। कबीर साहेब जी ने कलियुग में पढ़े-लिखे ना होने की लीला की, परंतु वास्तव में वे स्वयं विद्वान हैं। इसका अंदाजा आप उनके दोहों से लगा सकते हैं जैसे - 'मसि कागद छुयो नहीं, कलम गही नहि हाथ।' उन्होंने स्वयं ग्रंथ ना लिखने की भी लीला तथा अपने मुख कमल से वाणी बोलकर शिष्यों ने उन्हें लिखवाया। आप के समस्त विचारों में रामनाम (पूर्ण परमात्मा का वास्तविक नाम) की महिमा प्रतिध्वनित होती है। कबीर परमेश्वर एक ही ईश्वर को मानते थे और कर्मकाण्ड के घोर विरोधी थे। मूर्तिपूजा, रोजा, ईद, मस्जिद, मंदिर उनका विचार था की यहाँ या इन क्रियाओं से आपका मोक्ष संभव नहीं। सन १९५२ में भारत सरकार ने कबीर को सम्मानित करते हुए डाक टिकट जारी किया था।

२) तुलसीदास :-

गोस्वामी तुलसीदास (१५११-१६२३) हिन्दी साहित्य के महान सन्त कवि थे। 'रामचरितमानस' इनका गौरव ग्रन्थ है। तुलसीदास को राम प्यारे थे, राम की कथा प्यारी थी, राम का रूप प्यारा था और राम का स्वरूप प्यारा था। उनकी बुद्धि, राग, कल्पना और भावुकता पर राम की मर्यादा और लीला का आधिपत्य था। उनका आंखों में राम की छवि बसती थी। सब कुछ राम की पावन लीला में व्यक्त हुआ है जो रामकाव्य की परम्परा की उच्चतम उपलब्धि है। निर्दिष्ट ग्रंथों में इसका एक रस प्रतिबिंब है। अतः ऐसे राम प्रिय कवि तुलसीदास जी के सम्मान में भारत सरकार ने डाक टिकट जारी किया।

३) सुभद्रा कुमारी चौहान:-

हिन्दी की सुप्रसिद्ध कवयित्री और लेखिका थीं। झाँसी की रानी (कविता) उनकी प्रसिद्ध कविता है। वे राष्ट्रीय चेतना की एक सजग कवयित्री रही हैं। स्वाधीनता संग्राम में अनेक बार जेल यातनाएँ सहने के पश्चात अपनी अनुभूतियों

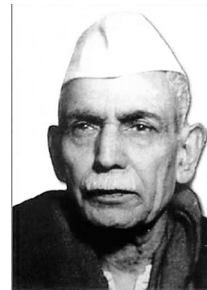
को कहानी में भी व्यक्त किया। भारतीय डाकतार विभाग ने ६ अगस्त १९७६ को सुभद्रा कुमारी चौहान के सम्मान में २५ पैसे का एक डाक-टिकट जारी किया है।

४) भारतेन्दु हरिश्चंद्र:-

बाबू भारतेन्दु हरिश्चन्द्र युगप्रवर्तक साहित्यकार हैं। भारतेन्दु जी विलक्षण प्रतिभा के व्यक्ति थे। इन्होंने अपने परिस्थितियों से गम्भीर प्रेरणा ली। भारतेन्दु हरिश्चंद्र को केवल ३४ साल की आयु मिली, लेकिन इतने ही समय में उन्होंने गद्य से लेकर कविता, नाटक और पत्रकारिता तक हिंदी का नक्शा बदलकर रख दिया। १९७६ में भारत सरकार ने भारतेन्दु हरिश्चन्द्र जी की स्मृति में २५ पैसे का डाक-टिकट जारी किया।

५) माखनलाल चतुर्वेदी:-

भारतीय आत्मा के रूप में हिंदी साहित्य जगत में प्रसिद्ध साहित्यकार माखनलाल चतुर्वेदी जी हैं। देश भक्ति पर साहित्यकार के रूप में भी उनकी पहचान में मिलती है। उन्होंने अपने प्रेरणादाई शब्दों से समाज को जगाने का प्रयास किया। राष्ट्रीयता उनके काव्य का कलेवर है तो भक्ति और रहस्यात्मक प्रेम उनकी रचनाओं की आत्मा। सन १९७७ में भारत सरकार ने माखनलाल चतुर्वेदी जी के नाम २५ पैसे का डाक टिकट जारी किया गया।

६) प्रेमचंद:-

हिंदी साहित्य जगत में 'उपन्यास सम्राट' के रूप में जिसका नाम लिया जाता है वह प्रेमचंद हैं। प्रेमचंद के साहित्य का प्रमुख कलेवर 'आदर्शोन्मुख यथार्थवादी' रहा है। उन्होंने अपने साहित्य के माध्यम से शोषित, पद-दलित लोगों की भावनाओं को यथार्थ रूप में चित्रित किया है। साहित्य के क्षेत्र में प्रेमचंद जी ने सबसे पहले साहित्य को मनोरंजन से निकालकर

यथार्थवादी दृष्टिकोण से जोड़ दिया है। सन १९८० में भारत सरकार ने तीस पैसे का डाक टिकट जारी किया था।

७) काकासाहेब की मराठी भाषी होने पर भी काकासाहेब ने मराठी से अधिक गुजराती और राष्ट्रभाषा हिंदी की सेवा की है। शिक्षा, साहित्य, संस्कृति, भाषा आदि के क्षेत्रों में उनका योगदान अनुपम है। वे सही मायने में विश्वकोश थे। राजनीति, समाजशास्त्र, विज्ञान, इतिहास, भूगोल, अर्थशास्त्र, अध्यात्म आदि कोई भी ऐसा विषय नहीं है जिस पर

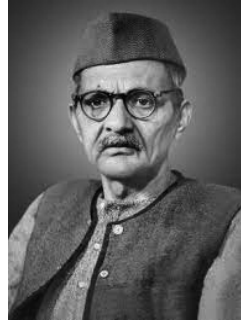

Late Shri Hari Saram Dixit

उन्होंने प्रामाणिक लेखन न किया हो। वे किसी बात का ज्ञान प्राप्त करने मात्र से संतुष्ट नहीं होते। सन १९८५ में भारत सरकार ने काकासाहेब कालेलकर जी के नाम ५० पैसे का डाक टिकट जारी किया था।

८) शिवपूजन सहाय:-

शिवपूजन सहाय हिंदी के प्रसिद्ध उपन्यासकार, कहानीकार, सम्पादक और पत्रकार थे। उन्हें साहित्य एवं शिक्षा के क्षेत्र में सन १९६० में पद्म भूषण से सम्मानित किया गया था। शिवपूजन सहाय की सेवाएँ हिंदी पत्रकारिता के क्षेत्र में उल्लेखनीय हैं। शिवपूजन सहाय का समस्त जीवन हिंदी सेवा की कहानी है। इन्होंने अपने जीवन का अधिकांश भाग हिन्दी भाषा की उन्नति एवं उसके प्रचार-प्रसार में व्यतित किया है। 'बिहार हिन्दी साहित्य सम्मेलन' तथा 'बिहार राष्ट्रभाषा परिषद' नामक हिन्दी की दो प्रसिद्ध संस्थाएँ इनकी कीर्ति कथा के अमूल्य स्मारक के रूप में हैं। भारत सरकार ने शिवपूजन सहाय के सम्मान में सन १९९३ में ₹ २ का डाक टिकट जारी किया था।

९) पंडित राहुल सांकृत्यायन:-

राहुल सांकृत्यायन (९ अप्रैल १८९३ - १४ अप्रैल १९६३) जिन्हें महापंडितकी उपाधि दी जाती है। हिंदी के एक प्रमुख साहित्यकार थे। वे एक प्रतिष्ठित बहुभाषाविद् थे और बीसवीं सदी के पूर्वार्ध में उन्होंने यात्रा वृत्तांत/यात्रा साहित्य तथा विश्व-दर्शन के क्षेत्र में साहित्यिक योगदान किए। वह हिंदी

यात्रासाहित्य के पितामह कहे जाते हैं। राहुल सांकृत्यायन के जीवन का मूलमंत्र ही घुमक्कड़ी यानी गतिशीलता रही है। घुमक्कड़ी उनके लिए वृत्ति नहीं वरन् धर्म था। आधुनिक हिंदी साहित्य में राहुल सांकृत्यायन एक यात्राकार, इतिहासविद्, तत्वान्वेषी, युगपरिवर्तनकार साहित्यकार के रूप में जाने जाते हैं। भारत सरकार ने पंडित राहुल सांकृत्यायन को सन १९९३ में एक रुपए का डाक टिकट निकाल कर सम्मानित किया था।

१०) रामधारी सिंह दिनकर :-

रामधारी सिंह दिनकर 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' प्राप्त साहित्यकार हैं। एक क्रांतिकारी कवि हैं। रामधारीसिंह 'दिनकर' हिन्दी के प्रमुख लेखक, कवि व निबन्धकार थे। वे आधुनिक युग के श्रेष्ठ वीर रस के कवि के रूप में स्थापित हैं। 'दिनकर' स्वतन्त्रता पूर्व एक विद्रोही कवि के रूप में स्थापित हुए और स्वतन्त्रता के बाद 'राष्ट्रकवि' के नाम से जाने गये। वे छायावादोत्तर कवियों की पहली पीढ़ी के कवि थे। एक ओर उनकी कविताओं में ओज, विद्रोह, आक्रोश और क्रान्ति की पुकार है तो दूसरी ओर कोमल श्रृंगांकिक भावनाओं की अभिव्यक्ति है। इन्हीं दो प्रवृत्तियों का चरम उत्कर्ष हमें उनकी कुरुक्षेत्र और उर्वशी नामक कृतियों में मिलता है। १९९९ में भारत सरकार ने रामधारी सिंह दिनकर की स्मृति में डाक टिकट जारी किया।

११) दुष्यंत कुमार :-

दुष्यंत कुमार हिंदी के प्रसिद्ध गजलकार हैं। एक हिंदी कवि, कथाकार और गजलकार थे। दुष्यंत की नज़र उनके युग की नई पीढ़ी के गुस्से और नाराज़गी से सजी बनी है। यह गुस्सा और नाराज़गी उस अन्याय और राजनीति के कुकर्मों के खिलौने नए तेवरों की आवाज़ थी, जो समाज में मध्यवर्गीय झूठेपन की जगह पिछड़े वर्ग की मेहनत और दया की नुमानदगी करती है। सन

२००९ में भारत सरकार नेदुष्यंत कुमार को सन्मानित करते हुए पांच रुपये का टिकट जारी किया था।

१२) सुमित्रानंदन पंत :-

सुमित्रानंदन पंत हिंदी साहित्य में छायावादी युग के चार प्रमुख स्तंभों में से एक हैं। उनका संपूर्ण साहित्य 'सत्यं शिवं सुन्दरम्' के आदर्शों से प्रभावित होते हुए भी समय के साथ निरंतर बदलता रहा है। जहां प्रारंभिक कविताओं में प्रकृति और सौंदर्य के रमणीय चित्र मिलते हैं वहीं

दूसरे चरण की कविताओं में छायावाद की सूक्ष्म कल्पनाओं व कोमल भावनाओं के और अंतिम चरण की कविताओं में प्रगतिवाद और विचारशीलता के रूप मिलते हैं। उनकी सबसे बाद की कविताएं अरविंद दर्शन और मानव कल्याण की भावनाओं से ओतप्रोत हैं। हिंदी साहित्य के लिए दिये इस योगदान के कारण सुमित्रानंदन पंत जी को साहित्य क्षेत्र में दिया जानेवाला सर्वश्रेष्ठ ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त हुआ है। सन २०१५ में भारत सरकार सुमित्रानंदन पंत को सम्मानित करते हुए पांच रुपये का डाक टिकट जारी किया था।

जीवन एक पहेली

प्रियांका बालकृष्ण साळुंखे, बी. कॉम भाग ३

जीवन है एक पहेली,
जिसे सुलझा सका कोई,
इस पहेली को सुलझाने के लिए ही,
हमें राह दिखाता है कोई।
कहते हैं कि जीवन में,
कोई लक्ष्य ना हो तो,
उसका महत्व नहीं होता,
लेकिन जब वह लक्ष्य मिल जाता,
सबसे बड़ा नसीब वाला कोई नहीं होता।

उसे पाने के लिए हम,
क्या कुछ नहीं करते,
लेकिन जब उसे पाते,
सबसे पहले आंखों से आंसू निकलते।
आंखों से आंसू निकलते ही,
चेहरे पर बड़ी सी मुस्कान आती है,
यही तो जिंदगी है,
इसलिए जिंदगी एक पहेली है,
एक पहेली है।

तुझे लड़ना है,
तुझे उभरना है,
तुझे रुकना नहीं,
तुझे चलते रहना है,
तुझे चलते रहना है
अगर तू रुक जाएगा,
तो रुक जाएगी जिंदगी,
अगर तू बढ़ता रहेगा,
तो खिलती रहेगी जिंदगी।

खेलती हुई जिंदगी को तुझे देखना है,
तो तुझे उभरना होगा,
उभरने के लिए तुझे बिखरना होगा,
बिखरते-बिखरते तुझे संवारना होगा,
संवरने के लिए अपनों का साथ पाना होगा।
साथ पाने के लिए तुझे उम्मीदों पर खरा उतरना होगा,
उम्मीदों पर खरा उतरने के लिए,
तुझे प्रयास करते रहना होगा,
तुझे प्रयास करते रहना होगा।

नारी : परिभाषा एवं स्वरूप

रिंकल पांडुरंग सुर्यवंशी, बी.ए. भाग 3

शोध लेख

इस तरह नारी शब्द स्वतः संपूर्ण अथवा सर्वता निरीक्षक अर्थ का बोध नहीं, वरन उसने शक्ति, सौंदर्य और शालीनता आदि वे सब तत्व समाहित है, जो पुरुष से संबंधित है। जिसके कारण वह विविध भूमिका नजर आती हैं, जिसमे वह मां हैं, पत्नी है, बहन हैं, बेटी हैं, सबकुछ हैं, पर व्यक्ति बनकर जीने का उसे अधिकार नहीं है। कारण समाज को नारी के यही रूप मान्य है। जिसका स्वरूप हमें इसतरह नजर आता है।

सृष्टि के संचलन में नर और नारी का समान स्थान हैं। परंतु अनेक सामाजिक मान्यताओं ने स्त्री के आस-पास अनेक पाबंदियां लगा दी और स्त्रियों को चार दिवारी के बीच रहने के लिए मजबूर किया। नारी का पूर्ण अस्तित्व नर के साथ ही जुड़कर बन गया है। इसका एहसास हमें नारी शब्द की परिभाषा और स्वरूप देखने के बाद पता चलता है।

‘नारी’ के पर्यायवाची शब्द और परिभाषा :-

मनुष्य प्राणी के दो रूप महत्वपूर्ण है- एक नर और दूसरा नारी। प्राणी जगत में ‘नारी’ शब्द नर के समानांतर है। परंतु मानव समाज में गुणों की दृष्टि से नारी का स्थान नर से कहीं बढ़कर है। कोमलता, दृढता, स्पृहा आदि नर की अपेक्षा नारी में विशेष पाए जाते हैं। परिणाम स्वरूप नारी के लिए विभिन्न शब्द प्रचलित हो गए हैं। नर अथवा नर धर्म से संबंधित होने के कारण उसे ‘नारी’ कहा गया है। ‘नारी’ यह शब्द ‘नृ’ अथवा ‘नर’ से बना है। नृ+ पत्रात्र + डीन= नारी। ‘नारी’ शब्द सबसे पहले पाया जाता है और उसका अर्थ है, ‘याज्ञिक पत्नी’। ‘ऋग्वेद’ में नारी को ‘मेना’ कहा गया है, क्योंकि उसे पुरुष सम्मान देते हैं। नारी में लज्जा भाव का विशेष उद्रेक होने के कारण ‘स्त्री’ कहलाई है। ‘वैदिक साहित्य’ में नारी के लिए स्त्री शब्द अधिक प्रचलित रहा है। ‘स्त्री’ शब्द ‘स्त्यै’ धातु से

बना है, जिसका अर्थ है- ‘लज्जा से सिकुड़ना’। नारी को स्त्री ‘क्यों’ कहा जाता है इसका कारण बताते हुए पतंजलि कहते हैं, “नारी को इसलिए स्त्री कहा जाता है कि गर्भ की स्थिति उसके भीतर होती है”¹ नारी स्वयं को पुरुष के प्रति समर्पित कर देती है तब ‘योषा’ नाम की अधिकारिणी हो जाती है। साथ ही साथ पुरुषों में लालसा जागृत करने के कारण ‘ललना’ नाम ग्रहण करती है। पुरुषों की अपेक्षा दुर्बल होने से ‘अबला’ कहलाती है। पुरुषों का हृदय द्रवित करने वाली ‘सुंदरी’ तो मान करनेवाली ‘मानिनी’ कहलाती है। रममाण करनेवाली ‘रमणी’, रुद्र अवतार धारण करनेवाली ‘चंडिका’, मधुर भाषण करनेवाली ‘मधुर-भाषणी’ कहलाती है। उसका स्थान पुरुषों के वाम पार्श्व में है, इसलिए ‘वामा’ कहलाती है। पुरुषों के कार्य में जिम्मेदारी से कार्य भाग लेने वाली ‘अर्धांगिनी’, ‘सहभागिनी’, ‘सहधर्मिणी’ कहलाती है। कुटुंब को संभालने वाली ‘कुटुंबिनी’, गृह कार्य में दक्ष ‘गृहिणी’ कहलाती है। स्त्री परिवार की सूत्रधार, जन्म दात्री और पूज्य होने के कारण नारी को ‘महिला’ भी कहा जाता है।

इस तरह नारी के लिए विभिन्न शब्द प्रचलित हैं। जिसका उल्लेख ‘अमरकोश’ के अनुसार इस प्रकार है- ‘स्त्री’, ‘योषिता’, ‘अबा’, ‘योषा’, ‘वधू’, ‘सीमंतिनी’, ‘प्रतिदर्शिनी’,

‘वामा’, ‘वनिता’, ‘महिला’, ‘कांता’, ‘लज्जा’, ‘सुंदरी’, ‘रमणी’, ‘रमा’, ‘कोपना’, ‘भामिनी’, ‘चंडी’, ‘वरारोह’, ‘मतकाशिनी’, ‘वरवर्णिनी’, ‘कृतसभिषेका’, ‘महिषी’, ‘भोगिनी’, ‘पत्नी’, ‘सहधर्मिणी’, ‘भार्या’, ‘कुटुंबिनी’, ‘पुरंधी’, ‘अध्युदा’, ‘अधिविद्वा’, ‘स्वयंवरा’, ‘पतिवरा’, ‘कुलपालिका’।¹ इस तरह नारी के लिए अनेक पर्यायवाची शब्द हैं।

जिसे अनेक विद्वानों ने परिभाषित करने का प्रयास किया है। नारी शब्द की परिभाषा करते वक्त - महादेवी वर्मा ने कहा कि “नारी केवल मांसपिंड की संज्ञा नहीं है। आदिमकाल से आज तक विकास पथ पर पुरुष का साथ देकर, उसकी यात्रा को सरल बनाकर, उसके अभिशापों को झेलकर और अपने वरदानों से जीवन में, अक्षयशील भरकर मानवी ने जिस व्यक्तित्व, चेतना और हृदय का विकास किया है, उसी का पर्याय नारी है।”²

इस तरह नारी शब्द स्वतः संपूर्ण अथवा सर्वता निरीक्षक अर्थ का बोध नहीं, वरन उसने शक्ति, सौंदर्य और शालीनता आदि वे सब तत्व समाहित हैं, जो पुरुष से संबंधित हैं। जिसके कारण वह विविध भूमिका में नजर आती हैं, जिसमें वह माँ हैं, पत्नी हैं, बहन हैं, बेटी हैं, सबकुछ हैं, पर व्यक्ति बनकर जीने का उसे अधिकार नहीं है। कारण समाज को नारी के यही रूप मान्य है। जिसका स्वरूप हमें इसतरह नजर आता है।

नारी का स्वरूप :-

देवी रूपा नारी-

प्रसिद्ध महर्षि मनु ने घोषणा की थी कि “जहाँ नारी की पूजा होती है, वहाँ देवता रमण करते हैं।”³ अर्थात् वैदिक वांग्मय में नारी का अधिकांश देवी रूप में ही चित्र हुआ है। इसलिये आज भी नारी के देवी रूप का स्तवन किया जाता है। देवी रूप में उसकी पूजा की जाती है, परंतु प्रत्यक्ष उसके साथ दोगम दर्जे का ही व्यवहार किया जाता है। उसे देवी क्या इन्सान भी नहीं माना जाता।

पत्नी रूपा नारी-

सृष्टि के संचालन में स्त्री और पुरुष दोनों का महत्वपूर्ण स्थान है, इसलिये नारी का पत्नी रूप बहुत ही महत्वपूर्ण है। उससे परिवार बनता है। ऋग्वेद में पत्नी को सारे परिवार की कल्याणकारी कहा गया है। वेदों का स्पष्ट अभिमत है कि ‘जिस घर में पत्नी नहीं, उस घर में दिन का निवास नहीं।

पत्नी सारे घर की नियामिका और व्यवस्थापिका है।”⁴

कन्या रूप नारी :-

नारी का कन्या रूप भी बहुत ही महत्वपूर्ण है, कारण जब वह कन्या रूप में जन्म लेगी तभी तो, किसी की पत्नी बनेगी और सृष्टि का संचलन सुचारु रूप से चलेगा। वैदिक कालखंड में पुत्र और पुत्री में कोई भेद नहीं माना गया है। स्मृति ग्रंथों में इस धारणा की पुष्टि यह कहकर की गई है कि “जैसा पुत्र है, वैसी ही पुत्री है और कन्या भी पुत्र के समान है।”⁵ परंतु मध्ययुगीन कालखंड तक आते-आते नारी के इस स्वरूप में बदलाव आया। उसे नकारा जाने लगा। पत्नी के रूप में उसका साथ चाहिए, परंतु पुत्री के रूप में वह विपत्ति लगने लगी। भारतीय समाज और परिवार में कन्या की यह स्थिति विवाह, दहेज, वैधव्य एवं आर्थिक स्वातंत्र्य संबंधी विभिन्न सामाजिक रुढियों का परिणाम मानी जा सकती हैं। जिसके परिणाम स्वरूप आगे जाकर नारी को अपने अस्तित्व के लिये ही लडना पडा। उसका ही प्रतिबिंब आज अनेक महिला साहित्यकार अपनी आवाज बनकर लेखन कर रही हैं और अपने भावनाओं को प्रस्तुत कर रही हैं। जिसमें डॉ. क्षमा शर्मा का नाम हम ले सकते हैं। उनका नारी विषय लेखन, नारी को मनुष्य के रूप में जीने की आवाज ही है, ऐसा लगता है।

निष्कर्ष:-

निष्कर्षतः कह सकते हैं कि नारी के विभिन्न रूप हैं। परंतु उसमें नारी का कन्या रूप, पत्नी रूप तथा देवी रूप महत्वपूर्ण हैं। प्रत्येक रूपों में नारी का अस्तित्व आवश्यक माना गया है, परंतु प्रत्यक्ष जीवन जीते वक्त नारी को अनेक संघर्षों का सामना पडता है। कारण समाज ने उसे रीति-रिवाजों के नाम पर अनेक पाबंदियां लगा दी हैं।

संदर्भ सूची :-

- 1) सुतदेव हंस - आ. चतुरसेन के उपन्यासों में नारी चित्रण, पृ. ९
- 2) वही, पृष्ठ, १३
- 3) डॉ. लता गुजराथी - नारी विमर्श एवं क्षमा शर्मा का कथा साहित्य, पृ. ११८ से उद्धृत
- 4) वही, पृ. ११९
- 5) वही, वही

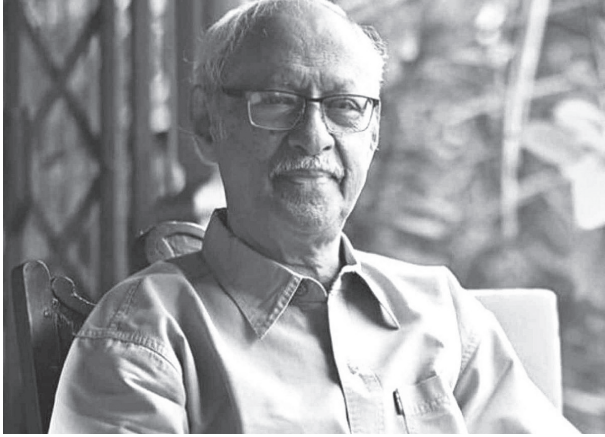
ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त कोंकणी साहित्यकार दामोदर मावजो

सोनाली जालिंदर पवार, बी.ए .भाग 3

व्यक्ति परिचय

‘दामोदर मावजो’ ग्रेजुएशन के बाद फिर से गोवा लौटे और अपने पारिवारिक दुकान पर काम लग गए। इसके परिणाम स्वरूप ही वह अपने गांव के लोगों से जुड़े रहे जो, मूलतः कैथोलिक वंश जुड़े हुए थे। इसीके परिणामस्वरूप ही उनके कथाओं में कैथोलिक लोगों के जीवन का यथार्थ चित्रण मिलता है।

‘दामोदर मावजो’ कोंकणी भाषा के प्रसिद्ध साहित्यकार हैं। जिनका का जन्म १ अगस्त, १९४४ दक्षिण गोवा के सागरी किनारेसे लगा गांव ‘माजोर्ड’ में एक सारस्वत ब्राह्मण परिवार में हुआ। प्राथमिक शिक्षा मराठी और पोर्तुगीज भाषा में तो माध्यमिक शिक्षा अंग्रेजी भाषा में भी हुई है। मडगांव के न्यू इंग्लिश स्कूल से उनकी शिक्षा-दीक्षा पूरी हुई।

मावोजी का भरा पूरा परिवार है। घर में पत्नी शैला और तीन बेटियां रूपाली, मीना, और सोबिता हैं। इसके अतिरिक्त घर में छह नात संताने भी हैं। इस तरह वह जिस प्रकार सफल पति, पिता, नाना हैं, उसी प्रकार एक सफल उद्योगपति और लेखक भी हैं। उम्र के १२ वर्ष में ही पिताजी का देहांत हो गया। इसके बाद उन्होंने १९६९ में माध्यमिक शाला प्रमाण पत्र परीक्षा उत्तीर्ण होते ही अध्ययन के साथ-साथ अपने चाचा को पारिवारिक दुकान में मदद करने के

लिए प्रारंभ किया। तदनंतर अगली पढ़ाई के लिए वे मुंबई चले गए। मुंबई के माटुंगा में स्थित पोदार कॉलेज ऑफ कॉमर्स से उन्होंने इकोनॉमिक्स विषय में उपाधि प्राप्त की, मुंबई यूनिवर्सिटी, मुंबई से बी.कॉम की उपाधि प्राप्त की। इन चार सालों में उन्होंने कोंकणी भाषा में लघु कथाएं लिखने के लिए प्रारंभ किया था। जिसके लिये उन्हें पाठकों से अच्छा प्रतिसाद मिला। इसमें से कुछ का अंग्रेजी में अनुवाद हुआ है।

‘दामोदर मावजो’ ग्रेजुएशन के बाद फिर से गोवा लौटे और अपने पारिवारिक दुकान पर काम लग गए। इसके परिणाम स्वरूप ही वह अपने गांव के लोगों से जुड़े रहे जो, मूलतः कैथोलिक वंश जुड़े हुए थे। इसीके परिणामस्वरूप ही उनके कथाओं में कैथोलिक लोगों के जीवन का यथार्थ चित्रण मिलता है। उनके लेखन का प्रारंभ सन १९७९ में लिखित ‘गानथन’ कथा संग्रह से हुआ है। इसी बीच वे सन् १९९४ में लघु कथाएं लिख रहे थे और साथ में उन्होंने ‘कारमेलिन’ उपन्यास लिखा, जिसे सन १९८३ में ‘साहित्य अकादमी’ पुरस्कार से पुरस्कृत किया गया है। प्रस्तुत उपन्यास में फारस की खाड़ी के देशों में काम करने वाली नौकरानी की पीड़ा से संबंधित बातें चित्रित की हैं। उपन्यास का अनुवाद लगभग १२ भाषाओं में हुआ है। १९७९ में ‘सूड’ नामक उपन्यास लिखा। जो स्वतंत्रता सेनानी के बेटे की बदले की भावना को लेकर लिखा गया उपन्यास है। सन २००६ में एक सिनेमा बन गया है, जिसका ‘पे’ नाम है। १९९६ में तमिलनाडु के सागरी किनारों पर सुनामी तूफान

में तहलका मचा दिया था, उसके बाद उन्होंने इस प्रसंग पर आधारित 'सुनामी सायमन' उपन्यास हैं। जिससे गोवा 'सिनेमा महोत्सव' में 'बेस्ट स्क्रीनप्ले पुरस्कार' से पुरस्कृत किया गया है। और हाल ही में ५६ वें 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' उन्हें सम्मानित किया गया है। उन्हें यह पुरस्कार असम के विख्यात कवि नीलमोनी उकन के साथ साझा के तौर पर मिल गया है। पुरस्कार प्राप्त होने के बाद उन्होंने कहा कि मैंने कभी ऐसा नहीं सोचा था कि मुझे 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' मिलेगा। यह कोंकणी समुदाय के लिए निश्चित रूप से गर्व का क्षण है। 'रवि केलेकर' के बाद 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' जीतने वाले मावजी दूसरे कोंकणी लेखक बन गए हैं। गर्व के साथ कहते हैं कि यह ज्ञानपीठ पुरस्कार अपनी भाषा में लिखने वालों को प्रेरित करेगा और यह कोंकणी समुदाय के लिए गर्व का क्षण है। कारण कोंकणी भाषा को मान्यता मिलने के लिए संघर्ष करना पड़ा है।

इसतरह गोवा के कोंकणी भाषा को 'राजभाषा' का दर्जा दिलाने के लिए 'दामोदर मावजो' जी का महत्वपूर्ण योगदान कह सकते हैं। प्रसिद्ध लेखक दामोदर मावजो जी ने १९६७ में हाल ही में मुक्त हुए गोवा के ऐतिहासिक ओपिनियन पोल में सक्रिय भाग लिया था। महाराष्ट्र के नजदीकी राज्यों में समाविष्ट होने के लिए इंकार कर, उन्होंने जनता को अपनी अलग पहचान हमेशा कायम रखने की दृष्टि से मतदान करने के लिए प्रेरित किया। गोवा के कोंकणी पोर्जेजो आवाज का सफल आंदोलन के सुकाणू समिती में सहभागी थे, उनकी तीन मांगे थीं कि गोवा की कोंकणी भाषा को राजभाषा का दर्जा, गोवा को राज्य का दर्जा, और भारतीय राज्यघटना के आठवीं अनुसूची में कोंकणी भाषा का समावेश करना। इन्होंने नई दिल्ली के 'साहित्य अकादमी' के कार्यकारिणी मंडल तथा वित्त समिति के सदस्य के रूप में 5 साल काम किया। सन २०१० में शुरू हुए गोवा के कला और साहित्य महोत्सव के आज वे सह संस्थापक और सह-क्युरेटर हैं। ऐसे कोंकणी साहित्यकार दामोदर मावजो ने कथा साहित्य में विशेषता लेखन किया है अतः उनका कथा साहित्य इस

प्रकार-

उपन्यास -

आज तक उन्होंने चार उपन्यास के लिखे हैं। वे इस

प्रकार-

- १) १९७५ - सूड
- २) १९८१ - कार्मेलीन
- ३) २००९ - सुनामी सायमन
- ४) २०२० - जीव दिवं काय च्या मारुं

कार्मेलीन इस उपन्यास का हिंदी, मराठी, अंग्रेजी, पंजाबी, तमिल, ओरिया, मैथिली आदि विभिन्न भारतीय भाषाओं में अनुवाद हुआ है।

कहानी संग्रह

आज तक इनके ६ कहानी संग्रह प्रकाशित हुए हैं। वे इस प्रकार-

- १) १९७१ - गांधन
- २) १९७५ - जागरणां
- ३) १९८१ - रुमडफूल
- ४) २००१ - भुरगीं म्हगेली तीं
- ५) २०१४ - सपनमोगी
- ६) २०२० - तिश्टावणी

इसके अतिरिक्त आत्मकथानात्मक परक और बाल साहित्य का भी लेखन किया है। उनसे प्रभावित होकर उन्हें विभिन्न पुरस्कारों से पुरस्कृत किया गया है। जिसमें कोंकणी भाषा मंडल का साहित्य पुरस्कार, गोवा कला अकादमी का पुरस्कार, गोवा राज्य संस्कृति पुरस्कार आदि पुरस्कारों का उल्लेख कर सकते हैं परंतु उसमें से सन २०२१ का 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' सर्वश्रेष्ठ पुरस्कार कह सकते हैं। दामोदर जी एक ऐसे कोंकणी साहित्यकार हैं, जिन्होंने अपनी लेखनी के माध्यम से कोंकणी साहित्यकार के रूप में अपना एक स्थान निर्माण किया है। 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' के बहाने यहां उनका संक्षेप में परिचय देने का प्रयास किया गया है।

जिंदगी मौत बन रही है

निकिता विप्लव पवार, बी. कॉम. भाग 2

जिंदगी मौत बन रही है,
हर खुशी छीन रही है,
मन को बेचैन कर रही है,
जालिम ए जिंदगी रुलाके गई,
आशा की किरण फिर न लौट आई,
पल-पल दर्द दे रही है,
जिंदगी मौत बन रही है।
ऐसा क्या मांगा था मैंने उससे ?
इतना दर्द दे रही है,
ऐसा क्या किया था मैंने ?
जो इतना रुला रही है,
पल-पल सता रही है,
सच में, जिंदगी मौत बन रही है।
दिल के टुकड़े करके,
दिल तोड़ रही है,
आत्मा को अंदर ही,
जला रही है,
खयालों को दूर ठहरा रही है ,
खौफ को पास रही है,
जीते जी मार रही है,
सच में जिंदगी मौत बन रही है।।
सारे रिश्ते नाते तोड़ रही हैं,
अपनों से दूर कर रही है,
सबकी नजरों में गलत बना रही है,
जीवन मरण के बीच घुमा रही है,
जिंदगी मौत बन रही है।।।।

जमाना

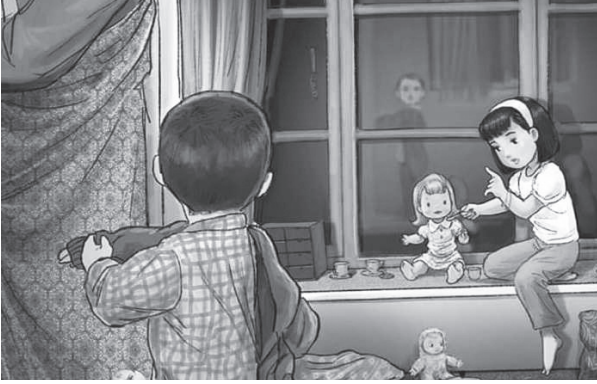
निकिता विप्लव पवार, बी. कॉम. भाग 2

क्या किया है मैंने ? जो रुला रहा है।
क्या छिना है मैंने ? जो ले रहा है।
किसी का क्या उखाडा है ?
क्या कभी किसी का कुछ नहीं माना ?
तो फिर क्यों दुश्मन बन गया है जमाना ?
सारे रिश्ते नाते दूर जा रहे हैं,
खौफ को पास ला रहे हैं।
जिनसे उम्मीद थी वे छीन रहे है।
अपना जिन्हें माना था,
आज उन्होंने ही दगा दिया,
कभी गाया था सब के लिए प्यार भरा गाना,
फिर भी दुश्मन बन गया जमाना।
किसके सहारे जिए अब हम ?
जिंदगी में है अब गम ही गम,
मौत से लग रही है जिंदगी,
खौफ से हो रही है बंदगी,
कभी खुशी से नहीं रहने देगा,
हमसे दूर खुशी छीन लेगा,
पल-पल दर्द सह कर एक दिन,
इस दुनिया को छोड़कर पड़ेगा जाना,
सच में दुश्मन बन गया है जमाना।

सच्ची शिक्षा

प्रीति विकास देशमुख, बी. कॉम भाग 3

उम्र के एक दर्राज पर,
संयम का हाथ है थामा,
उनकी इस संयमता को,
देख सोच में पड़ता है जमाना।
कहां से आई इतनी संयमता ?
कहां से आई इतनी नम्रता ?
कहां से आई अपमान सहने की क्षमता ?
इन सवालियों के जवाब सचमुच मिल जाएंगे,
जब उनके बचपन को हम याद करेंगे।

दरिद्रता और बेरोजगारी घर - घर में थी,
स्नान के लिए पत्थर तो दांत के लिए मशेरी थी।
कहां का बाँडी लोशन ? कहां का हेयर ऑयल ?

बालों को बस मिलता कोकम का ऑयल।
चेहरा भी टूटे हुए आईने में देखते ,
जिसमें केवल एक आंख, एक कान को ही समाते,
कपड़ों को कभी कबार,
लोठे में अंगार रखकर प्रेस करते,
नाशते के लिए तो आचार के साथ बासी रोटी ही खाते।
कब्बड़ी, लंगडी यह फोकट के खेल थे,
दोनों घुटने जख्मी होने के बाद भी बच्चे खुश दिखते थे।
कांदा पोहे, मुरमुरे का चिवड़ा,
और पेढे एक का टुकड़ा मिलना भी,
आनंदी की सीमा पार कर जाता।
बड़ों के आगे जाने की हिम्मत न थी,
पिता घर में आते हैं बच्चों की बंद हो जाती थी मस्ती।
हमारी पीढ़ी को यह सच नहीं लगेगा,
और अपने माता-पिता की गरीबी पर विश्वास नहीं बैठेगा।
इसलिए कहते हैं माता-पिता से खुलकर बातें करें,
कुछ नहीं मिले पर आनंद की राते जिए।
गरीबी में ही सच्चा जीवन था,
यह बड़ा होने के बाद समझ में आता है,
इसलिए ऐसा लगता है,
गरीबी से ही इंसान को सच्ची शिक्षा मिलती है।

दोस्ती

निकिता विठ्ठल पवार, बी. कॉम. भाग 2

क्या होती है दोस्ती?
जब दोस्त छोड़ जाए,
रुला देती है दोस्ती।
कभी-कभी उसकी याद में,
मुस्कुरा भी देती है दोस्ती।
न समझे ऐसा एहसास दिलाती है दोस्ती।
नासमझ भी समझदार बने,
ऐसा मतलब रखती है दोस्ती।
दोस्ती आसमान की तरह,
दोस्ती चाँद की तरह,
दोस्ती दिन की तरह,
दोस्ती रात की तरह,
दोस्ती एक अलग चेहरा,
जब दोस्त खूटे तो उसे मनाना होती है दोस्ती।
दोस्त की गलती को माफ कर,
उसे समझ लेना होती है दोस्ती।
दोस्ती का एहसास इतना बड़ा होता है,
छीनकर कभी किसी को नहीं मिलता है।
दिल से दिल मिले तब बन जाती है दोस्ती,
दिल को जीत कर ही बन जाती है दोस्ती।
ऐसी दोस्ती का एहसास हर किसी हो,
दोस्ती का नाम बदनाम ना हो
दोस्ती का नाम बदनाम ना हो।

मोहब्बत एन.सी.सी के वर्दी से

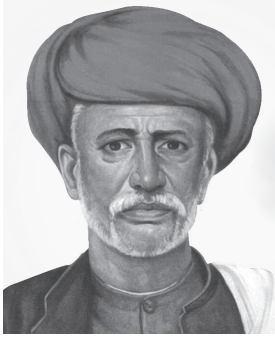
सोनाली प्रकाश यादव, बी.कॉम. भाग 2

मुझे मोहब्बत होने लगी है,
मेरी आदतें अलग से होने लगी है,
हां, मुझे मोहब्बत होने लगी है।
जिंदगी की सारी काली रातों से भी ज्यादा
काले मेरे जूते हैं,
जूतों के टापों की जादू भरी आवाज,
मुझे पैरों पर खड़ा कर रही है,
हां, मुझे इनसे मोहब्बत होने लगी है।
पहनते ही वर्दी,
मेरा रोम-रोम कम्पा रही हैं,
हां, मुझे इनसे मोहब्बत होने लगी है।
सीने पर लगे हुए मेडलों की शान,
मेरे चेहरे पर मुस्कुराने लगी है,
हां, मुझे इनसे मोहब्बत होने लगी है।
दुनिया में सभी फूलों से भी ज्यादा,
सर के कैप की हेक्कल लग रही हैं,
जो मेरे सर का ताज बन गई है,
हां, मुझे इनसे मोहब्बत होने लगी है।
रहने लगा हूं तैयार हरदम,
एन.सी.सी वर्दी मेरी पहचान बन गई है,
हां, मुझे इनसे मोहब्बत होने लगी है
हां, मुझे इनसे मोहब्बत होने लगी है

ज्योतिबा की छाया

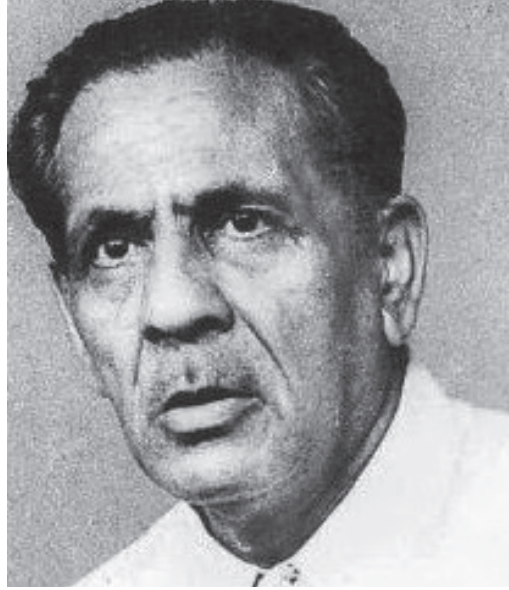
निकिता विठ्ठल पवार, बी.कॉम. भाग 2

3 जनवरी, 1831 में, नेवसे पाटील के घर में,
 अवतरीत हुआ एक तारा,
 जिस तारे ने प्रकाशित किया जग सारा।
 थी वह खंडोबा की पुत्री,
 जिसका नाम सावित्री।
 विवाह के बाद ज्योतिबा के रूप में,
 मिला उसे एक मोती,
 इसलिए दोनों मिलकर लोग कहते सावित्री-ज्योती।
 ज्योतिबा के सानिध्य में,
 शिक्षा की ज्ञान गंगा को पाया ,
 सच, बड़ी थी वह माया,
 जो थी ज्योतिबा कि छाया ।
 स्त्री शिक्षा का बीडा जिसने उठाया,
 हाथ में लेखनी लेकर,
 स्त्री शिक्षा का प्रारंभ उसने किया,
 स्त्री शिक्षा के लिए,
 ज्योतिबा की मिली उसे साथ,
 जिसके बलपर वह आजीवन,
 स्त्री हक्क लडती रही दिन-रात,
 सच, बड़ी थी वह माया,
 जो थी ज्योतिबा की छाया ।
 स्त्री शिक्षा का बीडा जिसने उठाया,
 ज्योती की दीप बनकर,
 लडकियों के लिए, खुले किए शिक्षा के द्वार,

उसकी के बलिदान के कारण,
 आज घर-घर में लडकियों,
 के शिक्षा का हुआ बेडा पारा।
 उसके इस संघर्ष के कारण,
 आज लडकियों के हाथ में आई कागज कि लेखी।
 स्त्री शिक्षा के लिए ही, वह इस दुनिया में आयी हैं,
 सच, बड़ी थी वह माया,
 जो थी ज्योतिबा की छाया ।
 चैतन्य की उर्जा लेकर,
 प्रकाशित किए उसने अनेक तारे,
 किसी बात की तमा न कर,
 गोबर-मिट्टी, पत्थर भी झेले सारे,
 और अपने जिद्ध से ही,
 स्त्री जीवन को उद्धार,
 ज्योतीबा के पग पर पग रख,
 यह पताका गगन में पहुंचाएं ।
 सच, बड़ी थी वह माया,
 जो थी ज्योतिबा की छाया ।
 स्त्री शिक्षा का बीडा जिसने उठाया।
 १० मार्च, १८९७ को, काला दिन उग आया,
 जिसने स्त्री शिक्षा उद्धारक को,
 अपने चपेट में ले लिया।
 आज भले ही वह हमारे साथ नहीं हैं,
 फिर अपने विचारों को लेकर,
 प्रत्येक स्त्री में वह नजर आ रही हैं।
 कारण सावित्री के विचारों के कारण ही,
 प्रत्येक स्त्री आज पढ-लिख रही हैं,
 और सावित्री के विचारों को जिंदा रख रही हैं।
 सच, बड़ी थी वह माया,
 जो थी ज्योतिबा की छाया ।
 स्त्री शिक्षा का बीडा जिसने उठाया।

उर्दू विभाग

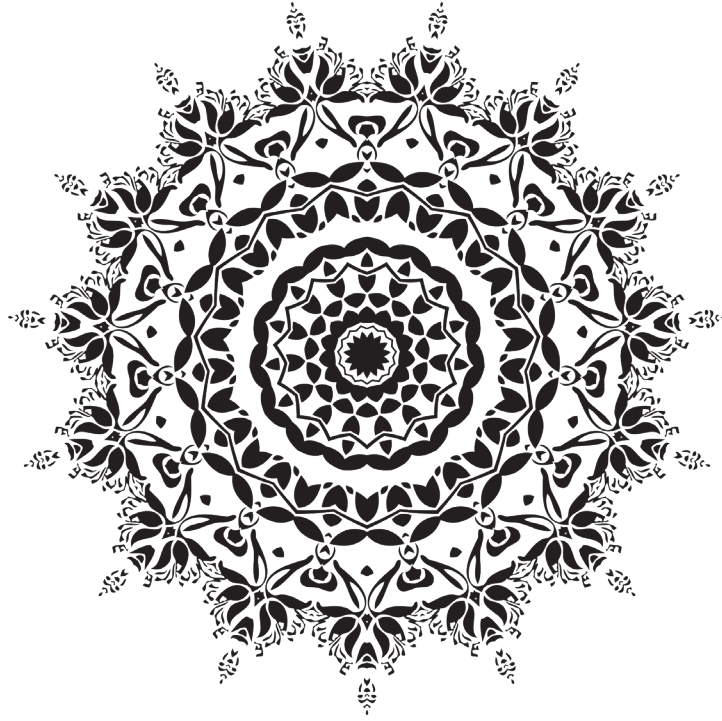
हो जिन्हें शक, वो करे
और खुदाओं की तलाश
हम तो इन्सान को
दुनिया का खुदा कहते हैं।

- फिराक गोरखपुरी

विभागीय संपादक
प्रा. साहिल हकिम

अनुक्रमणिका

१	सोशल मीडिया का इस्तेमाल कर रहे हैं... सावधान!	जरीन इरफान शेख	बी. कॉम. भाग ३	७४
२	मेरी मिट्टी मेरा वतन - पाठन	मिस्बाह नईम खातीब	बी.एस्सी.भाग ३	७६
३	शायरी - १	सुहाना बशीर पटेल	बी. कॉम. भाग २	७७
४	शायरी - २	सुहाना बशीर पटेल	बी. कॉम. भाग २	७७
५	नजम	मिस्बाह नईम खातीब	बी.एस्सी.भाग ३	७९
६	बचपन का जमाना	मिस्बाह नईम खातीब	बी.एस्सी.भाग ३	८०

سوشل میڈیا کا استعمال... ہوشیار!

جرین عرفان شیخ

بی کام - اے

گزشتہ چند دنوں سے بڑے ناموں کے سوشل میڈیا پروفائلز بیک کیے گئے ہیں۔ پروفائل بیک کرنے کے بعد سائبر حملہ آور اپنے دوستوں کو ٹیکسٹ بھیج کر پیسے بٹور رہے ہیں اس سے سوشل میڈیا پر آپ کے پروفائل کو محفوظ بنانے کی ضرورت پیدا ہوگئی ہے۔

ڈیجیٹلائزیشن کا دور ابھی شروع ہوا ہے۔ کورونا کے تناظر میں لاک ڈاؤن اور کرفیو نے شہریوں کو آن لائن عمل کی طرف راغب کیا ہے۔ کرفیو اور کرفیو کے باعث شہریوں کو گھروں سے نکلنے کی اجازت نہیں ہے۔ اکثر اوقات بینک بھی بند ہی دیکھے جاتے ہیں۔ اس لیے لوگ موبائل اور کمپیوٹر کے ذریعے آن لائن لین دین کر رہے ہیں۔ جس کے نتیجے میں انتظامیہ شہریوں سے اپیل کر رہی ہے کہ وہ اگلے نہ ہوں۔ یہاں تک کہ اسکول اور کالج کی تعلیم بھی موبائل اور کمپیوٹر کے ذریعے ویڈیو کے ذریعے آن لائن پڑھانے کے ساتھ شروع ہوئی ہے۔ جس کی وجہ سے انٹرنیٹ کے استعمال میں اضافہ ہوا ہے۔ اسی بات کو ذہن میں رکھتے ہوئے مختلف کمپنیوں نے اپنی ایپس اور سافٹ ویئر مارکیٹ میں متعارف کرائے ہیں۔ کورونا کی وجہ سے اس میں اضافہ ہوا ہے۔ موبائل فون کام آیا اور کپڑے خریدنے سے لے کر گھر سے باہر نکلے بغیر کھانے کا آرڈر دینے تک بہت سی چیزیں گھر پر ہونے لگیں۔ اور ان سائبر حملہ آوروں نے اس کا فائدہ اٹھاتے ہوئے مختلف سوشل نیٹ ورکنگ سائٹس کو بیک کرنا شروع کر دیا۔ جہاں بہت سے لوگوں کے پروفائلز بیک کیے گئے ہیں اور ان سے فحش پیغامات بھیجے گئے ہیں، وہیں کچھ لوگوں کے پروفائلز کو بیک کر کے ان کے دوستوں کو پیسے مانگنے کے پیغامات بھیجے گئے ہیں۔ پولیس کا نظام ہمیشہ احتیاط کی اپیل کرتا ہے لیکن اس کے ساتھ ساتھ اگر شہری کچھ معیارات پر عمل کریں تو اسے کم کیا جا سکتا ہے۔

اپنے فیس بک پروفائل کو کیسے محفوظ کریں۔

آپ کی اپنی فیس بک فرینڈ لسٹ کو اجنبیوں کے دیکھنے سے روکنے کے لیے، سیٹنگز میں جائیں اور پرائیویسی سیٹنگز کے بعد 'ویو کین سی یور فرینڈ لسٹ' پر جائے 'صرف میں' آپشن کو منتخب کریں۔ اپنی پروفائل تصویر کو کسی اجنبی کے ذریعے کاپی یا ڈاؤن لوڈ ہونے سے روکنے کے لیے، سیٹنگز پر جائیں اور پھر 'اپنا پروفائل لاک کریں' اپنے پروفائل پر موجود 'ای میل آئی ڈی' کو دوسروں کے لیے نظر آنے سے روکنے کے لیے، رازداری کی ترتیب کو 'مجھے دیکھیں، آپ جو میل ایڈریس فراہم کرتے ہیں اسے استعمال کر سکتے ہیں' اور پھر 'صرف میں' پر سیٹ کریں۔ پروفائل پر موجود 'موبائل نمبر' کو دوسروں کے لیے نظر آنے سے روکنے کے لیے، رازداری کی ترتیب کو 'آپ کے فراہم کردہ فون نمبر کا استعمال کر کے آپ کو کون دیکھ سکتا ہے' اور پھر 'صرف میں' پر سیٹ کریں۔

सोशल मीडिया का इस्तेमाल कर रहे हैं... सावधान!

जरीन इरफान शेख, बी. कॉम. भाग ३

पिछले कुछ दिनों में बड़े-बड़े नामों के सोशल मीडिया प्रोफाइल हैक किए गए हैं। प्रोफाइल हैक करने के बाद साइबर हमलावर अपने दोस्तों को मैसेज कर पैसे मांग रहे हैं। इसने सोशल मीडिया पर आपकी प्रोफाइल को सुरक्षित करने की आवश्यकता पैदा कर दी है।

डिजिटलीकरण का युग अभी शुरू हुआ है। कोरोना के मद्देनजर लॉकडाउन और कर्फ्यू ने नागरिकों को ऑनलाइन प्रक्रिया की ओर खींचा है। कर्फ्यू और कर्फ्यू के कारण नागरिकों को अपने घरों से बाहर निकलने की अनुमति नहीं है। बैंक अक्सर बंद रहते हैं, इसलिए लोग मोबाइल और कंप्यूटर के जरिए ऑनलाइन लेन-देन कर रहे हैं। इसी का नतीजा है कि

प्रशासन नागरिकों से एक साथ न आने की अपील कर रहा है। यहां तक कि मोबाइल और कंप्यूटर के माध्यम से वीडियो के माध्यम से ऑनलाइन शिक्षण के साथ स्कूल और कॉलेज शिक्षण भी शुरू हो गया है। इससे इंटरनेट का इस्तेमाल बढ़ गया है। मोबाइल काम आया और घर पर कपड़े खरीदने से लेकर घर से बाहर निकले बिना खाना ऑर्डर करने तक कई काम होने लगे और इन साइबर हमलावरों ने इसका फायदा उठाया और विभिन्न सोशल नेटवर्किंग साइट्स को हैक करना शुरू कर दिया। जहां कई लोगों के प्रोफाइल हैक किए गए हैं और उनके पास से अश्लील संदेश

भेजे गए हैं, वहीं कुछ लोगों के प्रोफाइल हैक किए गए हैं और उनके दोस्तों को पैसे मांगने वाले संदेश भेजे गए हैं। पुलिस प्रणाली हमेशा सावधानी बरतने की अपील करती है लेकिन साथ ही अगर नागरिक कुछ मानदंडों का पालन करते हैं तो इसे कम किया जा सकता है।

* अपने फेसबुक प्रोफाइल को कैसे सुरक्षित करें -

अपनी खुद की फेसबुक फ्रेंडलिस्ट को अजनबियों द्वारा देखे जाने से रोकने के लिए, सेटिंग्स में जाएं और गोपनीयता सेटिंग्स के बाद 'यू कैन सी योर फ्रेंडलिस्ट' पर जाने पर 'ओनली आई' विकल्प चुनें।

अपनी प्रोफाइल फोटो को किसी अजनबी द्वारा कॉपी या डाउनलोड करने से रोकने के लिए, सेटिंग में जाएं और फिर 'अपनी प्रोफाइल लॉक करें'

अपनी प्रोफाइल पर 'ईमेल आईडी' के बाद गोपनीयता सेटिंग सेट करें ताकि अन्य इसे न देख सकें, फिर 'आपके द्वारा प्रदान किए गए मेल पते का उपयोग करके आपको कौन देख सकता है' और फिर 'केवल मुझे'।

प्रोफाइल पर 'मोबाइल नंबर' को दूसरों को दिखाई देने से रोकने के लिए, गोपनीयता सेटिंग को 'आपके द्वारा प्रदान किए गए फ़ोन नंबर का उपयोग करके कौन देख सकता है' और फिर 'केवल मुझे' पर सेट करें।

میری مٹی میرا وطن

مصباح نعیم خطیب

بی ایس سی پارٹ ٹین

مجھے فخر ہے کہ میں پٹن گاؤں میں پیدا ہوا جو اب ایک بڑا شہر بن رہا ہے۔ ویسے تو پٹن اور رام پور جڑواں گاؤں کی طرح ہیں۔ دونوں طرف ہر مذہب اور ہر ذات کے لوگ رہتے ہیں، جب آپ میرے گاؤں آئیں گے تو سب سے پہلے شیواجی کے مندر اور بیاصاحب کی قبر پر استقبال کریں گے۔ ساتھ ہی ان دونوں ندیوں کے سنگم سے گزرتے ہوئے، کوینا اور پٹن سے بہنے والی کیرا، جو پورے مہاراشٹر کو بجلی فراہم کرتی ہے، مہابلیشور سے اور ان دونوں دریاؤں کے سنگم سے گزرتے ہوئے، آپ کو پٹن آنا پڑتا ہے۔

مغرب کی طرف سے دیکھیں تو لکشمی ماتا کا مندر نظر آئے گا اور دور اونچائی پر بدلے بہار بابا کی درگا نظر آئے گی۔ اگر آپ آگے دیکھیں گے تو گاؤں شروع ہو جائے گا اور آپ کو پرانے پٹن گاؤں اور نئے پٹن شہر کا انوکھا نظارہ آپ کا دل خوش کر دے گا۔

رام پور جاتے ہوئے رام پور میں بنومان مندر، مراد پیر بابا کی درگاہ، جسے رام داس سوامی جی نے بائیں جانب قائم کیا تھا اور بعد میں جنوب کی طرف نینائی مندر بھی نظر آئے گا۔ مشرق کی طرف آپ کو حضرت خواجہ کابلہ حسینی چشتی کی درگاہ نظر آئے گی۔ یہ ہوا ہمارے پٹن کا سہسرا نقشہ اور اندر جاگو تو ہر مذہب کے مندر اور چھوٹی بڑی درگاہیں نظر آئیں گی۔

ہمارے پٹن گاؤں کے سردار پائتکر خاندان کا تسلسل چہترپتی شیواجی مہاراج سے لے کر تین سو سال پرانے خاندان تک ہے، جن میں سے چار خاندان مشہور ہیں، جن میں رام پور سے رامابائی پائتکر کا خاندان، تارابائی پائتکر کا گھر، تیسرا گھر بکولی کا نام سے جانا جاتا ہے۔ بڑا اور خود سب سے مشہور سردار پائتکر کے گھر، سنت رام داس سوامی ان کے گھر مہمان بن کر آئے اور دریائے کوینا کے کالوبہ نامی گہرے پانی میں لگاتار تین دن تک سردار پائتکر کے محل میں رام للا کی مورتی کی پوجا کی اور اس کی بنیاد رکھی یعنی ابتدا، تب سے لے کر آج تک ہر سال رام للا کا جنم دن ہے جسے رام نومی کہا جاتا ہے۔ ہر دن کو ایک مذہبی تہوار کے طور پر منایا جاتا ہے۔ اور رام نومی کے دن جلوس یعنی میروانوٹک نکالا جاتا ہے اور سب کو پرساد دیا جاتا ہے۔ ریاست مہاراشٹر کے اے سی سردار گھرانے میسے عامدار اور وزیر جناب وکرم سنگھ جی پائتکر تیس سال سے زیادہ زندہ رہے ہیں۔ اور ان کے بیٹے جناب ستیہ جیت سنگھ پائتکر بھی ایک نئے انداز میں آگے بڑھ رہے ہیں۔

मेरी मिट्टी मेरा वतन - पाटण

मिस्बाह नईम खातीब बी.एस्सी. भाग ३

मुझे नाज है मे पाटण गाँव मे जो की अब अच्छा खासा शहर बन रहा है वहा पैदा हुई हूँ। वैसे देखा जाये तो पाटण और रामापुर जुडवा गाँव जैसे है। दोनों तरफ हर मजहब और हर जाती के लोग रहते है। आप जब मेरे गाव में आओगे तो सबसे पहले आप का इस्तेकबाल शिवाजी का मंदिर और बायासाहेब की कबर मकबरा करना। साथ ही साथ महाबलेश्वर से निकली हुई और पूरे महाराष्ट्र को बिजली देने वाली कोयना और पाटण के अतराफ से (निवकने-मंदुरे- चापोली) बहती हुई केरा इन दो नदियों के संगम से होते हुए पुल को पार करते हुए आपको पाटण मे आना होगा। मगरीब यानी पश्चिम की तरफ से देखोगे तो लक्ष्मी

ने उसकी स्थापना कि और आगे चल कर निनाई मंदिर भी दक्षिण की ओर दिखेगा। पूरब की तरफ हजरत ख्वाजा कबूला हुसैनी चिशती की दर्गाह आप को नजर आयेगी।

ये तो हुआ हमारे पाटण का सहसरा नक्षा और भी अंदर जगा जगाह पर मजहब के मंदिर और छोटी बडी दर्गाह दिखेगी।

हमारे पाटण गाँव के सरदार पाटणकर खानदान का सिलसिला छत्रपती शिवाजी महाराज से लेकर तीनसौ साल पुराना खानदान है उनमेसे चार खानदान जाने जाते है जिसमे रामापुर से रमाबाई पाटणकर का घराना ताराबाई पाटणकर का घराना बकुळी का बाड़ा नाम से जाना जाने

वाला तिसरा घराना और सबसे मशहूर खुद सरदार पाटणकर का घराना उन्ही के घराने मे संत रामदास स्वामी मेहमान बनकर आए और लगातार तीन दिन कोयना नदी के कालुबा नाम के गहरे पानी में तप यानी इबादत करी और रामलला की मुरत सरदार पाटणकर के महल मे स्थापना यानी इबतेदा की, तब से आज तक हर साल रामलला के जन्मदिन जिसे रामनवमी कहा जाता है। रोजाना मजहबी त्योहार मनाया जाता है। और रामनवमी के दिन जुलूस यानी

माता का मंदिर दिखेगा और दूर उंचाई पर बदलेबहार बाबा की दर्गा नजर आयेगी। आगे देखोगे तो गाव शुरू होगा और आपको पुराना पाटण गाव और नया पाटण शहर इनका मिला जुला अनोखा नजारा आपका दिल खुश कर देगा।

रामापुर जाते समय बाए तरफ मुराद पीर बाबा की दर्गाह रामापुर मे हनुमान मंदिर जिसकी रामदास स्वामी जी

मिरवणूक निकालकर सब मे प्रसाद दिया जाता है।

ए. सी. सरदार घराणे में से महाराष्ट्र सूबेके आमदार (MLA) और मंत्री जनाब विक्रमसिंहजी पाटणकर तिस साल से ज्यादा असेतक रहचुके है। और उन्हीके बेटे जनाब सत्यजितसिंह पाटणकर भी अब नये तरीकेसे लीडरशिप करते है।

شایری - ای کی

سہانا بشیر پٹیل
بی کام پارٹ ڈون

ضرورت کے مطابق زندگی گزاریں۔
مرضی کے مطابق نہیں۔
جب فقیرو کی حاجت پوری ہوتی ہے۔
اور شہنشاہ کی خواہشیں بھی ادھوری رہ
جاتی ہیں۔

شایری - ۱

سُھانا بشیر پٹیل،
بی. کام. भाग 2

जसरत के मुताबिक जिंदगी जिओ,
ख्वाईश के मुताबिक नहीं।
कब की जरूरत तो फकिरो की पूरी हो
जाती है,
और ख्वाहिशें बादशाह की भी अधुरी
रही जाती है।

شایری - ڈان

زندگی بھی ان کے ساتھ کھیلتی ہے۔
بہترین کھلاڑی کون ہے
درد ایک ہے مگر ہمت سب کی
مختلف ہیں
کوئی مایوسی میں ٹوٹ جاتا ہے
تو کوئی لڑ کر چمکتا ہے۔

شایری - ۲

سُھانا بشیر پٹیل، بی. کام. भाग 2

जिंदगी खेलती भी उन्हीं के साथ है
जो खीलाडी बेहतरीन होता है
दर्द एक से है, मगर होसले सबके
अलग अलग हैं
कोई हताश होके बिखर जाता है,
तो कोई संघर्ष करके निखर जाता है।

نجم

اگر آپ کچھ کرنا چاہتے ہیں تو آگے بڑھیں۔
 دنیا سے دور چلو
 ہر کوئی راستے پر چلتا ہے
 تاریخ کو پلٹائیں
 کام کے بغیر کیا فائدہ؟
 محنت کے بغیر قیمت کیا ہے؟
 جب تک منزل نہیں مل جاتی
 راستے میں آرام کے بارے میں کیا خیال
 ہے؟
 جب تک منزل نہیں مل جاتی
 ارجن کی طرح مقصد
 کوئی عذر ذہن میں نہ رکھیں
 مقصد سامنے ہے، بس اس پر اپنی جگہ رکھو۔
 تصور نہ کرو
 اپنے کرما سے پیار کرو
 آپ کو آپ کی محنت کا پھل ملے گا۔
 کسی اور کا انتظار نہ کرو
 نیلے چلنے والوں کے پیچھے آج میلہ ہے
 وہ لوگ جنہوں نے انتظار کیا

मजम

मिस्बाह नईम खातीब बी.एस्सी. भाग ३

कुछ करना है ,तो डटकर चल
थोडा दुनिया से हटकर चल
लीक पर तो सभी चलते है
कभी इतिहास को पलट कर चल
बिना काम के मुकाम कैसा ?
बिना मेहनत के दाम कैसा ?
जब तक हासिल ना हो मंजिल
तो राह मे आराम कैसा ?
अर्जुन सा निशाणा रख
मन मे ना कोई बहाना रख
लक्ष सामने है बस उसी पे अपना ठिकाना रख
सोच मत साकार कर
अपने कर्मो से प्यार कर
मिलेगा तेरी मेहनत का फल
किसी और का ना इंतजार कर
जो चले थे अकेले उन के पीछे आज मेले है
जो करते रहे इंतजार उनका

बचपन का दौर

زندگی میں اب بھی مسائل ہیں۔
 بچپن تھا۔
 جس میں خوشیوں کی دولت تھی۔
 چاند تک پہنچنا چاہتا تھا۔
 لیکن دل تلی پاگل تھا۔
 کسی صبح کی خبر نہیں تھی۔
 شام کے لیے کوئی جگہ نہیں تھی۔
 اسکول سے چکر آنا
 لیکن کھیلنے جانا تھا۔
 میری کہانی تھی
 پیرین پھنس گیا تھا۔
 یہ بارش میں کاغذ کی کشتی تھی۔
 ہر موسم خوشگوار تھا۔
 رونے کی کوئی وجہ نہیں تھی
 ہنسنے کی کوئی وجہ نہیں تھی۔
 ہم اتنے بڑے کیوں ہیں؟
 بہتر بچپن تھا۔

बचपन का जमाना

मिस्बाह नईम खातीब बी.एससी. भाग ३

जिंदगी मे आज भी झमेले है
 बचपन का जमाना था।
 जिस में खुशियों का खजाना था।
 चाहत चाँद को पाने की थी
 पर दील तीतली का दीवाना था।
 खबर ना थी कुछ सुबह की
 ना शाम का ठिकाना था।
 चक्कर आणा स्कूल से
 पर खेलने भी जाना था।

माँ की कहानी थी
 परियों का फसना था।
 बारीश मे कागड़ की नाव थी
 हर मौसम सुहाना था।
 रने की वजह न थी
 ना हँसाने का बहाना था।
 क्यूँ हो गये हम इतने बडे
 इस्से अच्छा तो बचपन का जमाना था।

विद्यार्थी संसद २०२१-२२

प्रसाद जगताप
एम.कॉम. १ (संसद सचिव)

पूजा जाधव
बी.ए. १

ऋतुजा सरनोबत
बी.ए. २

अपूर्व देसाई
बी.ए. ३

ज्योत्स्ना यादव
बी.कॉम. १

आकांक्षा डांगळ
बी.कॉम. २

श्रद्धा माथणे
बी.कॉम. ३

विद्या पुरोहित
बी.एस्सी. १

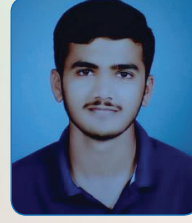
शिवानी जगताप
बी.एस्सी. २

कांचन कुमकर
बी.एस्सी. ३

जीवन पवार
बी.सी.ए. १

अभिषेक कदम
बी.सी.ए. २

शिवानी जाधव
बी.सी.ए. ३

प्रतिभा कुंभार
एम.कॉम. १

प्राज्योत्ता पाटणकर
एम.कॉम. २

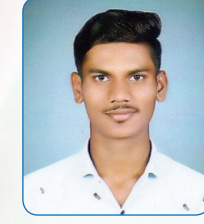
यशवंत डांगळ
एम.एस्सी. २

अमित मोरे
एम.ए. १

आकाश शिर्के
बी.एस्सी. २
क्रीडा प्रतिनीधी

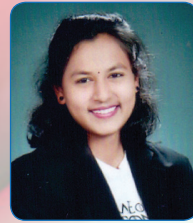
प्रणव मंगर
बी.एस्सी. २
एन.एस.एस. प्रतिनीधी

महेश पाटील
बी.कॉम. २
एन.सी.सी. प्रतिनीधी

रविराज भिसे
बी.ए. ३
सांस्कृतिक विभाग

मेघा शिंदे
बी.ए. २
महिला प्रतिनीधी

स्वप्नजाली माने
बी.एस्सी. ३
महिला प्रतिनीधी

आमचे गुणवंत - वर्गात प्रथम

सौरभ पवार
बी.ए. ३-मराठी

जयश्री गालवे
बी.ए. ३-हिंदी

महेश सोनावले
बी.ए. ३-इंग्रजी

जयश्री वागदकर
बी.ए. ३-अर्थशास्त्र

विकास पवार
बी.ए. ३-भूगोलशास्त्र

आरती शेजवळ
बी.ए. ३-इतिहास

संग्राम भांडिखे
बी.ए. ३-राज्यशास्त्र

प्रतिक्षा भोई
बी.कॉम. ३-सर्वप्रथम

शिवांजली पोतदार
बी.सी.ए. ३

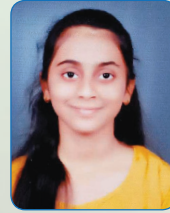
वर्तिका सोनावले
१२ वी विज्ञान

वृक्षिता सोनावले
१२ वी विज्ञान

कोमल साळुंखे
१२ वी वाणिज्य

निकिता जाधव
१२ वी BFSI

जीवन शिवदास
१२ वी हॉर्टिकल्चर

बनाजी ससे
१२ वी
इलेक्ट्रिकल टेक्नॉलॉजी

श्रेयश गुरव
११ वी विज्ञान

मृणाली सावंत
११ वी BFSI

देवयानी मोहिते
११ वी हॉर्टिकल्चर

सुधीर पवार
११ वी
इलेक्ट्रिकल टेक्नॉलॉजी

सायली पवार
एम.कॉम. सर्वप्रथम

सरस्वती वागदकर
एम.ए.१-मराठी

अश्विनी शिवदास
एम.ए.२-मराठी

सीमा गालवे
एम.ए.१-हिंदी

सुनिता आत्रे
एम.ए.१-हिंदी

प्रसाद जगताप
एम.ए. १ राज्यशास्त्र

यशवंत डांगळ
एम.ए.सी.१ रसायनशास्त्र

प्रेरणा तिकुडवे
बी. ए. २
वक्तृत्व स्पर्धा विजेती

अमृत भिसे
बी. ए. ३
वक्तृत्व स्पर्धा विजेता

अनमोल क्षण

महिला सबलीकरण समितीमार्फत स्वसंरक्षण प्रशिक्षण कार्यशाळा

वक्तृत्व स्पर्धेच्या बक्षीस वितरण समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार

क्रीडांगणावरून - (वरिष्ठ विभाग)

श्री.प्रतिक कांबळे

बी.ए.-१

ररी अखिल भारतीय स्कूल गेम्स ॲक्टिविटी फेडरेशन बॅडमिंटन
स्पर्धा (दिल्ली) -सुवर्ण पदक
इंडो - नेपाळ आंतर राष्ट्रीय बॅडमिंटन स्पर्धा
(पोखरा,नेपाळ) -सुवर्ण पदक

श्री.आकाश शिर्के

बी.एस्सी.-२

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.ओम बनसोडे

बी.सी.ए.-३

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.संभाजी सावंत

एम.ए.-२

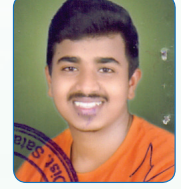
सातारा विभागीय फ्री स्टाइल कुस्ती
-१, आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.चिन्मय पराडकर

बी.ए.-२

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.प्रणव रानभरे

बी.कॉम.-१

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.सनिराज जमदाडे

बी.कॉम.-१

सातारा विभागीय पोल वॉल्ट -२,
सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.सूरज रा. मोरे

बी.ए.-३

सातारा विभागीय बेसबॉल-२,
आंतरविभागीय-सहभाग
आंतरविभागीय पॉवर लिफ्टिंग-२

कु. अंकिता झोरे

बी.ए.-१

सातारा विभागीय बेसबॉल-२,
आंतरविभागीय-सहभाग
आंतरविभागीय पॉवर लिफ्टिंग-२

श्री.ऑंकार जाधव

बी.एस्सी.-२

सातारा विभागीय बॅडमिंटन -३,
आंतरविभागीय- निवड

श्री.निखिल कदम

बी.सी.ए.-३

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.ऑंकार सावंत

बी.कॉम.-२

सातारा विभागीय ग्रीको रोमन
कुस्ती-२, आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.आरबाज सव्यद

एम.ए.-२

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.शिवम जगताप

बी.ए.-२

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.रत्नदीप कदम

बी.कॉम.-१

महाराष्ट्र राज्य टेनिस बॉल क्रिकेट
- सहभाग

कु.अंकिता उदुगडे

बी.कॉम.-१

सातारा विभागीय पोल वॉल्ट -१,
सातारा विभागीय भालाफेक -२,
आंतरविभागीय-सहभाग

श्री.मंगेश सोनावले

बी.ए.-३

सातारा विभागीय बेसबॉल -२,
आंतरविभागीय-सहभाग
सातारा विभागीय बॅडमिंटन -३,
आंतरविभागीय-निवड
वरिष्ठ राज्य खुली गट बॅडमिंटन
स्पर्धा-सहभाग
महाराष्ट्र शासन बॅडमिंटन प्रशिक्षण पूर्ण

श्री.सूरज चं.मोरे

बी.ए.-३

सातारा विभागीय लांब उडी - २,
आंतरविभागीय-सहभाग
सातारा विभागीय बेसबॉल - २,
आंतरविभागीय-सहभाग
सातारा विभागीय बॅडमिंटन -३,
आंतरविभागीय- निवड

श्री.हरिष कोळेकर

बी.सी.ए.-३

अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ
सॉफ्ट बॉल स्पर्धा (आ.प्र.) करिता
शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व
सहभाग

श्री.सचिन शिंदे

बी.एस्सी.-२

अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ
बेस बॉल स्पर्धा.(महाराष्ट्र) करिता
शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व
सहभाग

कु.पूनम मोरे

बी.ए.-१

पश्चिम भारत आंतर विद्यापीठ
फूटबॉल स्पर्धा.(राजस्थान) करिता
शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व
सहभाग - २
अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ
फूटबॉल स्पर्धा (तमिळनाडू) करिता
शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व
सहभाग

राष्ट्रीय छात्र सेना उपक्रम (NCC)

English Section

"In your light I learn how to love.
In your beauty, how to make poems.
You dance inside my chest where no-one sees you, but
sometimes I do,
and that sight becomes this art."

- Rumi

Section Editor
Prof. Shrinivas S. Pawar

INDEX

Prose Section

1	Education Abroad: Opportunities and Threats	Vaishnavi Ravindra Shinde	B.A.- II English (Optional)	Interview	85
2	The Kashmir Files	Ganesh Sarjerao Pabale	B.A.- III English	Informative	87
3	Life's Amazing Secrets by Gaur Gopal Das	Vishal Rajendra Londhe	B.A.- III English (Special)	Book Review	89
4	The Excursion of Harnaaz Sandhu to Miss Universe 2021	Pratiksha Dadaso Lohar	B.A.- III English (Special)	Biographic	91
5	Booker Prize Journey of Damon Galgut's The Promise	Rutuja Tukaram Magdum	B.A.- III English (Special)	Informative	93
6	The Bus Strike in Maharashtra	Monika Eaknath Jadhav	B.A.- III English (Special)	Informative	95
7	The Impact of COVID-19 Pandemic on Mental Health	Raviraj Uttam Bhise	B.A.- III English (Special)	Informative	97
8	Abdulrazak Gurnah: Nobel for Literature 2021	Sanjivani Ramchandra Sutar	B.A.- III English (Special)	Informative	99

Poetry Section

1	Never Cry	Rohini Vishnu Salunkhe	B.A.- III English (Special)	88
2	Flowers	Aniket Sitaram Shirke	B.A.- III English (Special)	92
3	She	Karishma Shivaji Jadhav	B.A.- III English (Special)	96
4	Life	Megha Devendra Jadhav	B.A.- III English (Special)	100

Education Abroad : Opportunities and Threats

Vaishnavi Ravindra Shinde, B.A.- II English (Optional)

Interview

In my study and profession, practical skills and experience are more important. Because of this war, it was difficult to attend all the practical skills and get more and more experience.

Hello Everyone,

I am Vaishnavi Shinde, a student of optional English subject studying in B.A. second year. Through this Zoom online platform, we are going to have an interview with Mr. Parag More on the topic Education Abroad : Opportunities and Threats. Mr. Parag is getting his higher studies at Ukraine from last 5 years. This interview will be published in Daulat, Annual College Magazine of Balasaheb Desai College, Patan. Today, on 15th April, 2022, I would like to welcome Mr. Parag More, Mr. Shrinivas Pawar, Head of the English Department, Mrs. S. A. Kirpekar and Mr. S. S. Sonawale, the faculties of English Department of our college.

Q. Hello Parag. Kindly tell us about yourself.

A. I am a 5th year medical student, studying in Odessa national Medical University, Ukraine. My native place is Patan.

Q. Tell us something about your completion of primary and secondary education.

A. I have completed my primary and secondary education at Salunkhe Highschool, Patan

Q. What kind of education are you pursuing at Ukraine?

A. I am completing my M.B.B.S. over there.

Q. What difference do you find in the education system of Ukraine and India?

A. There is no comparison between the education systems of two countries. They both have difference in education conducting system, but both are awesome.

Q. Kindly tell us about the fees structure of the same course in Ukraine and India

A. In India the fees is far greater than the fees structure at Ukraine. There are more facilities available in the foreign country.

Q. What is your goal in life? How the present course will help you in achieving that goal?

A. My goal is to be the best diagnostician in future and I want to improve my skills in surgery.

Q. What kind of socio-cultural difficulties do you face in pursuing higher education at Ukraine?

A. It's bit hard to communicate with local because very few of them know English, but if you know local language then there will be no problem at all.

Q. How does Russia-Ukraine war affect your study?

A. In my study and profession, practical skills and experience are more important. Because of this war, it was difficult to attend all the practical skills and get more and more experience.

Q. When did you fly back to India? Please tell us about the difficulties you faced during your journey.

A. On 2nd March 2022, I crossed 2 countries to get flight back to India.

Q. How did you feel when you came back to our country?

A. It was drastic change in daily schedule, but I am feeling safe here in India.

Q. What are your future plans? How are you

going to complete your education?

A. We are still figuring out so nothing is confirmed yet. Everything depends on war situation, and if there occurs extreme conditions, then maybe our state government will find some way out. We may get official information from NMC.

Q. What message would you like to give to the college students who want to go abroad for education purposes?

A. You can excavate different countries for education and employment purposes. War is one of the rarest conditions. Our Government rescued 99 percent students from Ukraine. So you should not look at the situation as the threat.

Q. How do you look at the opportunities of education and employment at foreign countries? Are there any threats in pursuing them?

A. No there are no threats at all. There are so many opportunities in every field of education. You can also apply for scholarship over there. There are many opportunities for employment also in other countries. It is important for you to choose the right field while looking for the scope of employment in particular country.

Q. Thank you very much Parag for your precious time. Your insights would definitely help

college students who want to pursue education abroad. We wish you all the best for your future endeavors.

A. You are welcome, Vaishnavi. It's really nice talking with you. I would like to thank Mr. Shrinivas Pawar Sir, Head, Department of English, Balasaheb Desai College, Patan for inviting me and asking me about my experiences at Ukraine. Thank you.

The Kashmir Files

Sachin Hanmant Jadhav, B. A. - III English (Special)

Movie Review

The Kashmir Files movie review : The film may not be interested in nuance but what stays with us are the flashes of genuine pain we see in the person of Pushkar Nath, played by Anupam Kher in a credible, moving turn. The Kashmir Files review: With all its propagandist verve, and cementing the current dispensation's favoured discourse, it does manage to tap into the grief of the displaced Pandits.

The Kashmir Files Cast : Anupam Kher, Mithun Chakraborty, Puneet Issar, Darshan Kumar, Pallavi Joshi, Mrinal Kulkarni, Atul Srivastava, Chinmay Mandlekar

The Kashmir Files director : Vivek Ranjan Agnihotri

The tragedy of Kashmir has deep roots. Over the decades of endless cycles of violence, waves of separatism, the infiltration of Pakistan-funded terror outfits, and the simmering discontent amongst the people, scholarly works and journalistic exercises have dug deep in order to excavate and explore. As is always the case with complex histories of places and people, we've had accounts depending upon which aspect of the issue they have been interested in.

The last time Bollywood brought up the exodus of the Kashmiri Pandits from the Valley was in the 2020 'Shikara', made by Vidhu Vinod Chopra. Vivek Ranjan Agnihotri's 'The Kashmir Files' expands on that narrative and makes it the sole lens through which he views it. Right from the beginning, we know which side the film's sympathies lie;

as far as 'The Kashmir Files' is concerned, it was not an 'exodus', it was a 'genocide', in which thousands of Kashmiri Hindus were massacred, women were raped, children were shot point blank: even today, those families live like refugees.

The emotional centre of the movie is Pushkar Nath Pandit (Anupam Kher), a teacher who is ousted from his Srinagar home after his son is brutally killed. Thirty years later, his grandson Krishna (Darshan Kumar) comes back to Srinagar, carrying Pushkar Nath's ashes, and with the help of his grandfather's closest friends (Mithun Chakraborty, Puneet Issar, Atul Srivastava) learns lessons which anguish him, and awaken him. He has managed to live, strange though this may sound, not knowing the terrible circumstances under which his grandfather sought to rescue him. He attended the University (JNU, by another name) and has knowledge of the recent history of Kashmir, and how, after Jaggmohan, there was an exodus of the Pandits, and how they were trucked to Jammu. He came to know about the miserable life in the snake-and-scorpion ridden camps.

The device of an ignorant character is a useful one in a film like this. Krishna has been oblivious to the terrors faced by his family, as he was a

babe-in-arms when they fled. The movie depicts complicit Muslim neighbours who point out hiding places, bearded Islamic terrorists who have tacit links to suspicious universities in Delhi whose 'Leftist' professors (Pallavi Joshi) 'brainwash' students into rousing slogans of 'Azaadi'. Srivastava, who plays a craven TV journalist, is made to say something interesting about how the stone-throwers and the slogan shouters would appear when the international media came looking, and how they would melt away as soon as that posse left town, allowing the gathering to use words like 'fake media'. But this is not a film interested in nuance: it is a sledgehammer, especially in the way it stages its gory killings and lynchings, which make you shudder and shut your eyes.

There may be other films which would gather other points-of-view; it doesn't. For example, the film touches upon how people are still being killed even after the abrogation of Article 370, and what that says about the 'vaadi' today. 'The Kashmir Files' is not that film, and doesn't pretend to be. In all of the ghastly excesses it shows (a terrorist forcing a wife to sup on the blood of her husband, a live woman being sawed in half), what emerges is the deep-seated anger of the Kashmiri Pandits: the fires have been banked but the embers are still burning. This is a film which stokes those embers, not examine the way forward — what else are we supposed to think when it closes on the face of a young boy, shot point-blank in the forehead?

With all its propagandist verve, and cementing the current dispensation's favoured discourse, it does manage to tap into the grief of the displaced Pandits. What stays with us are the flashes of genuine pain that envelopes Pushkar Nath (Anupam Kher in a credible turn, even if some of his portions are overwrought), damaged and suffering from dementia, but who has never forgotten his beloved Habba Kadal. He is never able to go home again.

Never Cry

Rohini Vishnu Salunkhe

B.A. - III English (Special)

Life begins with a cry,
But never forget to try,
Always try your level best,
There is a never ending quest.

Life stops when you cry,
Never forget to try,
To surpass all the hurdles,
To get joys in bundles.

Life weeps when you cry,
Never forget to try,
To defeat the destiny,
To achieve the sanctity.

Life laughs with you,
There are but few,
Who knows the truth;
That beauty is youth

Life's Amazing Secrets by Gaur Gopal Das

Vishal Rajendra Londhe, B. A. - III English (Special)

Book Review

The book gives a very basic knowledge about how to find balance and purpose in your life. It is an inspirational book on motivation, self-development & healthy living. As Gaur Gopal Das has himself said his purpose was not to write a book but just to motivate the youth. But publishers forced him to write down his preaching and thus came the best seller book. The author has spoken about the four basic wheels of life in the book : Balancing personal life, maintaining relationships, regulating work life and managing social contributions.

Gaur Gopal Das is an Indian motivational speaker. He is a member of the International Society for Krishna Consciousness (ISKCON). He was born in Pune, Maharashtra, India. He has a diploma in electrical engineering from Cusrow Wadia Institute of Technology, Pune and a degree from College of Engineering, Pune. He worked as an electrical engineer at Hewlett Packard for a brief period, before leaving the company in 1996 to become a lifestyle coach.

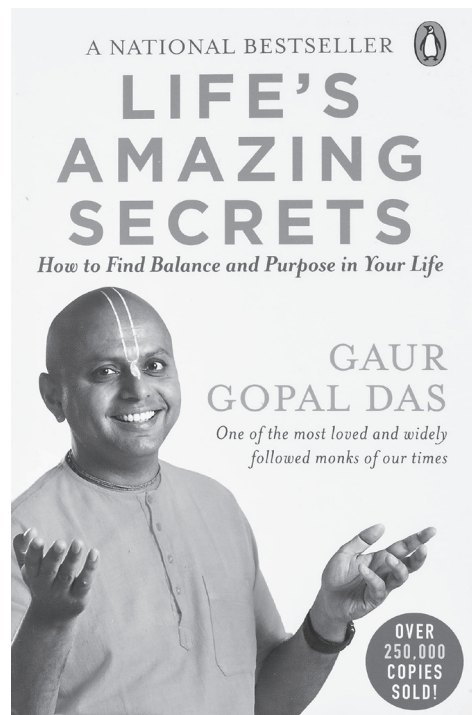
In 2018, he published the book *Life's Amazing Secrets*, and received an honorary doctorate by Kalinga Institute of Industrial Technology (KIIT). He was reported as having over 3.9 million YouTube followers with more than 177 million views. His book, *Life's Amazing Secrets*, is divided into four parts:

- Chapter 1: Be Grateful For The Little Things
- Chapter 2: Finding Peace Through Mindfulness
- Chapter 3: Unlock Your Professional Potential
- Chapter 4: Finding Peace In Your Personal Relationships

The book gives a very basic knowledge about how to find balance and purpose in your life. It is an inspirational book on motivation, self-development & healthy living. As Gaur Gopal Das has himself said his purpose was not to write a book but just to motivate the youth. But publishers forced him to write down his preaching and thus came the best seller book. The author has spoken about the four basic wheels of life in the book : Balancing personal life, maintaining relationships, regulating work life

and managing social contributions. He used an analogy of four wheels of a car to describe the same.

In the first chapter of the book, 'Be Grateful For The Little Things', Das spoke about the basic things. The author considers that taming an attitude of gratitude is key to developing a meaningful life. It's also not an easy thing to do, but that's exactly why the author believes it's so important. For example, maybe you just really hate a certain part of your job. Maybe there's nothing positive about it and you're just always going to hate it. But maybe that task is just a stepping stone on your path to

something better.

In the second chapter, 'Finding Peace Through Mindfulness', the author seems to believe that cultivating your spiritual life is vital if you want to unlock the secret to a happy life. And mindfulness is one of the best ways to start. You don't have to be religious or believe in any particular deity to practice mindfulness. That's because mindfulness focuses on meditation and spiritual awareness without placing any one religion at the centre.

In the third chapter, 'Unlock Your Professional Potential', the author observes that thinking outside the box is one of the most vital ingredients for anyone's success. No matter what your goals are, no matter what industry you work in, thinking outside the box is crucial to your personal development and improvement. But it can also be one of the hardest mind-sets to cultivate. If we want to survive in the ever-changing business world, our thought processes will need a complete overhaul. And that means learning new ways of thinking and new strategies. Adopting an entirely new mindset might be tough, but the author believes that it's absolutely vital for survival.

In the fourth and final chapter, 'Finding Peace In Your Personal Relationships', the author knows that real love only flourishes with time, trust, commitment, and mutual communication. This last part is especially important because mutual growth is the most important ingredient for a successful relationship. That's because mutual growth involves

honesty and realism. You accept that you're attracted to each other, but that neither of you are perfect. You accept that you're going to have bad days, stressful days, or days where you get on each other's nerves. You accept that you both have room to grow and improve. And rather than giving up on each other, you're committed to growing together and encouraging each other to become better.

While concluding the review it can be said that we look at other people's lives and wonder why they're so successful. We wonder if they know some secret to success that the rest of us have missed somehow. Gaur Gopal Das posits that there is indeed a secret to an amazing life, but it's a secret that everyone can find! According to the author's theory, you should envision your life as a car. When you think about your life that way, you can remember that the car of your life should be equally balanced on four tires. These four tires represent the four key areas of your life: your personal development, your professional development, your relationships with others, and your spiritual life.

When you cultivate an attitude of gratitude and practice mindfulness, you can find peace with yourself, your life, and your spirituality. And when you open your mind to constructive criticism and new ideas, you can unlock your professional potential, no matter what industry you work in. Last but not least, you can improve your relationships with others by being thoughtful and intentional in the way you love.

The Excursion of Harnaaz Sandhu to Miss Universe 2021

Biographic

Pratiksha Dadaso Lohar, B. A. - III English (Special)

"From a young girl with fragile mental health who faced bullying and body shaming to a woman who emerged like a phoenix, realizing her true potential. From an individual who once doubted her own existence to a woman who is aspiring to inspire the youth. Today, I stand proudly in front of the Universe as a courageous, vivacious, and compassionate woman who is all set to lead a life with a purpose, and to leave behind a remarkable legacy."

HarnaazKaur Sandhu is born on 3rd March, 2000. She is an Indian model, actress, and beauty pageant titleholder who was crowned Miss Universe 2021. Sandhu had been previously crowned Miss Diva Universe 2021, and is the third entrant from India to win Miss Universe. Sandhu was also crowned Femina Miss India Punjab in 2019, and placed as a semi-finalist at Femina Miss India 2019

Sandhu was born in the Village of Kohali in Gurdaspur district, Punjab, to parents Pritampal Singh Sandhu and RabinderKaur Sandhu. Her father is a realtor and her mother is a gynecologist. She also has one sibling. Sandhu was raised in a Jat Sikh family. In 2006, the family moved to England, before returning to India two years later and settling in Chandigarh, where Sandhu grew up. She attended Shivalik Public School and the Post Graduate Government College for Girls, both in Chandigarh. Prior to becoming Miss Universe, Sandhu was pursuing a master's degree in public administration. In addition to her native language Punjabi, Sandhu is also fluent in Hindi and English.

Sandhu began competing in pageantry as a teenager, winning titles such as Miss Chandigarh 2017 and Miss Max Emerging Star India 2018. At first, Sandhu did not tell her father when she registered for her first pageant, and only informed him of her participation after she won; despite this, he was accepting of her decision to pursue pageantry. After winning the title of Femina Miss India Punjab 2019, Sandhu competed in Femina

Miss India, where she ultimately placed in the Top 12 where the winner goes to Miss World.

On 16th August 2021, Sandhu was shortlisted as one of the Top 50 semifinalists of Miss Diva 2021. Later on 23rd August, she was confirmed as one of the Top 20 finalists that would compete in the televised Miss Diva competition. During the preliminary competition held on 22 September, Sandhu won the Miss Beautiful Skin award and became a finalist for Miss Beach Body, Miss Beautiful Smile, Miss Photogenic, and Miss Talented.

In the Miss Diva 2021 contest's opening statement round during the grand finale, Sandhu, as one of the top 10 semifinalists, stated:

"From a young girl with fragile mental health who faced bullying and body shaming to a woman who emerged like a phoenix, realizing her true potential. From an individual who once doubted her own existence

to a woman who is aspiring to inspire the youth. Today, I stand proudly in front of the Universe as a courageous, vivacious, and compassionate woman who is all set to lead a life with a purpose, and to leave behind a remarkable legacy."

She was selected in the succeeding round of the competition. During the final question and answer round, the top 5 contestants were each given different topics to speak about, which the contestants themselves picked through the draw. Sandhu had selected "Global Warming and Climate Change", to which she conveyed:

"One day, life will flash before your eyes, make sure it's worth watching. However, this is not the life you want to watch, where the climate is changing and the environment is dying. It is one of the fiascos that we humans have done to the environment. I do believe that we still have time to undo our irresponsible behavior. Earth is all we have in common and our small acts as individuals when multiplied by billions can transform the whole world. Start now, from tonight, switch off those extra lights when not in use. Thank you."

At the end of the event, Sandhu was crowned as the winner by the outgoing titleholder AdlineCastelino. Thus, she acquired the right to represent India at the 70th edition of the Miss Universe pageant.

Sandhu won Miss Universe 2021 on 13th December, 2021 in Eilat, Israel, beating 80 other contestants. Representing India, she became the third Indian winner following Sushmita Sen in 1994, and Lara Dutta in 2000. Sandhu was announced Miss Universe 2021 by host Steve Harvey and crowned by the outgoing titleholder Andrea Meza.

Flowers

Aniket Sitaram Shirke

B. A. - III English (Special)

Flowers are violet and red,
Earth is a crimson bed,
Greenery keeps us happy,
Moods all the way snappy.

Flowers are yellow and pink,
To obtain a joyous wink,
Gardens full of flowers,
Delight us for hours.

Flowers are orange and purple,
So sweet like a turtle,
Some float on the waters,
Some beautify the rivers.

Flowers keep us happy,
Some are white though classy,
Let us learn from flowers,
To spread joy all the hours.

Booker Prize Journey of Damon Galgut's *The Promise*

Informative

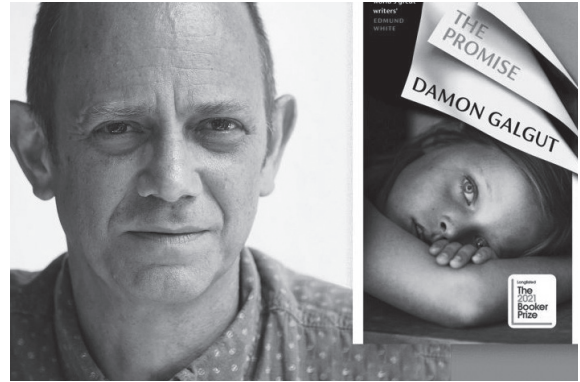
Rutuja Tukaram Magdum, B. A. - III English (Special)

The Promise is a brilliant novel about the downfall of a bigoted South African family during apartheid. The novel is, according to the Booker judges, "a strong, unambiguous commentary on the history of South Africa and of humanity itself that can best be summed up in the question: does true justice exist in this world?" The judges praised The Promise as "a spectacular demonstration of how the novel can make us see and think afresh."

Damon Galgut has won the 2021 Booker prize for his novel, *The Promise*, in which he portrayed a white South African family traversing to the end of apartheid. *The Promise* is a brilliant novel about the downfall of a bigoted South African family during apartheid. Damon Galgut, a South African novelist and playwright, was born in 1963. He was previously shortlisted in 2003 and 2010 for the Booker Prize. The judges praised *The Promise* as "a spectacular demonstration of how the novel can make us see and think afresh." They also compared it to the work of William Faulkner and Virginia Woolf.

This is the first time Galgut will be walking away with the £50,000 prize, despite having been shortlisted twice before. *The Promise* is his ninth novel, and his first in seven years. He becomes the third South African to win the prestigious fiction prize, after JM Coetzee and Nadine Gordimer. Through the lens of four sequential funerals, each taking place in a different decade, *The Promise* follows the Swarts, a white South African family who live on a farm outside Pretoria. The promise of the title is one that the Swarts make – and fail to keep over the years – to give a home and land to the black woman who worked for them her whole life. The novel is, according to the Booker judges, "a strong, unambiguous commentary on the history of South Africa and of humanity itself that can best be summed up in the question: does true justice exist in this world?"

"We felt among the judges that this book really is a tour de force. It combines an extraordinary story with rich themes – the history of the last 40 years in South Africa – in an incredibly well-wrought package," said the chair of the Booker judges, historian Maya Jasanoff. "Before we even started talking about the individual titles, we had a more wide-ranging discussion about what it is we feel makes a book a winner. One of the judges drew a distinction between the very good and the great. For me, *The Promise* manages to pull together the qualities of great storytelling – it's a book that has a lot to chew on – with remarkable attention to structure and literary style. With each reading of this book, it revealed something new."

Galgut, who grew up in Pretoria, where *The Promise* is set, and now lives in Cape Town, has described the Swart family as "a kind of amalgamation of everything I grew up with in Pretoria". "They're a mix of English and Afrikaans,

and a hodge-podge of creeds and beliefs, too. Not unusual for this part of the world. But what makes them 'representative' isn't their characters, it's the times they're living through," he said in an interview for the Booker prize.

Receiving the prize, Galgut said "This has been a great year for African writing. I'd like to accept this on behalf of all the stories told and untold, the writers heard and unheard from the remarkable continent that I come from." He added "I hope people will take African writing a little more seriously now." Galgut said it was important to him that the book was funny. The *Promise* deals with the "heavy topics" of "funerals, death, decay and dereliction... I don't think I would have wanted to spend four years writing a book that was pulling me down. Humour opened up a way for me to write about the human side of things, because the book is not really about the death, it's about the living."

The structure of *The Promise* is formally inventive, with the narration shifting between perspectives. The Booker judges called it an "unusual narrative style [which is] a testament to the flourishing of the novel in the 21st century". Galgut said while he started writing *The Promise* "in a far more traditional way", an intervening job writing a film script helped him realise "that the narrator could behave like a camera, moving in close and then suddenly pulling far back, jumping from one character to another in the middle of a scene, or even a sentence, or following some side-line of action that has nothing to do with plot. "In film, the point-of-view jumps and changes all the time – why not in a novel? I was very excited by the realisation, because it freed me from the strictures of tradition, and allowed me to give free rein to the cacophony of voices that seem always to be jostling inside, wanting to be heard," said the author, who was previously shortlisted for the Booker in 2003 for *The Good Doctor*, and in 2010 with *In a Strange Room*.

The idea to set the novel around four funerals came after a "semi-drunken afternoon, listening to a friend who described the funerals of his parents, brother and sister," he told the Guardian. "The dramatist in me saw the potential in staging a family history in four acts, each one centred on a burial. And if each act took place in a different decade,

with a different president in power, I saw a way to show the nation behind the family, and give a taste of the time." Jasanoff said that Galgut's "searching examination of family, place, and the dysfunctions that connect them" reminded the panel of Faulkner. Woolf, meanwhile, was evoked by his "defiant inhabiting of different characters' consciousnesses."

"All this he does with a sensibility, artistry, and scope that are entirely his own," said Jasanoff, who was joined on the judging panel by the writers Horatia Harrod and Chigozie Obioma, the actor Natascha McElhone and the writer and former archbishop of Canterbury Rowan Williams. "As a spectacular demonstration of how the novel can make us see and think afresh, *The Promise* delivers. This is a book about legacies, those we inherit and those we leave, and in awarding it this year's Booker prize we hope it will resonate with readers in decades to come."

While the judges were unanimous in their decision to award the Booker to Galgut, Jasanoff said that they had "a lot of admiration" for the other five novels on the shortlist: debut American novelist Patricia Lockwood's *No One Is Talking About This*, British-Somali author Nadifa Mohamed's *The Fortune Men*, American Maggie Shipstead's *Great Circle*, Sri Lankan Tamil novelist Anuk Arudpragasam's *A Passage North*, and American novelist Richard Powers's *Bewilderment*. "These were books that we really believe in and that we believe deserve their place on the shortlist," said Jasanoff. "We definitely gave them all a good examination."

Bea Carvalho, head of fiction at Waterstones, said: "We are thrilled that Damon Galgut has won this year's Booker Prize. *The Promise* is fiction at its most powerful and affecting – it is a true literary masterpiece by an author of immense skill which is destined to become a modern classic. We are delighted that this very well deserved win will introduce many more readers to this hugely important work of fiction, and Galgut's wonderful writing in general." Last year, the Booker prize was won by the Scottish-American author Douglas Stuart for his first novel, *Shuggie Bain*, based on Stuart's own experiences of growing up in poverty in 1980s Glasgow.

The Bus Strike in Maharashtra

Monika Eaknath Jadhav B. A. - III English (Special)

Informative

The action committee of Unions had four major demands, including hike in the dearness allowance, house rent allowance and salary increment along with the merger of MSRTC in the state government. Although the union leaders agreed to withdraw the strike after the demands were accepted, a section of employees did not resume to work and the strike continued with the merger demand -which according to the employees is the main demand - still in place. The Bombay High Court has asked the Maharashtra government to constitute a high-level committee to decide on the demand for treating MSRTC staffers as state government employees.

A section of employees of the Maharashtra State Road Transport Corporation (MSRTC), one of the biggest transport corporations in India, are on strike since October 27, 2021 and around 225 depots of the 250 across the state were shut in protest. Being the festive season, the strike is causing hardship to commuters across the state, especially in rural Maharashtra. The High Court asked the state to constitute a high-level committee to decide on the demand for treating MSRTC staffers as state government employees. Here's why the employees went on a strike.

What is MSRTC?

MSRTC is a state-owned transport corporation which runs inter-city and inter-state buses. It has a fleet of 16,000 buses and 96,000 employees across the state. MSRTC, which used to cater almost 68 lakh passengers daily and earn around Rs. 22-24 croredaily before the pandemic, has been suffering

huge losses due to the lockdowns with the ridership going down to 24-28 lakh with an earning of Rs 12 crore approximately. Officials claim that the cumulative losses of MSRTC, which was Rs 3,500 crore before the pandemic, has gone up to over Rs 9,000 crore making it difficult for the Corporation to meet its operational costs and pay salaries of its 96,000 employees on time. The state government provided financial assistance to MSRTC thrice in the past one and half year to pay salaries.

Why did the employees call a strike?

After the salaries were delayed due to the losses and over 30 employees died by suicide in the past one and a half year, several unions called for a hunger strike to be held on October 27. The action committee of Unions had four major demands, including hike in the dearness allowance, house rent allowance and salary increment along with the merger of MSRTC in the state government. While state transport minister, Anil Parab, on October 25 had increased the dearness allowance by five per cent, taking it to 17 per cent from existing 12 per cent, the agitation was held on October 27 demanding the dearness allowance to be 28 per cent which is at par with state government employees along with the existing demands.

After the October 27 strike, on October 28, the action committee of union leaders held a meeting with Anil Parab and all the three demands were

accepted except for the merger issue and during the meeting, the union leaders agreed to withdraw the strike.

Why did the strike continue?

Although the union leaders agreed to withdraw the strike after the demands were accepted, a section of employees did not resume to work and the strike continued with the merger demand - which according to the employees is the main demand - still in place. If fulfilled, the merger demand will apparently resolve all the remaining issues.

“Although the government accepted the other demands, the major demand was to merge the corporation which would ultimately resolve most of the issues and demands of the employees. However, the demand remained unsolved in the meeting and even after the major unions agreed to withdraw the agitation, it continued as the employees were angry and frustrated,” said a source in the union on condition of anonymity.

What did the court say on the strike?

MSRTC had approached the industrial court which had declared the strike as illegal and passed restraining orders. The two unions later announced the strike from the midnight of November 3 after which, MSRTC once again approached the Bombay High Court.

The High Court Wednesday directed all employees of the Maharashtra State Road Transport Corporation (MSRTC) to refrain from proceeding with the proposed strike or stoppage of work from the midnight of November 3 until further orders.

The court said that the move would cause “hardships” to the people who have planned to travel using the state transport’s buses during Diwali. However, from the intervening night of Sunday and Monday, the staffers once again went on strike. The HC asked the state to constitute a high-level committee to decide on the demand to treat MSRTC staffers as state government employees.

She

Karishma Shivaji Jadhav

B.A. - III English (Special)

She comes in the evening,
The sun showers his rays,
She is to me like a Swastik,
Drawn in front of the door.

She whispers in my ears,
Unheard songs of ancient times,
Replicating in my heart,
Something I never knew what.

The beloved hugs me tight,
But I don't feel the touch,
The Muse from distant place
Fills up my thirsty heart.

The Muse is not here,
Still she is there;
Shall I search for her?
Or believe her to be there.

Now there is a dawn,
Darkness changed its clothes;
I still can listen to the voice
Her eternal melody lives in my heart

The Impact of COVID-19 Pandemic on Mental Health

Informative

Raviraj Uttam Bhise, B.A. - III English (Special)

Some common changes in behavior of a person can be: Excessive annoying behavior; increased sadness, depression, or worry; difficulties with concentration and attention; changes in, or avoiding, activities that one enjoyed in the past; unexpected headaches and pain throughout their bodies; changes in eating habits. Spending time with family members including children and elderly people, involvement in different healthy exercises and sports activities, following a schedule/routine, and taking a break from traditional and social media can all help to overcome mental health issues.

Introduction : A pandemic is not just a medical phenomenon; it affects individuals and society and causes disruption, anxiety, stress, stigma, and xenophobia. The behavior of an individual as a unit of society has marked effects on the dynamics of a pandemic. Rapid human-to-human transmission of the SARS-CoV-2 resulted in the enforcement of regional lockdowns to stem the further spread of the disease. Isolation, social distancing, and closure of educational institutes, workplaces, and entertainment venues restricted people to stay in their homes to help break the chain of transmission. However, the restrictive measures undoubtedly have affected the social and mental health of individuals from across the country.

The governments must take the necessary measures to provide mental health support as prescribed by the experts. Professor Tiago Correia highlighted in his editorial that the COVID-19 outbreak can drastically affect the management of other diseases including mental health. The psychological state of an individual that contributes toward the community health varies from person-to-person

and depends on his background and professional and social standings.

Quarantine and self-isolation can most likely cause a negative impact on one's mental health. A review published in The Lancet said that the separation from loved ones, loss of freedom, boredom, and uncertainty can cause deterioration in an individual's mental health status. To overcome this, measures at the individual and societal levels are required. Under the current global situation, both children and adults are experiencing a mix of emotions. They can be placed in a situation or an environment that may be new and can be potentially damaging to their health.

Children and Teens at Risk : Children, away from their school, friends, and colleagues, staying at home can have many questions about the outbreak and they look toward their parents or caregivers to get the answer. Not all children and parents respond to stress in the same way. Kids can experience anxiety, distress, social isolation, and an abusive environment that can have short- or long-term effects on their mental health. Some common changes in children's behavior can be : Excessive crying and annoying behavior; increased sadness, depression, or worry; difficulties with concentration and attention; changes in, or avoiding, activities that they enjoyed in the past; unexpected headaches and pain throughout their bodies; changes in eating habits.

To help offset negative behaviors, requires parents to remain calm, deal with the situation wisely, and answer all of the child's questions to the best of their abilities. Parents can take some time to talk to their children about the COVID-19 outbreak and share some positive facts, figures, and information. Parents can help to reassure them that they are safe at home and encourage them to engage in some healthy activities including indoor sports and some physical and mental exercises. Parents can also develop a home schedule that can help their children to keep up with their studies. Parents should show less stress or anxiety at their home as children perceive and feel negative energy from their parents. The involvement of parents in healthy activities with their children can help to reduce stress and anxiety and bring relief to the overall situation.

Elders and Old People at Risk: Elderly people are more prone to the COVID-19 outbreak due to both clinical and social reasons such as having a weaker immune system or other underlying health conditions and distancing from their families and friends due to their busy schedules. According to

medical experts, people aged 60 or above are more likely to get the SARS-CoV-2 and can develop a serious and life-threatening condition even if they are in good health.

Physical distancing due to the COVID-19 outbreak can have drastic negative effects on the mental health of the elderly and disabled individuals. Physical isolation at home among family members can put the elderly and disabled person at serious mental health risk. It can cause anxiety, distress, and induce a traumatic situation for them. Elderly people depend on young ones for their daily needs, and self-isolation can critically damage a family system. The elderly and disabled people living in nursing homes can face extreme mental health issues. However, something as simple as a phone call during the pandemic outbreak can help to console elderly people. COVID-19 can also result in increased stress, anxiety, and depression among elderly people already dealing with mental health issues. Younger family members should take some time to talk to older members of the family and become involved in some of their daily routines if possible.

However, the current situation requires a clear understanding of the effects of the recent outbreak on the mental health of people of different age groups to prevent and avoid the COVID-19 pandemic. Understanding the effects of the COVID-19 outbreak on the mental health of various populations are as important as understanding its clinical features, transmission patterns, and management. Spending time with family members including children and elderly people, involvement in different healthy exercises and sports activities, following a schedule/ routine, and taking a break from traditional and social media can all help to overcome mental health issues. Public awareness campaigns focusing on the maintenance of mental health in the prevailing situation are urgently needed.

Abdulrazak Gurnah : Nobel for Literature 2021

Informative

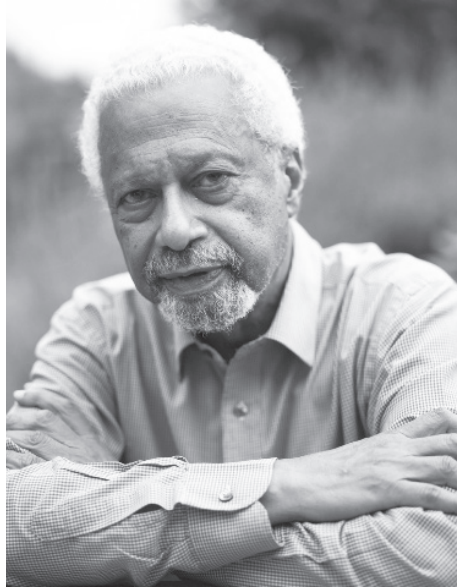
Sanjivani Ramchandra Sutar, B.A. - III English (Special)

The 2021 Nobel Prize for Literature was awarded to Tanzanian novelist Abdulrazak Gurnah "for his uncompromising and compassionate penetration of the effects of colonialism and the fate of the refugee in the gulf between cultures and continents." The author has also explored the refugee experience in novels such as "Admiring Silence" (1996) and "By the Sea" (2001), where his "focus is on identity and self-image," points out the Swedish Academy.

The 2021 Nobel Prize for Literature was awarded to Tanzanian novelist Abdulrazak Gurnah "for his uncompromising and compassionate penetration of the effects of colonialism and the fate of the refugee in the gulf between cultures and continents." The Zanzibar-born writer, who is based in the UK, is best known for his novels "Paradise" (1994), "Desertion" (2005) and "By the Sea" (2001). "Gurnah's dedication to truth and his aversion to simplification are striking," wrote Anders Olsson, chairman of the Swedish Academy, which awards the prestigious literary prize in the jury's statement. "This can make him bleak and uncompromising, at the same time as he follows the fates of individuals with great compassion and unbending commitment."

Leaving Zanzibar, which is now part of Tanzania, for Britain as a student in 1968, Abdulrazak Gurnah began writing works of fiction as a 21-year-old in exile and picked English over his first language, Swahili, for his literary works. His first novel, "Memory of Departure," was published in 1987. Among Gurnah's 10 novels, his fourth, "Paradise" (1994), marked his international breakthrough as

an author, earning him a nomination for the Booker Prize, the UK's highest honor for works of fiction. The novel builds in intertextual references to other classics of literature, from the story of Yusuf in the Quran to Joseph Conrad's "Heart of Darkness," as well as Swahili documents from the 19th century.

The author has also explored the refugee experience in novels such as "Admiring Silence" (1996) and "By the Sea" (2001), where his "focus is on identity and self-image," points out the Swedish Academy. Told in the first person, these two stories' narrator is a man from Zanzibar who has escaped to England and who lies about his African past to protect himself from racism and prejudice. In his typical literary style, Gurnah travels across time, geography, politics and personal relationships in these novels. In "Admiring Silence," the main protagonist, a teacher in a London school, finds comfort in making up for his wife and her suburban parents various romantic tales about post-colonial Africa, but he does not mention that he has completely lost contact with his own relatives in Zanzibar.

Gurnah's latest novel from 2020, "Afterlives,"

deals with racism, submission and sacrifice. Just like "Paradise," it is set at the beginning of the 20th century, briefly before the end of the German colonial rule in East Africa in 1919. The saga follows among other protagonists a young man who is forced to go to war on the Germans' side and who is sexually exploited by an officer who otherwise serves as his protector. Covering several generations, the novel also explores the Nazis' unrealized plan for the recolonization of East Africa and the long-term impact of colonialism.

Gurnah, now in his early 70s, has recently retired from his position as Professor of English and Postcolonial Literatures at the University of Kent, Canterbury. Along with various articles on contemporary post-colonial writers, such as V.S. Naipaul and Salman Rushdie, he has also edited two volumes of "Essays on African Writing." Despite his renown in post-colonial academic and literary circles, the author was not among the immediate favorites named to win the honor this year, which according to British bookmakers included Kenya's Ngugiwa Thiong'o, French writer Annie Ernaux, Japanese author Haruki Murakami, Canada's Margaret Atwood and Antiguan-American writer Jamaica Kincaid.

Last year's literature prize went to American poet Louise Glück for what the judges described as her "unmistakable poetic voice that with austere beauty makes individual existence universal." In 2019, the prize was awarded to Austrian writer Peter Handke, a controversial choice that led to protests because of his strong support of the Serbs during the Balkan wars in the 1990s. While the Nobel literature prize recognizes one individual for their outstanding literary contribution, the Nobel science prizes typically honor two or three laureates, particularly if they have conducted joint research.

Earlier in the week, the Stockholm-based Nobel Committee named the winners in the categories of medicine, physics and chemistry. The prizes for outstanding work in the fields of economics and peace are yet to be announced. The prize comes with a gold medal and 10 million Swedish kronor (over \$1.14 million; €980,000). The awards are traditionally presented on December 10, the anniversary of Swedish inventor Alfred Nobel's

death. The official ceremony has been scaled down due to the corona virus pandemic for the second year in a row. Gurnah was given his award in the UK, where he lives.

Life

Megha Devendra Jadhav
B.A. - III English (Special)

Life gives success
To those who don't afraid to fail.
Life proffers richness,
To those who work hard.

Life asks questions,
To those who don't have answers.
Life makes sense
To those who do not just condemn.

Life confers glory,
To those who respect others.
Life awards fame,
To those who are admirable.

Life offers prosperity,
To those who spread love.
Life grants fortune,
To those who have devotion.

Science Section

"Dream, dream, dream.
Dreams transform into thoughts and
thoughts result in action."

- Dr. A.P.J. Abdul Kalam

Section Editor
Prof. Sumit Lad

James Webb Space Telescope

Amruta Bhaskar Ingwale, B.Sc.- III

Informative

James Webb Space Telescope is designed to look deeper into space to see the earliest stars and galaxies that formed in the universe and to look deep into nearby dust clouds to study the formation of stars and planets.

Introduction

James Webb Space Telescope (JWST) is a space telescope developed by NASA with contributions from the European Space Agency (ESA), and the Canadian Space Agency (CSA). The telescope is named after James E. Webb. Who was the administrator of NASA from 1961 to 1968 and played an integral role in the Apollo program.

James Webb Space Telescope is designed to look deeper into space to see the earliest stars and galaxies that formed in the universe and to look deep into nearby dust clouds to study the formation of stars and planets.

Hubble Telescope -

The Hubble Space Telescope is a space telescope that was launched into low Earth orbit in 1990 and remains in operation. It was not the first space telescope, but it is one of the largest and most versatile, renewed both as a vital research tool and as a public relations boon for astronomy. The Hubble Telescope is named after astronomer Edwin Hubble.

James Webb Space Telescope -

The James Webb Space Telescope has a mass about half to Hubble Space Telescope's, but a 6.5 m (21 ft.) diameter gold-coated beryllium primary made of 18 hexagonal mirrors, giving it a total size over six times as large as Hubble's 2.4 m (7ft 10 in). JWST also named as Next Generation Space Telescope. Sun-

Earth L2 orbit is the reference system of JWST. The JWST launched on 25 December 2021, 12.20 UTC.

The James Webb Space Telescope is designed to study the universe in the infrared wavelengths and therefore has to be extremely cold for its sensitive detectors to work as designed. By reflecting both incoming solar radiation and heat from planet Earth, the sunshield keeps Webb perfectly cold.

Comparison of James Webb Space Telescope & Hubble telescope

Webb often gets called the replacement for Hubble, but we prefer to call it a successor. After all, Webb is the scientific successor to Hubble; its science goals were motivated by results from Hubble. Hubble's science pushed us to look to

longer wavelengths to “go beyond” what Hubble has already done. Webb has a much bigger mirror than Hubble. This larger light collecting area means that Webb can peer further back into time than Hubble is capable of doing. Hubble is in a very close orbit around the earth, while Webb will be 1.5 million kilometers (km) away at the second Lagrange (L2) point.

The Webb telescope’s primary mirror is 6.5 , meters, giving Webb about seven times as much light- gathering capability and thus the ability to see further into the past.

James Webb Space Telescope’s uses in future-

Expected to launch in 2027, the telescope will survey millions of galaxies, building a map of our cosmological neighborhood. Astronomers hope to use the distribution of galaxies to tease out the evolution of dark energy.

Optics used in Webb telescope -

JWST’s optical design is a three-mirror anastigmatic, which makes use of curved secondary and tertiary mirrors to deliver images that are free from optical aberrations over a wide field. The secondary mirror is 0.74 m (2ft 5 in) diameter.

Mission of James Webb Space Telescope

The James Webb Space Telescope will find the first galaxies that formed in the early universe and peer through dusty clouds to see stars forming planetary system.

History of the Webb Telescope

The Webb Telescope was jointly developed by NASA, the European Space Agency and the Canadian Space Agency.

Development first began in 1996, when it was known as the Next Generation Space Telescope, before it was renamed in September 2002 after James Webb, who was the head of NASA in the 1960s and helped launch the Apollo programme the eventually went the moon.

The project suffered from numerous setbacks and delays, including a redesign into 2005 and ended up costing \$ to billion.

Construction was completed in 2016 and the Webb Telescope underwent extensive testing before it was approved for launch

James Edwin Webb -

James Edwin Webb (October 7, 1906- March 27, 1992) was an American Government official who served as undersecretary of state from 1949-1952. He was also the second appointed administrator of NASA from February 14, 1961 to October, 7, 1968. Webb oversaw NASA from the beginning of the Kennedy administration through the end of the Johnson administration, thus overseeing each of the critical first crewed missions throughout the Mercury and Gemini programs until days before the launch of the first Apollo mission. He also dealt with the Apollo 1.

In 2002, the next Generation Space Telescope (NGST) was renamed the James Webb Space Telescope as a Tribute to Webb.

Working of telescope -

How does it work? The Webb Telescope is an infrared telescope, meaning it uses infrared radiation to detect objects in space. It is able to observe celestial bodies, such as stars, nebulae and planets that are too cool or too faint to be observed in the visible light- what is visible to human eye.

Goals

But an infrared telescope will be able to detect this light, which has been travelling towards Earth for more than 13 million years, essentially allowing the Webb Big Bang to look back in time.

This leads to the second part of mission: comparing the galaxies from the past to those of today.

Working -

Infrared radiation is also able to pass through gas and dust, which appear opaque to the human eye, according to NASA.

This is differential from the Hubble telescope, which sees visible light, ultraviolet radiation and near- infrared radiation.

Goals of the Webb Telescope -

There are four goals of the Webb Telescope. Firstly, scientists want to study the first stars and galaxies formed right after the Big Bang.

Normally, humans wouldn’t be able to see this because, as light travels through the universe, it gets stretched and becomes infrared, which is invisible

to the necked eye.

Thirdly, because infrared radiation can pass through astronomical dust, which can't be viewed on a visible-light telescope - such as Hubble. The Webb Telescope will be able to study how stars and planetary systems, such as our solar system, formed, NASA explained.

Lastly, the telescope will study planets outside of our solar system to see if there are any signs of life or if they have atmospheres capable of sustaining life.

Comparison between James Webb Space Telescope & Hubble space telescope

1. Wavelength -

JWST - The James Webb Space Telescope would be observing infrared radiations most primarily covering between 0.6 to 28 microns

HST - Hubble's work involved watching the ultraviolet end the visible spectrum of light. It observes the range of 0.8 to 2.5 microns.

2. Orbits -

JWST - Webb Telescope would not be orbiting the earth. It would be orbiting the Sun from 1.5 million kilometers away from the earth

HST - Hubble orbits the Earth at an altitude of 575 kilometers from it.

3. Vision -

JWST - NASA says that Webb would be able to see the newborn galaxies as well. Webb's near and mid-infrared instruments would be helpful in studying the first formed galaxies and exoplanets.

HST - As per NASA, Hubble can see the smallest and the newest of all galaxies

4. Size -

JWST - James Webb telescope has a primary diameter of 6.5 meters. Webb carries a large shield that measure about 22 meters and 12 meters that is almost the size of a tennis court.

HST - Hubble's mirror is smaller than 2.4 meters in diameter.

- James Webb Space Telescope is 100 times more powerful than the Hubble space telescope.
- Hubble has started as far back as 13.4 billion years while JWST will reveal how the original stars looked 13.7 billion years ago.

Launch

JWST - Launch Date-25 Dec., 2021

HST - Launch Date- 24 April, 1990

Herbal Plants/आयुर्वेदिक वनस्पती

Priyanka Dinesh Thorat, B.Sc.- II

Informative

Ritha is a large deciduous tree that grows in the lower foothills & midhills of the Himalayas of altitudes of upto 1200 meters. It is also native to western coastal Karnataka Maharashtra & Goa in India. It is to learnt to reasonably poor soil. One tree can produce 30 to 35 Kilograms of fruit per year.

Ritha – रिठा

Kingdom- Plantae
Order- Sapindales
Family- Sapindaceae
Genus- Sapindus
Species- S. Mukorossi
Binomial Name- Sapindus Mukarossi

Uses -

1. The value of the tree mostly comes from its fruit, which can be used for many pharmacological & cleaning purpose
2. Used as a cleanser for hair, skin and clothing.
3. These saponins are also useful as insecticides
4. Ritha fruit can be used in an enhanced oil recovery technique
5. Extract from the soap-nut can be used as an organic surfactant to increase the mobility of oil from the fields.

Sapindus mukorossi, commonly known as Indian soapberry, washnut.

Ritha is a large deciduous tree that grows in the lower foothills & midhills of the Himalayas of altitudes of upto 1200 meters. It is also native to western coastal Karnataka Maharashtra & Goa in India. It is to learnt to reasonably poor soil. One tree can produce 30 to 35 Kilograms of fruit per year.

Sarpagandha- सर्पगंधा

Indian Snakeroot

Kingdom- Plantae
Order- Gentianales
Family- Apocynaceae
Genus- Sapindus
Species- R. Serpentina
Binomial Name- Rauvolfia Serpentina

It is native to the Indian sulcontinent and Fast Asia. Rauvolfia is a perennials under shrub widely distributed in India in the sub Himalayan regions up to 1000 meters.

Uses -

1. It is the source of the phytochemical reserpine, which has been used in the treatment of systolic hyper- tension
2. It contains dozerns of allcaloids
3. It is useful for mental depression or peptieulcer
4. Improving heart rhythm
5. Improving blood sugar levels
6. The leaves of this plant are used in herbal pastes for the treatment of snake bites & wounds.

Ankol- अंकोल

Kingdom- Plantae
Order- Carnales
Family- Cornaceae
Genus- Alangium
Species- Alangium salviifolium
Binomial Name- Alongium platani folium

Alangium is a small genus of flowering plants. It is mostly found in dry regions in plains & low hills & also found on roadsides.

Uses

1. Ankol is used for diabetes, epilepsy. Pain disorders & inflammatory diseases
2. Antivenom (can be an antidote to some poisons)
3. Laxative (helps in bowel movement)
4. Expectorant (helps remove excess mucus)

False Black- वावडिंग

Kingdom- Plantae

Order- Ericales

Family- Primulaceae

Genus- Embelia

Species- E- ribes

Binomial Name- Embelia
ribes

Embelia ribes, commonly known as false black pepper. It is widely distributed throughout India. In Ayurveda & Siddha it is considered widely beneficial in variety of diseases in particular embelin isolated from dried berries of Embelia ribes has a wide spectrum of biological activities

Uses -

1. Useful herb to manage worm infestation that includes thread worms, round worm & type of

worms due to its kringnoa property

2. It controls vomiting, nausea, indigestion & flatulence due to its not potency.
3. It also helps manage constipation due to its Rechana property.

Custard Apple- सिताफळ

Kingdom- Plantae

Order- Magnaliales

Family- Annonaceae

Genus- Annona

Species- A squamasa

Binomial Name- Annona squamosa

Annona Squamosa is a small well branched tree or shrub. It is edible fruits called sugar apples & sweet sops.

It tolerates a tropical lowland climate

Uses-

1. In traditional Indian, Thai & American medicine
2. The leaves are used in a decoction to treat dysentery & urinary tract infection
3. In traditional Indian medicine. They are also crushed & applied to wounds
4. It is made into a variety of deserts & referred to as 'ashta'

Importance of Zinc Oxide (Zno)

Kanchan Kantaram Kumkar, B.Sc. III

Research

Zinc oxide is an inorganic compound with the formula ZnO. ZnO is a white powder that is insoluble in water. It is used as an additive in numerous materials and products including cosmetics, food supplements, rubbers, plastics, ceramics, glass, cement, lubricants, paints, ornaments, adhesives, sealants, pigments, foods, batteries, ferrites, fire retardants, and first-aid tapes. Although it occurs naturally as the mineral zincite, most zinc oxide is produced synthetically.

Recently, Zinc Oxide (Zno) has attracted much attention within the scientific community as a future material. This is however, somewhat of a misnomer, as ZnO has been widely studied since 1935, with much of our current industry and day-to-day lives critically reliant upon this compound. The renewed interest in this material has arisen out of the development of growth technologies for the fabrication of high quality single crystals and epitaxial layers, allowing for the realization of ZnO based electronic and optoelectronic devices.

With a wide bandgap of 3.4 eV and a large exciton binding energy of 60 meV at room temperature, ZnO, like GaN, will be important for blue and ultra-violet optical devices. ZnO has several advantages over GaN in this application range however, the most important being its larger exciton binding energy and the ability to grow single crystal substrates. Other favorable aspects of ZnO include its broad chemistry leading to many opportunities for wet chemical etching, low power threshold for optical pumping, radiation hardness and biocompatibility. Together, these properties of ZnO make it an ideal candidate for a variety of devices ranging from sensors through to ultra-violet laser diodes and nano technology-based devices such as displays. As fervent research into ZnO continues, difficulties such as the fabrication of p-type ZnO that have so far stalled the development of devices are being overcome. We are thus moving ever closer to the future in which ZnO will be a viable and integral part of many functional and exotic devices.

Zinc oxide :

Zinc oxide is an inorganic compound with the formula ZnO. ZnO is a white powder that is insoluble in water. It is used as an additive in numerous materials and products including cosmetics, food supplements, rubbers, plastics, ceramics, glass, cement, lubricants, paints, ornaments, adhesives, sealants, pigments, foods, batteries, ferrites, fire retardants, and first-aid tapes. Although it occurs naturally as the mineral zincite, most Zinc Oxide is produced synthetically.

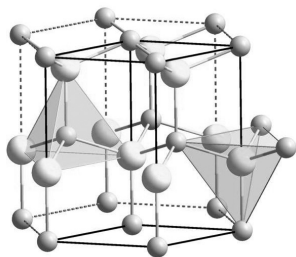
Other names

Zinc white, calamine, philosopher's wool, Chinese white, flowers of zinc

An overview of the basic properties of ZnO, including the crystal structure, energy band structure is presented, as well as an Zinc Oxide Bulk, Thin Films and Nanostructures introduction to the mechanical properties, basic electronic and optical properties and potential applications of ZnO.

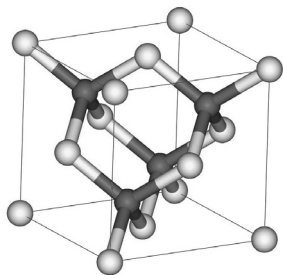
Chemical formula - ZnO
 Molar mass - 81.406 g/mol
 Appearance - White solid
 Odor - Odorless
 Density - 5.606 g/cm³
 Melting point - 1,974°C (3,585°F; 2,247K)
 (decomposes)
 Boiling point - 1,974°C (3,585°F; 2,247K)
 (decomposes)
 Solubility in water - 0.0004% (17.8°C)
 Band gap - 3.3 eV (direct)
 Magnetic susceptibility (x) - $-27.2 \cdot 10^{-6} \text{cm}^3/\text{mol}$
 Refractive index (n_D) - $n_1=2.013, n_2=2.029$

Crystal Structure :

Zinc Oxide crystallizes in two main forms, hexagonal wurtzite and cubic zinc blende. The wurtzite structure is most stable at ambient conditions and thus most common. The zinc blende form can

be stabilized by growing ZnO on substrates with cubic lattice structure. In both cases, the zinc and oxide centers are tetrahedral, the most characteristic geometry for Zn(II). ZnO converts to the rocksalt motif at relatively high pressures about 10 GPa.

Zinc Oxide has the wurtzite hexagonal crystal structure. Commercial zinc oxides show this crystal structure under electron microscopic examination. The precise shape of the crystal depends on the method of

formation. In regular zinc oxide these vary between acicular needles and plate shaped crystals. Zinc oxide can be induced to form a very large variety of crystalline shapes using specialized deposition methods, this is a very active area of research.

Mechanical properties :

ZnO is a relatively soft material with

approximate hardness of 4.5 on the Mohs scale. Its elastic constants are smaller than those of relevant III-V semiconductors, such as GaN. The high heat capacity and heat conductivity, low thermal expansion and high melting temperature of ZnO are beneficial for ceramics. ZnO is most stable phase being wurtzite, ZnO exhibits a very long lived optical phonon E₂(low) with a lifetime as high as 133 ps at 10 K. Among the tetrahedrally bonded semiconductors, it has been stated that ZnO has the highest piezoelectric tensor, or at least one comparable to that of GaN and AlN. This property makes it a technologically important material for many piezoelectrical applications, which require a large electromechanical coupling.

Electrical Conductivity :

In its normal form, Zinc Oxide is an n type semiconductor, i.e. conductivity by electrons. This conductivity is thought to be due to a stoichiometric excess of zinc ions which occupy interstitial locations in the crystal lattice. By doping with other elements to replace either the zinc or the oxygen, the conductivity can be varied over a very wide range. Even with controlled doping it has proven to be very difficult to reproducibly make p type zinc oxide. For many semiconductor devices it is necessary to make pn junctions, it is only recently that p type zinc oxide has been made successfully.

Optical properties :

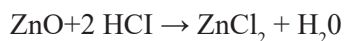
Zinc Oxide is transparent to visible light but strongly absorbs ultra violet light below 3655 Å. The absorption is stronger than other white pigments. In the visible region wavelengths, regular zinc oxide appears white, however, rutile and anatase titanium dioxide have a higher refractive index and hence has a superior opacity.

The band gap energy (between valence and conducting bands) is 3.2 eV, this corresponds to the energy of 3655 Å photons. Under ultra violet light zinc oxide is photoconductive. This was the basis of the historical Electro fax photocopying system.

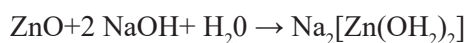
The combination of optical and semiconductor properties make doped zinc oxide a candidate for new generations of devices. Solar cells require a transparent conductive coating, indium tin oxide and doped zinc oxide are the best materials.

Chemical properties :

Zinc oxide is an amphoteric oxide. It is nearly insoluble in water, but it will dissolve in most acids, such as hydrochloric acid:

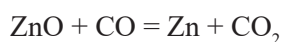
Solid zinc oxide will also dissolve in alkalis to give soluble zincates:

ZnO reacts slowly with fatty acids in oils to produce the corresponding carboxylates, such as oleate or stearate. ZnO forms cement-like products when mixed with a strong aqueous solution of zinc chloride and these are best described as zinc hydroxy chlorides. This cement was used in dentistry.

Zinc oxide is amphoteric, that is it reacts with both acids and alkalis. With acid it reacts to form familiar compound such as zinc sulfate. With alkali it forms Zincates.

The following reaction is extremely important in zinc pyrometallurgy

The equilibrium is at around 1000C, at lower temperatures the zinc oxide plus carbon monoxide side is favored. In the early days of zinc blast furnace development, the surprising step of allowing limited air ingress to the zinc vapor was successful because the exothermic zinc/oxygen reaction pushed the equilibrium to the right.

Commercial zinc oxide shows a measurable but low level of water solubility, 0.005 g/litre.

Zinc oxide exposed to air absorbs both water vapor and carbon dioxide. This results in the formation of basic zinc carbonate.

Zinc oxide also undergoes solid state reactions at moderately elevated temperatures. Under electron microscopic examination, commercial zinc oxide frequently shows groups of particles that are conjoined, rather than loosely agglomerated. Zinc oxide calcines with other oxides such as silica and magnesia.

Applications Of ZnO :

- ZnO-based nanostructures including nanowire

arrays hold a host of opportunities for flat screen displays, field emission sources, gas, chemical and biological sensors, and as UV light emitters and switches.

- Epitaxial layers and single crystals will be important for the development of optoelectronic (blue and ultraviolet light emitters and detectors) piezoelectric and spintronic devices, and together with Gan may form the light source of the 21st century. Epitaxial ZnO also holds much promise as a semi-conducting transparent thin film, which again will be important for solar cells, gas sensors, displays and wavelength selective applications. Existing technologies are also being revolutionized with ZnO nanoparticles, which have led to the development of improved sunscreens, paints and coatings to name just a few.
- Thus ZnO whilst already possessing a wide application base, has enormous opportunities for society and industry alike due to its unique properties which are now being explored and applied. The future in which ZnO devices become part of our everyday lives is already approaching reality.
- Useful as antibacterial and antifungal agents when incorporated into materials, such as surface coatings (paints), textiles, and plastics.
- The bacteriostatic and fungistatic behavior of Zinc Oxide is utilized in personal care products.
- The enhanced surface area of nanoparticles allows for increased interaction with bacteria. Smaller amount of Zinc Oxide for the same or improved biostatic behavior.
- Zinc oxide is non-toxic, and compatible with skin, making it a suitable additive for textiles and surfaces that come in contact with humans.
- Zinc Oxide is UV attenuation properties also make it an effective additive to packaging plastics to prevent UV damage.
- Zinc Oxide is also used as a catalyst for methanol synthesis. The increase in surface area of nanoscale Zinc Oxide compared to larger powders has the potential to improve the efficiency of these processes.

कला विभाग

* “Art is a lie that makes us realize the truth” *

* “Every child is an artist. The problem is to remain an artist once they grow up” *

* “Good taste is the enemy of creativity” *

- Pablo Picasso

विभागीय संपादक

प्रा. अनिल शिवाजी पाटील – ग्रंथपाल

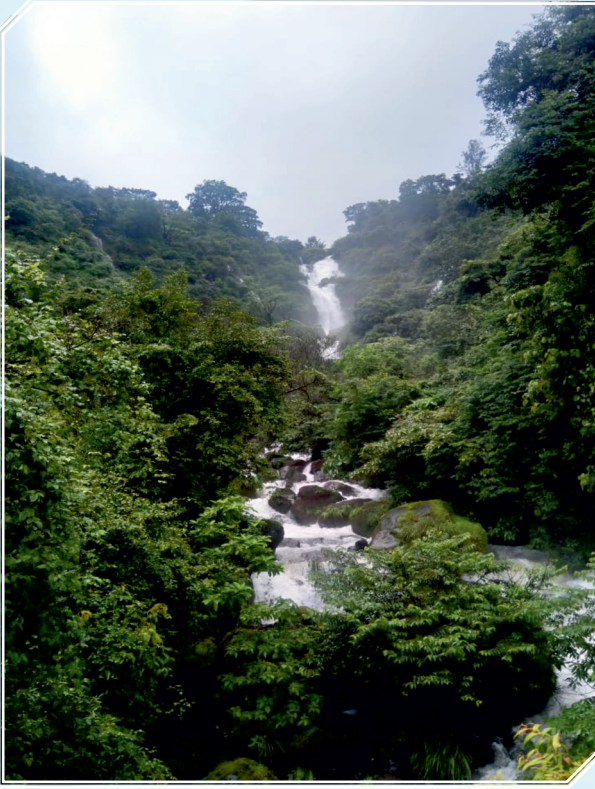
अनुक्रमणिका

१	दुर्मिळ फोटोग्राफी
२	रंगीत पेंटींग्ज
३	पेन्सील स्केचेस
४	व्यंगचित्रे

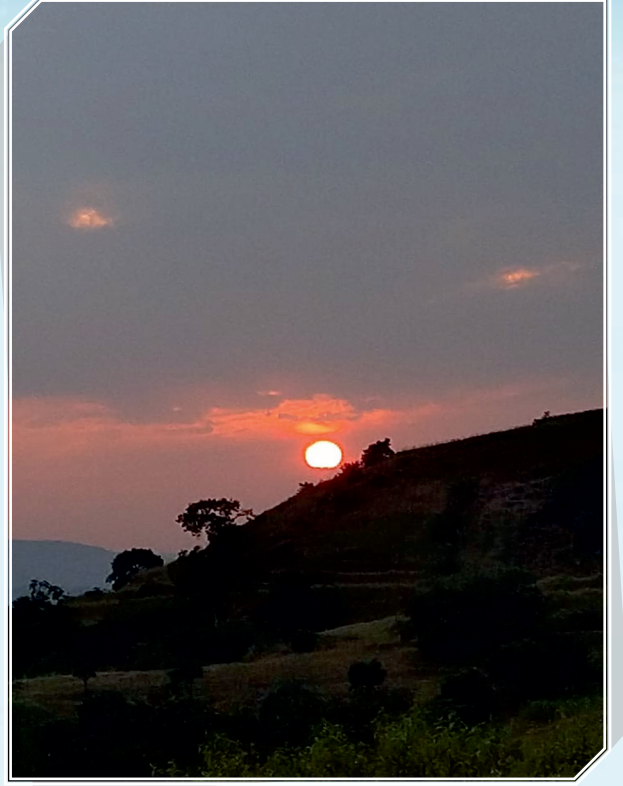

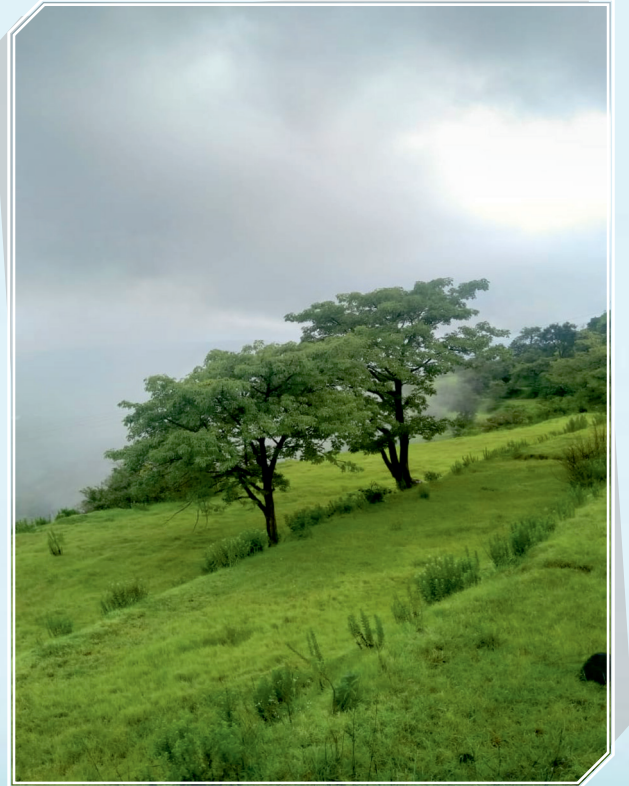
दुर्मिळ फोटोग्राफी

कदम प्राजक्ता संजय, बी.एस्सी. १

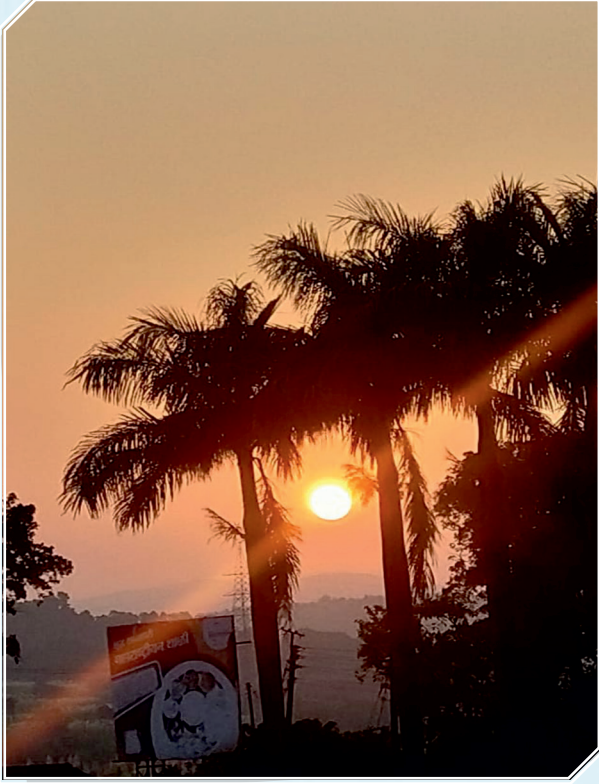

देवकांत प्रज्ञा सुर्यकांत, बी.ए. २

शिंदे ऐश्वर्या नरेंद्र, बी.ए. १

दुर्मिळ फोटोग्राफी

कदम रविना सुरेश, बी.एस्सी. २

पवार प्रतिभा शंकर, बी.ए. २

चौधरी अशोक शंकर, एम. ए. १

रंगीत पेंटिंग्ज्

शिंदे मेघा गणेश, बी.ए. २

जगताप स्मिता लक्ष्मण, बी.ए. २

शिंदे तुषार नरेंद्र, बी.ए. १

रंगीत पेंटिंग्ज्

सावर्डेकर मिस्बा समीर, बी.कॉम. १

साळुंखे महेश सावळाराम, बी.कॉम. २

कुंभार रजत जयवंत, बी.कॉम. २

शिंदे मेघा गणेश, बी.ए. २

पेंसिल स्केच...

पवार वेदिका विजय, बी.एस्सी. २

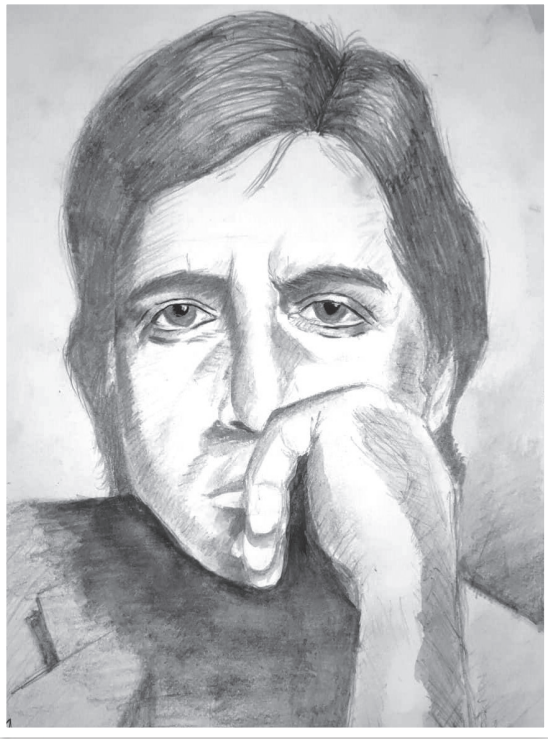

देवकांत प्रज्ञा सुर्यकांत, बी.ए. २

पेन्सिल स्केच...

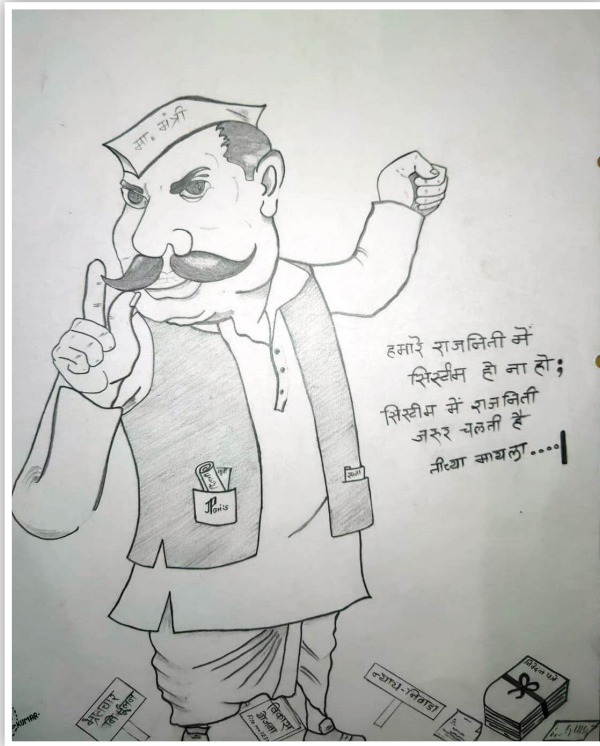
कोचरे पूनम विजय, बी.कॉम. १

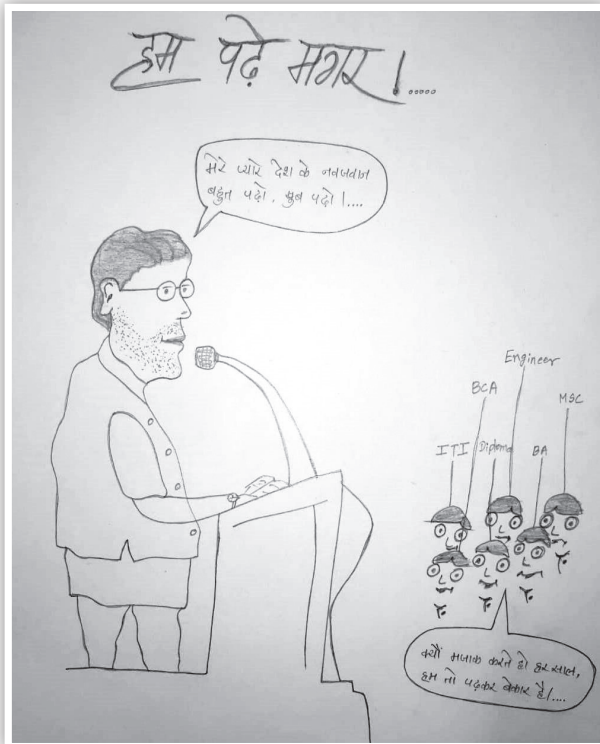
मगर प्रणव जगन्नाथ, बी.एस्सी. २

देवकांत प्रेमकुमार सूर्यकांत, १२ वी

←
सोनवले मंगेश श्रावणा,
बी. ए. १

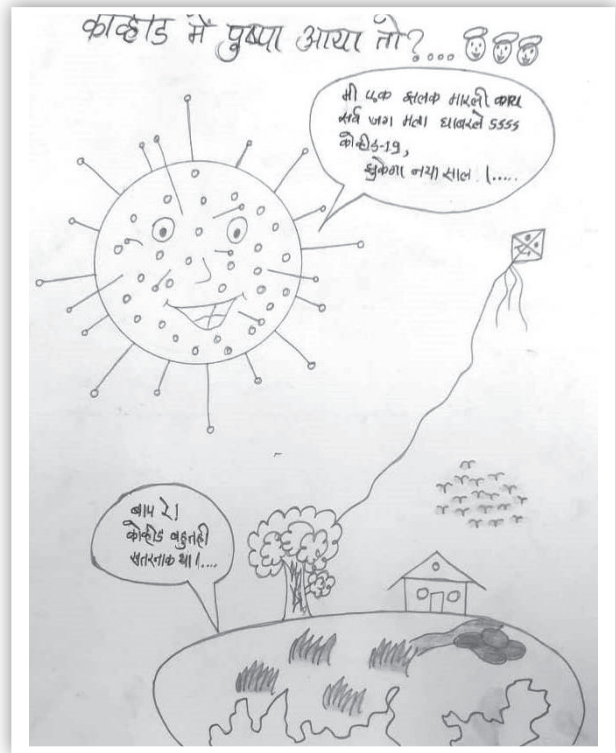
→
शिके तनिष्का सुभाष
बी. कॉम. १

←
सोनवले मंगेश श्रावणा,
बी. ए. १

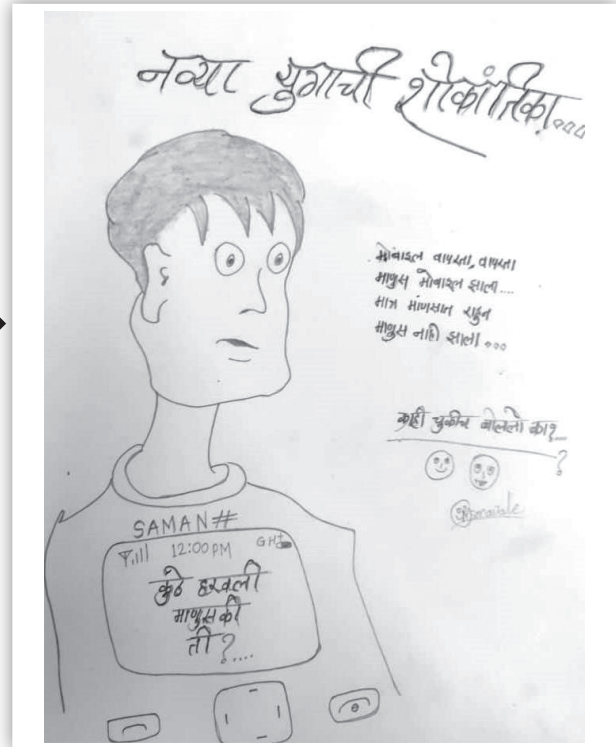
मोलावडे प्रगती महिपती,
बी. एस्सी. २

झोरे प्रियांका धोंडिबा
बी. ए. २

सोनवले मंगेश श्रावणा,
बी. ए. २

कनिष्ठ विभाग

बहु असोत सुंदर संपन्न की महा
प्रिय आमुचा एक महाराष्ट्र देश हा॥धृ॥
गगनभेदि गिरिविण अणु नच जिथे उणें
आकांक्षापुढती जिथे गगन ठेंगणे
अटकेवरि जेथील तुरंगि जल पिणें
तेथ अडे काय जलाशय न दाविणे ?
पौरुषासि अटक गमे जेथ दुःसहा॥१॥

श्री. कृ. कोल्हटकर

१८७१ ते १९३८

विभागीय संपादक

प्रा. सुहास कांबळे - मराठी

प्रा. कु. अर्चना साळुंखे - हिंदी

प्रा. सौ. पूर्णिमा मोरे - इंग्रजी

अनुक्रमणिका

गद्य

१	ध्याल तंबाखूची साथ तर आयुष्य होईल बरबाद	रोहन सुरेश मोहिते	११ वी वाणिज्य	वैचारिक	११७
२	जात	तुकाराम दशरथ शिंदे	११ वी वाणिज्य	माहितीपर	११९
३	एक संघर्ष माणसाचा.... विषाणूशी	श्रेयस दिलीप गुरव	११ वी विज्ञान	माहितीपर	१२०
४	आदर्श बदला	प्रथमेश प्रकाश भुई	१२ वी कला	एकांकी रूपांतर	१२२
५	शेर - ओ - शायरी	तुलसी राजेंद्र पवार	१२ वी कला	--	१२४
६	जीवन एक संघर्ष	अर्पिता अनिल घाडगे	११ वी कला	वैचारिक लेख	१२५
७	Rules are Mint for Breaking?	Siddhi Uttam Shinde,	XI Commerce	---	127
८	Is Suicide a Solution to any Problem?	Prachi Ananda Tole	XI A Commerce	---	128
९	Cook with Karuna!! The World of the Kitchen	Karuna Chavan	XI Commerce 'B'	---	129
१०	Importance of Trees....	Bhoomi Vinod Patel	XI 'A'	---	130
११	Lata Mangeshkar - The Nightingale of India A Voice for every emotion	Nikita Manohar Pawar	XI Commerce 'B'	----	131
१२	Human Versus Nature : The Multiple Struggle	Komal Shankar Surve	XI Commerce	----	132

पद्य

१	आयुष्य	तुकाराम दशरथ शिंदे	११ वी वाणिज्य	११८
२	निसर्ग	शितल सदाशिव शिर्के	११ वी कला	११८
३	कभी ऐसा सोचा था ?	अर्पिता अनिल घाडगे	११ वी कला	१२६
४	मैं चाहती हूँ	आकांक्षा आनंदा कोळेकर	१२ वी विज्ञान	१२६

घ्याल तंबाखूची साथ तर आयुष्य होईल बरबाद

रोहन सुरेश मोहिते, ११ वी वाणिज्य

वैचारिक

तंबाखू ही एक नगदी वनस्पती आहे. तंबाखूच्या वापराने कर्करोग होतो. निकोटीन वेगाने रक्तप्रवाहात मिसळू शकते. निकोटीन त्वचेतून वर शरीरात चटकन शिरतेच, परंतु धूम्रपानातील धूर किंवा तपकिर याद्वारे ते श्वसनमार्गात सोडले की लगेच रक्तात मिसळते. रक्तप्रवाहात शिरकाव झाल्यापासून दहा ते वीस सेकंदात ते संपूर्ण शरीरभर पसरते आणि महत्त्वाचे म्हणजे मेंदूपर्यंत पोहोचून नशा चढल्याचा अनुभव देते.

तंबाखू भारतात उगवणारी एक वनस्पती आहे. तिची पाने वाळवून, पूड करून त्याला चुना मळतात. त्याचा वापर लोक खाण्यासाठी करतात. त्याच चुन्यापासून गुटखा बनवतात. वाळलेल्या अखंड पानापासून विडी बनवतात. तंबाखू हा पदार्थ नशादायक आहे. विडी, सिगारेट, गुटखा, तपकीर, हिरड्यांना लावण्याची मशेरी, चुन्याबरोबर मिसळून पानात घालून आणि अशा नाना स्वरूपात हा पदार्थ वापरला जातो.

मादक पदार्थाची नशा;

अनमोल जीवनाची दुर्दशा.

तंबाखू ही एक नगदी वनस्पती आहे. तंबाखूच्या वापराने कर्करोग होतो. निकोटीन वेगाने रक्तप्रवाहात मिसळू शकते. निकोटीन त्वचेतून वर शरीरात चटकन शिरतेच, परंतु धूम्रपानातील धूर किंवा तपकिर याद्वारे ते श्वसनमार्गात सोडले की लगेच रक्तात मिसळते. रक्तप्रवाहात शिरकाव झाल्यापासून दहा ते वीस सेकंदात ते संपूर्ण शरीरभर पसरते आणि महत्त्वाचे म्हणजे मेंदूपर्यंत पोहोचून नशा चढल्याचा

अनुभव देते. निकोटीन रक्तप्रवाहात मिसळले की आपल्या मनात शारीरिक आणि मानसिक स्वास्थ्याची तात्पुरती व फसवी भावना निर्माण होते. निकोटीनचा हा परिणाम काही काळाने शुद्ध रक्त पुरवठ्याने कमी होतो. निकोटीन व्यसनी व्यक्तींना अल्झायमर्स, स्किझोफ्रेनिया हे मेंदूशी संबंधित रोग होण्याची शक्यता जास्त असते.

कोणत्याही स्वरूपातील तंबाखू सेवनाने शरीरावर अनेक दुष्परिणाम होतात. फुफ्फुसाचा कॅन्सर सिगारेटमुळे होतो. घघळायच्या तंबाखूमुळे तोंडाचा कॅन्सर होतो. दरवर्षी ३१ मे हा दिवस 'जागतिक बिन तंबाखू दिवस' म्हणून साजरा करतात. (वर्ल्ड नो टोबॅको डे) तंबाखूमुळे रक्ताचे स्वरूप बदल व तसेच त्याच्यातील रक्तपेशींचे स्वरूपही बदलते.

दारू, बिडी-सिगार,

अफू, गांजा,

त्यांचा राजा गर्द! लतं लागता, कित्येक संसार,

त्याने केले बरबाद.

शासनाने तंबाखूच्या विरोधात अनेक कायदे केले असून त्याची अंमलबजावणी मात्र तंतोतंत होताना दिसत नाही. त्यामुळे नियमांचे उल्लंघन होत आहे. कोवळी मने संस्कारक्षम असतात. मोठ्यांचे अवलोकन करून त्यांचे चांगले वाईट गुण विद्यार्थी अंगीकारतात. तेव्हा शिक्षकांनी तंबाखूच्या उच्चाटना संदर्भापुढे येणे गरजेचे आहे व ही चळवळ शाळा तसेच महाविद्यालयातून चालवणे आवश्यक आहे. असे मत शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय, रुग्णालयातील (मेडिकल) कर्करोग विभाग प्रमुख डॉक्टर एम. के. कांबळे यांनी 'लोकसत्ताशी' बोलताना व्यक्त केले.

‘तंबाखूची पुडी, जणू विषाची फडी’

तंबाखूच्या सेवनामुळे तोंडाचा, घशाचा, फुफ्फुसाचा, पोटाचा, किडनीचा किंवा मूत्राशय इ. कॅन्सर (कर्करोग) होऊ शकतात. सहाय्यक तथ्य भारतात तंबाखूच्या सेवनामुळे तोंडाचा कॅन्सर असलेल्या रुग्णांची संख्या सर्वात मोठी आहे. भारतात ६४% स्त्रियांना आणि ४४.९% पुरुषांना तंबाखूमुळे कर्करोग झाल्याचे आढळून आले आहे. ९०% पेक्षा जास्त फुफ्फुसाचा कॅन्सर आणि इतर कॅन्सर होण्याचे कारण धूम्रपान आहे. भारतात ८२% फुफ्फुसाच्या दीर्घकालीन रोगांचे कारण धूम्रपान आहे. भारतात तर हे प्रमाण अधिक आहे. कधी-कधी धूम्रपान करणाऱ्यामध्ये देखील टि.बी. तीन पट अधिक आढळतो. तंबाखू व तंबाखूजन्य पदार्थांच्या सेवनाने दरवर्षी जगात ५५ लाख तर भारतात दहा लाख नागरिकांचा मृत्यू होतो. महाराष्ट्रात आढळणाऱ्या कर्करोग्यांपैकी ५० % रुग्ण तंबाखू सेवन करीत असल्याचे आढळून आले. जगात शंभर कोटी नागरिक तंबाखूचे सेवन व धूम्रपान करतात त्यातील २५ कोटी इतक्या भारतातील आहे. दरवर्षी एक लाख बत्तीस हजार महिलांना गर्भाशयाच्या कर्करोगाची लागण होते. त्यामुळे तंबाखू हा एक घातक पदार्थ आहे. भारतीय उपखंडात पिकणारा तंबाखू हा त्यापैकी 'निकोटीन टोबॅकम' या जातीचा असतो व त्याचे कुळ सोलेनसी म्हणूनच,

व्यसन म्हणे, जिवंत मरण,
व्यसनं सोडा, फुलेल जीवन.
नशापासून रहा दूर;
जीवन सुख मिळवा भरपूर.

आयुष्य

तुकाराम दशरथ शिंदे, ११वी वाणिज्य

संपूर्ण आयुष्य माणूस अंधाराला भीत बसतो,
अंधारा-अंधारात फरक एवढाच की...
एक निसर्गनिर्मित तर दुसरा मानवनिर्मित असतो.
असेल तुझा जीवन रस्ता काट्यांनी माखलेला
वरून असेल अंधार तुझ्या कल्पनांनी टाकलेला.
तू फक्त सज्ज हो अंधाराशी लढायला,
त्याच्यावरती मात कर येईल प्रकाश तुला भेटायला.
प्रकाशातही तू भांबावु नको, कुरुक्षेत्रातील अर्जुनासारखा
कारण प्रत्येकाच्या जीवन रथाचा सारथी नसतो
कृष्णासारखा

निसर्ग

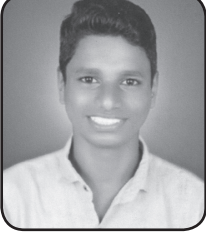
शितल सदाशिव शिर्के, ११वी कला

या निसर्गाच्या वाटेत मी जातो थाटात
या निसर्गाच्या वाटेत मी जातो थाटात॥
रानमेव्याच्या वासाने मी जातो विसरून
पक्ष्यांच्या आवाजाने हा निसर्ग निघतो फुलुन॥
निसर्गाच्या रानात हे विश्व जातो विसरून
ही पहाट मला दाखवते नव्या जगाची वाट॥
या निसर्गाच्या सान्निध्यात मला व्हावे वाटते पाखरू
उंच उंच आकाशात मला घ्यावी वाटते भरारी॥
या फुलांमध्ये मला वाटते फुलपाखरू
सत्तरंगी रंगात मला व्हावे वाटते धनु॥
या शीतल छायेत मला घ्यावे वाटते पांघरू
या निळ्या निळ्या आभाळी व्हावे वाटते चांदणी॥
या निसर्गाच्या वाटेत मी जातो थाटात
निसर्गाच्या वाटेत मी जातो थाटात॥

जात

तुकाराम दशरथ शिंदे, ११ वी वाणिज्य

माहितीपर

भारतात प्राचीन काळापासून जातीव्यवस्था सुरू झाली आहे. तत्कालीन जातीव्यवस्था ही सामाजिक, आर्थिक घटक किंवा वैचारिक घटकांवर आधारित होती. त्यानुसार जातीव्यवस्था ही चार पात्रात विभागली आहे. ही प्रणाली लोकांना त्यांच्या वर्गाच्या आधारे म्हणजेच, ब्राह्मण (शिक्षक /पुजारी), क्षत्रिय (राजा/योद्धा), वैश्य (व्यापारी) आणि शूद्र म्हणजे (कामगार) या भिन्नभिन्न चार वर्गात विभागले, की जे चार वर्ग फक्त त्या त्या लोकांनी स्वीकारलेल्या पेशावरून किंवा कामावरून निर्माण झाले होते.

तुमचा वंश, कुळ यालाच 'जात' असं म्हटलं जातं. "कीतीही झटकून टाकू लागलो तरी ती जाता जात नाही ती जात" असेही म्हणतात. भारतात जातिव्यवस्था ही फार पुरातन काळापासून अस्तित्वात आहे. वर्ण आणि जाती या संकल्पना वास्तविक त्या त्या व्यक्तीच्या कामावरून, पेशावरून रुढ झाल्या. त्यांना आता वेगळेच रूप प्राप्त झाले.

जन्मतः तुम्ही आपल्या बरोबर जे जे गुणावगुण घेऊन येता ते तुमचं 'जात'. (तुमची जात नव्हे) 'जन' या संस्कृत क्रियापदापासून जनन, जनता, जन्म, जात हे शब्द आले.

भारतात प्राचीन काळापासून जातीव्यवस्था सुरू झाली आहे. तत्कालीन जातीव्यवस्था ही सामाजिक, आर्थिक घटक किंवा वैचारिक घटकांवर आधारित होती. त्यानुसार जातीव्यवस्था ही चार पात्रात विभागली आहे. ही प्रणाली लोकांना त्यांच्या वर्गाच्या आधारे म्हणजेच, ब्राह्मण (शिक्षक /पुजारी), क्षत्रिय (राजा/योद्धा), वैश्य (व्यापारी) आणि शूद्र म्हणजे (कामगार) या भिन्नभिन्न चार वर्गात विभागले, की जे चार वर्ग फक्त त्या त्या लोकांनी स्वीकारलेल्या पेशावरून किंवा कामावरून निर्माण झाले होते. पण आज अशी स्थिती उत्पन्न झाली आहे की, 'जात' म्हणजे जन्मापासूनच. असा निराळाच अर्थ लावला जातो आहे. त्या शब्दाचे राजकारण केलं जात आहे. एवढं मात्र खरं की जातीच्या संकल्पनेन भारतीय संस्कृतीवर फार खोलवर परिणाम केला आहे. त्याचे दुष्परिणाम काही कुटुंबांनी पिढ्यान्पिढ्या भोगले आहेत. जातीवाचक आडनाव असणाऱ्या कुटुंबांना अजूनही हेटाळणी सहन करावी लागते. पूर्वी बलुतेदारांचे व्यावसायिक पिढ्यान्पिढ्या चालत असत. तीच त्यांची 'जात' झाली आणि तीच त्यांची आडनावेही रुढ झाली.

अजूनही कसं समाजाच्या लक्षात येत नाही की, 'जाती या मानवनिर्मित आहेत, निसर्गनिर्मित नाहीत. सगळे व्यवसाय समान दर्जाचे असतानादेखील त्यानुसार

रुढ झालेली आडनावे व जातीवाचक झाल्यामुळे समाजात वेगवेगळे स्तर निर्माण झाले. प्रत्येकजण आपापलेच पिढीजात व्यवसाय करू लागला आणि जातिव्यवस्थेच्या जाळ्यात गुरफटत गेला.

आजच्या विज्ञान युगात जातिवाद नाकारून प्रत्येकजण स्वतःला जमेल ते काम, धंदा करू लागला आहे. कुठे कुठे तर एकाच परिवारातील लोक वेगळे व्यवसाय किंवा वेगळ्या क्षेत्रात काम करत आहेत. याकडे जर आपण बारकाईने लक्ष दिले तर आपल्याला असे लक्षात येईल की, जातिवाद नष्ट होत आहे. पण शहरी भागात जरी एवढा जातिवाद नसला तरी, जर आपण ग्रामीण भागाचा विचार केला तर काही ठिकाणी दीनदलितांचा, बहुजनांचा, जातिव्यवस्थेच्या, जातीवादाच्या नावाखाली छळ केला जात आहे. त्यांना चांगली वागणूक दिली जात नाही. पण याच जातीयवादाचा दीनदलितांच्या परिस्थितीचा, त्यांच्या प्रश्नांचा, राजकीय पातळीवर वोट बँक म्हणून वापर केला जातो.

म्हणूनच आपण सर्वांनी जागृत होऊन या ज्या जातिव्यवस्थेमुळे जो मानवसमाज विस्कळीत झाला आहे तो मानवसमाज एकजूट होऊन जेव्हा माणूस म्हणून माणसाशी माणुसकीच्या नात्याने राहील तेव्हाच हा जातीयवाद नष्ट होईल. कारण की, आपल्या सर्वांची जात एकच "माणूस". महापुरुषांनी देखील आपल्याला हेच सांगितले. मी तुम्हाला संत गाडगेबाबांचे एक उदाहरण सांगतो. ज्यावेळेस गाडगेबाबा प्रत्येक गावोगावी जाऊन स्वच्छता करायचे, तिथे मिळेल ते ग्रहण करायचे यावर त्यांना लोक एक प्रश्न नित्याने विचारायचे "तुमची जात कुठली?" यावर ते फक्त एवढेच म्हणायचे, "माणूस."

एका विचारवंताने म्हटले

"ना हिंदू, ना शिख, ना मुसलमान बनना हैं।
इन्सान की औलाद हूँ, मुझे इंसान बनना हैं।"

एक संघर्ष माणसाचा.... विषायूशी

श्रेयस दिलीप गुरव, ११ वी विज्ञान

माहितीपर

आज आधुनिक यंत्र, वैद्यकीय सखोल ज्ञान, सुसज्ज प्रयोगशाळा आणि इंटरनेट यामुळे आपण खूप पुढारलो आहे. तरी हे ज्ञान तोकडचं आहे. नवे नवे घातक रोग आणि व्याधी दिवसेंदिवस बळावत आहेत. साथीचे रोग पसरत आहेत. स्थिती हाताबाहेर जात आहे.

माणूस हा जन्मापासून मरेपर्यंत डॉक्टर, गोळ्या, औषधे, लस आणि उपचार यांच्याशी संबंधित असतो. पावलोपावली व्याधी, रोग किंवा प्रतिकारक्षमता यांची आपण काळजी घेत असतो. यासाठी आपण कौटुंबिक वैद्य (फॅमिली डॉक्टर) किंवा उच्चशिक्षित डॉक्टर यांचा सल्ला घेतो. उत्तम आरोग्य मिळावे याचा आपण प्रामाणिक प्रयत्न करतो. जन्म आणि मृत्यू यामधील जो एक संघर्ष असतो, त्यात डॉक्टर हा आपला महत्त्वाचा घटक बनून जातो.

आज आधुनिक यंत्र, वैद्यकीय सखोल ज्ञान, सुसज्ज प्रयोगशाळा आणि इंटरनेट यामुळे आपण खूप पुढारलो आहे. तरी हे ज्ञान तोकडचं आहे. नवे नवे घातक रोग आणि व्याधी दिवसेंदिवस बळावत आहेत. साथीचे रोग पसरत आहेत. स्थिती हाताबाहेर जात आहे.

पण तुम्हाला माहित आहे का? जगातील महाभयंकर साथी कोणत्या होत्या? त्या पुढील प्रमाणे -

१) सर्का महामारी - इ.स.वी.पू. ३००० (Crisis 3000 B.C.)

या महामारीने खूपजण मृत झाले. मृतदेह घराच्या आत भरून ठेवले गेले आणि नंतर ते जाळून खाक केले. कोणत्याही वयोगटाला वाचवले गेली नाही. कारण किशोरवयीन, तरुण, पौढ आणि मध्यमवयीन व्यक्तींचे सांगाडे घराच्या आत सापडले. पुरातत्त्व साईडला आता "हॅमिन मंगहा" असे म्हणतात. ही महामारी ईशान्य चीनमध्ये घडली.

२) अथेन्सा प्लेग महामारी - इ.स.वी.पू. ४३० (Plague of Athens : 430 B.C.)

या महामारीमुळे अथेन्स मधील लोक त्रस्त झाले होते. पाच वर्षे हे टिकले. काही अंदाजानुसार मृतांचा आकडा दहा लाख लोकांपर्यंत आहे. ग्रीक इतिहासकार "थुसिडाईड्स" यांनी लिहिले आहे.

३) अँटॉनीने प्लेग - इ.स.वी. १६५-१८० (Anto9 Plague A.D. 165-180)

रोमन साम्राज्यात प्रसार करून सैनिक जेव्हा परत

आले, तेव्हा त्यांनी विजयाच्या लुटी आणि बरचं सामान-सुमान परत आणले होते. सैन्याने जो कचरा टाकला त्यामुळे प्लेग पसरला. मंचेस्टर मेट्रोपॉलिटन युनिव्हर्सिटीच्या रोमन इतिहासाचे ज्येष्ठ व्याख्याते एप्रिल पुडसे यांनी अँटॉनीने प्लेगबद्दल लिहिले आहे. रोमन साम्राज्यातील पन्नास लाखहून अधिक लोकांचा बळी घेतला असेल.

४) सायप्रियनचा प्लेग - इ.स.वी. २५० ते २७१ (Cyprian Plague A.D. 250-271)

इजिप्तमधील शेबेस शहरात जुन्या साथीच्या बळींचे अनेकांना काही अवशेष सापडले. कार्टेगे ट्युनिशिया मधील एक शहर येथील बिशप, सेंट, सायप्रियन यांच्या नावावरून ठेवले. सायप्रियनचा प्लेगच्या अंदाजानुसार एका दिवसात पाच हजार लोकांचा मृत्यू होत होता. प्लेग पिडीतांच्या समाधी स्थळांमध्ये ते दिसत होते. त्यांचे शरीर चुन्याच्या जाड थराने झाकलेले होते. पीडितांचे अवशेष जबरदस्त उष्णतेत जाळले.

५) जस्टिननचा प्लेग पिडीत - इ.स.५४१- ५४२ (Plague of Justinian A.D. 541-542)

बायबॅन्टाईन साम्राज्यात बुबीनीफ प्लेगचा नाश केला होता नंतर थोड्या कालावधीने प्लेगचा पुन्हा त्रास झाला. अंदाजानुसार जगातील दहा टक्के लोकसंख्या मरण पावली.

६) ब्लॅक डेथ - इ.स. १३४६-१३५३ (The Black Death A.D.1346 -1353)

ब्लॅक डेथने आशियातून युरोपपर्यंत प्रवास केला. काही अंदाजानुसार युरोपमधील निम्म्या लोकसंख्येचा नाश झाला होता. हे आज येर्सिनिया रोगाच्या विषाणूमुळे उद्भवू शकते आणि बहुदा ते आज विलुप्त झाले आहेत. आणि संक्रमित उंदरावर पिसू पसरले होते. पीडितांचे मृतदेह सामूहिक थडग्यात पुरण्यात आले.

७) कोकोलिझ्टली महामारी - इ.स.१५४५-१५४८ (Cocoliztli Epidemic 1545-1548)

कोकोलिइटली महामारीचा संसर्ग हा व्हायरल हेमोरेजिक फिवरचा एक प्रकार होता. ज्याने मेक्सिको आणि मध्य अमेरिकेतील १५००००० रहिवाशांचा मृत्यू झाला. आधीच दुष्काळाने दुर्बल झालेल्या लोकांमध्ये हा आजार “कोकोलिइटली” हा ‘कीटक’ आढळून आला. असे नुकत्याच झालेल्या अभ्यासात पीडितांच्या सांगाड्यांमधून डीएनएची तपासणी केली गेली ती त्यांना ए. पॅराटिकिसी नावाच्या साल्मोनेलाच्या उपप्रजातीची लागण झाली. त्यामुळे आतड्यायांसंबंधी ताप होतो ज्यामध्ये टायफॉईडचा समावेश आहे. एंटरिक फीवर मुळे तीव्र ताप, निर्जलीकरण आणि लैंगिक दृष्ट्या समस्या उद्भवू शकतात आणि आजही प्लेग आरोग्यासाठी एक मोठा धोका आहे.

८) अमेरिकन प्लेग - १६ वे शतक (American Plague 16th Century)

अमेरिकन प्लेग हा युरोपियन लोकांनी अमेरिकेत आणला. हा युरोपियन आजाराचा समूह आहे. या आजारामुळे इंडा सभ्यता नष्ट झाली. काही अंदाजानुसार पश्चिम गोलार्धात नव्वद टक्के स्थानिक लोकांचा मृत्यू झाला.

९) लंडन मधील प्लेग - (Great Plague of London 1665 -1666)

१६६६ लंडनच्या ग्रेट फायरची एक मॉडेल री-एक्टिव्हेंट शहराला विनाशकारी साथीने ग्रासल्यानंतर लगेचच त्याचा परिणाम जाणवू लागला. एप्रिल १६६५ मध्ये प्लेग सुरू झाला आणि उन्हाळ्यात तीव्र महिन्यात वेगाने पसरला. प्लेग संपेपर्यंत लंडनमधील नऊ टक्के लोकांसह म्हणजे जवळपास दहा लाख लोक मरण पावले.

१०) मार्सिलेचा प्लेग - (Great Plague of Marseille: 1720-1723)

फ्रान्समधील मार्सिल येथील सेंट जीन कॅपल आणि कॅथेड्रल दे ला मेजर व्हिएक्स बंदरातील सध्याचे दृश्य १७२० च्या दशकात तीन वर्षांच्या प्लेगच्या साथीच्या परिणामी मार्सिलीच्या ३० टक्के लोकसंख्येचा मृत्यू झाला. प्लेग झपाट्याने पसरला आणि पुढच्या तीन वर्षात मार्सिली आणि आसपासच्या भागात सुमारे एक लाख लोक मरण पावले.

११) रशियन प्लेग (इ.स.१७७०-१७७२) (Russian Plague: 1770-1772)

१७७० च्या प्लेगमुळे झालेल्या विध्वंसातून रशियासुद्धा परत आणू शकले नाही. प्लेगत्रस्त मास्कोमध्ये अलग ठेवलेल्या नागरिकांची दहशत आणि हिंसाचारात उफळून आला होता. शहरात दंगली पसरल्या आणि जमावाला प्लेग संपेपर्यंत जवळपास एक लाख लोक मरण पावले असतील.

१२) अमेरिकन पोलिओ साथ - १९१६ (American

Polio Epidemic : 1916) न्यूयॉर्क शहरात सुरू झालेल्या पोलिओच्या साथीमुळे अमेरिकेत २७ हजार रुग्ण आणि सहा हजार मृत्यू झाले. हा आजार प्रामुख्याने मुलांवर होतो आणि कधीकधी अपंग होतो. जगभरातील लसीकरणाच्या प्रयत्नांमुळे हा आजार बराच कमी झाला परंतु अद्याप तो पूर्णपणे नष्ट झाला नाही.

१३) एशियन फ्लू - १९५७-१९५८ (Asian Flu 1957-58)

एशियन फ्लूसाठी कोंबडीची तपासणी केली जात होती. एशियन फ्लूचा उद्रेक झाल्यामुळे दहा लाख लोकांचा मृत्यू झाला. एव्हीयन फ्लू विषाणूचे परिणाम होते.

१४) एड्स साथीचा रोग - १९८१

सर्व जगभर हा साथीचा रोग. जगातील काही भागांमध्ये साथीचा रोग म्हणून आजही सुरू आहे. ३ कोटी ५० लाख लोकांच्या मृत्युचा दावा केला आहे. एचआयव्ही हा एड्स कारणीभूत वायरस आहे. तो १९९० च्या दशकात पश्चिम आफ्रिकेतील मानवांमध्ये हस्तांतरीत करणाऱ्या चिपांझी विषाणूपासून उद्भवला. विषाणूने जगभर प्रवास केला. मानवी इम्युनोडेफिशियन्सी वायरस. अनेक दशकापासून या आजाराचे कोणतेही ज्ञात इलाज नव्हते. औषधोपचारांमुळे आता या आजाराच्या लोकांना नियमित उपचारासह सामान्य आयुष्य जगण्याची अनुमती मिळते. २०२० च्या दरम्यान लोक एचआयव्ही पासून बरे झाले आहेत.

१५) H-1 N-1 स्वाइन फ्लू - २००० ते २०१०

मेक्सिकोमध्ये उतरलेल्या H-1 N-1 च्या नवीन तापामुळे २००९ चा स्वाइन फ्लू सर्व देशभर बसलेला आहे. एका वर्षाने विषाणूने जगभरातील सुमारे १.४ अब्ज लोकांना संक्रमित केले आणि त्यात ५ लाख ७५ हजार चारशे लोकांचा मृत्यू झाला असे सीडीसीने म्हटले आहे. साथीचा प्रामुख्याने मुले आणि तरुण पौढांवर परिणाम झाला. हे एक असामान्य गोष्ट आहे की बहुतेक फ्लू विषाणूमुळे, हंगामी फ्लू होणाऱ्या या फ्लू विषाणूमुळे ६५ आणि त्यापेक्षा जास्त वयोगटातील लोकांच्या मृत्युचे प्रमाण सर्वाधिक आहे.

१६) कोरोना व्हायरस रोग- २०१९

डिसेंबर २०१९ मध्ये प्रांताची हूबेई प्रांताची राजधानी वुहानमध्ये या नवीन आजाराची पहिली ओळख करण्यात आली होती. जागतिक स्तरावर या आजाराचा प्रसार झाला. व त्याने जागतिक महामार्गाचे रूप घेतले. २० एप्रिल २०२२ पर्यंत ५०६,१३ लोकांना संक्रमित झाला आणि ६,२२८,६८७ लोक मरण पावले. लसिकरणामुळे हा आजार कमी झाला आहे. अजून पूर्णपणे नष्ट झालेला नाही त्यामुळे लोकांनी स्वतःची काळजी घ्यावी. धन्यवाद.

आदर्श बदला

प्रथमेश प्रकाश भुईं, १२ वीं कला

एकांकी रूपांतर

लेखक सुदर्शन जी लिखित कहानी आदर्श बदला का यह एकांकी रूपांतर है। सुदर्शन जी का वास्तविक नाम बदरीनाथ है। इसमें लेखक ने बदला शब्द को अलग ढंग से व्याख्यायित करने का प्रयास किया है। किसी के मन में उत्पन्न हिंसा को समाप्त कर उसे जीवन का सम्मान करने की सीख देता है तो वह आदर्श बदला कहलाता है। कला का सम्मान करना कलाकार का परम कर्तव्य होता है।

मूल कथा - सुदर्शन

एकांकी रूपांतर

पात्र परिचय :

अकबर - आगरा का बादशाह

बैजू - साधु का बेटा

तानसेन - बादशाह अकबर के नवरत्नों में से एक।

स्थान - आगरा शहर

दृश्य क्रमांक 1

(आगरा शहर के प्रभात का समय - साधुओं की एक मंडली शहर के अंदर गाना गाती हुई दाखिल होती है)

सुमर - सुमर भगवान को,

मूरख मत खाली छोड़ इस मन को।

(अपने राग में मगन साधुओं को सिपाही आकर घेर लेते हैं और हथकड़ियां लगाकर अकबर के दरबार को ले चलते...)

[यह वह समय था जब भारत में अकबर का प्रभाव था। अकबर के दरबार के मशहूर रागी तानसेन ने यह कानून बनवा दिया था कि जो रागविद्या में उसकी बराबरी ना कर सके, वह आगरे की सीमा में गीत न गाए और जो गाए, उसे मौत की सजा दी जाए। तानसेन रागविद्या के कुछ प्रश्न करता है। साधु उत्तर में मुँह ताकने लगते हैं। अकबर के होंठ हिलते हैं और सब तानसेन की दया पर छोड़ दिए जाते हैं। मृत्युदंड की सजा होती है। केवल एक दस वर्ष के बच्चे को छोड़ दिया जाता है।]

दृश्य क्रमांक 2

(बच्चा जंगल में अपनी कुटिया में से रोने-तड़पने लगता है)

बैजू : बाबा तू कहाँ है? अब कौन मुझे प्यार करेगा? कौन मुझे कहानियाँ सुनाएगा? लोग आगरे की तारीफ करते हैं, मगर इसने मुझे तो बरबाद कर दिया। इसने मेरा बाबा छीन लिया और मुझे अनाथ बनाकर छोड़ दिया। कौन मुझे सीधा रास्ता बताएगा? कौन मुझे मेरी मंजिल का पता देगा?

(इन्हीं विचारों में डूबा हुआ बैजू देर तक रोता रहा। इतने में खड़ाऊँ पहने हुए, हाथ में माला लिए हुए, रामनाम का जप करते हुए बाबा हरिदास कुटिया में आ जाते हैं....)

बाबा हरिदास : बेटा! शांति करो। शांति करो।

बैजू : (बाबा हरिदासजी की चरणों से लिपट बिलख-बिलखकर रोते हुए) महाराज! मेरे साथ अन्याय हुआ है। मुझपर वज्र गिरा है! मेरा संसार उजड़ गया है। मैं क्या करूँ? मैं क्या करूँ? महाराज! तानसेन ने मुझे तबाह कर दिया। मेरा संसार सूना कर दिया।

हरिदास : शांति, शांति।

बैजू : (हरिदास के चरणों से और भी लिपट कर) महाराज! शांति जा चुकी। अब मुझे बदले की भूख है। अब मुझे प्रतिकार की प्यास है। मेरी प्यास बुझाए।

हरिदास : बेटा, शांति, शांति!

(बैजू कसूणा और क्रोध की आंखों से बाबा जी की तरफ देखता है और सिर झुकाकर खड़ा हो जाता है।)

हरिदास : मैं तुझे वह हथियार दूँगा, जिससे तू अपने पिता की मौत का बदला ले सकेगा।

बैजू : बाबा! आपने मुझे खरीद लिया। आपने मुझे बचा लिया। अब मैं आपका सेवक हूँ।

हरिदास : मगर तुझे बारह बरस तक तपस्या करनी होगी—कठोर तपस्या—भयंकर तपस्या...

बैजू : महाराज, आप बारह बरस कहते हैं। मैं बारह जीवन देने को तैयार हूँ। मैं तपस्या करूँगा, मैं दुःख झेलूँगा। मैं मुसीबतें उठाऊँगा। मैं अपने जीवन का एक-एक क्षण आपको भेंट कर दूँगा। मगर क्या इसके बाद मुझे वह हथियार मिल जाएगा, जिससे मैं अपने बाप की मौत का बदला ले सकूँ।

हरिदास : हाँ! मिल जाएगा।

बैजू : तो मैं आज से आपका दास हूँ। आप आज्ञा दें, मैं आपकी हर आज्ञा का सिर के साथ दिल झुकाकर पालन करूँगा.....

दृश्य क्र. ३

(बारह वर्ष के बाद)

(जगत में परिवर्तन हो गए हैं। कई बस्तियाँ उजड़ गई हैं। कई वन बस गए हैं, बूढ़े मर गए हैं, जो जवान थे; उनके बाल सफेद हो गए हैं। अब बैजू बावरा जवान है और रागविद्या में दिन-ब-दिन आगे बढ़ रहा है। उसके स्वर में जादू है और तान में एक आश्चर्यमयी मोहिनी। गाता है तो पत्थर तक पिघल जाते हैं और पशु-पंछी तक मुग्ध हो जाते हैं। लोग सुनते हैं और झूमते हैं तथा वाह-वाह करते हैं।)

हरिदास : (हँसकर) वत्स! मेरे पास जो कुछ था, वह मैंने तुझे दे डाला। अब तू पूर्ण गंधर्व हो गया है। अब मेरे पास और कुछ नहीं, जो तुझे दूँ।

बैजू : महाराज! आपका उपकार जन्मभर सिर से न उतरेगा।

हरिदास : (सिर हिलाकर) यह नहीं बेटा! कुछ और कहो, मैं तुम्हारे मुँह से कुछ और सुनना चाहता हूँ।

बैजू : आज्ञा किजिए।

हरिदास : तुम पहले प्रतिज्ञा करो।

बैजू : (बिना सोच-विचार किए) मैं प्रतिज्ञा करता हूँ कि...

हरिदास : ---- इस रागविद्या से किसी को हानि न पहुँचाऊँगा।

(बैजू का लहू सूख जाता है। पैर लड़खड़ाने लगते हैं। मगर गुरु के सामने उसके मुँह से एक शब्द भी नहीं निकलता.....)

दृश्य क्र. 4

कुछ दिन बाद.....

(एक सुंदर युवक साधु आगरे के बाजारों में गाता हुआ जा रहा है। लोग उसे नगर की रीति की सूचना देना चाहते हैं, मगर निकट पहुँचने से पहले ही मुग्ध होकर अपने आपको भूल जाते हैं। सिपाही हथकड़ियाँ सँभालकर पकड़ने के लिए उसकी ओर दौड़ते हैं परंतु पास जाते ही रंग पलट जाता है।)

एकाएक गाना बंद हो जाता है। लोग तानसेन के महल के सामने खड़े पाते हैं। साधु अज्ञान में ही मौत के दरवाजे पर आ पहुँचता है....)

तानसेन : (हैरान होकर फिर सब कुछ समझकर) तो शायद आपके सिर पर मौत सवार है।

नवयुवक साधु : जी हाँ। मैं आपके साथ गानविद्या पर चर्चा करना चाहता हूँ।

तानसेन : (बेपरवाही से) अच्छा! मगर आप नियम जानते हैं न? नियम कड़ा है और मेरे दिल में दया नहीं है। मेरी आँखें दूसरों की मौत को देखने के लिए हर समय तैयार हैं।

नवयुवक साधु : और मेरे दिल में जीवन का मोह नहीं है। मैं मरने के लिए हर समय तैयार हूँ।

(सिपाही नवयुवक साधु के हाथों में हथकड़ियाँ पहनाकर दरबार की ओर ले जाते हैं.....)

अकबर : कल प्रातःकाल नगर के बाहर वन में तुम दोनों का गानयुद्ध होगा। अगर तुम हार गए, तो तुम्हें मार डालने तक का तानसेन को पूर्ण अधिकार होगा और अगर तुमने उसे हारा दिया तो उसका जीवन तुम्हारे हाथ में होगा..... (नौजवान साधु शर्ते मंजूर करता है। यह नौजवान साधु कोई और नहीं बैजू बावरा ही होता है।)

दृश्य क्रमांक ५

[समय हो जाता है। अकबर सिंहासन पर साथ ही नीचे की तरफ तानसेन बैठा है। सामने फर्श पर नवयुवक बैजू बावरा दिखाई देता है। मुँह पर तेज और आँखों में निर्भयता.....

तानसेन कुछ सवाल संगीतविद्या के संबंध में बैजू बावरा से पूछता है। बैजू उचित उत्तर देता है। (तालियों के पीटने की ध्वनि के साथ-साथ 'जय हो, जय हो', 'बलिहारी, बलिहारी' की ध्वनि]

बैजू : (सितार हाथ में लेता और उनके पर्दे को हिलाता...)

(पेड़ों के पत्ते तक निःशब्द हो जाते हैं। वायु रुक जाती है। बैजू बावरे की अँगुलियाँ सितार पर दौड़ रही है... कुछ हरिण छलाँगें मारते हुए आते और बैजू बावरा के पास खड़े हो जाते। बैजू बावरा सितार बजाता रहता, बजाता रहता..... वे हरिण सुनते रहते, सुनते रहते..... हरिण मस्त और बेसुध हो जाते। बैजू बावरा सितार हाथ से रख देता है और अपने गले से फूलमालाएँ उतारकर हरिण को पहना देता है। फूलों के स्पर्श से हरिणों को सुध आती है और वे चौकड़ी भरते हुए गायब हो जाते हैं...)

बैजू : तानसेन! मेरी फूलमालाएँ यहाँ मँगवा दे, मैं तब जानूँ की आप रागविद्या जानते हैं।

[तानसेन सितार हाथ में लेकर उसे अपनी पूर्ण प्रवीणता के साथ बजाने लगता है। ऐसी अच्छी सितार, ऐसी एकाग्रता के साथ अपने जीवन भर में कभी न बजाई होगी, जीवन और मृत्यु की बाजी सामने एक उस्ताद बैठा है। कितना ऊँचा! कितना गहरा! कितना महान! बहुत चेष्टा करने पर भी कोई हरिण नहीं आता है तो तानसेन की आँखों के सामने मौत नाचने लगती है। देह पसीना-पसीना हो जाता है। लज्जा के कारण में मुखमंडल लाल हो जाता है।]

तानसेन : (खिसियाना होकर) वे हरिण अचानक इधर आ निकले थे, राग की तासीर से न आए थे। हिम्मत है तो अब दोबारा बुलाकर दिखाओ।

बैजू : (मुस्कराकर धीरे-से) बहुत अच्छा! दोबारा बुलाकर दिखा देता हूँ। (बैजू फिर सितार पकड़ता है। एक बार फिर संगीतलहरी वायूमंडल में लहराने लगती। फिर हरिण बैजू बावरा के पास आते हैं। वे ही हरिण जिनकी गरदन में फूलमालाएँ पड़ी हुई थी और जो राग की सुरीली ध्वनि से बुलाए गए थे। बैजू बावरा मालाएँ उतार लेता है और हरिण कूदते हुए जिधर से आए थे, उधर को चले जाते हैं।)

अकबर : (विवश होकर) बैजू बावरा जीत गया, तानसेन हार गया। अब तानसेन की जान बैजू बावरा के हाथ में है।

तानसेन : (दया के लिए गिड़गिड़ाता हुआ) “मेरे प्राण न लो!”

बैजू : मुझे तुम्हारे प्राण लेने कि चाह नहीं। तुम इस निष्ठुर नियम को उड़वा दो कि जो कोई आगरे की सीमाओं के अंदर गाए, अगर तानसेन के जोड़ का न हो तो मरवा दिया जाए।

अकबर : (अधीर होकर) यह नियम अभी, इसी क्षण से उड़ा दिया जाता है

तानसेन : (बैजू के चरणों में गिरकर) मैं यह उपकार जीवन भर न भूलूँगा।

बैजू : बारह बरस पहले की बात है, आपने एक बच्चे की जान बख्शी थी। आज उस बच्चे ने आपकी जान बख्शी हैं। (तानसेन हैरान होकर देखने लगता है... उसे अपनी पुरानी, एक भूली हुई, एक धुँधली-सी बात याद आ जाती है।)

---उसी समय पर्दा गिरता है।)

शेर - ओ - शायरी

तुलसी राजेंद्र पवार, ११वीं कला

ताजमहल किसी के लिए अजूबा है,
किसी के लिए प्यार का एहसास,
किंतु तुम्हारे लिए बकवास है,
क्योंकि तुम्हारी बदलती मुमताज हैं।

सितारे चाहते हैं रात आए,
हम चाहते हैं कि, आपका जवाब आए,
सितारों जैसी चमक नहीं है हममें,
लेकिन हम चाहते हैं कि, आप को हमारी याद आए।

दोस्त प्यार से भी बड़ा होता है,
हर सुख-गम में साथ होता है,
तभी तो कृष्ण,
राधा के लिए नहीं,
सुदामा के लिए रोता है,
इसलिए कहते हैं कि,
हर एक के लिए,
दोस्त जरूरी होता है।

इश्कवाले आँखों की बात समझ लेते हैं,
सपनों में आए तो मुलाकात समझ लेते हैं,
रोता तो आसमान भी है,
पर लोग उसे बरसात समझ लेते हैं।

जीवन एक संघर्ष

अर्पिता अनिल घाडगे, ११ वीं कला

वैचारिक लेख

संघर्ष ही जीवन है। जीवन में संघर्ष है, प्रकृति के साथ स्वयं के परिस्थितियों के साथ में तरह-तरह के संघर्षों का सामना हर दिन हम सबको करना पड़ता है। जो आनेवाले संघर्ष से डरकर, बीच रास्ते में रुक जाता है, उन्हें जीवन में कभी सफलता हासिल नहीं होती। जिस व्यक्ति ने संघर्षों से लड़ना सीख लिया वही व्यक्ति अपनी जिंदगी में सफलता प्राप्त कर सकता है।

कवि हरिवंशराय बच्चन जी अपने शब्दों में कहते हैं -
जब नाव जल में छोड़ दी, तूफान में ही मोड़ दी,
दे दी चुनौती सिंधु को, फिर धार क्या मँझधार क्या॥
जीवन के पथ पर सफलता मिले या असफलता कभी संघर्ष का सामना करने से पीछे नहीं हटना चाहिए। परिस्थितियाँ कितनी भी कठिन आए कभी हार नहीं मानना चाहिए।
जो मनुष्य हर समय संघर्ष का सामना करता है, वह यह मानता है कि कर्म ही जीवन है। जो सदा कर्म, प्रयास, परिश्रम, साहस और कार्य में लगा रहता है, वही मनुष्य जीवन में आगे बढ़ता है।

संघर्ष शांति देता है। हर सफल व्यक्ति का जीवन कभी न कभी संघर्षपूर्ण रहता है। हम इस बात से भी इनकार नहीं कर सकते कि जिंदगी का दूसरा नाम संघर्ष है। इसलिए आज के युवा वर्ग को यह बात समझनी होगी कि सही दिशा में की गई कड़ी मेहनत, सफलताओं के बाद ही सफलता का सूर्योदय होता है। संघर्ष करके ही हम अपने लक्ष्य की प्राप्ति कर सकते हैं।

जब संघर्षों की बात की जाती है तो फिर एवरेस्ट पर चढ़ते समय आनेवाले संघर्षों की बात क्यों न की जाए? एवरेस्ट की चढ़ाई अत्यंत कठिन चढ़ाई पर सफलता पाने का गौरव हासिल करनेवाली पहली महिला जुको ताबेई का कहना है - दुनिया के विभिन्न मंचों पर सम्मानित होना अच्छा लगता है। जिसकी अनुभूति मुझे एवरेस्ट पर कदम रखते हुई थी, जबकि वहाँ तालियाँ बजानेवाला कोई नहीं

था। उस समय शरीर कंपकंपाती बर्फीली हवा कदम-कदम पर मौत की आहट, लड़खड़ाते कदम और फुलती साँसों से संघर्ष के बाद जब मैं एवरेस्ट पर पहुंची तो मुझे यह लगा कि, मैं दुनिया की सबसे खुशनुसीब महिला हूँ।

वास्तव में जब व्यक्ति अपने संघर्षों से दोस्ती कर लेता है, प्रसन्नता के साथ उन्हें अपनाता है, उत्साह के साथ चलता है तो संघर्ष का सफर उसका साथ देता है। संघर्ष करते समय ही हमें अपने बल और सामर्थ्य का पता चलता है। संघर्ष करने से ही आगे बढ़ने का हौसला मिलता है और हम अपनी मंजिल को हासिल कर लेते हैं। बिना संघर्ष से मिली हुई सफलता मनुष्य तथा प्राणी अन्य जीव को अपंग कमजोर बना देती है।

जैसे एक बार एक बच्चे को अपने बगीचे में किसी टहनी से लटकता हुआ एक तितली का कोकून दिखाई दिया। वह प्रतिदिन उस कोकून को देखने लगा, एक दिन उसने ध्यान दिया तो पता चला कि, उस कोकून में एक छोटा-सा छेद बन गया है। उस दिन वह बच्चा उसी जगह बैठ गया और घंटों उसे देखता रहा। उसने देखा कि एक तितली उस छेद से नहीं निकल पा रही और फिर वह बिलकुल शांत हो गई, मानो, उसने अपने प्रयासों से हार मान ली हो।

उस बच्चे ने निश्चय किया कि, वह उस तितली की मदद करेगा। उसने एक कैंची उठाई और तितली के बाहर निकलने के रास्ते को कोकून के मुख को काटकर इतना बड़ा कर दिया कि वह तितली आसानी से बाहर निकल सके और यही हुआ। वह तितली बिना संघर्ष किए आसानी से बाहर निकल आई। पर अब उसका शरीर सूजा हुआ और पंख सूखे हुए थे। वह बच्चा अब तितली को यह सोचकर लगातार देखता रहा कि वह किसी भी वक्त अपने पंख फैलाकर उड़ने लगेगी, लेकिन ऐसा कुछ नहीं हुआ बल्कि इसके विपरीत हुआ। वह तितली कभी उड़ नहीं पाई और उसने अपनी बाकी जिंदगी इधर-उधर घिसटते हुए बिताई।

वह छोटा-सा बच्चा अपने दया भाव में यह नहीं समझ पाया

कि, दरअसल कोकून से तितली के बाहर निकलते ही वह उड़ सके। इसी कहानी की तरह वास्तव में हमारे जीवन में भी संघर्ष ही वह चीज है, जिसकी हमें सचमुच आवश्यकता होती है। यही हमें निखरता है, और हर पल अधिक शक्तिशाली, अनुभवी बनाता है। यदि हमें भी बिना किसी संघर्ष के ही सब कुछ मिलने लगे तो ना तो हम उसकी कीमत समझेंगे और ना ही हम विकसित हो पाएँगे, बल्कि अपंग ही रह जाएँगे। इसीलिए जीवन में संघर्ष को खुले दिल से स्वीकारना और अपनाना चाहिए।

अगर जीवन में खुशी चाहते हो तो गम भी उठाना होगा। सफलता तक पहुँचने के लिए जिंदगी के हर लम्हों को संघर्ष में जुटाना होगा। आज का जीवन का कड़ा संघर्ष है जिंदगी के हर सपने को साकार बनाएगा।

संघर्ष एक ऐसी चक्की है, जो सदियों से चलती आई है-
‘संघर्ष की चक्की चलती है,
मेहनत का आटा पिसता है,
सफलता की रोटी पकती है,
और अपना सितारा चमकता है।

कभी ऐसा सोचा था?

अर्पिता अनिल घाडगे, ११वीं कला

कभी ऐसा नहीं सोचा था,
ऐसे भी दिन आएँगे,
छुट्टियाँ मिलेगी लेकिन,
छुट्टि का आनंद हम नहीं ले पाएँगे।
कभी ऐसा नहीं सोचा था,
‘पॉइंटिव्ह’ शब्द भयावह लगेगा,
‘निगेटिव्ह’ शब्द का महत्व बढ़ जाएगा।

परीक्षा में हम निबंध लिखते थे
यदि परीक्षाएँ न होती तो....
वह बात सच हो जायेगी,
ऐसा हमने कभी नहीं सोचा था।

कभी ऐसा नहीं सोचा था,
साथ रहेंगे लेकिन,
हाथ नहीं मिला पाएँगे
जिंदगी में सैनटाइजर,
हैंडवॉश का महत्व बढ़ जाएगा।
कोविड-१९ महामारी से,
हमारा जीवन ही बदल जाएगा,
ऐसा हमने कभी नहीं सोचा था।

मैं चाहती हूँ

आकांक्षा आनंदा कोळेकर, १२वीं विज्ञान

क्यों नहीं समझते हो आप
मेरा दर्द?
थोड़ा तो विश्वास रखो मुझ
पे,
मैं जरूर निभाऊंगी अपना
फर्ज,
मत किया करो, मेरी किसी
से तुलना,
क्यों आप बार-बार रोक रहे
हो,
इस नाजुक कली का
खिलना?

बंद कर दो सुनना,
इस मतलबी दुनिया की
सलाह,
क्या स्त्री जन्म लेकर
मैंने कोई गलती की?
क्यों मैं अपनी भावनाएँ
बता नहीं सकती?
क्यों मैं अपना जीवन,
अपने तरीके से जी नहीं
सकती?

मत सुनाओ मुझे हमेशा कि,
तुम एक लड़की हो,
सिर्फ एक बार यह तितली,
क्या कहना चाहती है सुनो,

क्यों आप चाहते हैं कि,
मैं आपके बनाए हुए,
तत्त्वों पर चलूँ
मैं भी एक इनसान हूँ,
यह मैं कैसे भूलूँ?

मत सोचो इन दुनियावालों
की,
यह अच्छे को बुरा बताते हैं,
इनकी वजह से आप हर
रोज,
अपनी बेटी को ताने सुनाते
हैं।

मत काटो मेरे आजादी के
पंख,
क्योंकि मैं उड़ना चाहती हूँ..
इस खुदगर्ज दुनिया के
सामने,
मैं अपने आपको साबित
करना चाहती हूँ

मुझे बदलने का नहीं बल्कि,
मुझे समझने का प्रयास करो,
यह कहना चाहती हूँ,

ज्यादा कुछ नहीं कहना,
मैं तो सिर्फ आपका साथ
चाहती हूँ....

सिर्फ एक साथ चाहती हूँ।

Rules are Mint for Breaking?

Siddhi Uttam Shinde, XI Commerce

Even one should follow the rules because it is the honourable thing to do. When people follow the rules, it reduces chaos and ensures safety. But the ultimate responsibility for following the rules depend on every of us.

India is my country and proud to be the Indian. India has been famous in the world and largest democracy. India is a federal republic with 29 relatively autonomous states and seven union territories. But because of its population it is also one of the Poorest countries in the world, based on income and GDP.

It does not mean that we should be blind to the faults of Indians. In any developed country people strictly follow the rules. But in India?

We defile monuments by carving on the walls our undying love for someone. We overstay and wander of in parks and gardens. Pluck the leaves, flowers of the plants, throw bottles and garbage whenever we can. We drive without putting on a seat belt, use cell phone while driving. We smoke in the open air, let our pets poop in the street and dump garbage, at social places. We occupy public place by planting bushes outside the fences. It is all this going

to end Rule-Breaking is a fashion in India. There is no strict implementation of punishment after Breaking the laws. No one gets punished because of corruption and political pressure and partiality.

Psychologist's have found that rule, breaking makes people feel powerful, smart and innovative but breaking rules cannot be justified. No excuse is good enough.

Even one should follow the rules because it is the honourable thing to do. When people follow the rules, it reduces chaos and ensures safety. But the ultimate responsibility for following the rules depend on every of us.

Respect for rules is important aspect of modern life. But people are like free birds. But don't they realise that for everyone to be able to have his or her liberty? There is also need for some restrictions on individual liberty everyone should realise that rules are essential for a civilized and smooth social life.

The Constitution of India has given some rights to its citizens. Everyone must respect our constitution. If we want to make India one of the most beautiful country in the world, it is the responsibility of every one of us.

There are some duties of all Indian citizen. The first duty is to abide by the constitution and respect it's ideal and Institutions, the National Flag The Anthem. We must obey the laws of our country. Protect the power, unity and integrity of the country, safeguard public property.

Be a good Indian citizen.

Respect for Indian republic and Indian

Constitution. Albert Einstein says : The strength of the Constitution is entirely in the determination of each citizen to defend it. Only if single citizen feels duty bound to do his share in this defense are the

constitutional rights secure.

So respect your Nation : respect your Constitution.

"Jai Hind."

Is Suicide a Solution to any Problem?

Prachi Ananda Tole, XI A Commerce

But suicide does not solve problems. It only creates worse problems for those, that person care about, because his/her family members and friends will be never same again. They will be racked by guilt and regrets.

"Hi friends, I am Prachi Tole. Today I am writing my opinion on the subject 'Is suicide a solution to any Problem?'"

"Suicide doesn't take away the pain, it gives it to someone else."

Suicide is defined as the act or an instance one's own life voluntary and intentionally. At present, every nation in the world is a 'developing country'. when it comes to mental health.

By the time you finish this reading this, at least six people will have killed themselves around the world. Those 6 are a tiny fraction of the 8 lakh people who will kill themselves this year. Sometimes they are famous names such as - Sushant Singh Rajput, Pratyusha Banerjee, Jiya Khan that makes headlines, but they are all sons, daughter's, friends or valued members of families.

In today's society, suicide continues to be a major problem. It is a serious issue today and related to mental illness, such as depression. 6.5% of Indian population suffers from some form of serious mental disorders. One of the most difficult aspects of depression is the feeling of isolation and the fast belief that you are the only one that is suffering from this application.

In many cases suicide seems like the easiest

options. Persons mind covded to the point where he or she can't see any other way out. Often such people hide the true situation from everyone around them and thinks that thing will never get better and due to all reasons a person commit suicide.

But suicide does not solve problems. It only creates worse problems for those, that person care about, because his/her family members and friends will be never same again. They will be racked by guilt and regrets.

Depression can be cured when discussed asking for the help is the best place to start in order to recover. Recovery does not happen in one day. It all depends on the person, it could take weeks, months and recovery can even be lifetime process recovery want happen unless you admit that you need help and that you have a problem. Regular streaks, relieving motivational worships by mental health professional to be arranged. We should prepare over youth for failures and set backs and promote the spirit of living. People should know that it is okay to fail and that life is still beautiful with many other alternatives positive activities to do.

Suicide is never a solution to any problem, but rather a cowards way out. So it doesn't matter how many problems person is facing, have faith that time will pass and everything will fall in place.

Cook with Karuna!! The World of the Kitchen

Karuna Chavan, XI Commerce 'B'

Then I started making new foods like bread crumbs, Pav Bhaji, Kari Bhaji, Potato Pulao, Amla Chutney, Burji salad and surprisingly, God helped me to make this project a success. And I developed a passion for cooking and from them on kitchen and making new dishes.

The spice in my cooking is as delicious and the spice in it. It all started since I was a child, other boys and girls have been found of school.

This is the fun part of eating hot food. Now if you go to see the bus, which child likes to go to school? She used to do the same, which means she love it, and why shouldn't she have a test in her hand. And I didn't know that this test from my mothers hand come to me from her mother and it took me a long time to feel this test, but it was as a cure because we had two sisters, mother and a brother and so on. I was the eldest, so Nilja started helping me in my kitchen at an early age. Then slowly while my mother was studying, I started making food by taking Vijaya's handiwork in my hand. I used to take ashes to make ashes, but my mother was more bothered while doing it because the condity on of the kitchen was marketable. Because of my interest in cooking, my journey began.

Then I started making new foods like bread crumbs, Pav Bhaji, Kari Bhaji, Potato Pulao, Amla Chutney, Burji salad and surprisingly, God helped me to make this project a success. And I developed a passion for cooking and from them on kitchen and making new dishes.

After that a literally war broke out in our house what happens at home.. When I wanted to see recipes on T.V., my family members started arguing on. The show has seemed a bit unfocused in recent episodes, but we have never had a T.V. Then I scrape off the paper. The lakhs then I scrape to magazine and the living comic book of the food that will be

in our house kept making new food and Every good and bad thing has its good and bad consequences. Also due to my obsession with this food my study and education has gone a little to for and small and big accidents happen while doing this food. I still couldn't make Puran Poli and didn't pay any attention to how hot the frying pan was and instead of boiling I used my hand and without a moments hegitation, she went to the freezer of the fridge and stopped, but infact it was the small clicks, and the bruises on my fingers, that made me constantly aware of my cooking. Visitors used to come to the house, my friend used to run a self-help group and due to the rush of my father social contribution, there was always someone coming and going in our house. Let everyone know that you do good food, I mean people? So they told me to start a YouTube channel and then I started my own channel called 'Cook with Karuna.' I started posting videos of my receipes for different foods and as social media is said to be the biggest broadcaster, so many people started watching my videos on YouTube and my personal Innovations started cooking in many kitchens

leaving my kitchen and in the surrounding area became known by the compassion of Chavan, cook Karuna, until then the family before me started looking for information about hotel management course, then I realise that, not only taste and operation but also making a career in it means many things people maintenance of the hotel will not be a

problem for them

This is how my cooking journey started and the joy that comes from feeding someone with your own is an acknowledgment of my work.

Importance of Trees....

Bhoomi Vinod Patel, XI 'A'

Trees give us fruits and grain to eat throughout our lives and also far living. It also rains due to these which give us water to drink. If the cutting of trees a continuous at the same pace, then the day is not far when the earth will be destroyed.

The power of one tree - the very air we breathe
No Trees = No Oxygen = No Life

Trees are a very important part of our life; it gives us Oxygen and gives Carbon dioxide gas which helps us to live. Without trees life cannot be expected, no trees means no life on earth. Trees are very important for our life and earth to keep earth green and happy. In ancient times humans also made weapons using trees and hunted with their help. Science has also started from trees because the first discovery of science is a wheel that was made up of wood.

This has brought such a rapid change in the life of science and man that today trees are being trampled or crushed with that wheel. Trees are an integral part of our lives and it is our responsibility to protect them from dangers.

Forests are being cut by some greedy people but no action is taken by the government. Due to the lack of trees, water, air and noise pollution are increasing, due to which various kinds of serious diseases spreading in human life. Trees also prevent many other natural disasters. Trees are the precious gift of nature, due to the trees, this green earth and

our life are happy. Trees are warriors who fight pollution for us right from birth and give us a clean

and beautiful environment. Trees have been on our earth for thousands of years; they cannot move but can breathe like humans. Trees absorb toxic Carbon dioxide and provide us with pure and free Oxygen.

Trees give us fruits and grain to eat throughout our lives and also far living. It also rains due to these which give us water to drink. If the cutting of trees a continuous at the same pace, then the day is not far when the earth will be destroyed.

Trees are very important for our life, so we have to make people aware to plant more and more trees so that our future will be safe and clean.

Lata Mangeshkar - The Nightingale of India

A Voice for every emotion

Nikita Manohar Pawar, XI Commerce 'B'

Lata had sung for a wide range of composers such as Naushad, Anil Biswas, Shankar-Jaikishan, Bhupen Hazarika and A.R. Rahman. Her song 'Ae Mere Watan Ke Logo' which was sung in honour of Indian soldiers. She sang that song for the soldiers who lost their lives in 1962 China War. Song had even moved Prime Minister Jawaharlala Nehru in tears. It was Nehru who addressed her as 'Nightingale of India'.

Childhood :

Lata Mangeshkar also known as the 'Nightingale of India' was one of the most versatile singers in the Indian Film Industry. Lata was born on September 28, 1929 to classical singer and theatre artist Pandit Dinanath Mangeshkar and Shevanti in Indore, Madhya Pradesh. Her father started teaching her music at an early age, by that times she was 5, Lata was seen participating as an actress in Plays written by her father.

In a careers spanning nearly 80 decades, Lata didi was the playback singer or singing voice for a Bevy of Bollywood leading actresses from Madhubala to Raveena and Bhagyashree. Lata had worked with several legendary music directors including Madan Mohan, R.D. Burman, the Duo Lakshmikanth-Pyarelal and A.R. Rahman. Lata had Sung over 700 songs for Lakshmikanth Pyarelal, which include 'Mere Nasib Mein' from 'Naseeb' and 'Sheesha Ho Ya Dil Ho' from Asha. Lata Mangeshkar the Queen of Indian music has sung nearly 40000

songs in over 35 languages. She had the subtle voice of eternal love. Her voice became a relief for every person in every mode of life.

Singing career :

Lata sang her first song in Marathi film. 'Kiti Hasal'. However the song was not featured in the film. Her first song in Hindi language was 'Mata Tere Charano Mein' from the film 'Badi Maa' in 1945. Music director Ghulam Haider gave her first major break with the song 'Dil Mera Toda' in the movie Majboor in 1948. Which became her first big break through film hit. Then came 'Ayega Anewala' song in the movie Mahal in 1949. Lata's song went on to become huge hits.

Lata had sung for a wide range of composers such as Naushad, Anil Biswas, Shankar-Jaikishan, Bhupen Hazarika and A.R. Rahman. Her song 'Ae Mere Watan Ke Logo' which was sung in honour of Indian soldiers. She sang that song for the soldiers who lost their lives in 1962 China War. Song had even moved Prime Minister Jawaharlala Nehru in tears. It was Nehru who addressed her as 'Nightingale of India'.

Awards and recognitions :

Lata Mangeshkar received several awards during her long career. In 1974 she became the first Indian to perform at the royal Albert Hall. She is the recipient of three National film Awards, 15 Bengal film journalists' Association Awards, 4 Filmfare best female playback awards, 2 Filmfare special awards, Filmfare lifetime achievement award and many more. Lata Mangeshkar was be stored with

Dadasaheb Phalke award in 1989. She was awarded the Bharat Ratna in 2001, India's highest civilian honour. The Government of France conferred on her it's highest civilian award.

In vocal art and melody her contribution was significant. She was nominated to Rajya Sabha in 2000. She gave her contribution for the Welfare of the country.

Specaility :

Her name is fantastic 'Lata' means - creeper

Lata appears to be the same basic person at heart Lata Mangeshkar's hallmark garment was a white silk saree. She was very modest person her voice spread the charm of Indian music all across the world. She embodies an entire era, a movement and long lasting phase in Indian Music.

Lata Mangeshkar, the Legend died on February 6, 2022 on Sunday in Mumbai's Breach Candy hospital. She was 92 years old with her it ended the golden era in music world.

Human Versus Nature : The Multiple Struggle

Komal Shankar Surve, XI Commerce

In conclusion, to preserve our relationship with nature, we must socialise and raise awareness to promote green space. We must educate people from an generations so that they can learn to respect nature, as this is the only way to redeem ourselves in the eyes of Mother Nature.

Since the beginning of the evolution, humans have been one of the most intelligent creatures of the kingdom, but it would be wrong to say that this is always ended in a good situation for the environment. For us to understand the topic completely, we have to get to know about it from the very bottom, from the beginning of the story and this history. That being said, it is really not known how everything came into existence, but what we do know is what is in the existence. With that being said, the very existence of a mankind on the face of this planet came the inherent struggle with the forces of the existing world around. They are the everyday struggles brought about by the natural surroundings that we have grown accustomed to. We live with these everyday problems and have learned to overcome them on a somewhat regular basis without a trace of any thought that would remain with us over time. They are a part of our life that challenges us, or test us. In a time of crisis or danger when nature has us backed against the wall fighting for survival and survival of others is when we must face the challenge. We must fight on with whatever circumstance is presented, no matter how small the problem may seem. Many times the battle will be won, and man will overcome the challenge presented, and other times nature will get the better of even the best of us, showing its commanding power. Some of the best testaments to this never ending power struggle are the stories of men and

women who know of the power of nature, or have experienced the power of nature first hand. Many ancient and modern Indian authors have written of this theme and about its relevance in the, then society. They include Maharshi Vedvyas, Patanjali Gaytri and Harshvardhana. These exceptionally outstanding individuals have understood nature and human anatomy and contributed immensely towards the development of the ideal society in which humans and nature recite harmoniously together. They are such eloquent persons that they have contributed in fields ranging from yoga, vyakarana and Ayurveda and many more which are the part of the vast serenity of the area of Sanskrit study. It is said in our Vedas and Puranas that to be able to best co exist in the environment one should first understand the human as a whole with the nature and study the aspects of both these areas together, to get the most exceptional results. With such teachings we aim to look forward to a better future where there is no pollution and adulteration on this planet earth and humans live happily and peacefully.

In conclusion, to preserve our relationship with nature, we must socialise and raise awareness to promote green space. We must educate people from an generations so that they can learn to respect nature, as this is the only way to redeem ourselves in the eyes of Mother Nature.

अहवाल विभाग

"A report is a brief account of an event that has already taken place. It helps in recording the events of importance that occur in our day-to-day life. It attempts to present the firsthand information of an incident or event. The report includes the details of activities, ideas and impressions carried out in any organization."

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. एम. आर. कदम

अनुक्रमणिका

जिम्खराना समित्यांचे अहवाल		
१	ग्रंथालय	१३३
२	भाषा व वाङ्मय मंडळ	१३४
३	राष्ट्रीय सेवा योजना (एन.एस.एस.) (वरिष्ठ व कनिष्ठ विभाग)	१३५
४	माजी विद्यार्थी संघ समन्वय समिती	१३७
५	महिला सबलीकरण समिती	१३८
६	राष्ट्रीय छात्र सेना (एन.सी.सी.)	१३८
७	IQAC	१३९
८	सामाजिकशास्त्र मंडळ	१३९
९	कला मंडळ	१४०

विभागीय व वैयक्तिक परामर्श		
१	Department of Marathi	१४१
२	Department of Hindi	१४२
३	Department of English	१४३
४	Department of Political Science	१४४
५	Department of History	१४५
६	Department of Economics	१४६
७	Department of Geography	१४७
८	Department of Chemistry	१४८
९	Department of Microbiology	१४९
१०	Department of Zoology	१५०
११	Department of Botany	१५२
१२	Department of Statistics	१५२
१३	Department of Mathematics	१५३
१४	Department of Commerce	१५४
१५	Department of B.C.A.	१५५
१६	उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम	१५५
१७	हॉर्टिकल्चर विभाग	१५५
१८	Department of Sports and Physical Education	१५६
१९	आम्ही सहकारी (वरिष्ठ विभाग)	१५८
२०	आम्ही सहकारी (कनिष्ठ विभाग)	१५९
२१	आम्ही सहकारी (प्रशासकीय सेवक)	१६०

ग्रंथालय

ग्रंथालय हे शैक्षणिक प्रणालीचा आत्मा आहे. ग्रंथालय आणि वाचन-साहित्याशिवाय शिक्षणाची आणि शिकण्याची प्रक्रिया पूर्ण केली जाऊ शकत नाही. जागतिकीकरणाच्या युगात भारतीय उच्चशिक्षण देखिल जागतिक होत आहे. महाविद्यालयातील विविध विद्याशाखेतील प्राध्यापक आणि विद्यार्थ्यांची बौद्धिक क्षमता व व्यक्तिमत्व विकसित करण्यासाठी ग्रंथालय महत्वपूर्ण भूमिका बजावत आहे. महाविद्यालयातील कार्याची ग्रंथालय ही आधारशिला आहे. ग्रंथालयात मुद्रित, अमुद्रित व इतर वाचन साहित्याचा समृद्ध संग्रह आहे.

ग्रंथालय संगणकीकरण -

- लायब्ररी मॅनेजमेंट सॉफ्टवेअर लिब मॅन.
- 100 टक्के वेब बेस लायब्ररी सॉफ्टवेअर.
- क्लाउडवर आधारित ग्रंथालय सेवा.
- एम ओपॅक, बी.डी.सी.पी. वेब ओपॅक, बी.डी.सी.पी. ऑफलाईन ओपॅक, क्यू आर कोड सिस्टम, रिमोट ऍक्सेस

ग्रंथालय विभाग -

वाचन कक्ष - प्राध्यापक, विद्यार्थी
ऑंदरसोसायटी देवघेव विभाग - डिजिटल विभाग
संदर्भ विभाग - स्टॅक विभाग, तांत्रिक विभाग
नियतकालिके विभाग - दुर्मिळग्रंथ विभाग

ग्रंथसंख्या-

एकूण ग्रंथ संख्या छापील	- 35453
टायटल्स	- 22991
टेक्स्ट बुक्स	- 20253
रेफरन्स बुक्स	- 15200
नियतकालिके छापील मासिके	- 41
जर्नल्स छापील	- 26
बांधीव खंड	- 1389
दिवाळी अंक	- 06
दैनिक	- 12
सी.डी. बुक	- 150
इ-डेटाबेस	- 01

ग्रंथालय सेवा -

- संदर्भ सुविधा-विद्यार्थी व प्राध्यापकांना अभ्यासक्रमाची पुस्तके सोडून इतर माहिती संदर्भ विभागातून उपलब्ध करून दिले जातात.
- ई-बुक सुविधा - महाविद्यालयाचे ग्रंथालय इन्फ्लिबनेट एनलिस्टचे सभासद आहे. या माध्यामातून महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना ई-बुक 3150000 आणि ई-जर्नल्स 6000 अभ्यास संशोधनात्मक कार्यासाठी उपलब्ध आहेत.
- बारोईंग सुविधा - जर्नल/मासिके व इतर वाचन : महाविद्यालयातील प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना नियतकालिक विभागातील चालू अंक व इतर वाचन साहित्य ग्रंथालयात बसून वाचण्यासाठी उपलब्ध करून दिले जातात.
- बुक बँक - ग्रामिण परिसरातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल विद्यार्थ्यांना वर्षभर अभ्यासासाठी मोफत पुस्तकसंच दिला जातो.
- मुक्तसंचार - ग्रंथालयात ओळखपत्र अत्यावश्यक आहे. सर्व उपभोगत्यांना ग्रंथसंग्रह हाताळण्यास मुफ्त प्रवेश दिला जातो.
- वेबओपॅक सुविधा ग्रंथालयात उपलब्ध आहे.
- ग्रंथालय उपक्रम : वाचकमंच - ग्रंथालय विभागातर्फे प्रतिवर्षी वाचकमंच विभागाची स्थापना केली जाते. सध्या या उपक्रमाला 14 वर्षपूर्ण झाली आहेत. या शैक्षणिक वर्षात 50 विद्यार्थ्यांना वाचकमंच उपक्रमामध्ये सहभाग घेतला.
- वैनतेय प्रकाशन - वैनतेय प्रकाशन महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सृजनशीलेचे प्रतिक होय. शैक्षणिक वर्षात 17 वैनतेय अंकांचे ग्रंथालयात प्रकाशन झाले या भिती पत्रकामधून विविधतापूर्ण विषयांची माहिती प्रकाशित झाली. भौतिकशास्त्र, सुक्ष्मजीवशास्त्र, भूगोल, वाणिज्य, वनस्पतीशास्त्र, हिंदी, राज्यशास्त्र, संख्याशास्त्र, इंग्रजी, मराठी, प्राणीशास्त्र, अर्थशास्त्र, इतिहास, बी.सी.ए. इत्यादी विविध विषयांची वैनतेय प्रकाशित झाली.

ग्रंथालयाची कामे -

- » विद्यार्थी, प्राध्यापक यांना क्रमिक पुस्तके व इतर वाचन साहित्य पुरवली जातात.
- » ग्रंथालयात आलेल्या नवीन पुस्तकांची यादी देणे.
- » संदर्भग्रंथ पुरविणे.
- » वाचकांना मार्गदर्शन / समुपदेशन केले जाते.
- » पुस्तकांचे वर्गीकरण केले जाते.
- » वाचन विभाग उपलब्ध करून देणे.
- » विशेष दिनादिवशी ग्रंथप्रदर्शन आयोजित केले जाते.
- » संशोधन कार्यात मदत केली जाते.
- » विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन कौशल्य विकसित करणे, करिअर मार्गदर्शन करणे या संदर्भात स्पर्धा परिक्षांविषयी माहिती देणे सर्व ग्रंथ आणि नियतकालिके यांची माहिती पुरविणे.
- » वृत्तपत्र, दिवाळी अंक व इतर वाचन साहित्य उपलब्ध करून देणे.
- » दुर्मिळ साहित्याचे जतन, जपणूक व संवर्धन करणे.

ग्रंथालयातील उपलब्ध सुविधा -

- (1) इंटरनेट/स्कॅन/प्रिंट/फोटोकॉपी सुविधा.
- (2) कमवाआणिशिकायोजना.
- (3) ग्रंथप्रदर्शन.
- (4) करिअरमार्गदर्शन.
- (5) स्पर्धापरिक्षाविभाग.

(6) वेबओपॅक.

(7) वेबसुविधाई-डेटाबेस.

(8) क्यू आर कोड सिस्टम

(9) रिमोट ऍक्सेस सिस्टम

ग्रंथालय समितीचे कामकाज -

महाविद्यातील ग्रंथालयाचे कामकाज ग्रंथालय समितीच्या बैठकीतून होते. वर्षातून ग्रंथालयाच्या कामकाजाचा आढावा तसेच नवीन सुधारणा इत्यादी बाबत धोरणात्मक चर्चा होते. त्यातून वर्षभर ग्रंथालयाचे कामकाज चालते. प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार ग्रंथालय समितीचे अध्यक्ष, प्रा. डी. डी. थोरत ग्रंथालय समितीचे निमंत्रक आहेत. तर ग्रंथपाल प्रा. अनिल पाटील ग्रंथालय समितीचे सचिव आहेत. शिवाय इतर पाच प्राध्यापक ग्रंथालय समितीचे सदस्य आहेत.

ग्रंथालयास अनेक सन्माननीय व्यक्तींनी भेट देऊन प्रशंसोद्गार काढले आहेत. ग्रंथालय समृद्ध होण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार सर यांचे विशेष मार्गदर्शन लाभले. तसेच ग्रंथालय समिती, प्रशासकीय सेवक विद्यार्थी यांचे सक्रिय सहकार्य लाभते. याबद्दल सर्वांचे आभार!

प्रा. अनिल शिवाजी पाटील
ग्रंथपाल

भाषा व वाङ्मय मंडळ

आपल्या महाविद्यालयातील भाषा व वाङ्मय मंडळ या समितीच्यावतीने 2021-22 या शैक्षणिक वर्षामध्ये पुढीलप्रमाणे कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

- दिनांक 24/12/2021 रोजी राष्ट्रवादी युवक काँग्रेस आयोजित 'महानेता विकास आणि परिवर्तनाचा' या तालुका स्तरावरील वक्तृत्व स्पर्धेचे संयोजन केले.
- दिनांक 29/4/2022 रोजी कवी रोहित खैरमोडे यांच्या मराठी व हिंदी कवितांच्या सादरीकरणाचा कार्यक्रम संपन्न झाला.

- दिनांक 13/05/2022 प्रा. डॉ. हेमलता काटे यांच्या 'तिचे जगणे' या कविता संग्रहाचा प्रकाशन सोहळा कोयना शिक्षण संस्थेचे सचिव अमरसिंह पाटणकर यांच्या अध्यक्षतेखाली सिनेअभिनेत्री अश्विनी महांगडे यांच्या हस्ते झाला.

स्पर्धेतील सहभाग

अमृत बापू भिसे बी.ए.भाग तीन या विद्यार्थ्यांनी पुढील स्पर्धामध्ये सहभाग नोंदवला व उज्वल यश संपादन केले.

1. शब्दगंध साहित्य परिषद महाराष्ट्र राज्य यांचा प्राचार्य

- शिवाजीराव भोसले स्मृती प्रित्यर्थ 'सातारा भूषण' पुरस्कार 2021 प्राप्त
2. खासदार श्रीनिवास पाटील फौन्डेशन यांच्या वतीने दिला जाणारा 'युवा सातारा गौरव' पुरस्कार 2022 प्राप्त.
 3. राजर्षी शाहू महाविद्यालय, लातूर आयोजित महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक प्राप्त.
 4. टी. सी. कॉलेज, बारामती आयोजित कविवर्य मोरोपंत आंतरमहाविद्यालयीन राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक प्राप्त.
 5. गांधी अध्यासन केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर आयोजित विद्यापीठ स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा -सुवर्ण पदक प्राप्त.
 6. यशवंतराव चव्हाण कॉलेज ऑफ सायन्स, कराड आयोजित यशवंतराव चव्हाण विद्यापीठ स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - सुवर्ण पदक प्राप्त.
 7. पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळ, पुणे आयोजित शरद करंडक राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा -द्वितीय क्रमांक प्राप्त.
 8. राष्ट्रवादी युवक काँग्रेस महाराष्ट्र राज्य शरदचंद्र पवार साहेब यांच्या वाढदिवसानिमित्त आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा तालुका स्तर प्रथम क्रमांक, जिल्हा स्तर द्वितीय क्रमांक आणि महाअंतिम फेरी औरंगाबाद द्वितीय क्रमांक.
 9. माजी आमदार अमरसिंह पंडित प्रतिष्ठान बीड आयोजित राज्यस्तरीय ऑनलाईन वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक.
 10. पंडित जवाहरलाल नेहरू महाविद्यालय, वर्धा आयोजितराज्यस्तरीय ऑनलाईन वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक
 11. प्रताप कॉलेज, अमळनेर आयोजित राज्यस्तरीय ऑनलाईन वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक
 12. शरदचंद्र पवार कला व वाणिज्य महाविद्यालय, आळंदी आयोजित ज्ञानविलास करंडक राज्यस्तरीय ऑनलाईन वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक.
 13. शंकरराव मोहिते महाविद्यालय अकलूज आयोजित महर्षी करंडक राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक
 14. राष्ट्रवादी काँग्रेस पार्टी नांदेड आयोजित राज्यस्तरीय ऑनलाईन वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक.
 15. महाराष्ट्र वक्तृत्व परिषद महाराष्ट्र राज्य यांच्या पश्चिम महाराष्ट्र अध्यक्षपदी निवड.
- प्रेरणा अरुण तिकुडवे बी.ए.भाग दोन या विद्यार्थिनीने पुढीलस्पर्धामध्ये सहभाग नोंदवला व उज्वल यश संपादन केले.
1. शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, समाजशास्त्र अधिविभाग आयोजित आझादी का अमृत महोत्सव अंतर्गत दि. 25 जानेवारी 2022 ते 10 फेब्रुवारी 2022 दरम्यान ' लोकशाही पंधरवडा' निमित्त वक्तृत्व स्पर्धेत उत्तेजनार्थ बक्षीस मिळवले.

प्रा. डॉ. व्ही. बी. कुरणे

निमंत्रक, भाषा व वाङ्मय मंडळ

राष्ट्रीय सेवा योजना

(वरिष्ठ व कनिष्ठ विभाग)

राष्ट्रीय सेवा योजना ववभागामार्फत सन 2021-22 मध्ये महत्वपूर्ण उपक्रम / कायफक्रम राबववण्यात आले.

मा. जिल्हाधिकारी शेखर सिंह यांचे कडून राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाला मतदान नोंदणी अभियानात उत्कृष्ट काम केल्याबदल सन्मानपूर्वक प्रशस्तीपत्र देवून सन्मानित केले गेले.

रोटरी क्लब पाटण यांच्यावतीने राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाला उत्कृष्ट काम केल्याबदल उत्कृष्ट राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग असा पुरस्कार देवून सन्मानित केले गेले.

भव्य रक्तदान शिबीर आयोजित केल्याबदल ॲप्रिसिएशन प्रमाणपत्र देण्यात आले. राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने वंधत्व व पशू सर्वरोग निदान शिबीर, लसीकरण शिबीर, भव्य रक्तदान शिबीर, संविधान रॅली, मतदान नोंदणी

अभियान इत्यादी कार्यक्रम/उपक्रम राबविण्यात आले.

डॉ. जी. एस. पट्टेबहादुर (एन.एस.एस.कार्यक्रम अधिकारी) यांनी अहमदनगर कॉलेज, अहमदनगर या ठिकाणी EIA ट्रेनिंग पूर्ण केले.

राष्ट्रीय सेवा योजनेचा रोहीत मोळावडे या विद्यार्थ्याने प्री.आर.डी.शिबीर कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगांव या ठिकाणी पूर्ण केले. तसेच राष्ट्रीय एकात्मता शिबीर कर्नाटक या ठिकाणी सहभाग घेतला.

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दि. 24 ते 30 मार्च 2022 या कालावधीत काठी अवसरी या ठिकाणी माझी वसुंधरा अभियान या विषयावर विशेष श्रमसंस्कार शिबीर घेण्यात आले. या शिबीराचे उद्घाटक मा. संजीव दादा चव्हाण, संचालक, कोयना शिक्षण संस्था तर प्रमुख पाहुणे

मा. राजाभाऊ शेलार हे होते. या शिबीरामध्ये श्रमदानातून पाणंद रस्ता, नाल्या-गटारे यांची स्वच्छता, सार्वजनिक हौदाची स्वच्छता, शोष खड्डे, शाळेला रंगरंगोटी, शाळेची स्वच्छता, भिंतीचा पाया खोदणे, झाडाला आळे करणे, झाडाला दगडांचा ओटा तयार करणे इत्यादी कामे करण्यात आली. योग शिबीर, मोफत आरोग्य तपासणी शिबीर, मोफत पशुवैद्यकीय शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. वणवा प्रतिबंध व पर्यावरण संवर्धन, चला थोडे हसूया, माझी वसुंधरा अभियान, राष्ट्रीय सेवा योजना व समाज, व्यक्तीमत्व विकास व करिअरच्या संधी, महिलांचे आरोग्य, पोक्सो कायदा व कृषी समोरील आव्हाने, उपाय व संधी इत्यादी विषयावर तज्ञ व्यक्तींची व्याख्याने आयोजित केली. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या शिबीराच्या समारोप समारंभाचे प्रमुख पाहुणे मा.अमरसिंह पाटणकर, जनरल सेक्रेटरी कोयना शिक्षण संस्था व कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ.एस.डी.पवार हे होते.

अ.क्र.	कार्यक्रम/उपक्रम	दिनांक	प्रमुख पाहुणे/सहभाग
१	वंध्यत्व व पशू सर्वरोग निदान शिबीर (बोन्ट्री)	१९/११/२०२१	डॉ. संजय पवार, मा. सतिश रणदिवे
२	मतदार नोंदणी अभियान उद्बोधन कार्यक्रम	२०/११/२०२१	मा. रमेश पाटील तहसीलदार, मा. टोम्पे साहेब तहसीलदार
३	मतदार नोंदणी जनजागृतीच पोस्टर प्रदर्शन कार्यक्रम	२२/११/२०२१	मा. सुनील गाढे, प्रांताधिकारी
४	प्रत्यक्ष मतदार नोंदणी कार्यक्रम	२४/११/२०२१	श्री. चंद्रकांत उपलंचवार
५	संविधान दिन	२६/११/२०२१	मा. राजाभाऊ शेलार प्रा. व्ही. एस. पानस्कर
६	वंध्यत्व व पशू सर्वरोग निदान शिबीर (पिंपळोशी)	७/१२/२०२१	डॉ. संजय पवार, मा. सतिश रणदिवे
७	राष्ट्रीय सेवा योजना उद्घाटन व राष्ट्रीय सेवा योजना दिन	१७/१२/२०२२	मा. शंकर शेडगे
८	भव्य रक्तदान शिबीर	२७/१२/२०२१	मा. दिपकसिंह पाटणकर मा. मुलाणी
९	रांगोळी स्पर्धेचे आयोजन	२८/१२/२०२१	मा. सौ. पाटणकर मॅडम
१०	राष्ट्रीय मतदार दिन	२५/०१/२०२२	मा. सुनील गाढे, प्रांताधिकारी
११	विशेष श्रमसंस्कार शिबीर	२४ ते ३० मार्च २०२२ काठी अवसरी	मा. राजाभाऊ शेलार मा. संजीव दादा चव्हाण
१२	भव्य रक्तदान शिबीर	४/५/२०२२	मा. यशवंत जगताप
१३	पर्यावरण जनजागृती व स्वच्छता सप्ताह	७ ते १३ जून २०२२	मा. सौ. वीणा नांगरे

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने परिसर स्वच्छता व सुशोभीकरण इत्यादी उपक्रम राबविण्यात आले.

अ.क्र.	कार्यक्रम/उपक्रम	दिनांक	ठिकाण
१	स्वच्छ भारत अभियान	०२/१०/२०२१	महाविद्यालय परिसरात
२	श्रमदानातून स्वच्छता	१६/१२/२०२१	महाविद्यालय परिसरात
३	आजादी का अमृतमहोत्सव निमित्त स्वच्छ भारत अभियान	२९/१२/२०२१	महाविद्यालय परिसरात
४	श्रमदानातून स्वच्छता	२४/०१/२०२२	महाविद्यालय परिसरात
४	प्लास्टिकमुक्ती	२५/०३/२०२२	काठी अवसरी
५	स्वच्छता व अल्पोपहार वाटप	२१/०४/२०२२	महाविद्यालय परिसरात

डॉ.जी.एस.पट्टेबहादुर, कार्यक्रम अधिकारी, वरिष्ठ विभाग
प्रा.बी.डी.लोहार, कार्यक्रम अधिकारी, कनिष्ठ विभाग

माजी विद्यार्थी संघ समन्वय समिती

आपल्या महाविद्यालयातील 'बाळासाहेब देसाई कॉलेज माजी विद्यार्थी संघसमन्वय समिती'या समितीच्या वतीने २०२१ -२२ या शैक्षणिक वर्षामध्ये पुढीलप्रमाणे उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

- शनिवार दिनांक ०८/०१/२०२२ रोजी माजी विद्यार्थी संघाच्या 'कोयानापरव' या नियतकालिकाचा प्रकाशन समारंभ बाळासाहेब देसाई कॉलेज माजी विद्यार्थी संघाचे अध्यक्ष मा. बाबुराव शेळके व सचिव प्रा. व्ही. एस. माथणे यांच्या हस्ते संपन्न झाला.
- शनिवार दिनांक ०८/०१/२०२२ रोजी बाळासाहेब देसाई कॉलेज 'माजी विद्यार्थी संघ' समन्वय समिती व माजी विद्यार्थी संघ कार्यकारिणी यांची संयुक्त बैठक आयोजित करण्यात आली. सदर बैठकीमध्ये संघाच्या मागील वर्षामध्ये आयोजित केलेल्या उपक्रमांचा आढावा घेण्यात आला आणि माजी विद्यार्थी संघाच्या कोयानापरव या नियतकालिकाच्या छपाईबाबतही चर्चा करण्यात आली.
- शनिवार दिनांक १२ /०३ /२०२२ रोजी बाळासाहेब देसाई कॉलेज 'माजी विद्यार्थी संघ' समन्वय समिती व माजी विद्यार्थी संघ कार्यकारिणी यांची संयुक्त बैठक आयोजित

करण्यात आली. सदर बैठकीमध्ये महाविद्यालयाच्या माजी विद्यार्थ्यांचा स्नेहमेळावा शनिवार दि. ०९/०४/२०२२ रोजी आयोजित करण्यात यावा असे ठरविण्यात आले. तसेच सदर स्नेहमेळाव्यामध्ये माजी विद्यार्थी संघामार्फत माजी विद्यार्थ्यांस पुरस्कार देण्यासंदर्भात चर्चा करण्यात आली. पुरस्काराचे स्वरूप मानपत्र, सन्मानचिन्ह, शाल, श्रीफळ व पुष्पगुच्छ असे ठरविण्यात आले

- शनिवार दिनांक ०९/०४/२०२२ रोजी सकाळी ११.०० वा. बाळासाहेब देसाई कॉलेज 'माजी विद्यार्थी संघ' आणि समन्वय समितीच्या संयुक्त विद्यमाने महाविद्यालयाच्या माजी विद्यार्थ्यांचा स्नेहमेळावा आयोजित करण्यात आला. सदर मेळाव्यासाठी प्रमुख पाहुणे म्हणून प्राचार्य डॉ. आर. ए. कुंभार हे उपस्थित होते. या मेळाव्यामध्ये प्रो. डॉ. उदय जाधव यांना पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. बाळासाहेब देसाई कॉलेज माजी विद्यार्थी संघाचे अध्यक्ष मा. बाबुराव शेळके यांची प्रमुख उपस्थिती होती. सदर मेळाव्यासाठी १०८ माजी विद्यार्थ्यांनी आपला सहभाग नोंदवला.

प्रा. विनायक राऊत
निमंत्रक, माजी विद्यार्थी संघ समन्वय समिती

महिला सबलीकरण समिती

- १) १२ नोव्हेंबर, २०२१ रोजी मा. अॅड. के. पी. कदम यांच्या उपस्थितीत जागतिक कन्या दिन साजरा केला.
- २) ३० नोव्हेंबर, २०२१ रोजी ब्रह्मकुमारी मा. रुक्मिणी दिदी, मा. विद्या दिदी यांचे 'संस्कार व आजची पीढी' या विषयी उदबोधन पर व्याख्यान घेतले.
- ३) ३१ डिसेंबर, २०२१ रोजी सावित्रीबाई फुले यांच्या जयंती निमित्त 'उस्फूर्त काव्य लेखन स्पर्धा' एकूण १९ स्पर्धक सहभागी झाले होते.
- ४) ३ जानेवारी, २०२२ रोजी सावित्रीबाई फुले यांच्या जयंती निमित्त काव्य लेखन स्पर्धा बक्षिस वितरण व सावित्रीबाई फुले जयंती निमित्त मा. डॉ. सीमा चव्हाण यांचे उदबोधन पर व्याख्यान घेतले.
- ५) ९ फेब्रुवारी, २०२२ ते २२ फेब्रुवारी, २०२२ पर्यंत महाविद्यालयीन व तालुक्यातील हायस्कूलच्या विद्यार्थिनींसाठी महिला सबलीकरण व पाटण पोलीस स्टेशन यांच्या संयुक्त विद्यमाने स्वसंरक्षण प्रशिक्षण कार्यशाळा घेण्यात आली. या कार्यशाळेच्या उद्घाटनाला पोलीस कॉस्टेबल मा. लोंढे यांनी मार्गदर्शन केले.
- ६) १५ फेब्रुवारी, २०२२ रोजी रोटरी क्लब, पाटण व महिला सबलीकरण समिती यांच्या संयुक्त विद्यमाने कॅन्सर विषयी जागृती व मोफत आरोग्य निदान शिबीर घेण्यात आले. यावेळी डॉ. मनिषा मगर यांनी मार्गदर्शन केले.
- ७) ८ मार्च, २०२२ रोजी महिला दिना निमित्त मा. संजीवनी खांडके यांचा एकपात्री संवाद.
- ८) अग्रणी महाविद्यालया अंतर्गत शिवाजी विद्यापीठाचा लघु संशोधन प्रोजेक्ट 'क्षमा शर्मा की कहानियों मी चित्रित नारी' या विषयावर पूर्ण केला.

प्रा. डॉ. हेमलता काटे
निमंत्रक, महिला सबलीकरण समिती

राष्ट्रीय छात्र सेना (NCC)

1. महाविद्यालयास २०१५-१६ साली NCC सबटेनंट मंजूर झाले व २०१८-१९ मध्ये आपल्या NCC युनिटला शासनाची मान्यता मिळाली असून विद्यार्थी संख्या ५२ झालेली आहे.
2. एनसीसीचे आत्तापर्यंत १७ विद्यार्थी इंडियन आर्मी व पोलिसमध्ये भरती झाले आहेत.
3. एनसीसीचे कॅडेट सर्व सामाजिक कार्यांमध्ये सहभागी होत असतात यामध्ये वृक्षारोपण, रक्तदान शिबीर, स्वातंत्र्यदिन, प्रजासत्ताक दिन, करिअर व जनजागृती यासारख्या कार्यक्रमांचं आयोजन वर्षभर केल जात असते.
4. एनसीसीचे विद्यार्थी विविध कॅम्पमध्ये सहभागी होत असतात. यामध्ये तामिळनाडू, नागपूर, कोईमटूर, अहमदनगर यासारख्या ठिकाणांचा समावेश आहे. कॅम्पमध्ये घेतल्या जाणाऱ्या प्रत्येक इव्हेंटमध्ये आपल्या महाविद्यालयाचे विद्यार्थी प्रथम क्रमांकावर उत्तीर्ण होत असतात .
5. आतापर्यंत आपल्या महाविद्यालयाने २०१८-१९ मध्ये कॅम्पचे आयोजन केलं होतं व यावर्षी कॅम्प घेण्याचा मानस आहे. महाविद्यालयाच्या प्रत्येक कार्यक्रमांमध्ये शिस्त राखण्याचे काम एनसीसीचे विद्यार्थी करीत आहेत.

प्रा. संतोष प्रकाश पाटील
एन.सी.सी. ऑफिसर

Internal Quality Assurance Cell

- 1) **AQAR 2019-20** is filled & uploaded on NAAC Portal dated 30/08/2021.
- 2) Dr. P. Y. Phadnis attended national workshop on “**Format of new AQAR 2020-21**” dated 04/12/2021.
- 3) Organised one day lead college workshop on “**Awareness among students about NAAC process**” dated 28/03/2022.
- 4) Organised one day lead college **Workshop on IPR** dated 25/03/2022 with the help of Research Committee.
- 5) Organised National **Workshop on IPR** with the help of Shivaji University, Kolhapur **Mr. Jatin Darve** was resource person dated 22/04/2022.
- 6) Organised **IQAC Festival** Successfully dated 27/05/2022.

Faculty Development Programmes (FDP)

Sr. No.	Title of the Programme	Resource Person	Date	Participation
1	“Preparation for NAAC”	Dr. Tanaji Chaugule IQAC Coordinator Bhogavati College	26/10/2021	43
2	कौशल्य आणि उद्योजकता विकास	Mr. S. S. Tadakhe	25/04/2022	29
3	आदिवासी साहित्य आणि संस्कृती	Dr. V. S. Raut	26/04/2022	24
4	आर्थिक साक्षरता नियोजन	Mr. Jagdish Mane SEBI Smart Trainer	01/06/2022	86

Dr. P. Y. Phadnis
IQAC Coordinator
Dr. Mrs. M. R Sapkal
IQAC Co-Coordinator

सामाजिकशास्त्र मंडळ

» २६ जून २०२१ राजर्षि छत्रपतीशाहू महाराज जयंती साजरी करण्यात आली » ११ नोव्हेंबर २०२१ राष्ट्रीय शिक्षण दिन साजरा करण्यात आला » १२ जानेवारी २०२२ रोजी स्वामी विवेकानंद जयंती साजरी करण्यात आली. » १० मार्च २०२२ रोजी सावित्रीबाई फुले जयंती साजरी करण्यात आली. » १९ फेब्रुवारी २०२२ रोजी छ.शिवाजी महाराज जयंती साजरी करण्यात आली.	» ११ एप्रिल २०२२ रोजी महात्मा जोय्तीबा फुले यांची जयंती साजरी करण्यात आली » १४ एप्रिल २०२२ रोजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची जयंती साजरी करण्यात आली. » २३ एप्रिल २०२२ रोजी बाळासाहेब देसाई यांची जयंती साजरी करण्यात आली. » ६ मे २०२२ राजर्षि शाहू महाराज शताब्दीवर्ष साजरा करण्यात आला.

प्रा.आर.जी.कांबळे
निमंत्रक, सामाजिकशास्त्र मंडळ

कला मंडळ

- दि. २० डिसेंबर २०२१ रोजी छ. शिवाजी कॉलेज, सातारा येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवामध्ये व दि. २७,२८,२९ डिसेंबर २०२१ रोजी संत गजानन महाराज कॉलेज ऑफ इन्जिनिअरिंग, महागाव येथे झालेल्या मध्यवर्ती युवा महोत्सवामध्ये २३ विद्यार्थ्यांनी ११ कला प्रकारांमध्ये सहभाग घेतला .
- श्री. रविराज उत्तम भिसे - बी. ए. भाग -३ याने - 'नकला' या कलाप्रकारात जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवामध्ये तृतीय क्रमांक मिळविला .
- २६ जानेवारी २०२२ रोजी आयोजित देशभक्तीपर गीत गायन कार्यक्रमात सहभागी विद्यालये
 १. बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण.
 २. कै. सौ. सुलोचनाबाई पाटणकर कन्या शाळा, पाटण.
 ३. श्रीमंत सरदार भीमराव नागोजीराव पाटणकर विद्यामंदिर, पाटण
 ४. माने देशमुख विद्यालय, पाटण
- 'आझादी का अमृत महोत्सव' निमित्त मराठी विभाग व कला मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित "मराठी राजभाषा दिन व कामगार दिनानिमित्त दि. १ मे २०२२" देशभक्तीपर गीतांचे व कवितांचे सादरीकरण " कार्यक्रमाचे आयोजन केले. यात १० प्राध्यापक व ३ विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.
- वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ प्रसंगी विविध गुणदर्शन कार्यक्रमाचे आयोजन केले .
- २८ मे २०२२. यामध्ये १८ विद्यार्थ्यांनी गीते, नृत्य, कविता, नकला सादर केल्या.

प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे
निमंत्रक, कला मंडळ

विभागीय व वैयक्तिक परामर्श

Department of Marathi

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :-

- मराठी विभाग आणि महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने रविवार दिनांक २७/०२/२०२२ रोजी मराठी भाषागौरव दिनाचे औचित्य साधून महामहीम राष्ट्रपती महोदय यांना मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा प्राप्त करून देण्यासंदर्भात २०१ पत्रे पाठवण्याचा कार्यक्रम राबवण्यात आला.
- मराठी विभाग आणि महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने मराठी राजभाषा गौरव दिनाच्या कार्यक्रमाचे आयोजन गुरुवार दिनांक ०३ /०३ /२०२२ रोजी करण्यात आले. सदर कार्यक्रमात कु. दीक्षा लक्ष्मण मळेकर, कु. अपेक्षा राजाराम कदम, कु. साक्षी शंकर पवार, कु. प्रियांका हणमंत शिंदे, श्री रोहन सुरेश मोहिते, श्री. संकेत जयवंत सुर्यवंशी, श्री. तुकाराम दशरथ शिंदे या विद्यार्थ्यांनी मनोगते व्यक्त केली.
- बुधवार दि. १६/०३/२०२२ रोजी महिला महाविद्यालयामध्ये आयोजित केलेल्या “स्पर्धा परीक्षा आणि मराठी भाषेतील संधी” या कार्यशाळेमध्ये कु. ऐश्वर्या नरेन्द्र शिंदे, कु. निकिता मारुती गायकवाड, कु.सावंत स्वप्नाली शिवाजी, कु.तेजस्वी एकनाथ जाधव, कु.मानसी सिद्धार्थ जगताप (बी. ए. भाग एक) या विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या.
- मराठी विभाग आणि कवी यशवंत प्रतिष्ठान, चाफळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने बुधवार दिनांक ९ /३ /२०२२ रोजी महाराष्ट्र कवी यशवंत यांची १२३ वी जयंती आयोजित करण्यात आली त्यासाठी प्रमुख पाहुण्या म्हणून मा. डॉ. आबासाहेब उमाप, सौ. मंगलताई रामचंद्र जगताप महिला महाविद्यालय, उंब्रज. ता. कराड, जि. सातारा. होते. कवी यशवंत प्रतिष्ठान, चाफळचे खजिनदार अॅड. शिरीष पेंढारकर, सचिव मा. संभाजीराव देशमुख, सदस्य मा. बबन बाबर यांची प्रमुख उपस्थिती होती.
- मराठी विभाग आणि कला मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने “मराठी राजभाषा दिन व कामगार दिनानिमित्त ‘आझादी का अमृत महोत्सव’ या उपक्रमांतर्गत देशभक्तीपर गीतांचे व कवितांचे सादरीकरणाचा कार्यक्रम रविवार - दि. १ मे २०२२ रोजी आयोजित करण्यात आला.
- कवी विहंग पारितोषिक- पवार निशा विद्यानंद, भिसे नेहा कृष्णत - ३६ बी.ए.भाग १ एच्छिक मराठी प्रथम
- रामकली पावसकर पारितोषिक - पवार सौरभ चंद्रकांत - बी.ए.भाग ३- मराठी प्रथम

B. Faculty Profile :-

S. N.	Name of the Activity	प्रा. डॉ. पांडुरंग ऐवळे	प्रा. विनायक राऊत	प्रा. श्री गणेश गायकवाड
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	National - 1	National - 1	National - 1
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	National - 1	National - 1	--
3	Res. Pap. Published in Journal	National - 1	National - 1	--
4	Res. Pap. Published in Proceeding	--	--	--

5	Book Published		B. A. III मराठी विषयाच्या सीमामध्ये घटक लेखन	
6	M. Phil. / Pd. D. Guidance (Award/ Working)		Ph. D. Award	
7	Membership of Academic Bodies		Alumini association	
8	Guest Lecture	02	02	
9	Refresher course	--	01	
10	Short term course F.D.P.	--		

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. P. J. Aivale
Head, Department of Marathi

Department of Hindi

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

(a) Hindi Din – 21/09/2021

(b) Vainatey Bhattipatrak Prakashan -5/5/2022

2. Others :

Conducted Certificate Course of 'Hindi Anuwad'.

B. Faculty Profile :-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Members	
		Dr. V. B. Kurane	Dr. Sou. Hemlata Kate
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	IN-01N-01	I-01 N-01
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	N- 01	I-01
3	Chair the Session (N/ R)	02	R-1
4	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	N-01	I-4 R-1
5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	-	-
6	Guest Lectures	--	04
7	Refresher / Orientation / Summer Programme	--	R-01
8	Membership of Academic bodies	01	04
9	Others	-	-

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. V. B. Kurane
Head, Department of Hindi

Department of English

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

- "Enrich Your Vocabulary and Refine Your Thoughts" activity was conducted by Mrs. S. A. Kirpekar throughout the year in which some difficult words and quotations were displayed on the notice board of central library.
- Conducted College Certificate course of 01 month duration on 'Communicative English Course' from 20/03/2022 to 19/04/2022
- Calligraphy Competition was held for the students of senior college belonging to all the faculties on 11/04/2022.

2. Extracurricular activities :

- Displayed of Wall Poster (Vainatey) on "Tense Chart," on Monday, 31/05/2022
- The Department of English organized 'Daulat Essay Competition' on Monday, 02/05/2022.
- Six students along with Mr. S. S Pawar, head of the department attended One Day Workshop on "E- Communication" organized under Lead College scheme by Venutai Chavan College, Karad on Monday, 21/03/2020

3. Extension Activity :

- Mr. S. S. Pawar, Head of the Department, worked as a Moderator for Two Day Online Conference on "The Place of Textbook in English Language Teaching in India: A Dependable Tool of Knowledge Transfer" organized by Amdar Shashikant Shinde Mahavidyalay, Medha on 02nd and 03rd August, 2021.
- Memorandum of Understanding was formed in between the Department of English and Satara Chapter, English Language Teachers' Association of India (ELT@I) on 29th August, 2021.

B. Faculty Profile :-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Members
		Mr. S. S. Pawar
1	Chair the Session	Judge of Elocution Competition for two Districts, Sangali and Kolhapur at Shivaji University Youth Festival
2	Resource Person	Invitation as an Invited Poet for Poetry Recitation in National Level Workshop on Creative Writing on 23/07/2022 at Arts & Commerce College, Kasegaon
3	Refresher/Orientation/ Short Term course	Refresher Course in Languages at Punjabi University, Patiala, 20/01/2022 to 03/02/2022

Prof. Dr. N. G. Wale
Head, Department of English

Department of Political Science

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

- राज्यशास्त्र विभाग, राष्ट्रीय सेवा योजना, तहसिलदार कार्यालय पाटण आणि रोटरी क्लब पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने शुक्रवार दिनांक २६/११/२०२१ रोजी “संविधान दिनाचे” औचित्य साधून तहसिलदार कार्यालय पाटण येथे संविधानाच्या सरनाम्याचे वचन करण्यात आले. तसेच यावेळी विद्यार्थ्यांनी आपले मनोगत व्यक्त केले.
- राज्यशास्त्र विभाग, राष्ट्रीय सेवा योजना, तहसिलदार कार्यालय पाटण आणि रोटरी क्लब पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने शुक्रवार दिनांक २६/११/२०२१ रोजी “मतदार जागृती दिन” साजरा करण्यात आला. सदर कार्यक्रमाच्या वेळी महाविद्यालयाच्या प्रांगणातून मेयदारे नोंदणी जनजागृती रॅलीचे आयोजन करण्यात आले.
- शुक्रवार दि. २५/०३ /२०२२ रोजी अग्रणी महाविद्यालयांतर्गत “मानवी हक्क” या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजित केले.

B. Faculty Profile :-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Members	
		Dr. S. D. Pawar	Prof. V. S. Panaskar
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	--	--
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	--	--
3	Res. Pap. Published in Journal	--	--
4.	Res. Pap. Published in Proceeding	--	--
5	Book Published	पाश्चात्य राजकीय विचार एम. ए. २	--
6	M. Phil. / Pd. D. Guidance (Award/ Working)	01	--
7	Membership of Academic Bodies	B.O.S.	Youth festival Kolhapur
8	Guest Lecture	--	01
9	Refresher course	01	0
10	Short term course F.D.P.	01	

Dr. S. D. Pawar
Head, Department of Political Science

Department of History

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

1. organized lead college activity on "Savitribai Phule and value education" on
2. To celebrate Vivekanand Jayanti & Rajmata Jijau Jayanti
3. To celebrate Shiv Jayanti
- 4 To celebrate Dr. Babasaheb Ambedkar Jayanti

2. Extracurricular activities : Nil

3. Extension activity :

- a) Department run the Certificate Course on 'MODILUPI' in 2021-22

B. Faculty Profile :-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Mr. R. G. Kamble	Mr. Prashant Musale
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	-	N -1
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	-	-
3	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	N-2	-
4	Ongoing Projects		-
5	Guest Lecture	01	00
6	Co-Editor Journal	-	-
7	Member of Advisory Board(IQAC- Arts & commerce college Nagthane)	-	-
8	Member of Executive committee	-	-
9	Alumni Association Member(Arts & commerce college Nagthane)	-	-
10	Refresher / Orientation / Summer Programme		-

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. R. G. Kamble
Head, Department of History

Department of Economics

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

- World's Population Day Online Quiz dated 11th July 2021
- 'Vainteya' Wallpaper Publication on Inflation dated 17th May 2022.

2. Extracurricular Activities :

- Share Market Certificate Course completed from 19th May 2022 to 28th May 2022
- Organized One Day National Webinar on Impact of Covid-19 on Indian Economy dated on 14th August 2020

B. Faculty Profile :-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member		
		Dr. P. Y. Phadnis	Dr. G. S. Pattebahadur	Prof. Mrs. S. G. Pattebahadur
1	Conference/Seminar/ Workshop Attended (I/N/R)	05 N	01-I, 02-N R-01	01-I, R-01
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper Presented (I/N/R)	02 N	01-I, 02-N	01-I,
3	Chair the Session (N/ R)	--	--	--
4.	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	03 N	03-I	01-I,
5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	--	--	--
6	Resource Person (N/ R)	--	--	--
7	Book Published (N/R)	01	--	--
8	Ongoing Projects	--	--	--
9	Guest Lecture	04	05	--
10	Award/ Recognition	01	01, 02	--
11	Refresher / Orientation / Summer Programme	RC -01	RC -01 01-ETI	--
12	M. Phil./Ph.D. Guidance (Awarded/ Working)	Awarded	Awarded	Working
13	Membership of Academic Bodies	SUEAK, Marathi Arthashashtra Parishad	NSS Area Coordinator, SUEAK,	--

14	Any Other	Worked as Chairman, Syllabus Sub- Committee, SUK		--
----	-----------	--	--	----

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. Prashant Y. Phadnis
Head, Department of Economics

Department of Geography

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities : Nil

- a) Organized one day lead college workshop on 'Disaster Management in Western Ghats' on 1st Apr. 2022.
- b) Arranged Students Seminars on 6/1/2022.
- c) Arranged 04 Projects at Tal. Patan on 6/3/2022.
- d) Arranged online Study Tour for B. A. III Students at Gaganbavada - Sindhudurgh - Tarkarli on **23 & 24/04/2022.**

2. Extracurricular Activities :

- a) Student of Department of Geography Participated in various Carrier Katta Activities.
- b) Celebration of Geography Day -14 January 2022
- c) Vainatey Poster Presentation on Cyclone Storms on 19/05/2022.

B. Faculty Profile :-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Members		
		Dr. C. U. Mane	Shri. S. S. Tadakhe	Shri. S. P. Patil
1	Conference/Seminar/ Workshop Attended	05 I	03 N, 03 S	05 I
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper Presented	05 I	01 N	05 I
3	Chair the Session	01 N	--	--
4	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	05 I	02 N	--
5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	--	--	--
6	Resource Person	02 N	--	--
7	Book Published	--	--	--
8	Ongoing Projects	--	--	--

9	Guest Lecture	--	01	--
10	Award/ Recognition	Got Award from KES. Patan	Felicitated from KES. Patan	--
11	Refresher / Orientation / Summer Programme	--	--	01
12	M. Phil./Ph.D. Guidance (Awarded/Working)	Awarded-1 M.Phil and 1 Ph.D Working 6 Students	--	--
13	Membership of Academic Bodies	*Member of University Student Development Committee. *Member of University Faculty of Science and Technology. *Member of College Development Committee.	1) Member of IQAC 2) Convener of Competitive Examination Guidance and Placement Cell. 3) Member of College NSS Committee.	Member of CDC Member of Convener of NCC

(I - International; N - National; R - Regional)

Mr. S. S. Tadakhe
Head, Department of Geography

Department of Chemistry

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

- a.) Department of Chemistry runs career oriented course in Analysis of soil and Potable water analysis (No of students admitted 30)
- b.) Department of Chemistry runs career oriented course in House Hold chemicals (No of students admitted 32)

2. Extracurricular Activities :

Department of Chemistry Organized One Day State Level Workshop On Soil & Water Its Analysis & Interaction With Environment'

3. Extension Activities :

Vidyan Vahini Programme organized by Department of Chemistry and Rotary club, Patan at

1. Shrimant Chh. P. B. Highschool, Dhoroshi
2. Sou S. P. Kanyashala, Patan

Miss. Garud H.B. research student own second prize in Avishakar competition at University level also got SARTHI research Scholarship

B. Faculty Profile :-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member		
		Dr. V. A. Kalantre	Dr. M. R. Kadam	Dr. P. D. Kamble
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	03	01	03
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	02 I	--	--
3	Chair the Session (N/ R)	--	--	--
4.	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	01 I	01 I	02 I
5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)			
6	Resource Person (N/ R)	--	--	
7	Book Published (N/R)	-		
8	Ongoing Projects	--		
9	Guest Lecture			
10	Award/ Recognition			
11	Refresher / Orientation / Summer Programme	-	FDP 01	FDP 01
12	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/ working)	Working 03 Submitted thesis 01	Working 02	Working 02
13	Membership of Academic bodies	-	-	-
14	Other			

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. V. A. Kalantre
Head, Department of Chemistry

Department of Microbiology

A. Departmental Profile :-**1. Co-curricular Activities :**

- Conducted Online and offline CIE.

2. Extracurricular Activities :

- Organized Science Exhibition at 06/04/2022

3. Extension Activities :

- Organized Blood donation camp at Kanya Shala, Patan on 4 January 2022
- Guest lecture by Dr. M. R. Sapkal at Shivanjali English medium School, Nade.

4. Others :

B. Faculty Profile :-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Dr. Mrs. M. R. Sapkal	Ms. Badekar S. S.
1	Conference/Seminar/ Workshop attended /webinar (I/N/R)	I -02, N- 05	-
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)		-
3	Book Published (N/R)		-
4	Refresher / Orientation / Summer Programme	Short term course -01	-
5	Membership of Academic bodies	Member - BOS-SU Kolhapur Member - BOS-SGM Karad. Member - BOS-YCIS Satara.	-
6	Membership of Academic bodies	Regional Coordinator (Kolhapur Region) Microbiologist Society India.	-

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. Manisha Sapkal
Department of Microbiology

Department of Zoology

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

- Organized Project work for B.Sc-III students
- Arranged Students Seminars B.Sc-III students

b) Field Visits :

B.Sc.III - 1.Mr.D.D.Thorat organized visits at Local garden & Water reservoir for Birding 15/05/2022

c) C.O.C :

Run one batch having 30 students for Apiculture

d) Workshop :

1. organised WILDLIFE WEEK (2-8 October 2021) celebration 2021

Sr. No.	Date	Time	Resource Person/Activity	Topic
1	2.10.2021	7.00 p.m.	Quiz Competition(D.D.Thorat)	Bird Identification
2	3.10.2021	7.00 p.m.	Quiz Competition (Dr. B. V. Jadhav)	Snake Identification

3	4.10.2021	7.00 p.m.	Ad. Saurabh Deshpande (Patan)	Wild Protection Acts
4	5.10.2021	7.00 p.m.	Prof. Dr. V. Y. Deshpande (satara)	Biodiversity
5	6.10.2021	7.00 p.m.	Dr. Sudhir Kumbhar (Karad)	Wildlife Conservation
6	7.10.2021	7.00 p.m.	Sunil Panaskar (Patan)	Wildlife & Surrounding
7	8.10.2021	7.00 p.m.	Anil Bodhe, Sushant Shinde, Nilesh Phutane	Discussion on Man and Wildlife conflict

2) organized Workshop on Apiculture (20-25 May2022) celebration of World honey Day -20 May 2022

1. Organized Lead college activity--on "Wildlife Conservation" On 5th January, 2022.

2. Extra-curricular Activities :

1) The department has displayed wall paper on a topic "Honey-Importance" on 26 May 2022.

2) Organized and participated in Science Exhibition 2022

3. Extension Activities :

Successfully Run Vermicompost project and started sale

4. Guest Lectures :

1) Organised discussion on - Impact of corona on Education-Dt-06.01.2022

2) Organised guest lecturers of Mr. Prashant Gawade Handling of honey bee -Dt 25.05.2022

3) Organised guest lecturers on -Immunology-Dt-02.06.2022

B. Faculty Profile :

Sr. No.	Name of the activity	Shri. D. D. Thorat	Dr. B. V. Jadhav	Dr. L. S. Bhingardev
1	Conference/ Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	Webinar : 04 (National), 01 (International)	Webinar : 04 (National), 01 (International)	Webinar : 04 (National), 01 (International)
2	Chair person (I/N/R)	-	--	--
3	Research paper published in Journal (I/N/R)	--	-	--
4	Resource person	02	--	--
5	Book Published	--	--	-
6	Guest Lecture	02	--	-
7	Refresher / orientation/ summer programme	--	-	01
8	Ph.D. Guidance (awarded)	--	-	--
9	Membership of academic bodies	02(R)	01 (I), 02(R)	--
10	Other	--	--	--

Prof. Dattatray D. Thorat
Head, Department of Zoology

Department of Botany

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

2. Extracurricular Activities :

- Department organized College Certificate Course for B.Sc. II "Garden Techniques" 25 students enrolled.
- (Tree Plantation done) in college campus by Botany Students. August 2021.

3. Extension Activities:

- Health checkup camp at Chapoli Aral.
- Help for landslide and Flood affected people.

B. Faculty Profile :-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Dr. B. V. Jadhav	Dr. Manjusha Shinde
1	Conference/Seminar/ Workshop / webinars attended (I/N/R)		
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented /Published (I/N/R)	International -01Paper presentation Calicut University	
3	Guest Lectures		1 LBS college Satara
4	Refresher /Orientation / Summer Programme	FDP-1	FDP-2

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. Bharat Jadhav
Head, Department of Botany

Department of Statistics

A. Departmental Profile :-

- 1) The students of B.Sc.I, B. Sc.II are participated in "Written Statistics Quiz-2022" organized by department of Statistics with association of SUSTA.
- 2) Total five projects on different topics of statistics are prepared by B.Sc. II students of department
- 3) Department organized Remedial course for weak learners.

B. Faculty Profile :-

S. N.	Name of the Activity	Supanekar S. R.
1	Conference/ Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	Webinar : 03(National)
2	Research paper published in Journal (I/N/R)	01
3	Membership of academic bodies	01 (I), 02(R)

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. S. R. Supanekar
Department of Statistics

Department of Mathematics

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Department Organized Remedial course in "Basic Mathematical Science" for B. Sc.-I class for slow as well as advanced learners. (Period: October 12 to 30, 2021)
- Department organized Lead college activity on "Google Features for Mathematics" on 04/02/2020.
- Seven mathematical Models were prepared by B. Sc. II students and presented in Science Exhibition organized by Science Association in B. D. College, Patan on April 6, 2022.

2. Extracurricular activities:-

- Celebrated National Mathematics day on 22/12/2021 at departmental level.
- Faculty coordinated in conducting the Intellectual Property Awareness program under NATIONAL INTELLECTUAL PROPERTY AWARENESS MISSION on April 22, 2022.
- Faculty co-ordinated in conducting the Lead College Activity on IPR & Art of Patenting and Patent Defense on March 25, 2022

3. Extension activities:-

4. Others:

- Student from B.Sc. I and II Class participated in IAQC festival.

B. Faculty Profile :-

S. N.	Name of the Activity	Dr D. R. Phadatare
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	R - 01
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	I-01
4	Resource Person	01
4	Refresher / Orientation / Summer Programme	Online Refresher Course -01
5	Membership of Academic bodies	1. Member of Shivaji University Mathematics Society(SUMS) 2. Member of All India council for Engineering and Technology

(I - International ; N - National; R - Regional)

Prof. Dr. D. R. Phadatare
Department of Mathematics

Department of Commerce

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities : Nil

- Organized Inauguration Function of Commerce Association, Salesmanship Training & Event Management Course dated 05.01.2022.
- Organized program on Career in SBI Life Insurance for Women dated 14.03.2022.
- Organized Lead College Activity on Career in Banking Sector dated 26.03.2022.

2. Extracurricular Activities:

- Completed CSR Project - NISM Certification for Mutual Fund Distributors dated 24.08.2021. to 15.09.2021
- Completed CSR Project – Accounts Executive & Automobile Repairing Course dated 10.01.2022 to 06.02.2022.
- Completed CSR Project – Banking Financial Services & Insurance and Retail Sales Associates dated 01.03.2022 to 30.03.2022

B. Faculty Profile :-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member		
		Mr. Mohite A. L.	Mr. Hakim. S. S.	Miss. Pawar S. R.
1	Conference/Seminar/ Workshop Attended (I/N/R)	I-01	I-01	--
2	Res. Pap. Published in UGC CARE Listed Journal (I/N/R)	I-02	--	--
3	M. Phil./Ph.D. Guidance (Awarded/Working)	Ph.D Ongoing	Ph.D. Ongoing	--
4	Membership of Academic Bodies	1) Member of Competitive Examination Guidance and Placement Cell. 2) Member of College NSS Committee. 3) Convener of Commerce Association 4) Member of Alumni Association	1) Member of College Staff Secretary 2) Member of collage result abstract Committee 3) Member of Admission Committee 4) Member of Alumni Association	--
5	Other[Examiner]	--	--	--

Mr. A. L. Mohite

Department of Commerce

Department of BCA

A. Departmental Profile :-

1. Co-curricular Activities :

a) Conducted CSR Web Design course for B.C.A. IIIrd Year Students

2. Extracurricular Activities :

a) Developed Result Software for 11th Junior College (Balasaheb Desai College, Patan).

Mr. A. T. Sutar
Head, Department of B.C.A.

उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम

महाविद्यालयात उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम विभागामध्ये बँकिंग फायनान्शियल सर्व्हिसेस अँड इन्शुरन्स (BFSI), हॉर्टिकल्चर (Horticulture), व इलेक्ट्रिक टेक्नॉलॉजी (E. T.) हे व्यवसाय अभ्यासक्रम 11 वी व 12 वी वर्गासाठी स्वतंत्रपणे शिकवले जातात. त्याचा शैक्षणिक अहवाल पुढीलप्रमाणे :-

	बीएफएसआय	हॉर्टिकल्चर	ई.टी.
12 वी मार्च 2021 निकाल	100 %	100 %	100 %
11 वी प्रवेश	34	37	24
12 वी प्रवेश	32	34	23

- 11 वी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांसाठी प्रत्यक्ष कामाचा अनुभव मिळवण्यासाठी उन्हाळी सुट्टीमध्ये एक महिन्याचे ऑन द जॉब ट्रेनिंग आयोजित केले जाते यामध्ये संबंधित विषयाशी निगडित असलेल्या अध्यापकांचा सहभाग घेतला जातो.
- विद्यार्थ्यांना अधिकचे व्यावसायिक ज्ञान मिळण्याच्या दृष्टिकोनातून संबंधित विषयाच्या विविधशैक्षणिक भेटीचे आयोजन केले जाते.

प्रा. सुनीलराव पानस्कर
संयोजक, उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम

हॉर्टिकल्चर विभाग

- कॉलेज सर्टिफिकेट कोर्स वनस्पतीशास्त्र विभाग बाळासाहेब देसाई कॉलेज पाटण यांनी बी.एस्सी. भाग 2 च्या विद्यार्थ्यांसाठी आयोजित केलेल्या 'गार्डन टेक्निक' या प्रात्यक्षिकाभिमुख अभ्यासक्रमांमध्ये प्रा. गायकवाड एस.ए. व प्रा. कुंभार जी.बी. यांनी रिसोर्स पर्सन म्हणून काम पाहिले.
- हॉर्टिकल्चर विभागांतर्गत उत्पादना भिमुख प्रशिक्षण योजने अंतर्गत गलांडा, फुलशेती, आंबा व शोभिवंत फुलझाडांची रोपवाटिका तयार केली जातील व त्यामधून निघणाऱ्या उत्पादनाची विक्री केली जाते.

प्रा. एस. ए. गायकवाड,
प्रा. जी. बी. कुंभार
हॉर्टिकल्चर विभाग

Department of Sports and Physical Education

A - DEPARTMENTAL PROFILE

1.CO CURRICULAR ACTIVITIES-

- Conducted regular Sports activities on ground and at Indoor hall

2.EXTRA CURRICULAR ACTIVITIES-

- Organized Satara Zonal Badminton (M/W) tournament on 27/11/2021

3.EXTENSION ACTIVITIES-

4. OTHER-

- Resource Person, for lead College Activity on ' Bhartiya Kheladuna Olympic Ek Suvarnsandhi' organized by S B S College, Karad (15/03/2022)
- Resource Person , National Conference on 'Self Reliant -India(Atmanirbhar Bharat) through skill based Education' organized by S R T M University, Nanded (28-29/03/2022)
- Awarded with state Level Award by Navnirmitti Foundation, Ukshi, Dist. Ratnagiri (30/03/2022)

B. FA CULTY PROFILE-

Sr. No	Name of the Activity	Name of the Faculty Dr. D S Patil Dange
1	Conference/Seminar/Webinar attended	N-01
2	Conference/Seminar/Webinar attended Paper Presented	N-1
3	Paper Published	02
4	Refresher/Orientation	
5	Membership of Academic Bodies	01
6	Resource Person	N-1R-1

(IN- International, N-national, R-Regional)

(वरिष्ठ विभाग)

Sr. No.	Name of Player	Award
1	श्री.आकाश शिर्के बी.एस्सी.-2	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग
2	श्री.ओम बनसोडे बी.सी.ए.-3	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग
3	श्री.संभाजी सावंत एम.ए.-2	सातारा विभागीय फ्री स्टाइल कुस्ती -1, आंतरविभागीय-सहभाग
4	श्री.चिन्मय पराडकर बी.ए.-2	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग
5	श्री.प्रणव रानभरे बी.कॉम.-1	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग
6	श्री.सनिराज जमदाडे बी.कॉम.-1	सातारा विभागीय पोल वॉल्ट -2, आंतरविभागीय-सहभाग सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग

7	श्री.सूरज रा. मोरे बी.ए.-3 कु.अंकिता झोरे बी.ए.-1	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग आंतरविभागीय पॉवर लिफ्टिंग -2
8	श्री.ओंकार जाधव बी.एस्सी.-2	सातारा विभागीय बॅडमिंटन -3, आंतरविभागीय- निवड
9	श्री.निखिल कदम बी.सी.ए.-3	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग
10	श्री.ओंकार सावंत बी.कॉम.-2	सातारा विभागीय ग्रीको रोमन कुस्ती -2, आंतरविभागीय-सहभाग
11	श्री.आरबाज सय्यद एम.ए.-2	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग
12	श्री.शिवम जगताप बी.ए.-2	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग
13	श्री.रत्नदीप कदम बी.कॉम.-1	महाराष्ट्र राज्य टेनिस बॉल क्रिकेट -सहभाग
14	कु.अंकिता उदुगडे बी.कॉम.-1	सातारा विभागीय पोल वॉल्ट -1, आंतरविभागीय-सहभाग सातारा विभागीय भालाफेक -2, आंतरविभागीय-सहभाग
15	श्री.मंगेश सोनावले बी.ए.-3	सातारा विभागीय बेसबॉल -2, आंतरविभागीय-सहभाग सातारा विभागीय बॅडमिंटन -3, आंतरविभागीय- निवड वरिष्ठ राज्य खुली गट बॅडमिंटन स्पर्धा -सहभाग महाराष्ट्र शासन बॅडमिंटन प्रशिक्षण पूर्ण
16	श्री.सूरज चं.मोरे बी.ए.-3	सातारा विभागीय लांब उडी - 2, आंतरविभागीय-सहभाग सातारा विभागीय बेसबॉल - 2, आंतरविभागीय-सहभाग सातारा विभागीय बॅडमिंटन -3, आंतरविभागीय- निवड
17	श्री.हरिष कोळेकर बी.सी.ए.-3	अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ सॉफ्ट बॉल स्पर्धा (आ.प्र.) करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
18	श्री.सचिन शिंदे बी.एस्सी.-2 -	अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ बेस बॉल स्पर्धा .(महाराष्ट्र) करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
19	कु.पूनम मोरे बी.ए.-1	पश्चिम भारत आंतर विद्यापीठ फूटबॉल स्पर्धा .(राजस्थान) करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग - 2 अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ फूटबॉल स्पर्धा (तमिळनाडू)करिता शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
20	श्री.प्रतिक कांबळे बी.ए.-1	2री अखिल भारतीय स्कूल गेम्स ॲक्टिविटी फेडरेशन बॅडमिंटन स्पर्धा (दिल्ली) -सुवर्ण पदक इंडो - नेपाळ आंतर राष्ट्रीय बॅडमिंटन स्पर्धा (पोखरा,नेपाळ) -सुवर्ण पदक

डॉ. दीपक पाटील-डांगे (निमंत्रक),
श्री. दिनेश रेवडे, श्री. संतोष पाटील,
श्री. बजरंग चव्हाण, श्री. सुरज मोरे
(क्रीडा प्रतिनिधी)

डॉ. एस्. डी. पवार प्र. प्राचार्य

दृष्टि विभाग

मराठी
प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. व्ही. एस्. राऊत
हिंदी
प्रा. डॉ. व्ही. बी. कुरणे (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. सौ. एच्. व्ही. काटे
इंग्रजी
प्रा. एस्. एस्. पवार प्रा. सौ. एस्. ए. किरणेकर प्रा. एस्. एस्. सोनवले
भूगोल
प्रा. डॉ. सी. यु. माने (विभाग प्रमुख) (सेवानिवृत्त ३१/०५/२०२२) प्रा. एस्. एस्. तडाखे प्रा. एस्. पी. पाटील
अर्थशास्त्र
प्रा. डॉ. पी. वाय. फडणीस (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादुर प्रा. सौ. एस्. जी. पट्टेबहादुर
राज्यशास्त्र
प्रा. डॉ. एस्. डी. पवार (विभाग प्रमुख) प्रा. व्ही. एस्. पानस्कर (सेवानिवृत्त ३१/०५/२०२२)
इतिहास
प्रा. आर. जी. कांबळे (विभाग प्रमुख) प्रा. पी. एस्. मुसळे

वाणिज्य
प्रा. ए. एल. मोहिते प्रा. अँड. के. पी. कदम प्रा. एस्. एस्. हकीम प्रा. के. आर. पवार
रसायनशास्त्र
प्रा. डॉ. व्ही. ए. कळत्रे (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. एम्. आर. कदम प्रा. डॉ. पी. डी. कांबळे प्रा. कु. व्ही. आर. कांबळे प्रा. कु. के. बी. पवार प्रा. कु. ए. आर. सावंत प्रा. कु. एस्. एस्. शेडगे प्रा. कु. ए. एस्. लोहार प्रा. एल. बी. चव्हाण प्रा. ए. एस्. कांबळे
पदार्थविज्ञान
प्रा. एम्. डी. जाधव (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. आर. के. निमट
प्राणीशास्त्र
प्रा. डी. डी. थोरत (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. बापूराव व्ही. जाधव प्रा. डॉ. एल्. एस्. भिंगारदेवे

सूक्ष्मजीवशास्त्र
प्रा. डॉ. सौ. एम्. आर. सपकाळ प्रा. एस्. एस्. बेडेकर
वनस्पतीशास्त्र
प्रा. डॉ. भरत व्ही. जाधव प्रा. डॉ. कु. एम्. आर. शिंदे
संख्याशास्त्र
प्रा. डॉ. एस्. आर. सुपनेकर
गणित
प्रा. डॉ. डी. आर. फडतरे
बी.सी.ए.
प्रा. ए. टी. सुतार (विभाग प्रमुख) प्रा. कु. एन. व्ही. सुर्यवंशी प्रा. कु. ए. आर. माने प्रा. कु. एस्. ए. मोहिते प्रा. कु. व्ही. पी. साळुंखे
ग्रंथपाल
श्री. ए. एस्. पाटील
शारीरिक शिक्षण संचालक
प्रा. डॉ. डी. एस्. पाटील-डांगे
आम्ही सहकारी

प्रा. डी. बी. दाभाडे
पर्यवेक्षक

कनिष्ठ विभाग

मराठी	अर्थशास्त्र	बँकिंग-फायनान्शियल सर्व्हिसेस
प्रा. एस्. एस्. कांबळे प्रा. आर. के. शिर्के प्रा. सौ. एस्. पी. रोडे	प्रा. बी. ए. चव्हाण प्रा. सौ. ए. ए. सुर्यवंशी	प्रा. एस्. एल. पानस्कर (सेवानिवृत्त २८/०२/२०२२) प्रा. एस्. ए. साळुंखे
हिंदी	वाणिज्य	इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी
प्रा. कु. ए. वाय. साळुंखे	प्रा. डॉ. सौ. आर. पी. थरवल प्रा. व्ही. एस्. माथणे प्रा. कु. ए. यु. गव्हाणे	प्रा. सौ. एन्. ए. कदम
इंग्रजी	गणित	हॉर्टिकल्चर
प्रा. एन्. जी. जाधव प्रा. सौ. पी. आर. मोरे प्रा. सौ. एस्. टी. माने-देशमुख	प्रा. कु. डी. एम्. किरतावडे प्रा. ए. एल. शिर्के	प्रा. एस्. ए. गायकवाड प्रा. जी. बी. कुंभार
इतिहास	पदार्थविज्ञान	मराठी
प्रा. जे. बी. झोरे	प्रा. कु. ए. एस्. काळे प्रा. ए. पी. लब्धे प्रा. ए. ए. पवार प्रा. कु. एस्. आर. जमदाडे प्रा. कु. टी. डी. चव्हाण	प्रा. कु. व्ही. आर. शिर्के
राज्यशास्त्र	जीवशास्त्र	प्रशासकीय सेवक
प्रा. वाय. बी. कुंभार	प्रा. एस्. डी. कदम प्रा. एस्. आर. पाटील	श्री. आर. जी. माळी - शिपाई
भूगोल	शारीरिक शिक्षण व पर्यावरण	द्विलक्षी अभ्यासक्रम
प्रा. बी. डी. लोहार प्रा. व्ही. आर. शिर्के	प्रा. डी. के. रेवडे प्रा. एस्. के. संकपाळ - पर्यावरण	कॉम्प्युटर सायन्स
हसायनशास्त्र	आम्ही सहकारी	प्रा. कु. आर. आर. कारेकर
प्रा. डी. बी. दाभाडे प्रा. सौ. टी. आय. पाटणकर प्रा. एस्. एस्. लाड प्रा. एस्. जी. फुटाणे		इलेक्ट्रॉनिक्स
		प्रा. ए. के. पावसकर
		इंग्रजी
		प्रा. सौ. एस्. एस्. पवार
		जी.एफ.सी
		प्रा. कु. आर. बी. शेलार

अधीक्षक : श्री. व्ही. जे. काटे

प्रशासकीय सेवक

वरिष्ठ लिपिक	प्रयोगशाळा परिचर
श्री. ए. डी. काळे श्री. व्ही. एन्. शिरसाट	श्री. एस्. एच. कोळी श्री. सी. एस्. ढवळे श्री. ए. बी. जाधव श्री. एस्. के. सुतार श्री. बी. आय. तडवी श्री. एस्. एस्. मोळावडे
कनिष्ठ लिपिक	शिपाई
श्री. व्ही. आर. पवार श्री. एस्. एस्. सपकाळ	श्री. पी. एल. जाधव श्री. आर. जे. पवार श्री. एन्. एल. उदुगडे
प्रयोगशाळा सहाय्यक	आम्ही सहकारी
श्री. एस्. बी. राजेमहाडीक	
ग्रंथालय परिचर	
श्री. एस्. एस्. देवकांत श्री. जी. डी. सुपूगडे	

कोयना पॅटर्न

प्रा. एस्. डी. पवार, प्रा. एन. जी. जाधव

समन्वयक

नाव	विषय
प्रा. ए. पी. लब्दे	पदार्थविज्ञान
प्रा. कु. एन. यू. काळुगडे	पदार्थविज्ञान
प्रा. कु. बी. एस्. घाडगे	रसायनशास्त्र
प्रा. कु. आर. डी. पवार	रसायनशास्त्र
प्रा. कु. एस्. वाय. कुंभार	गणित
प्रा. एस्. जे. माने	गणित

नाव	विषय
प्रा. कु. पी. पी. चौधरी	जीवशास्त्र
प्रा. पी. व्ही. सुतार	जीवशास्त्र
प्रा. आर. डी. भालेकर	इंग्रजी
श्री. एस्. बी. पवार	लेखनिक
आम्ही सहकारी	

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम सभागृहाच्या उद्घाटन समारंभात मनोगत व्यक्त करताना कोयना शिक्षण संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी मा. अमरसिंह पाटणकर व व्यासपीठावर सर्व मान्यवर

दौलत नियतकालिक प्रकाशन समारंभ प्रसंगी मार्गदर्शन करताना संस्थेचे संचालक श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम सभागृहाच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना कोयना शिक्षण संस्थेचे संचालक मा. संजीव चव्हाण, व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम सभागृहास मान्यवरांची भेट

बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण